

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places
of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province

โดย

พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล), ผศ.ดร.

พระวิมาน คมภีรปณโณ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760090

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places
of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province

โดย

พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร.

พระวิมาน คมกীরปณโณ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

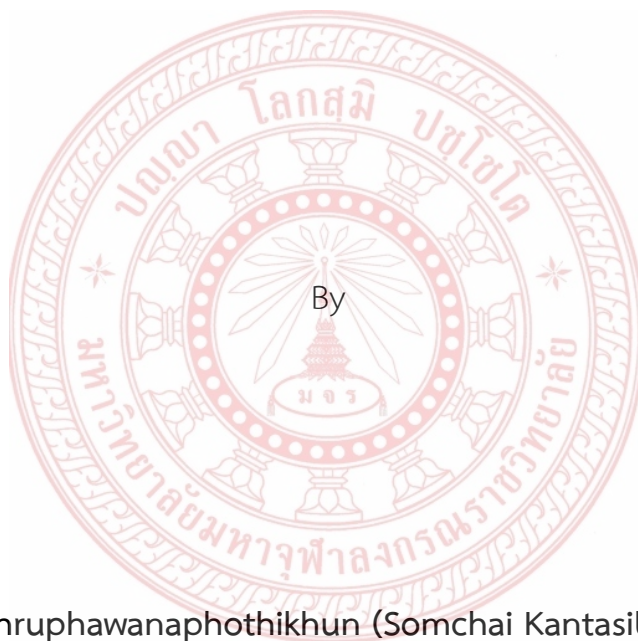
MCU RS 610760090

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places
of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province

By
Phrakhraphawanaphothikhun (Somchai Kantasilo) , Dr.
Phraviman Gambhīrapañno, Dr.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus
B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760090

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานการวิจัย** : การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- ผู้วิจัย** : พระครูภวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล), ผศ.ดร.
: พระวิมาน คมภีรปัญญา,ดร.
- ส่วนงาน** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- ปีงบประมาณ** : ๒๕๖๐
- ทุนอุดหนุนการวิจัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า จิตสาธารณะ เป็นจิตที่มีความตื่นรู้ มีเจตนารมณ์เป็นกุศล ตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่น จิตที่ไม่เห็นแก่ตัวและเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ มีความเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ มีสำนึกความรับผิดชอบ และคิดให้บริการผู้อื่นและสังคมด้วยความเสียสละ จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะมี ๒ หลักการใหญ่ๆ คือ พุทธนโยบายในการเผยแผ่ศาสนา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าส่งพระสาวกออกเผยแผ่ศาสนา และหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาใช้พบว่า สามารถจำแนกได้ตามแนวทางภวนา ๔ ประกอบด้วย ๑) กายภวนา ซึ่งเป็นการพัฒนากาย ในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย การบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ การพัฒนาผัสสะ การใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม โดยส่วนร่างกายจะมีความเกื้อกูลต่อจิตใจ ๒) สีสภวนา ซึ่งเป็นพัฒนาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ๓) จิตตภวนา ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจและอารมณ์ โดยการฝึกสติและสมาธิ ทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม เสริมสร้างคุณธรรม สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี ทำให้จิตมีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และมีสุขภาวะทางจิต ๔) ปัญญาภวนา เป็นการพัฒนาสติปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ผ่านกระบวนการทางสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภวานามยปัญญา เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางด้านปัญญา โดยภวนา ๔ เป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มีคุณลักษณะสาธารณะ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทุกด้าน เมื่อจิตมีคุณลักษณะสาธารณะแล้วจึงเหมาะแก่การนำไปใช้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง พบว่ามี ๗ แนวทาง คือ ๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยว ๒) การคัดเลือกอาสาสมัครและจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะ ๓ ส่วน คือ ๑) การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ คือ

อบรมทั้งในรูปของการฝึกหัดสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อการอบรมพัฒนาคุณธรรมให้จิตมีความสงบ มีเมตตา กรุณา เสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความซื่อสัตย์ การลดละความถือตัว มีเมตตาริจิต มีทัศนคติที่เป็นบวกต่อสังคม (๒) การพัฒนาศีลธรรม เพื่อให้มีพฤติกรรมสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมเรียบร้อยดีงาม มีมารยาททางสังคม และอุทิศตนช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น (๓) การเสริมสร้างองค์ความรู้ คือ เสริมสร้างองค์ความรู้ทางธรรม การให้ความรู้และความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเสริมทักษะและความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (๔) การมอบภารกิจให้กลุ่มจิตอาสาธรรมะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๖ ส่วน คือ การจัดทำฐานข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว การป้องกัน การดูแลรักษา การบริการ การอนุรักษ์ และการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว (๕) การศึกษาดูงาน (๖) การเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง (๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง

การวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ (๑) ผลทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อย มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว เป็นกัลยาณมิตร มีทักษะในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสวยงาม มีความปลอดภัย และยั่งยืน (๒) ผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ กลุ่มจิตอาสาธรรมะมีความสามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีมารยาทดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักแบ่งปัน มีเมตตาริจิตต่อนักท่องเที่ยว มีความเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เป็นสมาชิกทางสังคมที่ดีและอาสาสมัครช่วยงานสังคม (๓) ผลทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความสนใจและใส่ใจแหล่งท่องเที่ยว มีความตระหนักรู้และตอบสนองต่อแหล่งท่องเที่ยวในทางสร้างสรรค์ มีอัธยาศัยอาสาธรรมะ มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้สึกสำนึกอาสาธรรมะ มีคุณธรรม มีจิตบริการ มีแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ ทำให้มีเจตคติที่ดี และมีสุขภาวะทางจิต (๔) ผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน คือ (๑) ทำให้กลุ่มจิตอาสาธรรมะมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ และอธิบายความเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดี (๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (๓) มีความเข้าใจคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว (๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติต่อแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม (๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยว และการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Research Title: The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province

Researcher: Phrakhruphawanaphothikhun (Somchai Kantasilo), Asst. Pro., Dr.
Phraviman Gambhīrapañño (Trikamol), Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

Fiscal Year: 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research "The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province" had main purposes to study the support of public mind in Buddhism, to study the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province, and to analyze a result of the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province.

A result of this research was found that the public mind was awake, wholesome, conscious of the others' goodness, unselfish, sacrificeable to the public, generous, kind, responsible, sacrificeable to the public service, and deliberate to the societies and environments. The support of public mind was divided into 2 types: the Buddha's policy in the religious propagation when his monks were asked to propagate Buddhism, and the public mind in Ovadapatimokkha. When those principles were used, it was found that they were included into Bhavana 4: (1) Kaya-bhavana to develop a body in the form of bodily practice, consumption, touching development, and moral development through a body as a supporter of mind, (2) Sila-bhavana to develop societies and environments in the form of developing behaviour, codes of conduct, social rules, helpful living, and living without making persecution and trouble, (3) Citta-bhavana to develop mind and emotion by means of development of mindfulness and concentration to make life full of consciousness, carefulness in life, knowing the life problems and protecting dangers, growing morality, the good control of mind and emotion, making mind qualitative, effective and happy, and (4) Panna-bhavana to develop the worldly and moral intelligence through a process of Sutamaya-panna, Cintamaya-panna, Cintamaya-panna and

Bhavanamaya-panna in order to get knowledge, understanding and intelligent skills. Generally, Bhavana 4 was a process of making mind and a body public that they were related to each other in all aspects. When mind was public, it was proper to preserve the touring-places.

The support of public mind to preserve the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province focusing four selected places was found that there were 7 ways: 1) making the touring plan, 2) choosing the volunteers and forming a group of public mind to preserve the touring-places, 3) training for the public mind in 3 parts including (1) the moral and emotional support, i.e. training in the form of tranquility and insight meditation in order to make mind full of calmness, loving kindness, compassion, sacrifice, helping, patience, honesty, unselfishness, kind mind and positive attitude, (2) the moral support to make behaviour full of honesty without giving any danger to societies and environment, and to make behaviour full of modesty, social manners and sacrifice to help the other peoples, (3) the support of knowledge, i.e. religious knowledge by growing knowledge and pride in touring-places, skills and knowledge to preserve the touring-places, 4) giving a duty to a group of public mind to preserve the touring-places in 6 parts: database of the touring-places, protection, care, service, preservation and propagation, 5) observation, 6) taking the workshop for the knowledge exchange of the touring-places in four selected places, and 7) proper adaptation according to the context of each touring-place.

An analysis of a result of the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province was divided into 4 parts: 1) a physical result, i.e. to make a person full of the wanted personality, polite behaviour, good manners, friendliness, the use of physical potential to preserve the touring-places efficiently and cleanly, nice and tiny with beauty, safety and permanence, 2) a social and environmental result, i.e. a harmonious group of public mind with helpfulness, good manners, relationship with the others and friendliness with the tourists, code of conduct, respect to the social rules, giving and kindness towards the tourists, co-operation in preserving the environment and the touring-places, good membership and a volunteer of the society, 3) a mental and emotional result, i.e. consciousness of importance and value of the touring-places in the Buddhist temples, interest and devotion to the touring-places, constructive thoughts, the public habit, impression, public gratitude to the touring-places, morality, mind service, constructive impulsion, positive thoughts and healthful mind, 4) an intelligent result in 5 parts: (1) a group of public mind to know

the touring-places, understand their histories, meaning, importance, and to describe all parts of them, (2) a group of public mind to have a skill of analyzing the context, conditions, problems, causes, methods of resolving the problems and preserving the touring-places, (3) a group of public mind to understand the value and get the benefits from the touring-places, (4) a group of public mind to get a practical method towards the touring-places properly and (5) a group of public mind to get a skill of evaluation, i.e. to be able to make a report of surveying the touring-factors and to make the Buddhist tour statistics, evaluation and analysis of affectation and tendency of the future touring-places efficiently.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ โดยได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือของหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสและสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาผลงานทางด้านวิชาการแก่คณาจารย์ด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง คือ ๑) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ๒) เจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง ๓) เจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง และ ๔) เจ้าอาวาสวัดไชยศรี ที่ท่านได้เมตตาอนุเคราะห์พื้นที่และข้อมูลสำคัญในการวิจัย รวมทั้งขอขอบคุณประชากรกลุ่มเป้าหมายทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ และขอบคุณกลุ่มจิตอาสาธรรมะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุนด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ช่วยตรวจสอบเครื่องมือวิจัยและชุดเกลาเนื้อหางานวิจัยนี้ให้ถูกต้อง รวมทั้งขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ครบทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร.

พระวิมาน คมภีร์ปญโญ, ดร.

คณะวิจัย

๑๕ กันยายน ๒๕๖๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภาพ.....	ฆ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
๑.๗ ทบทวนวรรณกรรมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๔
๑.๙ ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ.....	๑๘
๑.๑๐ ข้อตกลงเบื้องต้นและข้อจำกัดของการวิจัย.....	๑๘
๑.๑๑ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๑๙
บทที่ ๒ การเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา.....	๒๐
๒.๑ ความหมายของจิตสาธารณะ.....	๒๐
๒.๒ องค์ประกอบของจิตสาธารณะ.....	๒๒
๒.๓ ลักษณะของจิตสาธารณะ.....	๒๔
๒.๔ ความสำคัญของจิตสาธารณะ.....	๒๘
๒.๕ ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ.....	๓๐
๒.๖ รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะ.....	๓๒
๒.๗ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา.....	๓๖
๒.๗.๑ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่.....	๓๖
๒.๗.๒ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์.....	๔๐
๒.๘ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ.....	๔๓
๒.๘.๑ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย.....	๔๓
๒.๘.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม.....	๕๒
๒.๘.๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์.....	๕๖
๒.๘.๔ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา.....	๕๗

๒.๙ สรุป.....	๖๐
บทที่ ๓ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๖๖
๓.๑ บริบทพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น.....	๖๖
๓.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์.....	๖๖
๓.๑.๒ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง.....	๗๒
๓.๑.๓ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดหนองแวงพระอารามหลวง.....	๗๓
๓.๑.๔ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดไชยศรี.....	๗๕
๓.๒ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น.....	๗๖
๓.๒.๑ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์.....	๗๖
๓.๒.๒ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง.....	๗๙
๓.๒.๓ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดหนองแวงพระอารามหลวง.....	๘๑
๓.๒.๔ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดไชยศรี.....	๘๔
๓.๓ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น.....	๘๗
๓.๓.๑ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์.....	๘๗
๓.๓.๒ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ.....	๘๗
๓.๓.๓ ปัญหาและการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงฯ.....	๘๘
๓.๓.๔ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี.....	๘๘
๓.๔ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ.....	๘๙
๓.๔.๑ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์.....	๘๙
๓.๔.๒ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุฯ.....	๙๐
๓.๔.๓ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงฯ.....	๙๐
๓.๔.๔ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี.....	๙๑
๓.๕ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ.....	๙๑
๒.๕.๑ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์.....	๙๒
๒.๕.๒ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุฯ.....	๙๓
๒.๕.๓ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงฯ.....	๙๔
๒.๕.๔ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี.....	๙๕
๓.๖ สรุป.....	๙๖
บทที่ ๔ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัด ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น.....	๙๘
๔.๑ วิเคราะห์ขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่ง ท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น.....	๙๘
๔.๒ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๑๐๐

๔.๒.๑	วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของวัดโพธิ์.....	๑๐๑
๔.๒.๒	วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของวัดธาตุพระอารามหลวง.....	๑๐๒
๔.๒.๓	วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง.....	๑๐๔
๔.๒.๔	วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของวัดไชยศรี.....	๑๐๕
๔.๒.๕	สรุปแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของ ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๑๐๖
๔.๓	วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๑๐๗
๔.๓.๑	วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของ วัดโพธิ์.....	๑๐๗
๔.๓.๒	วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของ วัดธาตุพระอารามหลวง.....	๑๐๘
๔.๓.๓	วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของ วัดหนองแขวงพระอารามหลวง.....	๑๐๙
๔.๓.๔	วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของ วัดไชยศรี.....	๑๑๐
๔.๔	สรุปกระบวนการและผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....		๑๒๐
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๐
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๒๙
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๑
บรรณานุกรม.....		๑๓๓
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....		๑๔๐
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....		๑๕๘
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้ว และผลที่ได้รับ.....		๑๖๑
ภาคผนวก ง แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์.....		๑๖๕
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรมการเก็บข้อมูลการวิจัย.....		๑๘๔
-ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์.....		๑๘๕
-ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง.....		๒๐๑
-ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง.....		๒๑๑
-ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี.....		๒๒๒

-ภาพกิจกรรมวันประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว ๔ แห่ง.	๒๓๐
-ปกเอกสารรายงานแบบสำรวจการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของ วัดในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๒๓๘
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๔๓
ภาคผนวก ช หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์.....	๒๕๕
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๖๐

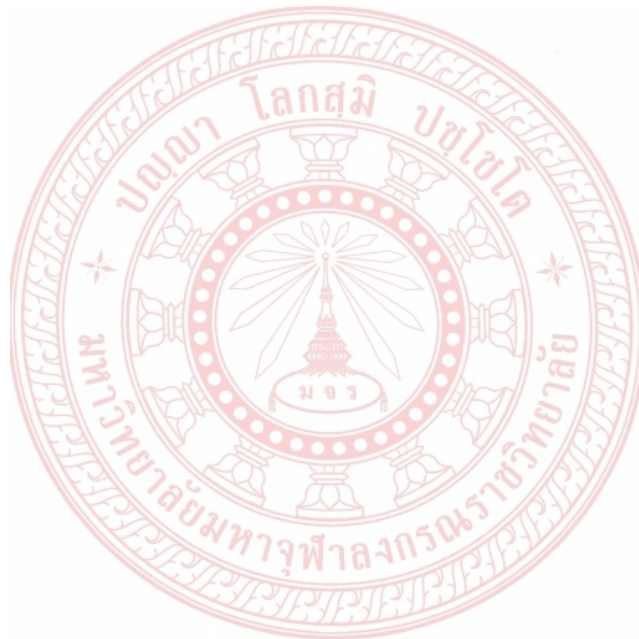
สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๑	แสดงระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย.....	๑๘
ตารางที่ ๒	แสดงหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์.....	๔๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
แผนภาพที่ ๑	แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย.....	๖
แผนภาพที่ ๒	แสดงกระบวนการวิจัยแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.....	๙๘
แผนภาพที่ ๓	แสดงแนวทางและผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยว.....	๑๑๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

*****

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

		พระวินัยปิฎก			
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	ภาษาไทย
		พระสุตตันตปิฎก			
ที.ส.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	ภาษาไทย
ที.ม.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	ภาษาไทย
ที.ปา.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	ภาษาไทย
ม.ม.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	ภาษาไทย
ม.อุ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	อุปัฏฐกปัณณาสก์	ภาษาไทย
ส.ม.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	ภาษาไทย
ช.ธ.	(ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ธรรมบท	ภาษาไทย
ช.ม.	(ไทย)	=	ชุตตนิกาย	มหานิทเทส	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม ทำให้พฤติกรรมและค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น พฤติกรรมการบริโภคนิยม การลุ่มหลงวัตถุนิยม การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม คนในสังคมมีการดิ้นรนแข่งขัน มีการเอาใจเอาเปรียบ และมีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีสื่อประเภทย่อยเพิ่มมากขึ้นด้วย ทำให้เกิดการแพร่ระบาดของอบายมุขและสิ่งเสพติด การก่ออาชญากรรม ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงรูปแบบต่างๆ “นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาก็เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ”^๑ รวมทั้งมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ นอกจากนี้ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมืองด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ทำให้มีชีวิตรอคอยอยู่ในสภาพบีบคั้นรอบด้าน ก่อให้เกิดปัญหาต่อชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความหวาดกลัว วิตกกังวน และความเครียด ซึ่งมนุษย์ก็พยายามแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันไป

วิธีการหนึ่งที่ถูกเลือกใช้อยู่เสมอเมื่อประสบกับปัญหารุมเร้าชีวิต คือ การท่องเที่ยว เพราะจะทำให้รู้สึกเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด ภาคการท่องเที่ยวจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของทุกสังคม ก่อให้เกิดธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก “สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ตั้งแต่เดือนมกราคม-สิ้นเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๘ มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยจำนวน ๑๗.๕ ล้านคน นำเงินตราเข้าประเทศจำนวน ๘๘,๔๓๙ ล้านบาท คาดว่าตลอดทั้งปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้าประเทศ ๒๙-๓๐ ล้านคน และสร้างรายได้เข้าประเทศราว ๑.๖-๑.๘ ล้านล้านบาทต่อปี”^๒ การท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวบางประเภทถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสถานบันเทิงเรีงรมย์ เช่น เทค คลับ บาร์ ผับ อาบอบนวด ร้านเหล้า ร้านเกมส์ ร้านคาราโอเกะ เป็นต้น ซึ่งเป็นสถานบริการที่มอมเมานักท่องเที่ยว ทำให้มีอบายมุขและสิ่งเสพติดแพร่หลายในสังคม ทั้งยังเกิดอาชญากรรมกับคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นภัยคุกคามชีวิตและทรัพย์สินอีกรูปแบบหนึ่ง และยังเป็นภาระสิ้นเปลืองงบประมาณในการท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้ยังมีการท่องเที่ยวอีกหลายประเภท เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสำรวจ การท่องเที่ยวเชิงการศึกษาเรียนรู้ การท่องเที่ยวเชิงการพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น

^๑ พัชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิดทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗.

^๒ ผู้จัดการรายวัน, นักท่องเที่ยวแห่เข้าไทย คาดสิ้นปีทะลุเป้า ๒๘ ล้านคน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=958000091420> [๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายที่สุดประเทศหนึ่งของโลก มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอยู่ทั่วทุกภูมิภาค รัฐได้กระตุ้นจิตสำนึกให้คนไทยนิยมการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยใช้สโลแกนการท่องเที่ยวไทยว่า Unseen In Thailand โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับคัดเลือกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จะได้รับการสนับสนุนและยกระดับไปสู่สากลต่อไป “ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กำหนดให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพให้มีความเติบโตอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมการกระจายการเดินทางท่องเที่ยวและการเติบโตทางการท่องเที่ยว เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและภูมิภาค สร้างการรับรู้เอกลักษณ์ของพื้นที่”^๓ โดยมุ่งเสริมยุทธศาสตร์การกระจายนักท่องเที่ยวไปสู่ภูมิภาค เพื่อให้เกิดเม็ดเงินหมุนเวียนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยว และกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นรักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของประเทศให้มีความเข้มแข็งและเติบโตอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ยังสามารถเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอันจะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ไคมาตรฐานรวมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน”^๔

เมื่อพิจารณาปัจจัยการท่องเที่ยวในภาคอีสานของประเทศไทย พบว่า มีปัจจัยการท่องเที่ยวจำนวนมากที่คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จัก ทั้งยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะในจังหวัดขอนแก่นที่เป็นเมืองหลวงของภาคอีสาน ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการคมนาคมของภาคอีสาน โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังได้รับความนิยมจากคนภายในพื้นที่และกลุ่มคนภายนอก “นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น เปิดเผยว่า ได้เร่งจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ และป้ายบอกสถานที่ท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว จากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สรุปข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาที่จังหวัดขอนแก่นแต่ละปีไม่น้อยกว่า ๑ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากถึงร้อยละ ๑๐-๑๕”^๕ สะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดขอนแก่นมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งยังรักษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเอาไว้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นจุดเด่นในการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง และเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในวัดด้วย โดยวัดในจังหวัดขอนแก่นมีปัจจัยด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก หากได้รับการบริหารจัดการที่ดีก็จะดึงดูดศักยภาพการท่องเที่ยวออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมอย่างมาก คือ “การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งทีแสดงความเป็นวัฒนธรรมทางศาสนา เช่น วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการ

^๓ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

^๔ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย พ.ศ. ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๗.

^๕ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นเร่งทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://ewt.prd.go.th/ewt/region8/ewt_news.php?nid=5951&filename=Part_News_Region8/FORTICLIENT_CONTINUE [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้”^๖ โดยปัจจัยการท่องเที่ยวทางศาสนาเป็นสิ่งที่คุ้นเคยกันมานาน เพียงแต่ในอดีตคนที่เข้าวัดมักไม่ถูกเรียกว่านักท่องเที่ยว แต่เมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมแล้วก็จะเห็นว่า คนบางกลุ่มไม่ได้เข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีพฤติกรรมเป็นนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งกลุ่มนี้มีเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับทางการประเทศอินเดียที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยมีนโยบายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในประเทศอย่างจริงจัง “ปัจจุบันทางการอินเดียกำลังให้ความสนใจกับทัวร์เชิงศาสนา โดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธ เพราะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพุทธส่วนใหญ่อยู่ในประเทศอินเดีย ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และรัฐบาลอินเดียเริ่มมองเห็นและเข้าใจว่าจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวสำหรับทัวร์เชิงศาสนา เชื่อว่าจะมีนักท่องเที่ยวชาวพุทธปีละ ๒-๓ ล้านคน โดยรัฐบาลอินเดียเรียกโครงการนี้ว่า Buddhist circuit หรือ วงจรชาวพุทธ”^๗ ซึ่งเป็นการแปลงต้นทุนทางพระพุทธศาสนาเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ในประเทศไทยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน คนในชุมชนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา แต่ยังคงพบว่าวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาจำนวนมากมีการบริหารยังไม่เหมาะสม โบราณวัตถุ โบราณสถานหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวถูกปล่อยให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ทั้งยังไม่มีวิธีการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์อย่างถูกวิธี คนในชุมชนจำนวนมากยังไม่เห็นคุณค่าของมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม จากการสำรวจวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น พบว่า มีวัดที่มีความพร้อมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ยังมีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เหมาะสม ทั้งยังขาดบุคลากรมาอำนวยความสะดวกหรือให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว บางแห่งมีเพียงทนายมานั่งเฝ้าตู้บริจาคเพียงคนเดียว และยังไม่มีการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยหลายวัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก คนที่มาทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวก็มักจะมีอาการแสวงหาผลประโยชน์ด้วย และยังเป็นสาเหตุให้คนในชุมชนขัดแย้งกันเอง สะท้อนให้เห็นว่าชาวพุทธจำนวนมากยังขาดจิตสำนึกในการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด และผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการทำงานวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับ “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เสนอให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ”^๘

^๖ กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, “รายงานการติดตามและประเมินผลความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น”, (ขอนแก่น : องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^๗ วอยซ์ ออฟ อเมริกา, อินเดียเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธในประเทศไทย ญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ที่มีชาวพุทธอยู่ด้วย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.voathai.com/content/india-buddhist-tourism-nm/1606995.html> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘].

^๘ คมชัดลึก, สกว.หนุน มจร ชงวิจัยจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20130808/165421/html> [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

จากสภาพปัญหาดังกล่าว พบว่า วัดเป็นจำนวนมากมีต้นทุนทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดแนวร่วมที่มีจิตสาธารณะมาช่วยอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาวัดที่มีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา โดยมีการสร้างแนวร่วมที่มีจิตสาธารณะมาทำหน้าที่บริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยกำหนดหัวข้อในงานวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น” เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลเชิงลึกในการวิจัย คณะวิจัยได้สำรวจและคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัยในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๔ แห่ง และคาดว่าผลจากการวิจัย จะทำให้เกิดองค์ความรู้ในการสร้างแนวร่วมจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และสามารถยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๒ วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างไร?
- ๑.๓.๓ ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลัก ๓ ประเด็น คือ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และการวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการ

อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นประเด็นหลัก ส่วนประเด็นที่นอกเหนือจากนี้ถือเป็นประเด็นเสริมเท่านั้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัย ดังนี้ ๑) เป็นวัดที่มีทรัพยากรและปัจจัยการท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น ๒) เป็นวัดที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ๓) เป็นวัดที่มีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างเป็นรูปธรรม ๔) เป็นวัดที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าว พบว่า มีวัดที่เข้าหลักเกณฑ์ในการทำงานวิจัย จำนวน ๔ แห่ง จึงได้กำหนดเป็นพื้นที่วิจัย ดังต่อไปนี้

๑) วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่ได้รับการคัดเลือกเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นดีเด่น สิ่งที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม คือ พิพิธภัณฑิ์กระดูกไดโนเสาร์และมรดกอีสาน และประติมากรรมปูนปั้นปริศนาธรรมรอบศาลาโพธิสาร ๗๒ และภาพวาดปริศนาธรรมบนศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้นที่ ๓ พุทธอุทยาน อนุสรณ์สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล อุโบสถจัตุรมุขทรงไทยประยุกต์ เป็นต้น

๒) วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่ประดิษฐานองค์พระลับหรือพระศรีสัตนาคนหุต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดขอนแก่น และมีเจดีย์พระธาตุนครเดิม ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเข้าสักการะเป็นจำนวนมาก

๓) วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นวัดที่มีเจดีย์แก่นนครอนุสรณ์สาธุชน ซึ่งเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่สูง ๙ ชั้น ภายในได้ประดิษฐานพระสารีริกธาตุให้นักท่องเที่ยวได้สักการะ ซึ่งเป็นวัดท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในจังหวัดขอนแก่น

๔) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีโบราณสถานที่สำคัญ คือ อุโบสถที่เป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสาน มีภาพวาดฝาผนัง (ฮูปแต้ม) ในวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไชย ที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากแห่งอื่น จนเทศบาลนครขอนแก่นได้นำตัวละครในวรรณกรรมมาจำลองบนเสาไฟรอบเมืองขอนแก่น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ผู้ปกครองคณะสงฆ์ ภิกษุสามเณรและประชาชน เยาวชนที่มีส่วนในการอนุรักษ์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย

- ๑) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง ๔ แห่ง รวม ๔ รูป
- ๒) พระภิกษุ-สามเณรหรือเยาวชนของวัดทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ รูป รวม ๒๐ รูป
- ๓) ประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น ทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ คน รวม ๒๐ คน

รวมประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด จำนวน ๔๔ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

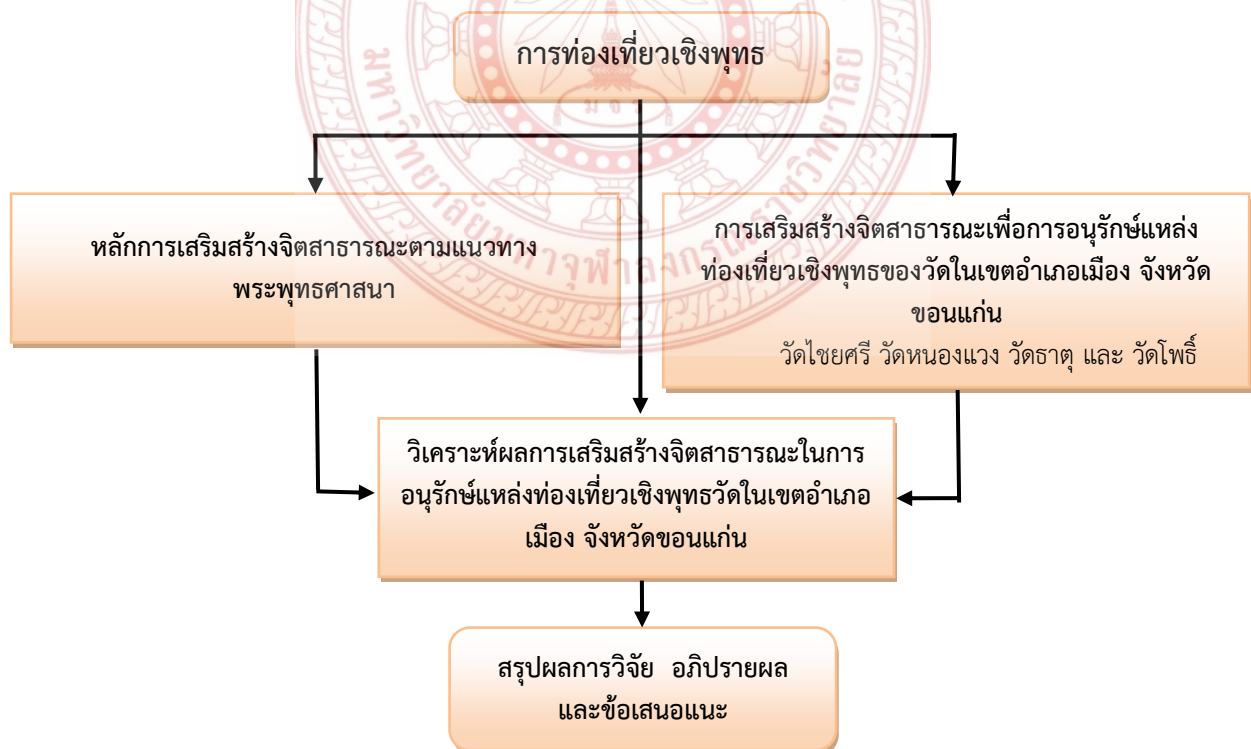
จิตสาธารณะ หมายถึง ความเต็มใจช่วยเหลืองานหรือบริการทางสังคมด้วยความเสียสละ มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ โดยในงานวิจัยนี้ หมายถึง จิตที่มีคุณลักษณะเสียสละเพื่อช่วยในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เป็นสาธารณะสมบัติ

แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่หรืออาณาบริเวณที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปเยี่ยมชม แล้วรู้สึกผ่อนคลาย บันเทิงใจ อัจฉริยะใจ และซาบซึ้งใจ หรือเกิดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม โดยในงานวิจัยนี้ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๒) วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และ ๔) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การอนุรักษ์ หมายถึง กระบวนการดูแลรักษาและฟื้นฟูให้คงอยู่ในสภาพเดิม ไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การรักษาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเดินทางมาท่องเที่ยวและเยี่ยมชมตามสถานที่เกี่ยวกับบริบททางพระพุทธศาสนา โดยในงานวิจัยนี้ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง และทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงพลังที่จะทำให้บุคคลมีจิตสาธารณะว่าต้องมีฐานมาจากการมีความสุขก่อน เมื่อมีความสุขแล้วก็จะกระจายความสุขไปสู่สังคมในรูปของการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของจิตสาธารณะ โดยท่านได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ” ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้ การพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ทำให้คนอยู่ในโลกยั่งยืนไป ก็ยิ่งมีความสุขง่ายขึ้น เมื่อเป็นคนสุขง่ายขึ้น แล้วยังพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งเสพบำเรอความสุขเพิ่มขึ้นด้วย เราก็สุขท่วมท้น สุขกำลังสอง เพราะสิ่งบำเรอความสุขเราก็หาได้เพิ่มขึ้น พร้อมกับความสามารถที่จะมีความสุขมากขึ้น ทำให้สุขง่ายขึ้น จากนั้นก็เอามันไปเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ช่วยให้สังคมอยู่ดีมีสันติสุขมากขึ้น^๙

อภิรักษ์ โปธิสาน (ผศ.ดร.) กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการส่งเสริมจิตสาธารณะไว้ในหนังสือ “สุขวิถี” ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้ พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติในการจัดระเบียบสังคมและขัดเกลาสังคม เมื่อบุคคลมีความรัก ไม่เบียดเบียนกัน นึกถึงใจเขาใจเรา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ตรีจิตต่อกัน อนุเคราะห์สงเคราะห์กัน รู้จักหน้าที่ที่จะปฏิบัติต่อกัน และมีความสมัครสมานสามัคคีกัน สังคมก็หวังได้ว่าจะมีสันติ ทำให้พบกับความสงบสุขได้^{๑๐}

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ทางสังคม ที่ว่าด้วยความเป็นธรรมในสังคม ไว้ในหนังสือ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙” ในข้อที่ ๓.๔ ว่าด้วยการสร้างภูมิคุ้มกัน มีเนื้อหาที่มีลักษณะส่งเสริมจิตสาธารณะ ดังต่อไปนี้ ชุมชนและสังคมมีค่านิยมร่วมและยึดหลักผลประโยชน์ของสังคม มีค่านิยมร่วมกันในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย พี่พวาคัดยและเกื้อกูลกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม^{๑๑}

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสาธารณะไว้ในหนังสือ “สำนึกไทยที่พึงปรารถนา” มีเนื้อหาโดยสรุปว่า จิตสาธารณะเป็นหนึ่งใน ๘ คุณลักษณะ ที่สถานศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การที่จิตสาธารณะมีความสำคัญ เนื่องจากว่า คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน

^๙ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๑๐} อภิรักษ์ โปธิสาน, ผศ.ดร., สุขวิถี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๕.

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑.

หากคนในสังคมขาดจิตสำนึกจะมีผลกระทบหลายๆ ส่วน ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศ และระดับโลก^{๑๒}

Baron ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Psychology” โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงการเสริมสร้างจิตสำนึกว่า การหล่อหลอมจากความเชื่อและคุณลักษณะอุปนิสัย (Characteristics) ส่งผลให้บางคนมีความโน้มเอียงที่จะช่วยเหลือสังคมมากกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่พึงปรารถนา^{๑๓}

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ กล่าวถึงจิตสำนึกไว้ในหนังสือ “สอนเด็กให้มีจิตสำนึก” เนื้อหาส่วนหนึ่งว่า จิตสำนึกเป็นการกระทำด้วยจิตวิญญาณที่มีความรักความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมโดยรวม การมีคุณธรรมจริยธรรม และการไม่กระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์ เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรมประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม การกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี การลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกัน เพื่อให้สังคมโดยรวมมีความสุข^{๑๔}

๒) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (รศ.) และเพ็ญศิริ ศรีคำภา ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” มีเนื้อหาโดยสรุปดังต่อไปนี้ แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งของ กิจกรรม หรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ แหล่งท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะรูปธรรมที่สัมผัสได้ เช่น สิ่งก่อสร้าง ถ้ำ น้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา เป็นต้น^{๑๕}

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (รศ.) ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว” โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้ แหล่งท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปซื้อถึงที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ๒) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๓) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว สำหรับประเภทของแหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้เป็น ๗ ประเภท ๑) แบ่งประเภทตามแหล่งที่ตั้งจุดสนใจ ๒) แบ่งตามประเภทลักษณะการเกิด ๓) แบ่งตามประเภทลักษณะกิจกรรม ๔) แบ่งตามประเภทลักษณะความเป็นเจ้าของ ๕) แบ่งตามประเภทลักษณะนักท่องเที่ยว ๖) แบ่งประเภทตามลักษณะการพัฒนา ๗) แบ่งตามประเภทการท่องเที่ยวแห่ง

^{๑๒} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, *สำนึกไทยที่พึงปรารถนา*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๘.

^{๑๓} Baron, *Psychology*, 3rd ed, Boston : Allyn&Bacon, 1995. อ้างในสุวรี ศิวะแพทย์, รศ., *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒๓.

^{๑๔} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, *สอนเด็กให้มีจิตสำนึก*, (กรุงเทพมหานคร : วี พรินท์ (๑๙๙๑), ๒๕๕๒), หน้า ๑๗.

^{๑๕} บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, รศ., และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๖.

ประเทศไทย การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งย่อยได้อีก ๓ ประเภท คือ (๑) แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ (๒) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ (๓) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม^{๑๖}

รวีวรรณ โปรรุ่งโรจน์ (ดร.) ได้กล่าวถึงสิ่งเร้าทางการท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “พฤติกรรมนักท่องเที่ยว” โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้ สิ่งเร้าทางการท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดหรือส่วนผสมทางการตลาด (marketing mix) ต่างๆ ที่ธุรกิจการท่องเที่ยวใช้ในการดึงดูดและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวหรือซื้อบริการทางการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนผสมทางการตลาดหลักๆ ที่ธุรกิจการท่องเที่ยวมักใช้อยู่ ได้แก่ ๑) ความน่าสนใจและดึงดูดใจของสินค้าทางการท่องเที่ยว (product) ๒) ราคาสินค้า (price) ๓) ช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้า (place or distribution channel) ๔) การส่งเสริมการขาย (promotion) ๕) การเป็นพันธมิตรกับการท่องเที่ยวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (partnership) การให้ความสำคัญกับคนซึ่งเป็นผู้ให้บริการ (people) ๖) การจัดรวมสินค้าทางการท่องเที่ยว (packaging) ๗) การนำเสนอลักษณะทางกายภาพเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าทางการท่องเที่ยวของธุรกิจ (physical element presentation)^{๑๗}

เลิศพร ภาวะสกุล ได้กล่าวถึงบทบาทของคนท้องถิ่นหรือผู้ให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยกล่าวไว้ในหนังสือ “พฤติกรรมนักท่องเที่ยว” มีเนื้อหาดังต่อไปนี้ การรับรู้ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเจ้าบ้านหรือคนของประเทศที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจัดว่าเป็นส่วนสำคัญของการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว การรับรู้ความคิดเห็นที่นักท่องเที่ยวมีเกี่ยวกับชนชาติที่เขาเข้าไปเยือน อาจเป็นตัวกำหนดความพึงพอใจในการท่องเที่ยวครั้งนั้น และส่งผลให้เกิดการกลับไปเยือนซ้ำอีกหรือไม่กลับมาเยือนอีกเลย^{๑๘}

๓) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (ผศ.) ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญในประเทศไทยไว้ในหนังสือ “การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว” มีเนื้อหาโดยสรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาของประเทศไทย ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความนิยมในประเทศไทยมากที่สุดจำนวน ๘ แห่ง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดราชชนนีดารามวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม^{๑๙}

^{๑๖} บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, รศ., การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘.

^{๑๗} รวีวรรณ โปรรุ่งโรจน์, ดร., พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๕๘.

^{๑๘} เลิศพร ภาวะสกุล, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวี.พี.เอ็น (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗๕-๒๗๖.

^{๑๙} บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, ผศ., การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, หน้า ๙๐-๑๐๑.

เอกชัย แสงโสภา ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยววิถีพุทธไว้ใน “การพัฒนากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์” ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้ คำว่า วิถีพุทธ แปลตรงตัว คือ การใช้ชีวิตหรือการดำเนินชีวิตตามแบบชาวพุทธ โดยมีองค์ประกอบหลักของความเป็นวิถีพุทธ คือ ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อนึกถึงสถานที่อันจะทำให้เกิด ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เราย่อมนึกถึงวัดหรือสถานที่อันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ศาลา การเปรียญ เจดีย์ พระธาตุ ฯลฯ เมื่อรวมเอาคำว่า การท่องเที่ยว ผสมเข้ากับคำว่าวิถีพุทธ จึงได้ความหมายใหม่ว่าการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบหรือลักษณะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชาวพุทธ ซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นพุทธสถานอย่าง วัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ มณฑป สถูป เจดีย์ พระธาตุ ฯลฯ แต่หมายรวมถึงสถานที่ที่จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาด้วย เช่น สถานปฏิบัติธรรม สวนป่าเพื่อการปลีกวิเวก แม่น้ำที่มีเรือเล้าตำนานอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาหรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางศาสนา เช่น เกจิอาจารย์หรือพระพุทธรูป ตลอดจนสถานที่สำหรับทำทาน เป็นต้น^{๒๐}

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว” ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้ องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และงานแกะสลัก ๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ๖) ดนตรี การแสดง มหรสพต่าง ๆ ๗) ภาษาและวรรณกรรม ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ ๑๐) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่นำเข้ามาใช้ในการประชาสัมพันธ์แนะนำเพื่อจูงใจ ที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น^{๒๑}

บริษัทบางจากปิโตรเลียมจำกัด (มหาชน) ได้ทำหนังสือเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเรื่อง “เที่ยวอยุธยา วัดวัง พลังงาน SUNNYBANGCHAK” โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยยกตัวอย่างวัดนิเวศธรรมประวัติ ดังต่อไปนี้ วัดนิเวศธรรมประวัติมีโบสถ์ยอดแหลมสูงสวยงามด้วยสถาปัตยกรรมแบบกอธิคของตะวันตก โดยรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบศาสนกิจ เป็นเสมือนวัดหลวงที่เคียงคู่อยู่กับพระราชวังบางปะอิน นักท่องเที่ยวนิยมถ่ายรูปกันนอกโบสถ์แล้วก็เข้าไปข้างในชมผนังโบสถ์ที่ประดับกระจกสี ช่วงที่ท้องฟ้ามีแสงสว่างพอสมควร กระจกจะเปล่งสีสังดงามมาก โดยเฉพาะช่วงเวลาแสงส่องบนพระพุทธรูป ส่วนพื้นโบสถ์ปูด้วยแผ่นหินอ่อนสีขาวสลักคำให้บรรยากาศเคร่งขรึม พระประธานมีนามว่า พระพุทธนฤมลธรรโมภาส ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิประทับในซุ้มเรือนแก้วหน้าตักกว้าง ๒๒ นิ้ว สูงจากฐานถึงพระรัศมี ๓๖ นิ้ว

^{๒๐} เอกชัย แสงโสภา, การพัฒนากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

^{๒๑} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

ออกแบบโดยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ เมื่อนักท่องเที่ยวได้กราบสักการะพระประธานเรียบร้อยแล้วตั้งใจให้สงบก็ถือว่ามาเที่ยวบางปะอินกันครบถ้วน^{๒๒}

๔) แนวคิดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (ผศ.ดร.) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนไว้ในหนังสือ “การท่องเที่ยวชุมชน” มีเนื้อหาโดยสรุปว่า การท่องเที่ยวสามารถทำให้ชุมชนภูมิใจในท้องถิ่นของตน และอยากที่จะให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมชุมชน เพราะต้องการให้ชุมชนเป็นที่รู้จัก ความภาคภูมิใจนี้ทำให้เกิดการไม่ทิ้งชุมชน ของตนไปทำงานที่อื่น ทำให้เกิดการร่วมมือกันอนุรักษ์และประชาสัมพันธ์ชุมชนของตนเอง^{๒๓}

วิชัย เทียนน้อย (ผศ.) ได้กล่าวถึงแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมไว้ในหนังสือ “ ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว ” มีเนื้อหาโดยสรุปว่า หลักการจัดสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ เป็นต้น โดยวิธีการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ๑) การออกกฎหมายควบคุม ๒) จัดหาเจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบคอยดูแลรักษา ๓) จัดหางบประมาณเพื่อนำมาใช้จ่ายในการบูรณะและดูแลรักษา ๔) การบูรณะซ่อมแซม ๕) ทำการสำรวจและค้นคว้าสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม ๖) จัดหาสถานที่ปลอดภัยเก็บรักษา ๗) การให้การศึกษ ๘) การประชาสัมพันธ์^{๒๔}

วรรณภา วงษ์วานิช (รศ.) ได้กล่าวถึงความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “ ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว ” มีเนื้อหาดังต่อไปนี้ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขและรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศาสนสถาน ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และกิจกรรมต่างๆ ให้คงความงดงามและคงคุณค่าเป็นทรัพยากรของประเทศชาติสืบต่อไป พร้อมทั้งหาวิธีการให้ทรัพยากรเหล่านั้นดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังท้องถิ่นของตน^{๒๕}

จิรัชญา มณีเนตร (ผศ.ดร.) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว” มีเนื้อหาดังต่อไปนี้ การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วให้คงสภาพที่ดีอยู่ต่อไปในระยะยาว และเพื่อเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีวิธีการอนุรักษ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้ ๑) การไม่เปลี่ยนแปลงสภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติให้ผิดแปลกไปจากเดิมหรือถ้ามีความจำเป็นให้เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ๒) ไม่ก่อให้เกิดภาวะมลพิษของสิ่งแวดล้อมขึ้นใน

^{๒๒} บริษัทบางจากปิโตรเลียมจำกัด (มหาชน), **เที่ยวอยุธยา วัดวัง พลังงานSUNNYBANGCHAK**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททิวทัศน์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖.

^{๒๓} พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, ผศ.ดร., **การท่องเที่ยวชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^{๒๔} วิชัย เทียนน้อย, ผศ., **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๓๕-๒๓๙.

^{๒๕} วรรณภา วงษ์วานิช, รศ., **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๓.

บริเวณแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น การก่อให้เกิดความสกปรกจากเศษขยะและสิ่งของ การก่อให้เกิดน้ำเน่าเสีย การก่อให้เกิดความสกปรกกรุงรังทางสายตาและมลภาวะทางเสียง ๓) ไม่ทำลายโบราณสถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ๔) ไม่ทำลายสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น การทำให้หินงอกหินย้อยแตกหัก การทำลายปะการังใต้น้ำ การเก็บเปลือกหอย การเก็บดอกไม้หรือพันธุ์ไม้ การตัดไม้ทำลายป่า ตลอดจนการล่าสัตว์ในเขตหวงห้าม^{๒๖}

รลิกา อังกูร ได้กล่าวถึงแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ในหนังสือ “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” ดังมีเนื้อหาต่อไปี้ การควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว ควบคุมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในพื้นที่ รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีระบบป้องกันและกำจัดมลภาวะที่เหมาะสม ได้แก่ มลภาวะทางเสียง มลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางชีวภาพ ขยะมูลฝอย รวมทั้งมลภาวะทางทัศนียภาพ หรือทัศนียภาพของสิ่งก่อสร้างใหม่ที่ไม่งกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม^{๒๗}

๑.๗.๒ รายงานการงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ (รศ.ดร) และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย” เนื้อหาส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงวรรณกรรมอีสานที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัดในภาคอีสานมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์วรรณกรรม ดังมีเนื้อหาต่อไปี้ วรรณกรรมอีสานมีรูปแบบเฉพาะต่างไปจากวรรณกรรมภาคกลาง เพราะวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมของชาวบ้านอย่างแท้จริง ชาวบ้านเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เป็นผู้ใช้ศึกษา เป็นผู้อ่าน วรรณกรรมสร้างสรรค์เหล่านั้น โดยมีวัดเป็นสถาบันกลางในการเก็บรักษาและเผยแพร่ ตลอดจนเป็นแหล่งอนุรักษ์วรรณกรรมเหล่านั้น^{๒๘}

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อมด้วยแบบฝึกกิจกรรมการบ้านและการปฏิบัติจริง” จากการศึกษาวิจัยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งพอสรุปจิตสาธารณะของเด็กในลักษณะของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ดังต่อไปี้ วัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๘ ปี เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และบุคลิกภาพ เป็นวัยที่เรียกว่า ช่วงแห่งพลังการเจริญเติบโตของงามสำหรับชีวิต แนวความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการมองเด็กในทัศนะของการที่เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ แตกต่างจากเด็กวัยอื่นๆ ในช่วงชีวิตของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น หลักการปลูกฝังเด็กวัยนี้ให้เรียนรู้เกิดความรักสิ่งแวดล้อม ควรคำนึงถึงองค์ประกอบ ดังนี้ ๑) หลักการเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยสภาพการณ์กับประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับการเรียนรู้ จะทำให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ๒) กระบวนการ

^{๒๖} รฐิรชญา มณีเนตร, ผศ.ดร., *ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕๑.

^{๒๗} รลิกา อังกูร, *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๙.

^{๒๘} โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และคณะ, “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”, *รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์*, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

ปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยปัจจัย ๕ ด้าน คือ การให้ความรู้ การสร้างความเข้าใจ การสร้างกรอบแนวคิด การเสริมสร้างทักษะ และการเสริมสร้างเจตคติ จากกระบวนการดังกล่าว จะต้องเริ่มจากการให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยในลักษณะของรูปธรรม แล้วสร้างความเข้าใจและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อตนเองและมนุษย์ จากนั้นจึงสร้างกรอบแนวคิดให้เด็กรับรู้สิ่งแวดล้อมเป็นบริบท และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การเสริมสร้างทักษะในการรักสิ่งแวดล้อม ต้องเกิดจากการจัดประสบการณ์ต้องให้เด็กได้ปฏิบัติจริง และควบคู่กับการเสริมสร้างเจตคติที่ดี รู้จักการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเห็นคุณค่าประโยชน์สิ่งแวดล้อมต่อตัวเอง ครอบครัว และสังคม เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทำเป็นตัวอย่างที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^{๒๙}

มธุรส ปราบไพรี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เมืองสร้างสรรค์กับศิลปะสร้างสรรค์สร้าง งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร” โดยกล่าวถึงอิทธิพลของศิลปะปูนปั้นในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามวัดต่างๆ ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมคุณค่าทางศิลปกรรม ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้ ศิลปะปูนปั้นของเพชรบุรีที่ช่างปัจจุบันยกย่องว่าเป็นฝีมือชั้นครูที่ทรงคุณค่า และเป็นแหล่ง เรียนรู้แก่ช่างหรือผู้สนใจเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมและศึกษาอยู่เสมอ ประกอบด้วยงานฝีมือช่างปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ งานปูนปั้นสมัยอยุธยาได้รับการยกย่องว่าเป็นงานปูนปั้นฝีมือที่มีลวดลายงดงามจนยากที่จะหาผู้ใดสามารถทำตามได้ โดยปูนปั้นในสมัยอยุธยาจะปรากฏในโบราณสถานสี่แห่ง คือ ปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ปูนปั้นหน้าบันโบสถ์วัดสระบัว ปูนปั้นหน้าบันโบสถ์วัดเขาบันไดอิฐ ปูนปั้นหน้าบันโบสถ์วัดไผ่ล้อม และปูนปั้นหน้าบันโบสถ์วัดเกาะ ผลงานปูนปั้นที่ปรากฏตามโบราณสถานเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นผลงานชั้นครูที่เป็นแบบอย่างให้ช่างรุ่นต่อมาได้ศึกษามาจนถึงปัจจุบัน ส่วนงานปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นงานปูนปั้นที่พัฒนามาจากสมัยอยุธยา แต่มีการไล่ลวดลายตามความคิดสร้างสรรค์ของช่างลงไปด้วย เช่น งานปูนปั้นหน้าบันพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุวรวิหาร^{๓๐}

จากการศึกษาและทบทวนเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบเพียงประเด็นที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แต่มีการกล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน และยังไม่พบว่ามึนนักวิชาการท่านใดได้ศึกษาในประเด็นที่คณะวิจัยได้กำหนดไว้ คือ “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” คณะวิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาวิจัยประเด็นดังกล่าวจะทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ ประโยชน์เชิงสาธารณะ ประโยชน์เชิงศาสนา และประโยชน์เชิงนโยบายต่อไป

^{๒๙} สิริมา ภูญโญนันตพงษ์, “การปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อมด้วยแบบฝึกกิจกรรมการบ้านและการปฏิบัติจริง”, สาขาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน, รายงานการวิจัย, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗-๓๐.

^{๓๐} มธุรส ปราบไพรี, “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เมืองสร้างสรรค์กับศิลปะสร้างสรรค์สร้าง งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร”, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ดังนี้

๑. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การวิจัยนี้ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารแหล่งต่างๆ ดังนี้

๑) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และ ๒) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณกรรมพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยมุ่งศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นกรอบในการศึกษา

๒) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งวิเคราะห์เฉพาะแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นประเด็นหลักในการวิเคราะห์

๓) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยใช้กรอบของการวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธตามหลักภวาม ๔ คือ การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกาย การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านศีล การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ และการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

๔) สรุปผลการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมายของจิตสาธารณะ องค์ประกอบของจิตสาธารณะ ลักษณะของจิตสาธารณะ ความสำคัญของจิตสาธารณะ ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะ หลักการและกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๒. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study)

การศึกษาภาคสนามเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๔ รูป/คน ในเขตพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการศึกษาบริบทพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย สภาพและปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัย สภาพ

และปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัย รวมทั้งศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

๑.๘.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่วิจัยในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และมีกลุ่มจิตสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พื้นที่วิจัย

ในการวิจัยนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) วัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๒) วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๓) วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย โดยจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง ๔ แห่ง รวม ๔ รูป ๒) พระภิกษุ-สามเณรหรือเยาวชนของวัดทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ รูป/คน รวม ๒๐ รูป ๓) ประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่นทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ คน รวม ๒๐ คน โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด จำนวน ๔๔ รูป/คน

๑.๘.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่มีลักษณะแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะวิจัยและพื้นที่วิจัย โดยมีทั้งการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกันของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง เพื่อหาแนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยมีการใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มเจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัย (๒) กลุ่มพระภิกษุ-สามเณรหรือเยาวชน และ (๓) กลุ่มประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย โดยใช้เครื่องมือเสริม คือ เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

๒) แบบสำรวจแหล่งท่องเที่ยว คือ การออกแบบสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักจิตสาธารณะนำไปใช้ในการสำรวจข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ประกอบด้วย บริบทพื้นที่ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในแต่ละวัด สภาพของการท่องเที่ยว ปัญหาของการท่องเที่ยว วิธีการแก้ปัญหาแหล่งท่องเที่ยว การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง และสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยแต่ละแห่ง

๓) แบบบันทึกการสังเกต คือ แบบบันทึกจากการสังเกตของผู้วิจัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ผล ๖ ประเด็นหลัก คือ (๑) ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย (๒) ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของพื้นที่วิจัย (๓) พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว (๔) การดำเนินงานด้านการ

ห้องเที่ยวของพื้นที่วิจัย (๕) การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และ (๖) พฤติกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยแต่ละแห่ง

๔) สมุดบันทึกการประชุม คือ สมุดบันทึกข้อมูลการประชุมเฉพาะกลุ่มย่อยในพื้นที่วิจัย และสมุดบันทึกการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกันของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยบันทึกประเด็นสำคัญของการประชุม

๕) อนุทินการวิจัย คือ ผู้วิจัยได้จัดทำอนุทินในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้มีแบบแผนและกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการวิจัย รวมทั้งประเมินขอบเขตระยะเวลาในการทำวิจัย เพื่อให้สามารถบริหารโครงการวิจัยให้เป็นไปตามปีงบประมาณที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย

๖) เครื่องมือสำนักงาน คือ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดพิมพ์งานวิจัย คือ คอมพิวเตอร์ เครื่องป้อน เครื่องสแกน เครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น

๑.๘.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จำแนกออกเป็น ๗ วิธีการ ดังนี้

๑. การเก็บข้อมูลเอกสาร โดยได้มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสาร ทั้งเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในรูปของเอกสาร หนังสือ ตำรา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และรายงานการวิจัย เป็นต้น ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

๒. การสำรวจข้อมูล ซึ่งเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดทำแบบสำรวจ เพื่อให้กลุ่มจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ เพื่อให้เข้าใจบริบทพื้นที่ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของแต่ละวัด สภาพของการท่องเที่ยว ปัจจัยการท่องเที่ยว และปัญหาของการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย เป็นต้น

๓. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participant) ซึ่งเป็นกระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของคณะวิจัยและกระบวนการในพื้นที่วิจัย โดยคณะวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับกระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยมีกรอบในการสังเกต คือ การสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย โดยทำควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีการประเมินผลจากการสังเกตทั้งก่อนการเข้าร่วมและระหว่างเข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะ รวมทั้งการสังเกตผลการดำเนินการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัย

๔. การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละพื้นที่วิจัย โดยจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย (๑) กลุ่มเจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัย (๒) กลุ่มพระภิกษุ-สามเณรหรือเยาวชน และ (๓) กลุ่มประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ในรูปของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยการออกแบบสัมภาษณ์แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ให้ถูกต้องและเหมาะสมกับประเด็นการวิจัย

๕. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นกระบวนการวิจัยในพื้นที่แต่ละแห่งเพื่อร่วมประชุมและหาแนวทางดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย คณะวิจัย เจ้าอาวาส กลุ่มจิตสาธารณะ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นสำคัญ คือ การวางแผนงานดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ การดำเนินการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการประเมินผลการดำเนินงาน

๖. การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินงานวิจัยหลังจากที่ประชุมกลุ่มย่อย แล้วให้แต่ละกลุ่มนำประสบการณ์และองค์ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในรูปของการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ

๗. การเสนอผลงานและการนำเที่ยวแต่ละพื้นที่ โดยกลุ่มจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัย ทั้ง ๔ แห่ง นำเสนอผลการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และนำกลุ่มจิตสาธารณะเยี่ยมชมผลการดำเนินงานในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

๑.๘.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามสาระสำคัญของเนื้อหาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนาทั้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เอกสาร รายงานการวิจัย ตำรา และแนวความคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของจิตสาธารณะ องค์ประกอบของจิตสาธารณะ ลักษณะของจิตสาธารณะ ความสำคัญของจิตสาธารณะ ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะ หลักการและกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะ เป็นประเด็นหลักในการวิเคราะห์

๒) วิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น โดยการวิเคราะห์บริบทของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น การวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ รวมทั้งวิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่วิจัย

๓) วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น โดยมุ่งวิเคราะห์ส่วนที่เป็นแนวคิด ขั้นตอน กระบวนการ และวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัย เชื่อมโยงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อยกระดับไปสู่การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่นต่อไป

๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ รวมทั้งวิเคราะห์ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๘.๖ การนำเสนอผลการศึกษา

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบกับภาพถ่าย ตารางข้อมูล และการจัดทำแผนภาพแสดงผลการวิจัย พร้อมทั้งพรรณนาความประกอบการบรรยายตารางและแผนภาพ โดยมุ่งเน้นนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ นำเสนอกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธของพื้นที่วิจัย และ

นำเสนอผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในพื้นที่วิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

๑.๙. ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ระหว่างวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙-๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

กิจกรรม	เดือน												
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	
๑. กำหนดประเด็นและพื้นที่ศึกษาวิจัย	■												
๒. เขียนโครงการวิจัยเพื่อของบประมาณสนับสนุน	■												
๓. ประชุมคณะทำงานเพื่อร่วมออกแบบงานวิจัย/จัดทำเครื่องมือในการวิจัยและตรวจสอบเครื่องมือวิจัย		■											
๔. ศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง			■										
๕. ประชุมกับพื้นที่วิจัยเพื่อจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะและการอบรมกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การมอบหมายภาระหน้าที่ให้กลุ่มจิตสาธารณะดำเนินการ				■	■	■	■	■					
๖. เก็บข้อมูลภาคสนาม/ตรวจสอบความเที่ยงตรง/วิเคราะห์ข้อมูล					■	■	■	■					
๗. เรียบเรียงข้อมูลและเขียนงานวิจัย								■	■	■			
๘. การวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะ									■	■			
๙. จัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการกับพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง											■	■	
๑๐. ปรับปรุงเนื้อหางานวิจัยฉบับสมบูรณ์												■	■
๑๑. สรุปและนำเสนอรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์													■
๑๒. เผยแพร่ผลวิจัย													■

ตารางที่ ๑ แสดงระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

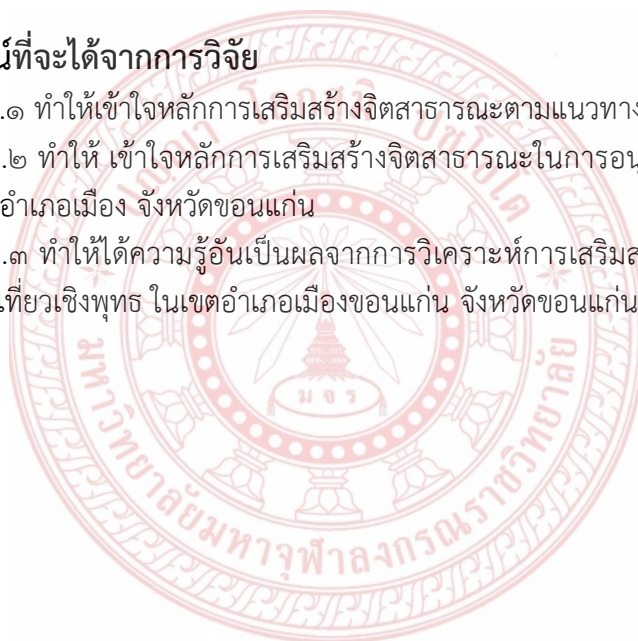
๑.๑๐ ข้อตกลงเบื้องต้น และข้อจำกัดของการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้นในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสารและงานวิจัยภาคสนาม ได้มีการศึกษาข้อมูลเอกสารประกอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการประชุมกับพื้นที่วิจัย และตกลงเบื้องต้นว่าจะร่วมกันทำวิจัยขึ้น โดยจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะขึ้นมาแห่งละ ๕ รูป/คน จากนั้นจึงให้วัดในพื้นที่วิจัยแต่ละแห่งหาแนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยกลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มจิตสาธารณะในแต่ละพื้นที่ แล้วจึงมอบภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ไปช่วยกันทำ โดยที่ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง เพื่อให้ทราบกระบวนการดำเนินการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง และนัดหมายให้แต่ละวัดนำกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมาร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพ ปัญหา การแก้ไขปัญหา และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จากนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุป ประมวลผล และวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะ เพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการวิจัยต่อไป

ส่วนข้อจำกัดในการวิจัย จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) ข้อจำกัดทางด้านระยะเวลา เพราะงานวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙-๓๐ กันยายน ๒๕๖๐ ๒) ข้อจำกัดในเชิงกระบวนการ เนื่องจากยังไม่เคยมีท่านใดศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยวมาก่อน จึงทำให้ฐานข้อมูลค่อนข้างจำกัด ในขณะที่ระยะเวลาในการเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับกลุ่มจิตสาธารณะ รวมถึงระยะเวลาในการเสริมสร้างจิตสาธารณะและทดลองใช้แนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะ เป็นเวลา ๕ เดือน จึงอาจไม่ครอบคลุมรอบด้าน ๓) ข้อจำกัดเกี่ยวกับการติดตามผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะ เนื่องจากบริบทพื้นที่แตกต่างกัน กลุ่มจิตสาธารณะทั้ง ๓ แห่ง เป็นพระภิกษุและสามเณร ส่วนอีก ๑ แห่ง เป็นเยาวชนทั้งหมด จึงมีความแตกต่างด้านเพศ วัย และการฝึกฝนอบรม เพราะพระภิกษุสามเณรทั้งหมดจะอาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัยแต่ละแห่ง ทำให้ง่ายต่อการควบคุมดูแล ส่วนเยาวชนอาจเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมค่อนข้างยากกว่า แต่ก็พยายามเข้าถึงแหล่งข้อมูลให้ได้มากที่สุด ทั้งข้อมูลเชิงพื้นที่และข้อมูลจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๑.๑๑ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

- ๑.๑๑.๑ ทำให้เข้าใจหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- ๑.๑๑.๒ ทำให้ เข้าใจหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- ๑.๑๑.๓ ทำให้ได้ความรู้อันเป็นผลจากการวิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

การเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้คณะวิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับความหมายของจิตสาธารณะ ประเภทของจิตสาธารณะ ลักษณะของจิตสาธารณะ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ และแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละประเด็นต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของจิตสาธารณะ

คำว่า “จิตสาธารณะ” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “public mind” จำแนกออกเป็น ๒ คำ คือ คำว่า “จิต” กับคำว่า “สาธารณะ” ซึ่งเป็นการนำคำที่เป็นนามธรรม คือ คำว่า “จิต” มาใช้รวมเข้ากับคำที่แสดงออกถึงความไม่จำเพาะเจาะจง คือ คำว่า “สาธารณะ” ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จิต” ไว้ว่า หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก^๑ ส่วนในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จิต” ไว้ว่า หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด ความคิด และใจ^๒

ส่วนคำว่า “สาธารณะ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวไว้ว่า หมายถึง เพื่อประชาชนทั่วไป เช่น สวนสาธารณะ โทรศัพท์สาธารณะ บ่อน้ำสาธารณะ^๓ เป็นกิจการที่ไม่เจาะจง และแสดงออกถึงความเป็นส่วนรวม ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำว่า “สาธารณ” โดยท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สาธารณ” ไว้ว่า หมายถึง ทั่วไปทั่วไปแก่หมู่ ของส่วนรวม ไม่ใช่ของใครโดยเฉพาะ^๔ ซึ่งเป็นความหมายในลักษณะที่ไม่เจาะจงหรือแสดงความเป็นเจ้าของ

เมื่อนำคำว่า “จิต” กับคำว่า “สาธารณะ” มารวมกัน จึงมีความหมายที่แสดงคุณลักษณะของจิตที่ไม่มีความยึดมั่นในตนเอง และไม่คิดกอบโกยเอาสมบัติส่วนรวมมาเป็นของตนเอง รวมทั้งสะท้อนคุณลักษณะของจิตที่มีกุศลธรรม โดยมีนักปราชญ์ได้นิยามความหมายของจิตสาธารณะไว้ดังต่อไปนี้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑๒.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑,๑๓๕.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๘.

มนัสสา ชินูปการพงศ์ ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” ว่า หมายถึง จิตที่จุดประกาย เพื่อให้คนทำประโยชน์เพื่อสังคม ตลอดจนการให้ความเอื้ออาทร ลดความขัดแย้ง และการให้ขวัญ กำลังใจต่อกันเพื่อสังคมเป็นสุข^๕

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวว่า “จิตสาธารณะ” หมายถึง ความคิดเห็นที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่น หรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง^๖

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” ว่า หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ^๗

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะว่า หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน^๘

ส่วน อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา ได้ให้ความหมายของ “จิตสาธารณะ” ว่า หมายถึง จิตสำนึก เพื่อส่วนรวมสามารถกระทำได้โดยมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อส่วนรวม เป็นการกระทำในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเกื้อกูลให้ความช่วยเหลือผู้อื่นหรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อจะรักษาประโยชน์ส่วนรวม^๙

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงได้สรุปความหมายของ “จิตสาธารณะ” ว่า หมายถึง จิตที่มีความตื่นรู้ และรู้สึกตัว มีเจตนารมณ์เป็นกุศล ตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่นและของส่วนรวม มีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน จิตที่ไม่เห็นแก่ตัวและเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ มีความสมัครใจช่วยเหลือ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ สำนึกความรับผิดชอบ และคิดให้บริการผู้อื่นและสังคมด้วยความเสียสละ จิตที่มีความเอื้อเฟื้อต่อ

^๕ มนัสสา ชินูปการพงศ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการสื่อสารการตลาดต่อจิตสำนึกสาธารณะกับการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค”, รายงานการงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *จอมปราชญ์นักการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: ชักเชสมิเดีย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^๗ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, *วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^๘ กระทรวงศึกษาธิการ, *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ แนวปฏิบัติการวัด และประเมินผลการเรียนรู้*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๖.

^๙ อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา, “การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสาธารณะในวิชากิจกรรมการใช้ห้องสมุดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

สังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งดีงามและมุ่งหวังในการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์ จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและสิ่งแวดล้อม และจิตที่ประกอบด้วยกุศลธรรม

๒.๒ องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของจิตสาธารณะมีหลายด้าน นักวิชาการบางท่านกล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสาธารณะเชิงกลไก บางท่านกล่าวถึงองค์ประกอบส่วนต่างๆ ที่เป็นปัจจัยให้เกิดจิตสาธารณะ โดยในงานวิจัยนี้จะได้จำแนกองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ดังต่อไปนี้

จิตสาธารณะในลักษณะที่เป็นจิตสำนึก จำแนกออกเป็น ๓ องค์ประกอบหลัก ดังนี้^{๑๐}

๑. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง

จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้ การศึกษาไทยมุ่งมั่นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้าง ไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะ สร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝัง และมีมานานตามสภาพสังคมไทย

๒. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น

จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก

๓. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ

จิตสำนึกที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมหรือจิตสำนึกแบบสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์ เป็น กลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา ยังได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสาธารณะในวิชากิจกรรมการใช้ห้องสมุดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” จากการวิจัยได้จำแนกองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ๓ ประการดังต่อไปนี้^{๑๑}

องค์ประกอบที่ ๑ คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

^{๑๐} อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา, “การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสาธารณะในวิชากิจกรรมการใช้ห้องสมุด ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, หน้า ๕.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๑. การดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่

๒. ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ ๒ คือ การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

๑. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

๒. การรับอาสาที่จะทำบางอย่าง

องค์ประกอบที่ ๓ คือ การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

๑. การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตน

๒. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นใช้ของส่วนรวม

องค์ประกอบและตัวชี้วัดของจิตสาธารณะเป็นเรื่องของบุคคลที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การเคารพในสิทธิในการใช้ของส่วนรวม และการไม่ยึดครองของส่วนรวม เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมองค์ประกอบเชิงคุณธรรม

นอกจากนี้แล้วจิตสาธารณะยังมีองค์ประกอบในเชิงสังคมด้วย เพราะการเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นการหล่อหลอมจากความเชื่อและคุณลักษณะอุปนิสัย (Characteristics) ส่งผลให้บางคนมีความโน้มเอียงที่จะช่วยเหลือสังคมมากกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่พึงปรารถนา^{๑๒} โดยมีองค์ประกอบทางด้านสังคมมาช่วยหล่อหลอมให้คนในสังคมมีจิตที่มีคุณลักษณะสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคม

จิตสาธารณะประกอบด้วยกรกระทำด้วยจิตวิญญาณที่มีความรักความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมโดยรวม การมีคุณธรรมจริยธรรม และการไม่กระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์ เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม การกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี การลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกันเพื่อให้สังคมโดยส่วนรวมมีความสุข^{๑๓} รวมทั้งองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการตระหนักถึงปัญหา ความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม และการลงมือปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น^{๑๔} นอกจากนี้แล้วยังมีองค์ประกอบของจิตสาธารณะเชิงพฤติกรรม ดังต่อไปนี้^{๑๕}

๑) การแสดงความรู้สึกและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำหน้าที่ที่รับผิดชอบต่อตนเอง

^{๑๒} Baron, Psychology, 3rd ed, Boston :Allyn&Bacon, ๑๙๙๕. อ้างในสุวรี ศิวะแพทย์,รศ., จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒๓.

^{๑๓} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร: วี พรีนซ์ (๑๙๙๑), ๒๕๕๒),หน้า ๑๗.

^{๑๔} ชัยสิทธิ์ เณลิมมีประเสริฐ และคณะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ณ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

^{๑๕} วิทย์พัฒนท สีหา, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับจิตสาธารณะของนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

- ๒) การช่วยเหลือดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่งของสาธารณะสมบัติ
- ๓) การแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละทรัพย์สินหรือแรงงานของตนต่อส่วนรวม
- ๔) การเข้าร่วมการทำงานที่เป็นส่วนรวม
- ๕) การมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับคนอื่น
- ๖) การมองโลกในแง่ดี
- ๗) มีการปรับตัวทางอารมณ์ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้
- ๘) มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง
- ๙) มีการแสดงออกที่ดีเกี่ยวกับครอบครัว
- ๑๐) การมีระเบียบวินัย
- ๑๑) การเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ และญาติพี่น้อง
- ๑๒) การแสดงความช่วยเหลืองานของครอบครัว
- ๑๓) การทำกิจกรรมในครอบครัวและมีการเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๑๔) ใช้เหตุผลในการแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
- ๑๕) เคารพกฎระเบียบของสังคม
- ๑๖) มีการยึดถือแบบอย่างของคุณธรรมจริยธรรมจากพ่อแม่และหลักคำสอนของ

พระพุทธศาสนา

สรุป จากการศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะพบว่า จิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ ๑) องค์ประกอบภายในจิต คือ คุณลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความไม่เห็นแก่ตัว จิตมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีวิถีจิตเป็นกุศลธรรม แนวความคิดและอุดมการณ์สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๒) องค์ประกอบภายนอก คือ ส่วนที่เป็นสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งคติ ความเชื่อ ทักษะคติ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวหล่อหลอม ควบคุม และ กำหนดคุณลักษณะจิตของคนในสังคมด้วย ๓) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของจิตสาธารณะในทางพฤติกรรม เช่น การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประพฤตีสัจริต การไม่เบียดเบียน การไม่ทำความเสียหายแก่สาธารณสมบัติ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การไม่ปิดกั้น โอกาสของผู้อื่นในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม การเคารพสิทธิของผู้อื่น การอาสาสมัครทำเพื่อส่วนรวม การบริการ และการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม เป็นต้น

๒.๓ ลักษณะของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะมีหลายลักษณะ โดยในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาและจำแนกออกเป็น ๑๓ ลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. จิตสาธารณะในลักษณะของความเสียสละ

คุณลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะ คือ ความเสียสละ รวมทั้งความเสียสละความเห็นแก่ตัวทุกกรณีด้วย เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นและสังคม การเสียสละเพื่อการบริการสังคมส่วนรวม

๒. จิตสาธารณะที่มีลักษณะสาธารณชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ทางสังคม ที่ว่าด้วยความเป็นธรรมในสังคม ไว้ในหนังสือ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙” ในข้อที่ ๓.๔ ว่าด้วยการสร้างภูมิคุ้มกัน มีเนื้อหาที่มีลักษณะส่งเสริมจิตสาธารณะว่า ชุมชนและสังคมมีค่านิยมร่วมและยึดหลักผลประโยชน์ของสังคม มีค่านิยมร่วมกันในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย พึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม^{๑๖} ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่มีลักษณะส่งเสริมจิตสาธารณะทางสังคม โดยให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในแบบสาธารณชน ท่ามกลางความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สังคมใดที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เป็นสังคมที่มีพื้นฐานมาจากจิตสาธารณะ

๓. จิตที่เป็นกุศล

ลักษณะจิตสาธารณะ คือ เมื่อจิตสาธารณะเกิดขึ้นแล้วจะต้องมีลักษณะการทำซ้ำเสมอ เพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลง ให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยได้รับการเสริมแรงจากสถาบัน หรือสังคม จิตสำนึกจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในตัวเรา เนื่องจากได้รับการปลูกฝังขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัย โดยการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และสังคมส่วนรวม^{๑๗} โดยลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะจะต้องเกิดขึ้นซ้ำๆ มีลักษณะย้ำคิดย้ำทำในสิ่งดีงามและเป็นประโยชน์เกื้อกูลเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ที่มีจิตสาธารณะมีคุณธรรมประจำใจ เช่น ความเมตตาและกรุณา เป็นต้น ซึ่งคุณธรรมจะเป็นสิ่งประจำจิต ทำให้จิตมีคุณลักษณะที่เป็นกุศลไปด้วย

๔. จิตที่มีลักษณะเต็มใจ

จิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน^{๑๘} ซึ่งเป็นคุณลักษณะของจิตที่เต็มใจ ไม่มีใครบีบบังคับ มีเจตนารมณ์ที่จะทำสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

๕. คุณลักษณะของภาวะที่จิตตื่นและรู้สึกตัว

เป็นจิตที่มีลักษณะตื่นรู้ ประกอบด้วยสติและสัมปชัญญะ ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และคุณค่าของการเสียสละ รู้สึกตัวและตื่นจากภวังค์ของความเห็นแก่ตัว ระลึกละเอียดและรู้เท่าทันความรู้สึกรู้จักคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของจิตสาธารณะ

๖. คุณลักษณะของจิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑.

^{๑๗} มัลลิกา มดีโก, จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๘} nippon siriwattana, จิตสาธารณะ, <http://public-mind-triamudom.blogspot.com/>, [๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๐].

จิตที่เป็นกุศลจะเป็นแรงผลักดันให้มีเจตนาธรรมที่เป็นกุศล ทำให้มีความคิดและทัศนคติแบบสัมมาทิฐิ มีความเชื่อในบาปและบุญ กรรมและผลของกรรม เมื่อจิตเป็นกุศलय่อมมีความมุ่งหมายที่ดีงาม การแสดงออกทางกายและวาจาก็เป็นกุศลด้วย ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะ

๗. คุณลักษณะของจิตอาสา

คุณลักษณะของจิตอาสา คือ คุณลักษณะของจิตที่อุทิศตนช่วยเหลือโดยปราศจากการถูกบังคับ เป็นความสมัครใจเพื่อส่วนรวม เต็มใจแสดงออกในทางประโยชน์สร้างสรรค์ต่อส่วนรวมอย่างอิสระ ยินดีเสนอตัวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรือทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างจริงใจ

๘. คุณลักษณะของจิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน

การตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน คือ การคิดเกื้อกูลกับผู้อื่น ตระหนักถึงความสำคัญของส่วนรวม การไม่เอารอดเอาเปรียบ การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของส่วนรวม การไม่สร้างปัญหาและอุปสรรคต่อสังคมส่วนรวม รวมทั้งการไม่ละเมิดกฎเกณฑ์ทางสังคมด้วย

๕. คุณลักษณะของจิตสำนึกสาธารณะ

จิตสำนึกสาธารณะ คือ การที่บุคคลตระหนักถึงและคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม เห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม มีจิตสำนึกในการเคารพสาธารณสมบัติ มีจิตสำนึกร่วมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน ทั้งสำนึกทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การมีคุณธรรม การมีเมตตากรุณา การไม่เบียดเบียนกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือเยียวยาผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน

๖. คุณลักษณะของจิตไม่เห็นแก่ตัว

จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว คือ จิตที่ไม่คิดเห็นแก่ประโยชน์หรือความต้องการของตนเองเป็นใหญ่ การยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่มองว่าสังคมเป็นส่วนหนึ่งของตน โดยจิตไม่เห็นแก่ตัวจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ การลดความต้องการส่วนตัวลง (ตัณหา) การลดความถือตัว (มานะ) การลดความยึดมั่นในความเห็นส่วนตัวลง (ทิฐิ) เมื่อจิตไม่เห็นแก่ตัวแล้วก็จะมีความเสียสละ และมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๗. คุณลักษณะของจิตบริการ

จิตบริการ คือ จิตที่คิดหาวิธีการให้บริการสังคม โดยปราศจากอคติและความเห็นแก่ตัว ทั้งยังปราศจากอามิสเป็นเครื่องล่อใจ โดยจิตบริการ (service mind) จะมุ่งให้บริการผู้อื่นด้วยความสมัครใจ เพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวกสบาย ปลอดภัย และมีความสุข เช่น การให้บริการอาหารและเครื่องดื่มแก่ผู้มาร่วมกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น ดังนั้น จิตบริการจึงมีลักษณะอำนวยความสะดวกสบาย ความปลอดภัยและให้มีความสุขแก่สังคม

๘. คุณลักษณะของจิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น

จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น คือ ความคิดที่มุ่งปลดเปลื้องความทุกข์ยากหรือปัญหาของผู้อื่น และการให้มีความสุขแก่ผู้อื่น ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ที่จะช่วยเหลือเป็นสำคัญ ไม่ใช่การช่วยเหลือแบบยัดเยียดในสิ่งที่เขาไม่ต้องการ และการช่วยเหลือจะต้องไม่ส่งผลให้ผู้ถูกช่วยเหลือได้รับความยากลำบาก ทั้งการช่วยเหลือในปัจจุบันและการช่วยเหลือให้เขาพัฒนาตนเองจนประสบความสำเร็จหรือมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในอนาคตด้วย

๙. คุณลักษณะของจิตที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

จิตที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ จิตที่มีเมตตากรุณาต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่คิดสร้างปัญหา ทำลาย หรือก่อมลภาวะต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม คิดเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และคิดหาแนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๑๐. คุณลักษณะของจิตที่อนุรักษ์สิ่งดีงาม

จิตที่อนุรักษ์สิ่งดีงาม คือ จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งดีงามและพยายามแสวงหาวิธีการดูแลรักษาและอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป เช่น การตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมหรือประเพณีอันดีงาม แล้วหาวิธีการรักษาไว้หรือการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม แล้วคิดหาวิธีการอนุรักษ์เพื่อให้เป็นมรดกทางธรรมชาติต่อไป

๑๑. คุณลักษณะของจิตสำนึกร่วม

คุณลักษณะของจิตสำนึกร่วม คือ จิตสำนึกในเชิงมนุษยธรรม ได้แก่ การคิดแบบเบญจธรรม ประกอบด้วย ความคิดที่มีเมตตา การไม่คิดล่วงละเมิดทรัพย์สินและสาธารณสมบัติ ความคิดที่ไม่ล่วงละเมิดคนที่มิใช่เจ้าของแล้ว ไม่คิดทุจริตในการดำรงชีพ และการมีสติสัมปชัญญะ ซึ่งจิตสาธารณะพื้นฐานจะต้องมีสำนึกร่วมกันดังกล่าว

๑๒. คุณลักษณะของจิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก

จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุข คือ จิตที่มีความมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์สุขให้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก”^{๑๙} พระพุทธศาสนาจึงมีการปลูกฝังจิตสาธารณะให้กับพระนักเผยแผ่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

๑๓. คุณลักษณะของจิตที่มีคุณธรรม

คุณลักษณะของจิตสาธารณะเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง เป็นคุณค่าและจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร เมื่อเกิดคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะ จะทำให้เกิดประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งจะทำให้การเมือง เศรษฐกิจและศีลธรรมดี^{๒๐} โดยจิตสาธารณะ ประกอบด้วยคุณธรรมประจำจิต ๒ หมวด คือ ๑) พรหมวิหาร คือ หลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ๒) สังคหัตถ์ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ประกอบด้วย ๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันของตนเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความมีความจริงใจ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเป็นวิจิตรสุจริต ซึ่งจะทำให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ผู้อื่นและสังคมส่วนรวม ๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีงามสม่ำเสมอ

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๐} ประเวศ วะสี และคณะ, ยุทธศาสตร์แก้วิกฤตชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

ดังนั้น ลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะมี ๑๓ ประการ ได้แก่ จิตที่มีลักษณะเสียสละ จิตที่มีลักษณะสาธารณชน (จิตที่มองความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคมอย่างสร้างสรรค์) จิตที่เป็นกุศล (ซื่อๆ) จิตที่มีลักษณะเต็มใจ จิตตื่นและรู้สึกตัว จิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล จิตอาสา จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ จิตไม่เห็นแก่ตัว จิตบริการ จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่อนุรักษ์สิ่งดีงาม จิตสำนึกร่วม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก และจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม

๒.๔ ความสำคัญของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะมีความสำคัญหลายระดับ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสาธารณะไว้ในหนังสือ “สำนึกไทยที่พึงปรารถนา” มีเนื้อหาโดยสรุปว่า จิตสาธารณะเป็นหนึ่งใน ๘ คุณลักษณะ ที่สถานศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การที่จิตสาธารณะมีความสำคัญ เนื่องจากว่า คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน หากคนในสังคมขาดจิตสาธารณะจะมีผลกระทบหลายๆ ส่วน ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศ และระดับโลก^{๒๑}

จิตสาธารณะเป็นปัจจัยสำคัญในการจรรโลงสังคมโลกให้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ เกิดความผาสุกและความเข้มแข็งของสังคม อันจะส่งผลต่อสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรมอันดีงาม แม้แต่เพียงแค่มุขบุคคลในสังคมขาดจิตสาธารณะก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม^{๒๒} เพราะการที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสะท้อนให้เห็นว่าคนส่วนใหญ่มีจิตสาธารณะ จิตสาธารณะจึงมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่และการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ โดยไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการขาดจิตสาธารณะ โดยประมวลดังต่อไปนี้^{๒๓}

๑. สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง
๒. สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น คือ (๑) ผลกระทบระดับครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่ ความสามัคคีในครอบครัวลดน้อยลง มีการแก่งแย่งและทะเลาะเบาะแว้งกันภายในครอบครัว (๒) ผลกระทบระดับองค์กร คือ ทำให้เกิดปัญหา ๒ ส่วน ได้แก่ การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร ความเห็นแก่ตัว แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน
๓. การเบียดเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว
๔. องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลง ในระดับชุมชน ทำให้เกิดปัญหาในองค์กร ดังต่อไปนี้

๑) ชุมชนอ่อนแอและขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไร ก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง

^{๒๑} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, สำนึกไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), ๒๘.

^{๒๒} สันติพงศ์ ยมรัตน์, “การพัฒนา รูปแบบการจัดกิจกรรมจิตสาธารณะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓, หน้า ๕๙.

^{๒๓} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, สำนึกไทยที่พึงปรารถนา, หน้า ๒๒.

๒) อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง

๓) ขาดศูนย์รวมจิตใจและขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะว่าคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์สิน กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

๕. ผลกระทบในระดับชาติ ถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสาธารณะจะทำให้เกิดปัญหาดังต่อไปนี้

๑) ทำให้วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เกิดการเบียดเบียนทำลายทรัพยากรและสมบัติที่เป็นของส่วนรวม

๒) ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคมเมื่อผู้นำประเทศนำมาตราการใดออกมาใช้ก็จะได้ไม่ผล เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

๓) เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์ กลุ่มของตน และพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

๖. ผลกระทบในระดับโลก ถ้าบุคคลขาดจิตสาธารณะ จะทำให้เกิดการเอาัดเอาเปรียบระหว่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้

๑) เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครอง เพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา

๒) เกิดการก่อกวนแก่งแย่ง แข่งขันหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดการค้าได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศ

๓) เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่นๆ เป็นศัตรู หรือมองว่าชาติอื่นมีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีดีกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง เห็นแก่เผ่าพันธุ์ของตนและพวกพ้อง ตู้อุทหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว การขาดจิตสาธารณะยังส่งผลกระทบต่อบุคคล คือ สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ต่อครอบครัว คือ ความสามัคคีในครอบครัวน้อยลง เกิดการแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว ต่อองค์กร เกิดการแบ่งพรรค แบ่งพวก ซึ่งดีซึ่งเด่น เบียดเบียนสมบัติขององค์กร เป็นสมบัติส่วนตัว ต่อชุมชน คือ ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เกิดอาชญากรรมในสังคมสูง ขาดศูนย์รวมจิตใจ เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตนเองเป็นเรื่องใหญ่ ประเทศชาติ คือ เกิดวิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้งและแก้ปัญหาไม่ได้ เห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่มตนและพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และระดับโลก คือ เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศ โดยปัญหาการขาดจิตสาธารณะนับเป็นเรื่องใหญ่ที่สังคมไทยและสังคมโลก ต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไข เพื่อให้ทุกคนมีจิตสาธารณะ การสร้างคนให้มีจิตสาธารณะมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าเราปลูกฝัง ส่งเสริม สร้างเสริมหรือพัฒนาเด็กให้มีจิตสาธารณะด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม รู้จักแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้กับผู้อื่นจะทำให้ปัญหาที่กล่าวมา ลดลง การพัฒนาจิตสาธารณะเป็นแนวทางหนึ่งในการ

พัฒนาจิตใจให้เจริญตามทันเทคโนโลยี ซึ่งในการพัฒนา และปลูกฝังการมีจิตสาธารณะควรเริ่มจากเด็ก เพราะเด็กจะสามารถเรียนรู้และรับรู้อะไรได้ง่ายและจดจำได้นาน^{๒๔}

นอกจากนี้แล้วจิตสาธารณะยังส่งเสริมสิทธิพลเมืองด้วย ถ้าขาดคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะจะไม่มีความเป็นพลเมือง เป็นเพียงประชาชนที่ไม่รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น เจริญเติบโตเป็นประชาชนที่ไม่รู้จักพึ่งตนเอง (Passive) มีจิตใจคับแคบ ไม่ช่วยเหลือสังคม ขาดความสามัคคี ไม่สามารถเรียนรู้ ทำงาน หรือดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ก่อให้เกิดผลเสียทั้งระดับสังคม ประเทศ และสังคมโลก^{๒๕}

สรุป จิตสาธารณะมีความสำคัญหลายส่วน โดยงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้
 ๑) ความสำคัญต่อตนเอง คือ ทำให้เป็นผู้เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความถ่อมตัวน้อย จิตใจปลอดโปร่ง เบาสบาย ลดตัณหา มานะ ทิฐิ อคติและไม่โลภ ๒) ความสำคัญต่อผู้อื่น คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข ๓) ความสำคัญต่อสังคม โดยจำแนกออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความสำคัญต่อครอบครัว คือ มีความรักความสามัคคีกันในครอบครัว มีความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว (๒) ความสำคัญต่อองค์กร คือ ทำให้องค์กรเข้มแข็ง มีความสามัคคีกันในองค์กร มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ และมีประสิทธิภาพในการทำงาน (๓) ความสำคัญต่อชุมชน คือ ทำให้สังคมไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรงในสังคม ช่วยกันดูแลรักษาสาธารณสมบัติ ปราศจากอาชญากรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เคารพและให้เกียรติกันตามบทบาทหน้าที่ (๔) ความสำคัญต่อประเทศ คือ คนในประเทศเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่มีวิบัติการณภายในประเทศ ชาตินิยมมั่นคง รักษาสมบัติชาติได้ ประเทศชาติมีการพัฒนาได้ดี และอาชญากรรมในชาติลดน้อยลง เป็นต้น (๕) ความสำคัญต่อโลก คือ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาติ ไม่ข่มขู่คุกคาม กล่าวหา โจมตีกัน ไม่แทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ไม่เหยียดหยามทางเชื้อชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน และไม่ทำให้เกิดสงคราม เป็นต้น ๔) ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทำลายทรัพยากรสาธารณะและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๒.๕ ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำเป็นต้องสร้างปัจจัยเอื้อเพื่อเกื้อหนุนให้สมาชิกในสังคมมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของจิตอันพึงประสงค์ โดยจำแนกปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้^{๒๖}

^{๒๔} สมศรี ฐานะวุฒิกุล และคนอื่นๆ, “กลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๔๘.

^{๒๕} Throne. S, “Leadership and empowerment”, *Journal of Nursing Education*, 1997, pp. 437-441.

^{๒๖} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจจร, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, หน้า ๑๓.

๑. ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ซึ่งสภาวะทางสังคม นั้นเป็นภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้รับการอบรมกล่อมเกล่า และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะ แวดล้อมทางสังคมจะเริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับ องค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก เช่น การ ไปโรงเรียน ไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

๒. ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในเป็นสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาดนองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ การเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจ ว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสมสำนึกเหล่านั้น การเกิดจิตสำนึกไม่สามารถแยกได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือ ภายนอกส่วนใดส่วนหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอก เป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ เมื่อกระทบกับความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่มาจากปัจจัยภายในเป็นความตั้งใจเลือกสรรของบุคคล ระลึกตัวเองเป็น อย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเองระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก และเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความ ต่อเนื่องกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตสำนึกต้องกระทำคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะนั้น ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ระดับการศึกษา ปัจจัยด้านงาน เช่น ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ปัจจัยด้านการ จัดการ หรือปัจจัยที่เป็นตัวเงิน และปัจจัยที่ไม่ใช่ตัวเงิน ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อความพึงพอใจใน การปฏิบัติงาน เป็นการเติมเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เกิดความสุข ความรู้สึกผูกพัน พึงพอใจ และเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ความรู้สึกนี้จะป็นสิ่งกระตุ้นให้การปฏิบัติงานดำเนินไปด้วยดี และความ พึงพอใจในงานจะส่งผลให้บุคคลปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ขององค์กร^{๒๗}

สรุป ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ปัจจัย ภายนอก เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมทั้ง ทางตรงและทางอ้อม โดยจะเป็นส่วนที่กล่อมเกล่าและหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมและ ทักษะคิดอันพึงประสงค์ ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เมื่ออยู่ในสังคมและ

^{๒๗} ปริญช ชัยกองเกียรติ,ดร. และคนอื่นๆ, “ดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิต สาธารณะ ของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา”, รายงานการวิจัย, วิทยาลัยพยาบาล บรมราชชนนียะลา สถาบันพระบรมราชชนก (กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

สิ่งแวดล้อมดีงามก็จะหล่อหลอมให้มีจิตใจดีงามด้วย ๒) ปัจจัยภายใน เป็นส่วนที่เกิดจากทัศนคติ ความสำนึก การตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ รวมทั้งคุณธรรมภายในจิตด้วย โดยจะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลาร่างอย่างเหมาะสมจึงจะทำให้จิตใจสงบ สุขและมีความเมตตากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการฝึกจิตสาธารณะจะต้องทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน

๒.๖ รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปแล้วมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมายใด หรือการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออะไร เช่น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์ ก็จะมีมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ เป็นต้น ทำให้มีการเสริมสร้างจิตสาธารณะหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของการเสริมสร้างจิตสาธารณะ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันระหว่างการรับรู้ ความรู้สึกและพฤติกรรม บลูม (Bloom) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าจะต้องมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้^{๒๘}

๑) คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognition) หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำให้บุคคลรู้จักและระลึกถึง มีความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้

๒) คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) อันได้แก่การมีความสนใจ หรือใส่ใจในสิ่งต่าง ๆ โดยมีปฏิกิริยาตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบของคุณค่า และสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัย

๓) คุณลักษณะด้านทักษะพิสัย หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการแสดงออกที่สามารถสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจน เรียกว่าบุคลิกภาพ

ส่วนการกระบวนการพัฒนาจิตพิสัย ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับจิตสาธารณะ บลูมได้กำหนดเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๒๙}

ขั้นที่ ๑ ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) เป็นการสร้างความสนใจให้บุคคลมีความรู้สึกที่ จะยอมรับสิ่งเร้านั้น และเลือกที่จะสนใจสิ่งเร้านั้น ๆ เช่น การให้เห็นตัวแบบ การจัดกิจกรรมบริการ สังคมดี ๆ การบริจาคเสื้อผ้าช่วยเหลือผู้อื่นในฤดูหนาว เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ขั้นการตอบสนอง (Responding) เมื่อบุคคลสนใจแบบอย่างที่ดีในขั้นที่ ๑ แล้ว จะเกิดทัศนคติต่อสิ่งเร้านั้นแล้วจะตอบสนอง ซึ่งได้แก่การยอมรับสิ่งเร้านั้น เกิดความรู้สึกอยากตอบสนอง หรือเกิดความพอใจจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น ดังนั้น ในการสอนจึงต้องให้บุคคลได้มี

^{๒๘} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, *สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ*, (กรุงเทพมหานคร : วี พริ้นท์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

โอกาส ตอบสนองต่อสิ่งเร้าและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยพัฒนาความสนใจที่มีอยู่กับสิ่งต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ ๓ การเห็นคุณค่า (Valuing) เมื่อบุคคลได้ตอบสนองและได้รับความพึงพอใจ บุคคลนั้นจะมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น เกิดความชื่นชอบ และผูกพันต่อสิ่งนั้น

ขั้นที่ ๔ ขั้นการจัดระบบ (Organizing) เมื่อบุคคลเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นแล้ว เขาจะนำไปเป็น แนวทางปฏิบัติในระบบชีวิตของตนเองและเชื่อถือในการปฏิบัติต่อไป

ขั้นที่ ๕ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นการปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัยอย่าง สม่าเสมอ จนพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยของตนเอง

๒. ส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน

ส่งเสริมจิตสำนึกของคนในสังคมให้ตระหนักว่าตนเองมีส่วนร่วมร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม ในการเป็นเจ้าของสิ่งที่เป็นสาธารณะ “ความเสมอภาคที่ทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นของสาธารณะต่างๆ ร่วมกัน”^{๓๐} เมื่อตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ก็จะมีแรงจูงใจในการดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม และทุกคนมีสิทธิ์ใช้ทรัพยากรสาธารณะได้เท่าเทียมกัน

๓. การจัดสิ่งเร้าให้เอื้อต่อการเกิดจิตสาธารณะ

การพัฒนาคนให้มีจิตพิสัยที่ดีหรือมีจิตสาธารณะ จึงต้องเริ่มจากการจัดสิ่งเร้าเพื่อสร้างความสนใจให้แก่คนโดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้คนได้สนใจ พึงพอใจ แล้วจึงจัดกิจกรรมให้คนได้ตอบสนอง เพื่อให้เขาเกิดทัศนคติที่ดี ชื่นชอบ พึงพอใจต่อสิ่งนั้น บุคคลก็จะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติตน และปฏิบัติจนเป็นนิสัยในชีวิตประจำวันในที่สุด^{๓๑} โดยการจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงาม ส่งเสริมวัฒนธรรมแบบเกื้อกูลกัน เพื่อให้คนในสังคมพึงพาอาศัยและตระหนักถึงความสำคัญของคนและกัน

๔. ส่งเสริมให้มีทักษะทางสังคม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะด้วยการพัฒนาทักษะทางสังคม โดยการสร้างและพัฒนาตั้งแต่เด็กให้มีทักษะทางสังคม ซึ่งทักษะทางสังคมจะหล่อหลอมให้จิตใจมีคุณลักษณะสาธารณะ ทำให้มีความรู้สึกนึกคิดเอื้อเพื่อต่อสังคม โดยสามารถสร้างทักษะทางสังคมได้ดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑) การสร้างมิตรภาพ

การสร้างมิตรภาพ โดยการริเริ่มผูกมิตรและหยิบบ่บมิตรใจให้กับผู้อื่นก่อนเสมอ หวังต่อเพื่อนฝูง ครูอาจารย์ เช่น การยิ้มอย่างจริงใจ เข้าไปแนะนำตัวแสดงความรู้จักกับผู้อื่น การเรียนรู้การเป็นผู้ให้มากกว่า หากเด็กมีบุคลิกขี้อาย ควรช่วยเหลือเด็กโดยการเป็นผู้นำ การสนทนา ริเริ่มให้

^{๓๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, สถาเศรษฐกิจ สังคมไทยยุคใหม่ จริยธรรมในการศึกษาสำหรับอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^{๓๑} อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา, “การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสาธารณะในวิชากิจกรรมการใช้ห้องสมุด ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, หน้า ๕.

^{๓๒} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “ทักษะทางสังคมใครว่าไม่สำคัญ”, http://www.kriengsak.com/index.php?components=content&id_content_Category_main=21&id_content_topic_main=36&id_content_management_main [๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐].

เด็กได้รู้จักเพื่อนๆ หรือครูก่อนจนคุ้นเคยและสามารถสานสัมพันธ์ต่อไปได้ รวมถึงให้เด็กได้เรียนรู้ อย่างเป็นระบบ โดยผ่านเหตุการณ์จริงหรือสถานการณ์สมมติ เช่น ผ่านการเล่าเรื่องจากนิทานสอนใจ การยกตัวอย่างจากประสบการณ์จริง การสอนให้คิดถึงผู้อื่น โดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา แล้วร่วมกัน สรุปรูปเป็นหลักการสอนเด็กในภาคปฏิบัติ ทั้งพฤติกรรม การแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำเพื่อ พัฒนาทักษะสังคมด้านต่างๆ ให้เกิดขึ้นจริงในชีวิต

๒) เรียนรู้จัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม

กิจกรรมในการสอนเด็กให้มีทักษะ ทางสังคมมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งแตกต่างกัน ไปในแต่ละช่วงวัย ครูต้องเลือกให้เหมาะสม เช่น กิจกรรมสำหรับเด็กวัยอนุบาล อายุ ๓-๕ ปี เป็นวัย ที่ต้องเน้นกิจกรรมที่สนุกสนาน และน่าตื่นเต้น เช่น การเดินสำรวจธรรมชาติเป็นกลุ่ม การเล่นเกมทาง การเต้นรำและร้องเพลงร่วมกัน ฯลฯ กิจกรรมสำหรับเด็กประถมศึกษา-๑๒ ปี เช่น จับกลุ่มให้มา แสดงละคร จับกลุ่มให้เด็กๆ ค้นหาข้อมูลที่นำเสนอหน้าชั้นเรียน การเล่นเกม ฯลฯ และกิจกรรมสำหรับเด็กวัยรุ่น (Teenage-Challenge) ที่มีอายุ ๑๓-๑๗ ปี เป็นช่วงวัยที่เริ่มเข้าสังคมมาก ขึ้น ชอบทำกิจกรรมที่ความสนุกสนาน และท้าทายความสามารถ เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล ตั้งค่าย พักแรม ฝึกถ่ายทำวิดีโอ เป็นต้น

๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม

ควรส่งเสริมให้เด็กได้ใช้เวลาว่างหรือทำกิจกรรมของโรงเรียน ผ่านการเข้าร่วม โครงการพัฒนาชุมชนหรือช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกับกองทุนเวลาเพื่อสังคม โดยมีแนวคิด คือ ทำดีได้ไม่ต้องใช้เงิน ด้วยการที่แต่ละคนบริจาคเวลาในการทำความดีเพียงเดือนละ ๓ ชั่วโมง อันเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปลูกฝังการเป็นผู้ที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ทำให้มีส่วน หล่อหลอมการมีจิตสาธารณะ ไม่ไปข้องแวะกับการใช้เวลาที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดปัญหา อีกทั้งยัง เป็นการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม โดยจัดระบบงานอาสาสมัคร เพื่อมีส่วนพัฒนาการเรียนรู้นักเรียน เช่น เยี่ยมเยียนสถานสงเคราะห์ ร่วมสอนและพัฒนาความรู้ให้กับ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส การช่วยงานในศูนย์บริการสาธารณสุข การร่วมรณรงค์การประหยัดพลังงาน

๕. ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต

พิคเคอลิเมอร์ (Picklesimer) ได้ทำวิจัยการประเมินและพัฒนาทักษะชีวิตตามรูปแบบ การประเมินในระดับวิทยาลัย การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อประเมินและพัฒนาทักษะชีวิตโดยการ พัฒนารูปแบบการประเมินในระดับวิทยาลัย การวิจัยนี้ได้วิจัยเชิงสำรวจองค์ประกอบของทักษะการ ดำเนินชีวิต ๔ ด้าน คือ ๑) การสื่อสารระหว่างบุคคล/ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒) การแก้ปัญหา/ การตัดสินใจ ๓) ความเหมาะสมทางจิต/การดูแลสุขภาพ และ ๔) การพัฒนาทางบุคลิกภาพ และ ความมุ่งหมายในทักษะชีวิต^{๓๓} โดยทักษะการดำเนินชีวิตต้องประกอบด้วยความสุจริต โดยความสุจริต จะทำให้มีพฤติกรรมเอื้อต่อจิตสาธารณะ เพราะจะทำให้รู้จักการควบคุมตนเองให้มีจิตสำนึกในการ ดำเนินชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ไม่ให้ล่วงละเมิดศีลธรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคม

^{๓๓} Picklesimer, B. K., Life-Skills Development inventory College Form :An Assessment Measure, (Journal of College Student Development, 39(1), 1998), pp 100-108.

๖. การฝึกจิตอาสา

ฝึกความสมัครใจ เต็มใจ เสียสละ ไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น สร้างจิตสำนึกการทำงานเพื่อส่วนรวม การเฝ้าระวังปัญหาและผลกระทบของสังคมแล้วกระตุ้นให้คิดหาวิธีการแก้ไขหรือเยียวยา การยกย่องเชิดชูและให้ความสำคัญกับบุคคลต้นแบบจิตอาสา สร้างกิจกรรมจิตอาสาเพื่อให้สมาชิกในสังคมหรือองค์กรได้มีโอกาสแสดงออกอยู่เสมอ ซึ่งจะทำให้เป็นกระบวนการหล่อหลอมคุณลักษณะของจิตสาธารณะไปด้วย

๗. การพัฒนาจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ

นอกจากนี้ Maslow (๑๙๗๐)^{๓๔} ได้อธิบายเรื่องความต้องการว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์ ซึ่งจำแนกออกเป็น ๕ ระดับ ดังต่อไปนี้

๑) ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological needs)

ความต้องการทางร่างกายเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการดำรงชีวิต ร่างกายจะต้องได้รับ การตอบสนองภายในระยะเวลาสม่ำเสมอ ถ้าร่างกายอยู่ไม่ได้แล้วชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ประกอบด้วย อาหาร อากาศ น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ความต้องการพักผ่อน และความต้องการทางเพศ

๒) ความต้องการความปลอดภัย (safety needs)

เมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับการ ตอบสนองแล้ว ความต้องการความปลอดภัยก็จะเข้ามามีบทบาทในพฤติกรรมของมนุษย์ มีความปรารถนาที่จะได้รับความคุ้มครองให้ปราศจากภัยอันตรายต่างๆ เช่น อุบัติเหตุ อาชญากรรม การปลดออก ไล่ออก

๓) ความต้องการทางสังคม (social or belonging)

เมื่อความต้องการ ๒ ประการแรก ได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะมีความต้องการในระดับสูงขึ้น ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความต้องการ ที่จะเป็นส่วนหนึ่งทางสังคม และได้รับการยอมรับความรักจากเพื่อนร่วมงาน องค์กร ตอบสนองความต้องการของบุคลากรด้วยการให้บุคลากร แสดงความคิดเห็น ความคิดที่ได้รับการยอมรับควรมีการยกย่องชมเชย

๔) ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (esteem or egoistic needs) ความต้องการอยากเด่นในสังคม รวมถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ความสำเร็จ ความรู้ ความสามารถ และรวมถึงความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั้งหลาย

๕) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิด (self realization or self actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุด เป็นความต้องการพิเศษ ซึ่งคนธรรมดาเป็นส่วนมากนึกอยากจะเป็น นึกอยากจะได้ แต่ไม่สามารถเสาะหาได้ การที่บุคคลใดบรรลุถึงความต้องการในขั้นนี้ก็ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลพิเศษไป

^{๓๔} อ่างใน ปรียณูช ชัยกองเกียรติ ดร. และคนอื่นๆ, “ดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ ของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา”, หน้า ๖-๗.

เมื่อสามารถจัดปัจจัยเอื้อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนได้ ก็จะทำให้รู้สึกพึงพอใจ ทำให้จิตใจเบาสบาย กุศลธรรมก็จะเกิดในจิต ทำให้มีโลกทัศน์ต่อชีวิตในเชิงสร้างสรรค์ มองผู้อื่นและสังคมด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะ

สรุป การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปจำแนกออกเป็น ๗ รูปแบบ คือ ๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยกระบวนการด้านจิตพิสัยจะเน้นกระบวนการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการพัฒนาจิตสาธารณะจนเป็นลักษณะนิสัย ๒) ส่งเสริมความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน ทั้งในรูปของการส่งเสริมการตระหนักรู้คุณค่าสิ่งสาธารณะ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการดูแลรักษา ๓) การจัดสิ่งเร้าให้เอื้อต่อจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) การจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (๒) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (๓) มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงามและเป็นธรรม และ (๔) การสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเกื้อกูล ๔) ส่งเสริมทักษะทางสังคม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การสร้างมิตรภาพ เพื่อให้มีความผูกพันกัน (๒) เรียนรู้การจัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม เพื่อให้มีกระบวนการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ (๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ๕) ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้ความคิดและพฤติกรรมละเมิดผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม ๖) ฝึกให้มีจิตอาสาควบคู่กันไป ๓ รูปแบบ คือ (๑) ฝึกจิตให้มีคุณลักษณะอาสา คือ ความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม (๒) การสร้างโอกาสเอื้อต่อการแสดงออกของจิตอาสา ทั้งในรูปของการนำเสนอตนเองต่อสาธารณะ การเปิดพื้นที่ให้คนแสดงความรัก ความห่วงใย ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน และการร่วมสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพราะคนที่มีจิตอาสาบางคนอาจขาดพื้นที่ในการแสดงออก (๓) การเสริมสร้างบุคคลต้นแบบ คือ การยกย่องเชิดชูบุคคลตัวอย่างเพื่อเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งจะทำให้เจ้าตัวมีกำลังใจในการทำจิตอาสา รวมทั้งการให้สวัสดิภาพแก่ผู้มีจิตอาสาด้วย ๗) การส่งเสริมจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่องสรรเสริญ และความต้องการความสำเร็จ เพราะเมื่อความต้องการได้รับการสนองตอบก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้รู้สึกสบายใจ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง

๒.๗ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในงานวิจัยนี้ได้จำแนกหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๒ เหตุการณ์ ซึ่งจำแนกออกเป็น ๒ หลักการใหญ่ๆ คือ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ และหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ ดังต่อไปนี้

๒.๗.๑ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงให้พุทธนโยบายเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่พระธรรมทูตกลุ่มแรกที่มีจิตสาธารณะ หลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลาจิตใจ

จนบรรลุประอรหันต์แล้ว ทำให้มีจิตสาธารณะ มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา โดยมีพุทธนโยบายดังต่อไปนี้

“พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก
เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์
อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด
จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน
สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม”^{๓๕}

เมื่อนำพุทธนโยบายมาเป็นพันธกิจร่วมกันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นที่มุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะ และช่วยเหลือให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง โดยจำแนกออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. พันธกิจในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ

เมื่อนำหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามพุทธนโยบายการเผยแผ่ มาเป็นพันธกิจในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ พบว่ามี ๕ พันธกิจ ดังต่อไปนี้

๑) พวกเธอจงจาริกไป คือ พันธกิจไม่ให้อึดติดกับสถานที่ การที่ทรงให้จาริกไปในที่ต่างๆ เพื่อให้มีโอกาสสัมผัสและเข้าใจสภาพชีวิตของผู้อื่น รวมทั้งเข้าใจปัญหาความทุกข์ยากของมนุษย์และสัตว์อื่น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิถีประชาและวิถีชีวิตสรรพสัตว์ได้ดียิ่งขึ้น

๒) เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก คือ พันธกิจเพื่อการทำสิ่งที่เป็นผลดีและมีคุณประโยชน์ ๓ ระดับ ดังนี้

(๑) ทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ พันธกิจเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในโลกนี้ หรือประโยชน์สุขที่สัมผัสได้ในปัจจุบันนี้ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่กำลังประสบกับความทุกข์ยาก การให้ความช่วยเหลือสังคม การไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม การช่วยดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การอุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ พันธกิจเพื่อประโยชน์ในอนาคตหรือประโยชน์ในภพหน้า เป็นการสั่งสมสิ่งดีงามและสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ในอนาคต เช่น การสั่งสมกุศลธรรมหรือคุณงามความดี การฝึกหัดพัฒนาเพื่อขัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ เพื่อให้งอกงามในกุศลธรรม การร่วมสร้างสาธารณประโยชน์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สังคมในอนาคต การคิดริเริ่มและทำสิ่งดีงามเพื่อให้ได้รับผลเป็นความสุขแก่โลกในอนาคต การดูแลรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้งสิ่งสาธารณะ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้อื่นมีกุศลธรรม ช่วยให้มีศรัทธา ศิล บิรจาคทานและเป็นผู้มีปัญญาเพื่อไปสู่สุคติในชีวิตหลังความตายด้วย

(๓) ปรมัตถประโยชน์ คือ พันธกิจเพื่อประโยชน์สูงสุด โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ซึ่งเป็นการสิ้นทุกข์ในสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด เป็นพันธกิจเพื่อช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์อย่าง

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ถาวร ทั้งในรูปของการฝึกหัดขัดเกลากจิตใจ การให้ธรรมะเป็นทาน การให้สติปัญญาแบบสัมมาทิฐิเพื่อเป็นแนวทางไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๓) เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก คือ พันธกิจเพื่อการเอื้อเฟื้อหรือช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์และแนะนำแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสังคมสงเคราะห์ โดยการมุ่งช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ประสบกับความทุกข์ ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ที่ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ โดยคำว่าชาวโลกไม่ได้มุ่งเฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกด้วย

๔) เพื่อประโยชน์เกื้อกูล คือ พันธกิจด้านความคิดและการกระทำที่เป็นคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ด้วยความเอื้อเฟื้อเพื่อแม่ มีเมตตา มีน้ำใจ หวังดี และปรารถนาให้ได้รับความสุข ปราศจากความทุกข์ พระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางหลัก ๒ ประการ คือ การมุ่งเสริมสร้างประโยชน์สุขแก่โลก ในขณะที่เดียวกันพระพุทธศาสนาก็มีความเกื้อกูลต่อโลกด้วย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งกลไกแห่งประโยชน์สุข การป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อโลก และเกื้อกูลต่อสรรพสิ่งด้วย

๕) เพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ คือ พันธกิจเพื่อเสริมสร้างความสุขให้กับมนุษย์โลกและเทวดา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีพันธกิจเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งในส่วนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย โดยไม่ได้มุ่งเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของความสุข แต่เป็นการเผื่อแผ่ความสุขไปถึงเทวดาด้วย ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ของจิตสาธารณะที่ไม่ได้อยู่ในกรอบของมนุษย์โลกเท่านั้น ยังมีจิตเอื้อเฟื้อเกื้อกูลไปยังภพภูมิอื่นๆ ด้วย

๒. วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ

จากพุทธนโยบายการเผยแผ่ศาสนา สามารถจำแนกออกเป็นวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะออกเป็น ๔ วิธีการใหญ่ๆ คือ

๑) วิธีการใช้คุณภาพของบุคคลกรอย่างเต็มศักยภาพ

ในข้อความที่ว่า “อย่าไปทางเดียวกันสองรูป” คือ ในสมัยพุทธกาลช่วงแรกของการเผยแผ่ยังมีพระสงฆ์กลุ่มจิตสาธารณะจำนวนน้อยอยู่ พระพุทธเจ้าจึงทรงให้กระจายกันไปทุกทิศทาง อีกทั้งยังไม่เป็นการสร้างความหวาดระแวงให้กับผู้มีอิทธิพลทางการเมืองและเจ้าลัทธิต่างๆ ด้วย แต่เมื่อมีจำนวนมากขึ้นพระองค์ก็ทรงอนุโลมให้ไปเป็นหมู่คณะได้ โดยแต่ละรูปจะต้องใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก โดยเน้นกลุ่มที่มีอุดมการณ์จิตสาธารณะเป็นหลัก ซึ่งจะเสียสละอุทิศชีวิตเพื่อการเผยแผ่ศาสนาอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อนำประโยชน์สุขไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งเป็นวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงรุก

๒) วิธีการการสงเคราะห์

ในข้อความที่ว่า “แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด” หมายถึง การมีเจตนาธรรมให้ธรรมะเป็นทาน การแนะนำหลักความประพฤติที่ดีงามไปจนถึงการดำเนินชีวิตขั้นประเสริฐสุด โดยนำหลักธรรมเบื้องต้น คือ ศีล เพื่อทำให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในระดับโลกียธรรม ความสงบทางจิตหรือสุขภาวะทางจิตใจและอารมณ์ (สมาธิ) และสุขภาวะทางด้านปัญญาหรือปัญญาารู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนหลาย

ระดับ ทั้งระดับสังคม (ศีล) ไปจนถึงระดับโลกุตระปัญญา แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาใส่ใจสังคม คือ การนำธรรมะไปดับทุกข์ทางสังคมและดับทุกข์ทางใจของบุคคลด้วย ทั้งความรู้เพื่อความดับทุกข์ และวิธีการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ “วิชาและจรณะ รู้แจ้งโลก แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม”^{๓๖} รวมทั้งสอนให้ งดเว้นจากอกุศลธรรม อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ และหมั่นประกอบกุศลอยู่เป็นนิจ ซึ่งจะเป็นเหตุ ปัจจัยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเสริมสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกัน (ศีล ลีลา) การมีเมตตากรุณาต่อกัน (จิตตลีลา) การตระหนักถึงคุณค่าการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัย และการเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง (ปัญญาลีลา) นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลทางด้านกายภาพ ช่วยเหลือทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือทางด้านจิตใจและอารมณ์ รวมทั้งช่วยเหลือทางด้าน ปัญญาด้วย

๓) วิธีการสื่อสารมวลชน

ในข้อความที่ว่า “ประกาศพรหมจรรย์” หมายถึง บอกให้ทราบโดยทั่วถึงกันใน หลักการและวิถีทางการครองชีวิตอันประเสริฐ คือ ประกาศเรื่อง ทาน, กรรม, เบญจศีล, อัปมัญญา, เมถุนวิริติ (การเว้นเมถุนธรรม), ไตรสิกขา, ภาวนา ๔, อริยสัจ ๔, อริยมรรค เป็นต้น นอกจากนี้การ ประกาศพรหมจรรย์ยังมีความหมายในเชิงประชาสัมพันธ์ด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราจะไปเมืองหลวงแห่ง ชาวากสี ประกาศธรรมจักร ตีกลองอมตธรรมไปในโลกอันมีความมืดมน”^{๓๗} เป็นการขับเคลื่อนธรรมะไป อย่างกึกก้องเหมือนเสียงกลองที่เร้าให้ผู้ฟังเกิดความกระตือรือร้นที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติ หรือการสื่อสาร ให้รับรู้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่จะต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสื่อสารให้กับ เวไนยสัตว์ได้รับรู้ ในสมัยพุทธกาลใช้คำว่า การประกาศพรหมจรรย์ โดยรวมแล้วเป็นกระบวนการนำ หลักธรรมไปสื่อสารด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณา เพื่อช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ การป้องกันปัญหา การ เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข และการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากจิตสาธารณะทั้งสิ้น

๔) วิธีการพัฒนาสติปัญญา

ในข้อความที่ว่า “พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” หมายถึง วิธีการเสริมสร้างความเข้าใจเนื้อความ ใจความ ความหมาย ผลและประโยชน์ของชีวิต การ พัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง ดึงตาม จากระดับสัมมาทิฐิจนถึงระดับบรรลุความจริงสูงสุด อันเป็นหลักธรรมที่ บริสุทธิ์และส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามมีจิตบริสุทธิ์ ซึ่งจะทำให้เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริงจนหลุดพ้นจาก ทุกข์ทั้งปวง โดยใช้การพัฒนาปัญญา ๓ วิธีการ คือ วิธีการพัฒนาแบบสุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวเอง และคิดหาวิธีการช่วยเหลือเกื้อกูลและสร้าง คุณประโยชน์แก่โลก

๓. ประโยชน์จากการเสริมสร้างจิตสาธารณะ

ประโยชน์จากการเสริมสร้างจิตสาธารณะปรากฏในบทสรุป ดังพระพุทธเจ้าตรัส ว่า “สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม” หมายถึง เวไนยสัตว์ที่มีกิเลส ตัณหาเบาบางพร้อมที่จะเข้าใจอริยสัจธรรมมีอยู่จำนวนมาก แสดงว่าพระองค์ทรงเชื่อมั่นในศักยภาพของ

^{๓๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๓/๘๙.

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑/๑๗.

มนุษย์จะสามารถพัฒนาได้ เพียงแต่ได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างถูกวิธี ซึ่งเวไนยสัตว์จะได้ประโยชน์อย่างยิ่งจากการเผยแพร่ แต่หากไม่ได้ฟังธรรมแล้วย่อมเสื่อมและเสียโอกาสในการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งจะส่งผลพวงให้มีปัญหาทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจึงเป็นการให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของสรรพสัตว์ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนา หรือ ภาวนา ประกอบด้วยกายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้มีการช่วยเหลือทางด้านกายภาพ การช่วยเหลือทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือด้านจิตใจและอารมณ์ และการช่วยเหลือทางด้านปัญญาต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธแบบองค์รวม

๒.๗.๒ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์

ในโอวาทปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ ดังต่อไปนี้^{๓๘}

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
 ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต
 ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
 การไม่ทำบาปทั้งปวง
 การทำกุศลให้ถึงพร้อม
 การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
 นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น
 การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ความสำรวมในปาติโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
 การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต
 นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เนื้อหาโดยสรุปในโอวาทปาฏิโมกข์แบ่งออกเป็น ๔ ประเด็นหลัก คือ^{๓๙} ๑) ว่าด้วยอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ๒) ว่าด้วยหลักการทั่วไปของพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำชั่ว การหมั่นประกอบคุณงามความดี และการมุ่งฝึกจิตให้ผ่องใส ๓) ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจะต้องเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค อยู่อย่างสงัด เคร่งครัดในพระธรรมวินัย

^{๓๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

^{๓๙} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖-๒๗.

และหมั่นฝึกหัดพัฒนาจิตอยู่เสมอ ๔) ว่าด้วยเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ผู้เผยแผ่ศาสนา จะต้องไม่ว่าร้ายผู้อื่น ไม่เบียดเบียน มีความอดทน และใช้สันติวิธีในการประกาศพระพุทธศาสนา

เมื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของโอวาทปาฏิโมกข์พบว่า พระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักการพระพุทธศาสนาที่มีคุณลักษณะเสริมสร้างจิตสาธารณะ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ แสดงหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์

การเสริมสร้างจิตสาธารณะ	โอวาทปาฏิโมกข์	คุณลักษณะจิตสาธารณะ
อุดมการณ์การเสริมสร้างจิตสาธารณะ	ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง	ความอดทนและเพียรทำลายอกุศลจิต และการไม่ทำบาปทั้งทางกายวาจา ใจ
	พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม	อุดมการณ์สูงสุดคือฝึกจิตตนเองให้ถึงนิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา
	ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต	จิตที่ไม่คิดร้าย
	ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ	จิตไม่คิดเบียดเบียน
หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ	การไม่ทำบาปทั้งปวง	<p>เจตนางดเว้นจากการทำบาปทั้งปวง การงดเว้นจากการกระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ</p> <p>-จิตที่มีเจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตม</p> <p>-จิตที่มีเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา คือ เจตนางดเว้นการพูดเท็จ เจตนางดเว้นการพูดส่อเสียดและพูดเพ้อเจ้อ</p> <p>-จิตที่มีเจตนางดเว้นจากความชั่วทางใจ คือ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม</p>
	การทำกุศลให้ถึงพร้อม	<p>เจตนาในการทำความดี กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ</p> <p>-การทำความดีทางกาย คือ ๑) การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๒) การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความอื้อเพื่อแผ้ว และ ๓) การไม่ประพฤตินิโคตม</p> <p>-การทำความดีทางวาจา คือ ๑) การไม่พูดเท็จ ๒) ไม่พูดส่อเสียด ๓) ไม่พูดคำหยาบ และ ๔) ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง พูดคำ</p>

		<p>อ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ</p> <p>-การทำความดีทางใจ คือ ๑) การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่น ๒) จิตคิดเสียสละและการไม่ผูกอาฆาตพยาบาท มีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดี ๓) มีความเห็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น</p>
	การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว	<p>จิตใจผ่องใสและปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ได้แก่</p> <p>๑) ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)</p> <p>๒) ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)</p> <p>๓) ความหดหู่ ความท้อแท้ ความเชื่องซึม ง่วงเหงาหาวนอน (ถีนะมิทระ)</p> <p>๔) ความฟุ้งซ่าน ความรำคาญใจ ความที่จิตใจไม่สงบ (อุทัจจะกุกกัจจะ)</p> <p>๕) ความลึกลับสงสัย (วิกิจฉา) เช่น สงสัยในการทำความดี ความเชื่อว่ามียผลจริงหรือไม่ โดยปราศจากสัมมาทิฐิ</p>
วิธีการเสริมสร้างจิต สาธารณะ	การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น	จิตไม่คิดร้าย ไม่กล่าวให้ร้ายหรือกล่าวโจมตีใครในทางร้าย ใช้วิธีการสื่อสารด้วยจิตที่เป็นเมตตากรุณาต่อกัน
	การไม่เบียดเบียนผู้อื่น	จิตไม่คิดร้าย ไม่คิดทำร้าย ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ใช้วิธีการไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
คุณสมบัติของผู้มีจิต สาธารณะ	ความสำรวมในปาติโมกข์	ความเคารพระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคม การเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด งดเว้นในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม และปฏิบัติตามสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ทำ เพื่อการพัฒนาตนเองและเกื้อกูลต่อโลก
	ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร	รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการบริโภคใช้สอยปัจจัย การดำรงชีพอย่างประหยัด การรู้จักคุณค่าของทรัพยากร รวมถึงการไม่ละเมิดทรัพยากรและสิ่งสาธารณะต่าง ๆ
	การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด	อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีพ มีพฤติกรรมความเป็นอยู่เกื้อกูล

		ต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการไม่ก่อผลกระทบหรือมลภาวะแก่สังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย
	การประกอบความเพียรในอธิจิต	มีความเพียรพยายามฝึกหัดขัดเกลาจิตใจให้สงบ มีกุศลจิต มีจิตตภาวนาและปัญญาภาวนา ส่งผลให้มีสุขภาพดี คุณภาพจิตดี และมีประสิทธิภาพทางจิตที่ดี ปราศจากนิวรรณ์และเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ส่วนอุดมการณ์การเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน การไม่มุ่งร้ายและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีเมตตากรุณา มีกุศลจิตและมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ ๒) ส่วนหลักการการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่ทำความชั่ว การส่งเสริมการทำความดี และการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ๓) ส่วนวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่กล่าวร้ายหรือการส่งเสริมทัศนคติที่เป็นสันติวิธี และการไม่เบียดเบียนหรือการส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างสรรค์ ๔) ส่วนคุณสมบัติของผู้เสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ เป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล เป็นผู้ที่มีสติปัญญาในการบริโภคใช้สอย มีปกติอยู่ในเสนาสนะอันสงบ และมีการพัฒนาจิตใจอยู่เสมอหรือการพัฒนาคุณธรรมในใจอยู่เสมอ โดยผลของการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจะทำให้เกิดกุศลกรรมทางกาย วาจา และใจนำไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงาม มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกันในสังคม และทำให้สังคมมีความสงบสุขต่อไป

๒.๘ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ มีความสัมพันธ์กัน ๔ กระบวนการ คือ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๘.๑ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านร่างกาย เป็นปัจจัยที่ควรปฏิบัติควบคู่ไปกับส่วนอื่นๆ เพราะร่างกายมีความสัมพันธ์กันกับจิตใจ และบางครั้งร่างกายมีอิทธิพลต่อจิตใจ การเสริมสร้างจิตสาธารณะจึงควรปฏิบัติให้สอดคล้องกัน โดยกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกายเรียกว่ากายภาวนา ดังต่อไปนี้

๑. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย

การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย เพื่อให้ร่างกายเกื้อกูลต่อจิตใจ โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

๑) การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตผ่อนคลาย

การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตผ่อนคลาย คือ กายบริหาร หมายถึง การรักษาร่างกายให้เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะ เช่น ไม้ไผ่ผอมยาวเกินไป ไม้ไผ่หนวดเครา ไม้ไผ่เลี้ยวยาว ไม้ผัดหน้า ไม้แต่งเครื่องประดับกาย ไม้เปลือยกาย”^{๔๐} ซึ่งจะช่วยให้ร่างกายสะอาด ไม่สับสนเกี่ยวกับการเกิดโรคที่มาจากความสกปรก ทำให้มีสุขอนามัยที่ดี แต่ถ้าเป็นฆราวาสทั่วไป กายบริหารก็จะเกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาร่างกายให้มีความสะอาดและปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ ซึ่งจะส่งผลให้จิตใจผ่อนคลายด้วยจิตใจไม่วิตกกังวนกับปัญหาทางร่างกายตนเอง

๒) การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง

การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง คือ การฝึกฝนร่างกายให้มีกำลังกายแข็งแรง ปัจจุบันมีวิธีการออกกำลังกายหลายรูปแบบ และมีอุปกรณ์ในการออกกำลังกายหลากหลาย นอกจากนี้ยังมีการออกกำลังกายในรูปแบบของการปฏิบัติธรรม เช่น การเดินจงกรม “การออกกำลังกายโดยการเดินจงกรม ทำให้ร่างกายแข็งแรง เดินทางไกลได้สบาย สามารถทำความเพียรในกิจต่างๆ ได้นาน มีอาพาธน้อย อาหารย่อยง่าย ปราศจากสารพิษสะสมหมักหมมในร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนน้อย ทำให้สุขภาพดี”^{๔๑} ซึ่งจะทำได้ทั้งกำลังกาย มีสุขภาพดี มีสุขภาพจิตดี มีสติและสมาธิ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดคุณธรรมประจำใจขึ้น เช่น ความสงบจากกิเลส ความเมตตา กรุณา และกุศลจิต เป็นต้น

๓) การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ

การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ คือ การพัฒนาทางร่างกายให้มีบุคลิกลักษณะที่พึงประสงค์ต่อสังคม คือ การฝึกกายให้มีมารยาทงาม มีบุคลิกภาพสง่างาม มีความสำรวมร่างกาย ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม การควบคุมพฤติกรรมทางร่างกายให้เป็นไปในทางกุศลธรรม

๔) การพัฒนาจิตในรูปของการสำรวมกาย

การสำรวมกายเป็นกระบวนการใช้จิตไปพร้อมกับการควบคุมพฤติกรรมทางร่างกาย การป้องกันอวัยวะ การรักษาร่างกายไม่ให้ได้รับความกระทบกระเทือนต่ออวัยวะ หรือใช้งานร่างกายหนักเกินศักยภาพ ทั้งอวัยวะภายในและอวัยวะภายนอกอย่างรุนแรง จนได้รับบาดเจ็บ เจ็บป่วยหรือพิการ ซึ่งจะส่งผลให้สมรรถภาพในการทำหน้าที่ลดลง รวมทั้งการปรับชีวิตให้เกื้อกูลกับปัจจัยภายนอกและการใช้ศักยภาพทางร่างกายทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การสำรวมกายจะทำให้เกื้อกูลกับจิตใจด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดกายและใจสงบ รวมทั้งเป็นกุศลธรรมด้วย

๒. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ

ร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กัน “การมีสุขภาพดีคือความไม่มีโรคทั้งทางกายและทางใจ โดยมีปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตอย่างพออยู่พอกิน ไม่ใช่เพื่อการตกแต่งหรือแสดง

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๔๑} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, *พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๗๓.

ฐานะ หากมีความสันโดษเพียงปัจจัย ๔ ก็ทำให้ชีวิตมีความสุขได้”^{๔๒} โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการใช้ปัจจัย ๔ ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) ความรู้จักประมาณ จำแนกออกเป็น ๒ อย่าง คือ การรู้จักประมาณโดยการรับ คือ แม้ท่ายกถวายมาก ภิกษุก็รับจีวรพอกุ้มครองกาย รับบิณฑบาตพอบริหารท้อง ซึ่งว่ารู้จักประมาณในการรับ อีกอย่างหนึ่งเป็นการรู้จักประมาณในการบริโภค คือ พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยจีวร เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ป้องกันความร้อน ป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิดความละอาย^{๔๓} พึงรู้จักประมาณ คือ รู้ทั่ว รู้แจ่มแจ้ง รู้เฉพาะแห่งตลอด^{๔๔}

๒) ความสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ มีความยินดีในของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร โดยสันโดษแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้^{๔๕} ยถาลภสันโดษ คือ มีความยินดีตามที่ได้ การได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นหรือริษยาเขา เป็นต้น ยถาผลสันโดษ คือ มีความยินดีตามกำลัง พอใจเพียงแค่งอกำลังร่างกาย สุขภาพ และขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียตาย ไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน และ ยถาสารูปสันโดษ คือ มีความยินดีตามสมควร พอใจตามที่สมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายในการบำเพ็ญกิจของตน

๓) การคู้มครองปัจจัย ๔ เพราะนอกจากวิธีการบริโภคแล้วยังรวมถึงการคู้มครองปัจจัยเหล่านั้นด้วย คือ ปกป้อง รักษา และสังวรในปัจจัย ๔^{๔๖} เพราะการรู้จักประมาณในการบริโภค ทำให้มีการบริโภคด้วยอาการสำรวม ไม่ยึดติดในปัจจัยการบริโภค คำนึงถึงคุณค่าแท้ของการบริโภค ส่วนความสันโดษจะทำให้พึงพอใจกับปัจจัยการบริโภค บริโภคตามที่หามาได้ บริโภคตามความสามารถที่หามาได้ และบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ ส่วนการรู้จักดูแลรักษา คู้มครองปัจจัย ๔ ทำให้มีปัจจัยการบริโภคเพียงพอต่อการบริโภค ซึ่งจะช่วยให้ไม่วิตกกังวลเกี่ยวกับปัจจัยบริโภค ส่งผลให้สุขภาพจิตดี และปัจจัยที่เหลือจากการบริโภคก็แบ่งปันให้คนอื่นต่อไป

การบริโภคสิ่งที่บำรุงเลี้ยงร่างกายอย่างเหมาะสม เพื่อสนองความต้องการทางร่างกาย ไม่ใช่บริโภคเพื่อสนองกิเลส เช่น การบริโภคอาหารครบ ๕ หมู่ การไม่บริโภคสิ่งที่เป็นพิษหรือสิ่งที่ไม่เอื้อต่อสุขภาพ หลีกเลี่ยงการบริโภคสิ่งที่จะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ “รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอย่างต่อเนื่อง นำพาในความเป็นสมณะ มีความเคารพอย่างจริงใจในสิกขา ไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อน ทอดธุระในโอภกมนธรรม เป็นผู้นำในปวิเวก ปรรภาความเพียร อุทิศกายและใจ มีสติมั่นคง มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น มีจิตแน่วแน่ มีปัญญา”^{๔๗} สะท้อนให้เห็นว่าการบริโภคมีผลต่อจิตใจด้วย นอกจากจะบริโภคในส่วนของอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายแล้ว ยังรวมไปถึงการ

^{๔๒} พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก, สุขกาย สุขใจ, (กรุงเทพมหานคร : พีเพิลมีเดีย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒.

^{๔๓} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๖/๖๐๐-๖๐๑.

^{๔๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๖/๖๐๑.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๒๙-๔๓๐.

^{๔๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๖/๖๐๓.

^{๔๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๘/๘๔.

บริโศกปัจจัยการดำรงชีพอื่นๆ อีกด้วย และยังเป็นการศึกษาจิตใจไปพร้อมกับการบริโศกปัจจัยการดำรงชีพให้เกื้อหนุนกับการฝึกจิตด้วย ซึ่งจะช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าของการแบ่งปันปัจจัยการบริโศกแก่ผู้อื่น

ดังนั้น การพัฒนาทางกายด้วยการบริโศกปัจจัย ๔ ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและไม่เป็นพิษภัยต่อร่างกาย ทั้งยังป้องกันไม่ให้อึดติดกับปัจจัย ๔ ด้วย โดยฝึกให้รู้จักใคร่ครวญถึงคุณค่าทั้งก่อนบริโศก แล้วรู้จักประมาณความเหมาะสมในการบริโศก และการสันโดษตามได้ ตามกำลังและตามสมควรแก่ฐานะ การดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลายและไม่ได้รับความเสียหาย ซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ เพื่อให้สามารถยืดอายุการใช้งานได้นานขึ้น เพื่อจะได้ไม่วิตกกังวลเกี่ยวกับปัจจัยการบริโศก และใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพจิตด้วย

๓. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะ

พระพุทธศาสนาเห็นว่าร่างกายเป็นส่วนรับผัสสะ ซึ่งเกิดมาจากอายตนะภายใน กระทั่งกับอายตนะภายนอก ทำให้เกิดผัสสะ โดยผัสสะมี ๖ ด้าน ดังต่อไปนี้^{๔๘} ๑) จักขุสัมผัส คือ ความกระทบทางตา ๒) โสตสัมผัส คือ ความกระทบทางหู ๓) ขานสัมผัส คือ ความกระทบทางจมูก ๔) ชิวหาสัมผัส คือ ความกระทบทางลิ้น ๕) กายสัมผัส คือ ความกระทบทางกาย และ ๖) มโนสัมผัส คือ ความกระทบทางใจ ถ้าหากไม่มีการพัฒนาผัสสะก็จะทำให้ยึดมั่นผูกพันกับการกระทบสัมผัส ซึ่งจะทำให้มีความทุกข์ พระพุทธศาสนาจึงสอนแนวทางฝึกการรู้เท่าทันผัสสะ ๔ ลักษณะ

๑) วิธีการฝึกโดยใช้สติสังวร คือ การกำหนดสติระมัดระวังสิ่งที่จะกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดบุญและบาป เพื่อไม่ให้หลงใหลไปยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งที่มากระทบ วิธีการฝึกแบบนี้จะให้การสำรวมสติรับรู้ต่อสิ่งที่กระทบทางร่างกายอย่างรู้เท่าทัน

๒) วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร คือ เอาความรู้ทำการพิจารณาอารมณ์ และความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน ไม่ปรุงแต่งให้มีความรู้สึกดีหรือร้าย เมื่อมีการกระทบสัมผัสก็ให้รับรู้ด้วยใจเป็นกลาง เช่น เมื่อตาเห็นรูปก็พิจารณาว่าเป็นเพียงธาตุเท่านั้น ไม่มีบุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในรูป และรูปที่เห็นก็พิจารณาเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน วิธีการฝึกแบบนี้จะเป็นการฝึกด้วยการรับรู้แล้วพิจารณาใคร่ครวญจนเข้าใจกระบวนการทางผัสสะตามความเป็นจริง

๓) วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร คือ การฝึกผัสสะด้วยวิธีการเอาความอดทนเข้าข่มไว้ ซึ่งจะต้องใช้ความอดทนต่อการกระทบที่ไม่พึงปรารถนาหรือทุกเวทนา เช่น การนั่งสมาธิแล้วเกิดทุกเวทนาทางกาย ก็มีความอดทนอดกลั้น หรือมีความเจ็บป่วยทางร่างกายก็มีความอดทนต่อทุกเวทนาได้ โดยการฝึกแบบนี้จะเป็นลักษณะของการต่อสู้แบบเผชิญหน้ากับทุกขเวทนา โดยการฝึกความอดทนต่อทั้งทุกขเวทนาและสุขเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะกระทบสัมผัส

๔) วิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร คือ การใช้ความพากเพียร ความพยายาม ซึ่งจะใช้ทั้งสติ ญาณ (ปัญญา) ความอดทน มาประกอบกับความเพียร จึงทำให้ความเพียรนั้นมีประสิทธิภาพ โดยวิธีการปฏิบัติความเพียรมี ๔ ลักษณะ ได้แก่ ๑) สังวรปทาน คือ เพียรระวังและระงับความชั่ว (อกุศล) ไม่ให้เกิดขึ้น (เพียรระวัง) ๒) ปหานปทาน คือ เพียรละและเลิกจากการทำความชั่ว (อกุศล)

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๗.

ทั้งที่กำลังกระทำอยู่และเตรียมความพร้อมที่จะละเมื่อมีช่องทางที่จะกระทำไว้ในอนาคต (เพียรละ) ๓) อนุรักษ์นาปทาน คือ เพียรรักษาความดีงาม (กุศลธรรม) ที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม (เพียรรักษา) ๔) ภาวนาปทาน คือ เพียรฝึกฝนบำรุงความดี (กุศลธรรม) ให้เจริญยิ่งขึ้น หรือการพัฒนาเพิ่มพูนความดีงามให้มากยิ่งขึ้น (เพียรเจริญ) โดยการฝึกวิริยสังวรเป็นการใช้ทั้งร่างกาย พลดีกรรมและสติปัญญา สัมพันธ์เกื้อกูลกัน

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะ จึงเป็นการฝึกที่เกื้อกูลกันระหว่างกายกับจิต โดยกายทำหน้าที่รับการกระทบสัมผัส ส่วนจิตทำหน้าที่รับรู้การกระทบสัมผัส วิธีการฝึกโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และวิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร มีผลทำให้กายและจิตสัมพันธ์กัน เมื่อพัฒนาผัสสะแล้วจิตก็จะมีสติสัมปชัญญะต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้วย ซึ่งเป็นคุณสมบัติหนึ่งของจิตสาธารณะ

๔. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม

พระพุทธศาสนาเห็นว่าสามารถนำร่างกายไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมได้ เพราะร่างกายกับจิตใจมีความสัมพันธ์กัน การใช้กายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ในทางพระพุทธศาสนามีหลายระดับ ทั้งใช้กายเพื่อกระทำความดี มีประโยชน์เกื้อกูลโลก หรือใช้กายในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ธรรมะ โดยการใช้กายเพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรม เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัญญา ซึ่งเป็นการพิจารณาภายในกายอันเป็นที่ตั้งให้เกิดสติ พิจารณาตั้งแต่ลมหายใจเข้าและลมหายใจออกพร้อมอุบายในการพิจารณาอย่างประณีต ในการพิจารณากายานุปัสสนาสติปัญญา มีการพิจารณาอานาปานบรรพ อิริยาบถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ปฏิกุสมนสิการบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ และนิวาสวีกถาบรรพ ดังรายละเอียด

๑) วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ

คำว่า “อานาปานสติ” หมายถึง สติในลมหายใจ ซึ่ง “ลมหายใจเข้า” เรียกว่า “อานะ” และ “ลมหายใจออก” เรียกว่า “พานะ” ดังนั้น อานาปานสติ จึงหมายถึง การเจริญสมาธิที่สัมปยุตด้วยสติอันกำหนดเอาลมหายใจออกและลมหายใจเข้าหรือสมาธิในอานาปานสติหมวดว่าด้วยลมหายใจเข้าออก หมายถึง การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตั้งสติไว้ที่ฐานลมหายใจเข้าออก มีวิธีการปฏิบัติดังนี้ เมื่อหายใจเข้ายาวให้รู้สึกตัวชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจเข้าสั้นให้รู้สึกตัวว่าเราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกยาวให้รู้สึกตัวชัดว่าเราหายใจออกยาว เมื่อหายใจออกสั้นให้รู้สึกตัวชัดว่าเราหายใจออกสั้น ให้ศึกษากำหนดรู้กลมทั้งปวงขณะหายใจเข้าขณะหายใจออก ให้ศึกษากำหนดรู้ระงับกายสังขารขณะหายใจเข้าและขณะหายใจออก ผู้เจริญวิปัสสนาพึงตั้งสติกำหนดพิจารณาหายใจเข้าออกให้ทำตัวเหมือนช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงที่ขยันเมื่อชักเชือกยาวก็รู้ชัดว่าเราชักยาว เมื่อชักเชือกสั้นก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกสั้น^{๔๙} เป็นการฝึกสติพิจารณาตามลักษณะของลมหายใจ กำหนดรู้อาการหยาบและละเอียดของลมหายใจ โดยพระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีการเจริญอานาปานสติ ๑๖ ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้^{๕๐}

^{๔๙} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๗๔/๓๗๕.

^{๕๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๘/๑๘๗-๑๘๘.

- (๑) เมื่อหายใจออกยาว หายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว หายใจเข้ายาว
- (๒) เมื่อหายใจออกสั้น หายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น หายใจเข้าสั้น
- (๓) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก หายใจเข้า
- (๔) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักระงับกายสังขาร หายใจออก หายใจเข้า
- (๕) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้กำหนดรู้ปีติ หายใจออก หายใจเข้า
- (๖) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้กำหนดรู้สุข หายใจออก หายใจเข้า
- (๗) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขาร หายใจออก หายใจเข้า
- (๘) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักระงับจิตสังขาร หายใจออก หายใจเข้า
- (๙) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้กำหนดรู้จิต หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๐) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักทำจิตให้ร่าเริง หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๑) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักตั้งจิตมั่น หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๒) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเปลื้องจิต หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๓) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้ตามพิจารณาความไม่เที่ยง หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๔) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้ตามพิจารณาความคลายกำหนด
หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๕) สำเนียงอยู่ว่าเรารู้จักเป็นผู้ตามพิจารณาความดับกิเลส หายใจออก หายใจเข้า
- (๑๖) สำเนียงอยู่ ว่าเรารู้จักเป็นผู้ตามพิจารณาความสลесकिनกิเลส
หายใจออก หายใจเข้า

โดยวิธีการเจริญอานาปานสติทั้ง ๑๖ ขั้น เป็นการกำหนดลักษณะของลมหายใจ ระยะของลมหายใจสั้นและยาว กำหนดรู้อาการทางกายอันเนื่องมาจากลมหายใจ กำหนดรู้กองลม กำหนดรู้อาการทางจิตที่เกิดขึ้นระหว่างหายใจเข้าออก พิจารณาลมหายใจว่าเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง ไม่มีความสำคัญมั่นหมายว่ามีตัวตนอยู่ในลมหายใจ พิจารณาเพื่อความผ่อนคลายและความดับสิ้นไปของกิเลสไปพร้อมกับลมหายใจทุกขณะ และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคยังได้กล่าวถึงวิธีการฝึกอานาปานสติด้วยวิธีการใช้สติกำหนดนับลมหายใจ (คณนา) วิธีติดตามลม (อนุพันธนา) คือ การใช้สติติดตามลมหายใจเข้าออก ไม่ให้ขาดระยะ คือ ใช้สติกำหนดอยู่ตรงที่ที่ลมหายใจเข้าออกกระทบ โดยแบ่งเป็น ๓ จุด คือ ปลายจมูก ทรวงอกและสะดือ เวลาหายใจเข้า ปลายจมูกจะเป็นจุดแรก (ต้นลมหายใจเข้า) ทรวงอกเป็นจุดกลาง (กลางลมหายใจเข้า) สะดือเป็นจุดสุดท้าย (ปลายลมหายใจเข้า) เวลาหายใจออกสะดือเป็นจุดแรก ทรวงอกเป็นจุดกลาง ส่วนปลายจมูกจุดสุดท้ายของลมหายใจออก ให้ใช้สติกำหนดอยู่ที่จุดลมหายใจออกกระทบ ไม่ต้องติดตามจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง เพราะจะทำให้รู้สึกเหน็ดเหนื่อยและอึดอัดเหมือนคนเลี้ยงโคที่ฉลาด ปล่อยโคออกหากินในตอนเช้า ไม่ต้องติดตามไปในที่ที่โคไปหากิน แต่จะคอยดักอยู่ที่ที่โคจะต้องไป ซึ่งจะทำให้กายเบา ใจเบา ลมหายใจละเอียด และดำรงชีพอย่างผ่อนคลาย

๒) วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาปถบรรพ

อิริยาปถ หมายถึง หมวดที่ว่าด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตั้งสติไว้ที่ฐานอิริยาปถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นการใช้สติตามรู้อิริยาปถหลักทั้ง ๔ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อเดินก็ให้รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อยืนก็ให้รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อนั่งก็ให้รู้ชัดว่าเรานั่ง เมื่อนอนก็ให้รู้ชัดว่าเรา

นอน”^{๕๑} การปฏิบัติด้วยอิริยาบถนี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมในกายบ้าง จนกระทั่งเห็นชัดเจนว่ามีเพียงกายแต่ภายในความเห็นนั้นไม่ประกอบด้วย ตัณหาและทิฏฐิปราศจากความยึดมั่น^{๕๒} การฝึกตามอิริยาบถนั้น เป็นการฝึกสติตามอาการของร่างกาย ซึ่งสามารถฝึกได้ทุกอิริยาบถ โดยตระหนักอยู่เสมอว่าอิริยาบถยืน เดิน นั่ง และนอน เป็นเพียงอาการทางกาย ไม่มีความสำคัญมั่นหมายว่ามีตัวเราหรือเราเป็นเจ้าของในกายนี้ อาการทางกาย เป็นเพียงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น เพื่อให้กำหนดรู้เท่านั้น ที่สำคัญจะต้องมีสติกำหนดรู้อยู่กับอิริยาบถตลอดเวลา

๓) วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ

สัมปชัญญะ หมายถึง ให้เจริญวิปัสสนาโดยตั้งสติไว้ที่ฐานอิริยาบถย่อยต่าง ๆ โดยการทำความรู้สึกตัวกับการเคลื่อนไหวทุกอาการ ทั้งอาการหยาบและละเอียด ซึ่งเป็นอาการทั่วไปที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน พระพุทธเจ้าตรัสถึงวิธีการปฏิบัติดังต่อไปนี้

ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการก้าวเข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร

ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การตีม การเคี้ยว การลิ้ม

ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนั่ง^{๕๓}

วิธีการปฏิบัติแบบสัมปชัญญะจะทำให้มีความรู้สึกตัวในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการทำความรู้สึกตัวอยู่กับการทำงาน การทำกิจส่วนตัว การสวมใส่ การบริโภค การขับถ่าย การชำระล้างร่างกาย การแต่งกาย อากัปกิริยาทุกอย่างให้กำหนดรู้อยู่เสมอ การฝึกสติแบบสัมปชัญญะนี้จะมีผลละเอียดมากกว่าการฝึกแบบอิริยาบถ การเคลื่อนไหวทางกายทุกส่วนจึงเป็นการฝึกสติอยู่เสมอ แตกต่างจากการฝึกแบบอิริยาบถที่มุ่งกำหนดรู้เฉพาะการยืน เดิน นั่ง และนอนเท่านั้น ส่วนการปฏิบัติแบบสัมปชัญญะจะกำหนดรู้อาการทางกายทุกส่วน ทุกการเคลื่อนไหวในการดำเนินชีวิต

๔) วิธีการปฏิบัติหมวดปฎิภูมณสิการบรรพ

วิธีการปฏิบัติหมวดปฎิภูมณสิการบรรพ คือ การพิจารณาถึงสิ่งน่าเกลียด หมายถึง ให้พิจารณาหรือกำหนดรู้ความน่าเกลียดปฎิภูมของร่างกาย โดยพิจารณาเห็นร่างกายตั้งแต่ปลายเท้าจรดศีรษะ ซึ่งมีหนังหุ้มโดยรอบเต็มไปด้วยของไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน

^{๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๕/๓๐๔.

^{๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๕/๒๙๐.

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๙/๑๐๕.

หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้ น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา น้ำมันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไข้ข้อ มูล (น้ำ ปัสสาวะ)^{๕๔} ใช้วิธีปฏิบัติโดยการพิจารณาส่วนประกอบของร่างกาย พิจารณาอวัยวะน้อยใหญ่ พิจารณาสี สัดส่วน และสัณฐานของร่างกาย ให้เห็นความน่าเกลียด โดยพิจารณาตามสภาพความเป็นจริงว่า เป็นของไม่สวยงาม เป็นของไม่น่าใคร่ ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพึงพอใจ โดยมองผ่านร่างกาย ผิวหนังและเครื่องฉาบทาที่ปรุงแต่งภายนอก เมื่อเห็นตามสภาพความเป็นจริงแล้วก็จะมีความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดในร่างกาย วิธีการนี้จะทำลายรูปราคะและกามราคะ

๕) วิธีการปฏิบัติธาตุมนสิการบรรพ

วิธีการปฏิบัติธาตุมนสิการบรรพ คือ การพิจารณาโดยความเป็นธาตุ หมายถึง ให้พิจารณาเห็นร่างกายว่าประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ^{๕๕} โดยพิจารณาว่ามนุษย์เป็นส่วนประกอบของมหาภูตรูป “มนุษย์คือที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลาย ย่อม ผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ”^{๕๖} โดยพิจารณาร่างกายว่าเป็นส่วนประกอบของธาตุ ธาตุดินมีสภาวะแผ่ไปกินเนื้อที่ ธาตุน้ำมีสภาวะเอิบอาบดูดซึม ธาตุไฟมีสภาวะที่ทำให้ร้อน ส่วนธาตุลมมีสภาวะที่เคลื่อนไหว ธาตุทั้ง ๔ รวมกันเรียกว่ารูป เมื่อพิจารณาแบบแยกส่วนก็จะไม่เห็นความเป็นรูปร่าง ทำให้เห็นว่าร่างกายอาศัยส่วนประกอบกันขึ้น เมื่อแยกส่วนประกอบออกจากกันก็จะทำให้เห็นว่าเป็นเพียงธาตุและสภาวะที่ธาตุประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายเท่านั้น ทำให้ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในร่างกาย

๖) วิธีการปฏิบัติหมวดนวสิวทิกการบรรพ

วิธีการปฏิบัติแบบนวสิวทิกการบรรพ เรียกอีกอย่างว่า หมวดปาชาทั้ง ๙ ซึ่งเป็นหมวดที่ใช้ในการพิจารณาร่างกายว่าเปรียบเสมือนซากศพที่ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า มีอาการค่อยๆ เน่าเปื่อยและเสื่อมสลายไปตามลำดับ โดยให้พิจารณาตามอาการ ๙ ประการ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้^{๕๗}

(๑) ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งตายแล้ว ๑ วัน ตายแล้ว ๒ วัน หรือตายแล้ว ๓ วัน เป็นศพขึ้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเอี่ยม แม้นั้นใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๒) ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งถูกกาจิกกิน นกตะกรุมจิกกินแรงทั้งกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็ก ๆ หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้นั้นใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๓) ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกยังมีเนื้อ และเลือด มีเอ็นรัดอยู่ แม้นั้นใด ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

^{๕๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๓๒/๔๐๘.

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๘/๓๐๗ - ๓๐๘.

^{๕๖} ที.ส. (ไทย) ๙/๑๗๑/๕๗.

^{๕๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๙/๓๐๘-๓๑๒.

(๔) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเนื้อ แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปรอะ มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้นมีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๕) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเลือดและเนื้อ แต่ยังมีเอ็นริงรัดอยู่ แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๖) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเอ็นริงรัดแล้ว กระจายไปทั่วทิศใหญ่ ทิศเฉียง คือ กระดูกมีอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกขาอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหลังอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหน้าอกอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางทิศหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๗) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกสีขาวเหมือนสีสังข์ แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๘) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกงออยู่ด้วยกันเกินกว่า ๑ ปี แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

(๙) ศึกษารูปร่างของพืชที่โตในป่าช้า ซึ่งเป็นกระดูกยุบเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แม้นินโต ศึกษานั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับให้เห็นว่า ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่องพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

ด้วยวิธีนี้ ศึกษารูปร่างเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือว่า ศึกษานั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า กายมีอยู่ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก ศึกษารูปร่าง ศึกษารูปร่างเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดว่าด้วยการพิจารณาเห็นศพในป่าช้า หมายถึง การพิจารณาหรือกำหนดรู้ความเป็นศพที่เปลี่ยนแปลงไปในอาการทั้ง ๙ การพิจารณาร่างกายส่วนย่อยในกายส่วนใหญ่ โดยมีสติสัมปชัญญะกำหนดรู้ว่ากายนี้เป็นสักร่างกาย (รูป) มิใช่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา รู้แล้วละปล่อยวางไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นของเราแล้วก็จะเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ผ่อนคลายจากความยึดมั่นถือมั่น

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย เป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับทางด้านจิตใจ เพราะหากจะมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจเพียงด้านเดียวอาจไม่ครอบคลุมองค์รวม โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ ๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย คือ การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตอ่อนคลาย การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ และการพัฒนาจิตในรูปของการสำรวจกาย ๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ คือ ความรู้จักประมาณ ความสันโดษ และการคุ้มครองปัจจัยสี่ ๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะคือ วิธีการฝึกโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และ วิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร ๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ การใช้ร่างกายเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกุศลมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติธามนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดนวิสัทธิกาบรรพ โดยส่วนกายภาพจะมีความเกี่ยวข้องกับจิตใจ เพราะเมื่อสุขภาพกายดี สุขภาพจิตก็ดีขึ้น ทำให้ไร้ความวิตกกังวล สงบกายและจิต กุศลธรรมก็เกิดขึ้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๒.๘.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ตรงกับวิธีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ สีลภาวนา ซึ่งเป็นการพัฒนาศีล พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม มีดังต่อไปนี้

๑. การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม

การปฏิบัติศีลในชั้นธรรม คือ ศีลที่เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลสอย่างหยาบได้ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถึงแม้จะไม่สามารถกำจัดได้เด็ดขาด แต่ก็สามารถจำกัดขอบเขตของกิเลสไม่ให้แสดงตัวออกมาได้อย่างเปิดเผย ส่งผลให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม ไม่แสดงพฤติกรรมตามอำนาจของกิเลส ทำให้การปฏิบัติศีลเป็นการปฏิบัติสิทธิมนุษยธรรม “ศีลไม่ใช่ข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ และไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น อันที่จริงศีลมีรากฐานมาจากสำนักแห่งความเป็นมนุษย์”^{๕๕} ซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เพราะมนุษย์เกิดมาล้วนมีศักดิ์ศรี ศีล ๕ จึงเป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิในความเป็นมนุษย์ มีสิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในความเชื่อและการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ละเมิดผู้อื่น ศีลว่าด้วยการไม่ละเมิดต่อตนเองและผู้อื่น มีสิทธิในทรัพย์และความเป็นอยู่โดยชอบธรรม สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติจากสังคมอย่างเสมอภาคกัน สิทธิใน

^{๕๕} พระกัมมัฏฐานาจารย์ พระปณิธาภิวงศ์, *รู้แจ้งในชาตินี้*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิออมสินเพื่อสังคม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

การได้รับความคุ้มครองจากรัฐในฐานะพลเมือง รวมถึงสิทธิที่จะไม่ถูกละเมิดในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิต เป็นต้น

ศีลถูกกำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติ เป็นวิทยาศาสตร์ทางสังคมที่เป็นสหสัมพันธ์กัน และเป็นกระบวนการฝึกอบรมระดับบุคคลและสังคม เป็นระบบการฝึกอบรมเพื่อความเจริญ ได้แก่ เจตนางดเว้นจากการทำความชั่ว เมื่องดเว้นจากการทำชั่วยังไม่เกิดความหวาดหวั่นใจ ทำให้จิตปลอดโปร่ง เมื่อจิตปลอดโปร่งก็ทำให้เกิดความสงบและเกิดสมาธิได้ง่าย เมื่อจิตเป็นสมาธิก็ทำให้เกิดความคล่องตัวในการใช้ปัญญา ทั้งปัญญาในระดับหาเหตุผลและปัญญาระดับความหลุดพ้น ซึ่งศีลเริ่มต้นจากความรับผิดชอบต่อตนเองแล้วขยายความเจริญด้านคุณธรรมไปสู่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันความเสียหายหรืออภุชกรรมที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมด้วย^{๕๙} ในคัมภีร์วิมุตติมรรค ยังได้กล่าวถึงผลจากการปฏิบัติศีลว่า “ศีลมีความอวิปฏิสาร (ไม่เดือดร้อนใจ) เป็นอานิสงส์ ศีลเป็นปีติ ศีลเป็นวรรณะสูง เป็นอริยทรัพย์ ศีลเป็นภูมิของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการอาบน้ำโดยไม่ต้องมีน้ำ เป็นการอบด้วยเครื่องหอม เป็นเงาที่ติดตามตน เป็นเครื่องประดับศีรษะที่คนต้องสวม เป็นวรรณะที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการฝึกอันเยี่ยม เป็นวิถีแห่งพรหมจรรย์ ถ้าบุคคลรักาศีลจะเป็นผู้องอาจ นำเกียรติมาสู่มิตรและสหาย และเป็นที่ยรักของคนดีทั้งหลาย เป็นอารมณ์อันประเสริฐ เป็นกฎคุมความประพฤติทั้งปวง เป็นที่ตั้งแห่งบุญ เป็นเนืองนาบุญของการบริจาคทาน เป็นพื้นที่เพาะปลูกความเป็นสหายของพระอริยะ ผู้มีศีลจะเป็นคนที่คงที่ในความดีทั้งปวง”^{๖๐} การปฏิบัติศีลเป็นการให้ชีวิตที่ติงามแก่ตนเอง ให้โอกาสตัวเองอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไม่เป็นมลภาวะทางสังคม และยังเป็น การช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะการปฏิบัติศีลจึงเป็นการปฏิบัติสิทธิมนุษยธรรม โดยจะส่งเสริมจิตสำนึก ความเมตตา การไม่ละเมิดศีลธรรม และเจตนารมณ์แห่งความเป็นมนุษยธรรม ทำให้มีคุณธรรมในกลุ่มเบญจธรรมเกิดขึ้นในใจ ได้แก่ ๑) เมตตา กรุณา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ๒) สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบสัมมาชีพ ๓) กามสังวร คือ การสำรวมในกาม ๔) สัจจะ คือ การพูดความจริง ๕) สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ตัว ซึ่งเป็น การเสริมสร้างจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๒. การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย

การปฏิบัติศีลในชั้นวินัย คือ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และระเบียบวินัยทางสังคมที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทำให้ไม่เป็นภัยคุกคามต่อกัน ส่งเสริมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข นอกจากนี้ ศีลยังแบ่งตามระดับคุณธรรมของผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ศีล ๕ เป็นศีลสำหรับประชาชนทั่วไป ศีล ๘ เป็นศีลสำหรับฆราวาสที่ยกระดับการปฏิบัติศีลให้เข้มข้นมากขึ้น ศีล ๑๐ เป็นศีลสำหรับนักบวชที่เป็นสามเณร ส่วนศีล ๒๒๗ เป็นศีลสำหรับนักบวชที่เป็นพระภิกษุ และศีล ๓๑๑ เป็นศีลสำหรับนักบวชที่เป็นภิกษุณี “โดยศีลในแง่ระเบียบวินัย มีเจตนารมณ์เพื่อสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกื้อกูลการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติกิจของสมาชิก เมื่อบริการในแง่ความประพฤติติงามของบุคคล ก็จะทำให้

^{๕๙} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๗๖๒-๗๖๕.

^{๖๐} พระอุปัชฌาย์, พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ แปล., *วิมุตติมรรค*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

มีความสัมพันธ์ที่ตีงามกับผู้อื่นและสังคม เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมให้เรียบร้อยตีงาม และเคารพกฎเกณฑ์ หากมองในแง่การกำจัดกิเลส ก็เป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสอย่างหยาบได้ทำให้มีพฤติกรรมประณีตมากขึ้น”^{๖๑} โดยการปฏิบัติตามศีลจะเป็นทั้งกระบวนการป้องกันปัญหาทางสังคม เป็นทั้งแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าว ทำสังคมให้เป็นสิทธิมนุษยธรรม ทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย และส่งเสริมการพัฒนาทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ด้วย นอกจากจะเกื้อกูลต่อชีวิตและเกื้อกูลต่อสังคมแล้ว ยังทำให้ไม่เดือดร้อนใจและทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการเคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม การตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งสาธารณะ การไม่ล่วงละเมิดสิ่งสาธารณะ รวมทั้งการช่วยกันดูแลสิ่งสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้มาตรการและกระบวนการทางสังคมช่วยเหลือหลอมให้สมาชิกในสังคมมีคุณลักษณะของจิตสาธารณะ

๓. การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์

วิธีการปฏิบัติศีลแบบอินทรีย์สังวร คือ ความสำรวมระวังในสิ่งที่มากระทบทางอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพื่อป้องกันไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโณภฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ซึ่งเป็นลักษณะของการควบคุมอารมณ์ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามศีลอีกรูปแบบหนึ่ง

จุดเริ่มต้นของการศึกษาเรียนรู้ที่แท้จริง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ถูกทาง ทำให้เกิดความสุข สงบร่มเย็น ทำให้แก้ปัญหาทุกอย่างได้อย่างแท้จริงนั้น ก็เริ่มต้นจากการใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจให้ถูกต้อง รู้จักสำรวมระวังเวลาเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ไม่ให้สิ่งนั้นเป็นเหตุให้เกิดกิเลส เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น ได้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นอะไร สร้างขึ้นได้อย่างไร สร้างขึ้นมาเพราะอะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไร เอามาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร จนรู้ความจริงของสิ่งนั้น เมื่อจำเป็นต้องใช้ก็สามารถนึกถึงข้อมูลแล้วเอามาพัฒนาต่อยอดได้ การรู้จักสำรวมระวัง มีการคุ้มครองป้องกันในการเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การลิ้มรส การสัมผัส การคิดนึกหรือรับรู้ความรู้สึกต่างๆ เป็นหลักการของอินทรีย์สังวรตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ เมื่อฝึกหัดให้มีการคุ้มครองได้บ่อยๆ มันคงขึ้น ก็ชื่อว่าได้เป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้ว ในอินทรีย์ทั้งหลายจะทำให้จิตเป็นสมาธิ มีความตั้งมั่นดีจะทำกิจการงานใดๆ ก็ทำด้วยเหตุผล งานสำเร็จด้วยดีหรือจะพิจารณาความจริงอะไรก็แจ่มชัดเกิดประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม การจะมีอินทรีย์สังวรได้นั้น จะต้องมีความตั้งใจมั่นเตรียมพร้อมอยู่เสมอ จึงต้องมีการฝึกอบรมไว้โดยการฝึกให้มีสติมีความรู้ตัวเป็นพื้นฐานเอาไว้ และมีการช่อมอยู่เสมอๆ เมื่อมีการกระทบอารมณ์ทางทวารทั้ง ๖ เป็นการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๖ ให้มีคุณภาพ นำมาใช้ประโยชน์ นำความสงบสุขมาให้ เรียกว่าอินทรีย์ภาวนา ผู้ที่มีอินทรีย์ที่ฝึกดีแล้วย่อมเป็นผู้ที่ปลอดภัยจากบาปอกุศล และปลอดภัยจากทุกข์ที่จะเกิดมาจากกิเลสต่างๆ แม้ในยุคสมัยที่มีเรื่องราวมากมายอย่างยุคปัจจุบัน มีสิ่งยั่วชวนใจมาล่อมากมาย หลักอินทรีย์สังวรก็ยังใช้ได้เสมอเพราะเป็นการป้องกันไว้ตั้งแต่ต้น”^{๖๒} โดยการปฏิบัติศีลในลักษณะนี้จัดเป็นอินทรีย์สังวรศีล ซึ่งเป็นศีลที่เป็นผลมาจากการสำรวมอินทรีย์ ซึ่งจะเป็นการป้องกันบาปและอกุศล

^{๖๑} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๗๖๗-๗๖๘.

^{๖๒} สุภีร์ ทุมทอง, **การพัฒนาอินทรีย์สังวร**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๓๑๙-๓๒๐.

ทั้งหลายอันเป็นผลพวงมาจากการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นอกจากศีลจะทำให้เกิดการสำรวมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อไม่ให้ก่ออกุศลกรรมแล้ว อินทรีย์ยังเป็นช่องทางในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะอีกด้วย เช่น การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรรณนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ แล้วการใช้ร่างกายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น หรือการไม่ยึดติดในสิ่งที่มองเห็น สิ่งที่ได้ยินเสียง สิ่งที่ได้ดมกลิ่น และสิ่งที่ลิ้มรส เพื่อลดความหลงยึดมั่นในตัวตน เมื่อจิตคลายความยึดมั่นในตัวตนแล้ว ก็จะทำให้จิตละความเห็นแก่ตัว และมีความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของจิตสาธารณะ

๔. การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล

อาชีวปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีพโดยทางที่ซอບไม่ประกอบอนเสนา^{๖๓} ซึ่งเกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพที่สุจริต การทำมาหากินที่ไม่ผิดศีลและไม่ผิดธรรม พุทธกรรมกรรมแสวงหาที่ไม่ควร ที่เป็นไปทางทุจริต เป็นต้น อนเสนาจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) อนเสนาของพระภิกษุ เรียกว่าการเลี้ยงตนเองด้วยอนเสนากรรม ซึ่งเป็นการแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ เช่น พระภิกษุที่เป็นหมอดู ปรงยา พุทธกรรมกรรมเลียนแบบคฤหัสถ์ การทำตัวเป็นพ่อค้า รวมทั้งการประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสมกับนักบวช ๒) อนเสนาของคฤหัสถ์ คือ การประกอบอาชีพที่ทุจริต มีการคดโกง การเลี้ยงชีพในทางที่ไม่ควร เช่น การต้มตุ๋น หลอกลวง การปล้น การสับเปลี่ยน การโกง รวมทั้งทุจริตคอร์ปชั่น เป็นต้น โดยอาชีวปาริสุทธิศีลจะไม่ทำให้เดือดร้อนใจ ไม่หวาดกลัวไม่วิตกกังวล ทั้งยังทำให้เกิดความกล้ากล้าหาญและมีความมั่นใจในความสุจริตของตนเอง และจะผลักดันให้แสดงออกต่อสาธารณะอย่างสุจริต ทั้งความสุจริตทางกาย สุจริตทางวาจา และสุจริตทางใจ เพราะความสุจริตก็เป็นคุณสมบัติหนึ่งของผู้ที่มีจิตสาธารณะ

๕. การปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล

ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ ศีลที่ประกอบการใช้และการบริโภคปัจจัย ๔ โดยพิจารณาถึงความประหยัดและประโยชน์ของปัจจัยการดำรงชีพ ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงคุณค่าแท้ของปัจจัยการดำรงชีพ และการเสพปัจจัยเพื่อความเกื้อกูลต่อชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม การพิจารณาแล้วจึงเสพปัจจัยการดำรงชีพ เพื่อป้องกันความหลงใหลในปัจจัยการดำรงชีพ ซึ่งเป็นการเสพปัจจัยด้วยปัญญา รู้จักประมาณและความเหมาะสมในการเสพปัจจัย ๔ ซึ่งจะทำให้การเสพปัจจัยมีประโยชน์เกื้อกูลต่อสุขภาพ ทำให้เกิดการแบ่งปันปัจจัยที่เหลือไปให้กับผู้ที่มีความขาดแคลน เป็นต้น โดยปัจจัยสันนิสิตศีลจะเกี่ยวกับกระบวนการควบคุมการแสวงหาและการเสพปัจจัยการดำรงชีพอย่างสุจริต สันโดษ และเหมาะสมแก่การดำรงชีพ ซึ่งจะทำให้การแสวงหาและการเสพปัจจัยปราศจากโทษภัย ทำให้บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างมีสติ ไม่เบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อม การไม่เบียดเบียนก็เป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่มีจิตสาธารณะ

ดังนั้น สีสภาวนาเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้ พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม การปฏิบัติศีล

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

เพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย การปฏิบัติศิลปะเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศิลปะในรูปของอาชีวปาริสุทธิศิลปะ และการปฏิบัติศิลปะในรูปของปัจจัยสันนิสิตศิลปะ การปฏิบัติศิลปะจึงเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันของเหตุและผล ทำให้เกิดความเกี่ยวพันกันทั้งทางกายภาพ ชีวภาพและจิตภาพด้วย และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับตัวในสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๒.๘.๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์

ในมัญญุกุณฑลสูตร เรื่องนายมัญญุกุณฑล พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาเกี่ยวกับความเป็นใหญ่ของจิตแก่อกิณนบุพพกพรหมณ์ ซึ่งเป็นบิดาของนายมัญญุกุณฑล ดังนี้

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า

มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ

ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย

เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป

เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น^{๖๔}

แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตใจ การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์จึงเรียกว่า “จิตตภาวนา” หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใส มีสติและสมาธิ^{๖๕} โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์ ใช้วิธีการฝึกกัมมัฏฐาน

ในพระพุทธศาสนามีวิธีการฝึกกัมมัฏฐาน ๒ รูปแบบ คือ ๑) สมถกัมมัฏฐาน คือ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้จิตสงบ ทำใจให้สงบ ทำกิเลสให้สงบ ทำฌานหยาบให้สงบ ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาแจ่มตามสภาพความเป็นจริง ซึ่งกัมมัฏฐานทั้ง ๒ รูปแบบ มีความสัมพันธ์กัน “วิธีการปฏิบัติเพื่อทำให้จิตเจริญประกอบด้วยสมถะและวิปัสสนา แต่เรียกให้สั้นลงมาว่าจิตตภาวนา การทำจิตให้เจริญขั้นแรกเรียกว่าสมถะ ขั้นต่อมาเรียกว่าวิปัสสนา เพราะสมถะทำจิตให้แหลมคมและมีกำลัง ส่วนวิปัสสนาเป็นการใช้จิตที่แหลมคมและมีกำลังทำลายความโง่ ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวว่าตน ทำจิตให้มีสมรรถภาพที่สุด แล้วใช้จิตชนิดนั้นทำลายความโง่ที่ยึดถือว่าตัวว่าตน”^{๖๖} การฝึกสมถกัมมัฏฐานเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์

สมถกัมมัฏฐานเป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยใช้สมาธิเป็นหลัก เพื่อหยุดความฟุ้งซ่านของจิต ซึ่งมักจะฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ โดยมุ่งให้จิตสงบระงับจากนิเวศทั้งหลาย มีกามฉันทะ (ความพอใจ ติดใจ หลงไหลใฝ่ฝัน ในกามโลกีย์ทั้งปวง) เป็นต้น โดยใช้สมาธิยึดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง (อารมณ์กัมมัฏฐาน ๔๐ อย่าง) ยกขึ้นมาบริกรรมจนกระทั่งจิตแนบแน่นในอารมณ์นั้น และสงบระงับไม่ฟุ้งซ่านอีกต่อไป โดยมีวิธีการปฏิบัติสมถกรรมฐานมีอารมณ์ ๔๐ อย่าง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ

^{๖๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๗.

^{๖๖} พุทธศาสนิกชน, จิตภาวนา สมาธิเพื่อการพัฒนาจิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๘-๙.

๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหารปฏิกุศลสัญญา ๑ จตุธาตววัตถาน ๑ อรูปกรรมฐาน ๔ โดยวิธีการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานส่งผลให้เกิดสุขภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ เพราะจะทำให้จิตใจสงบสุข กิเลสไม่กำเริบ มีสติและสัมปชัญญะ จิตใจเป็นสมาธิ บรรลุดมาม อารมณ์มั่นคง มีสุขเวทนา สุขภาพจิตดี ลดละความไม่เห็นแก่ตัว จิตเป็นกุศล มีคุณธรรม มีจิตสาธารณะ

โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์มีผลทำให้พัฒนาคุณสมบัติของจิต ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านคุณธรรม ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา ความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความกตัญญู ๒) ด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ ๓) ด้านความสุข ได้แก่ ความปิติ อิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ^{๖๗}

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์ด้วยการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าภายนอกที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมอกุศลกรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบ ปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย ทำให้มีคุณธรรม มีพรหมวิหารธรรม คลายความยึดมั่นผูกพันในตัวตน มานะ และทิฐิ และยังทำให้มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส มีความสุขุมลุ่มลึก มีภาวะผู้นำ สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งยังทำให้จิตมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน คือ ๑) ทำให้จิตมีคุณภาพ ซึ่งแสดงออกด้านคุณธรรม ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา ความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความกตัญญู ความสงบ ความเสียสละ เป็นต้น ๒) ทำให้จิตมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงออกด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ มีความมุ่งมั่น และมีกำลังใจในการทำงาน เป็นต้น ๓) ทำให้จิตมีสุขภาวะ ซึ่งแสดงออกด้านความสุขทางจิต ได้แก่ ความปิติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สงบสุข ปล่อยวาง ไม่เครียด และมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้จิตมีคุณลักษณะเป็นสาธารณะ

๒.๘.๔ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา คือ ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา เพื่อให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ โดยจำแนกการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ๓ แนวทาง ดังต่อไปนี้

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), หน้า ๓๕๑-๓๕๒.

๑. การเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตามยปัญญา

จินตามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการคิดหรือจากโยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์และกระบวนการแสวงหาคำรู้ด้วยตัวเอง ไม่ได้ผ่านการฟังหรือถ่ายทอดจากผู้อื่น ซึ่งบางครั้งอาจมาจากระบบการณที่ได้ประสบมาด้วยตนเอง แล้วนำมาคิดไตร่ตรองหาเหตุผลและข้อเท็จจริงด้วยตนเอง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ประมวลปัญญาแบบจินตามยปัญญาออกเป็น ๑๐ วิธี ดังต่อไปนี้ ๑) วิธีคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ คิดค้นหาสาเหตุและปัจจัยที่สัมพันธ์สักัน ๒) วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ ๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ คือ คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา เป็นการรู้เท่าทันและยอมรับความจริง แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย ๔) วิธีคิดแบบอริยสังหรือคิดแบบแก้ปัญหา คือ วิธีคิดแห่งความดับทุกข์ ๕) วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ คือ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย ๖) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก ๗) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม ๘) วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม คือ คิดแบบเร้ากุศล ๙) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบันขณะ ๑๐) วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ คิดแบบแยกแยะให้เห็นจนครบทุกด้าน โดยวิธีคิดดังกล่าวอิงอาศัยโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ

๒. การเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา

สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียนหรือจากปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นปัญญาที่อิงอาศัยผู้อื่น หรือเป็นปัญญาที่ได้รับถ่ายทอดมาจากผู้อื่น เช่น ความรู้จากการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ การสั่งสอนของครูอาจารย์ หรือปัญญาทางธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดและอบรมมาจากพระสงฆ์ รวมทั้งความรู้ที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น จากการอ่านหนังสือ จากการได้รับฟังวิทยุ จากการติดตามสื่อข้อมูลจากสังคมออนไลน์ และแหล่งข้อมูลอื่นๆ เป็นต้น ถ้าหากเป็นความรู้ในเชิงคุณค่า มีประโยชน์ เกื้อกูลและสร้างสรรค์ ผู้ที่ให้ความรู้เรียกว่ากัลยาณมิตร ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้ง

๓. การเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภาวนามยปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภาวนามยปัญญา เรียกว่า ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ ซึ่งเป็นปัญญาที่มาจากระบบการฝึกอบรมจิตใจและปัญญา โดยใช้กระบวนการวิธีทั้งแบบสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานควบคู่กันไป เพราะเป็นกระบวนการภาวนาที่มีความเกื้อกูลกัน แต่จะมีความเด่นชัดตามวิธีวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยอารมณ์ของวิปัสสนามีอยู่ ๖ หมวด เรียกว่าวิปัสสนาภูมิ ๖ มีดังนี้ ชั้นที่ ๕ อายาตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสังข ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงการเจริญภาวนามยปัญญาในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญ แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ

โหม่นสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโหม่นสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โหม่นสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร
มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหม่นสในโลกเสียได้ ๑^{๖๘}

วิธีการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญาใน
ระดับภาวนามยปัญญา โดยจำแนกขั้นตอนการปฏิบัติออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑) ช่วงการศึกษาปริยัติ คือ ช่วงที่ศึกษาทำความเข้าใจหลักการ วิธีการ แนวทาง
ปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ โดยการจดจำไว้อย่างถูกต้อง การจำวิปัสสนาภูมิให้ได้อย่างละเอียดถูกต้อง คือ
ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจักษุมุขปาท ๑๒ เพื่อจะได้นำไปเป็น
ฐานข้อมูลในการพิจารณาวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมทั้งการศึกษาหลักธรรมอื่นๆ ที่มีความเชื่อมโยง
สัมพันธ์กับการปฏิบัติ เช่น ไตรลักษณ์ ไตรสิกขา และมรรค ๘ เป็นต้น

๒) ช่วงปฏิบัติ คือ แนวทางปฏิบัติระหว่างปฏิบัติ จำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

(๑) ตัตปริโพธ คือ ความกังวล ๑๐ ประการ

(๒) การปฏิบัติศีล คือ การปฏิบัติปาริสุทธิศีล ๔ (ศีลคือความบริสุทธิ์, ศีลเครื่อง
ให้บริสุทธิ์, ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล ประกอบด้วย ปาฏิโมกขสังวรศีล (ศีลคือความสำรวมใน
พระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย), อินทรีย์
สังวรศีล (ศีลคือความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรม), อาชีวาปาริสุทธิศีล (ศีลคือความ
บริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอบเนสนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น),
ปัจฉยสันนิสิตศีล (ศีลที่เกี่ยวกับปัจฉย ๔ ได้แก่ ปัจฉยปัจฉยเวกขณ คือ พิจารณาใช้สอยปัจฉย ๔ ให้
เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยตัณหา

(๓) การสำรวมบาปอกุศลกรรมทั้งหลาย คือ การสำรวมระวังและปิดกั้นไม่ให้บาป
และอกุศลกรรมเกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นส่วนที่ส่งเสริมสนับสนุนให้มีศีลบริสุทธิ์ โดยมีวิธีการ
ปฏิบัติดังต่อไปนี้ ๑) ปาฏิโมกขสังวร (สำรวมในปาฏิโมกข์ คือ รักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติ
ไว้ในพระปาติโมกข์ ๒) สติสังวร (สำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุเป็นต้น ระวังรักษามิให้บาป
อกุศลเข้าครอบงำ เมื่อเห็นรูป เป็นต้น ซึ่งจะสนับสนุนให้มีอินทรีย์สังวร ๓) ญาณสังวร (สำรวมด้วยญาณ
คือ ตัดกระแสวิกฤตสันตนาเป็นต้นเสียได้ ด้วยใช้ปัญญาพิจารณา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จัก
พิจารณาเสพปัจฉย ๔ ซึ่งจะสนับสนุนให้มีปัจฉยปัจฉยเวกขณ คือ การเสพปัจฉยการดำรงชีพอย่างรู้เท่า
ทัน ๔) ขันติสังวร (สำรวมด้วยขันติ คือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำแรงร้าย และ
ทุกขเวทนาต่างๆ ได้ ทำให้ไม่ย่อท้อต่อความลำบากในขณะที่ปฏิบัติ ๕) วิริยสังวร (สำรวมด้วยความเพียร
คือ พยายามขับไล่ บรรเทา กำจัดอกุศลวิบากที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปเป็นต้น ตลอดจนละมัจฉาชีพ เพียร
แสวงหาปัจฉย ๔ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ที่เรียกว่าอาชีวาปาริสุทธิ

(๔) การปฏิบัติสมาบัติ คือ การปฏิบัติสมาธิให้ได้ อุปจาระสมาธิหรืออัปปนา
สมาธิ เพื่อให้สามารถควบคุมสภาวะจิตให้มีพื้นฐานของความสงบ โดยใช้วิธีการแบบสมถกัมมัฏฐาน

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๑๖.

(๕) การปฏิบัติสัมมสนะ คือ การปฏิบัติวิปัสสนา คือ พิจารณาปัจจัยตลัักษณะ และสามัญญลักษณะด้วยการคิดทวนวงเอาธรรมะที่ได้ศึกษามาในภาคปริยัติ การปฏิบัติตามหลักสติปัญญา ๔ จากนั้นจึงนำมาแยกแยะหาความสัมพันธ์กันด้วยปัจจัยตลัักษณะ และเพ่งไตรลักษณ์ ด้วยวิปัสสนาญาณ ซึ่งมีอีกชื่อหนึ่งว่า ธัมมนิชฌานักขันตีญาณ ใช้การพิจารณาด้วยวิธีลักขณุปนิธานหรือ อารัมมณูปนิธาน ซึ่งจะทำให้เกิดวิปัสสนาญาณ รู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง ทำให้รู้แจ้งเห็นจริงตามกระบวนการทางธรรมชาติ สามารถทำลายความหลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาวิมุตติ ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหากรุณาอันสูงส่ง ประารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งเป็นจิตสาธารณะอันสูงส่งของผู้มีปัญญาวิมุตติ

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา จำแนกออกเป็น ๓ วิธี ตามลักษณะของปัญญา ดังต่อไปนี้ ๑) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ ๒) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ได้เกิดมาจากตนเอง จึงต้องอิงอาศัยกัลยาณมิตรเป็นถ่ายทอดและผู้ส่งต่อความรู้มาให้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตัวเองเป็นที่ตั้ง ๓) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมถะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนา (ปัญญาภาวนา) โดยวิธีการเสริมสร้างปัญญาทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว มีโอกาสทำให้เกิดปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาในระดับโลกียธรรมและปัญญาในระดับโลกุตระธรรม ทำให้เพือหน่าย คลายความกำหนัดในขันธ ๕ เห็นความไม่เป็นแก่นสารในการยึดมั่นถือมั่นในชีวิต มีปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำลายความหลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหากรุณาอันสูงส่ง เมื่อตนเองพ้นทุกข์แล้วก็มีความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย ยกตัวอย่าง สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงมีมหากรุณาจิตที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตามพระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศศาสนา เมื่อประกาศศาสนาจนมีผู้รู้ตามแล้ว กลุ่มคนเหล่านั้นก็จะเป็นกลุ่มจิตสาธารณะอีกต่อไปเรื่อยๆ โดยมุ่งหวังที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกอย่างไม่มีประมาณ

๒.๙ สรุป

จิตสาธารณะ หมายถึง จิตที่มีความตื่นรู้และรู้สึกตัว มีเจตนารมณ์เป็นกุศล ตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่นและของส่วนรวม มีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน จิตที่ไม่เห็นแก่ตัวและเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ มีความสมัครใจช่วยเหลือ เพื่อแม่ แบ่งปัน มีน้ำใจ สำนึกความรับผิดชอบ และคิดให้บริการผู้อื่นและสังคมด้วยความเสียสละ จิตที่มีความเอื้อเพื่อต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่ตระหนัก

ถึงคุณค่าของสิ่งดีงามและมุ่งหวังในการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์สาธารณประโยชน์ จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและสิ่งแวดล้อม และจิตที่ประกอบด้วยกุศลธรรม เป็นต้น

จิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ ๑) องค์ประกอบภายในจิต คือ คุณลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความไม่เห็นแก่ตัว จิตมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีวิถีจิตเป็นกุศลธรรม แนวความคิดและอุดมการณ์สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๒) องค์ประกอบภายนอก คือส่วนที่เป็นสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งคติ ความเชื่อ ทศนคติ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวหล่อหลอม ควบคุม และกำหนดคุณลักษณะจิตของคนในสังคมด้วย ๓) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของจิตสาธารณะในทางพฤติกรรม เช่น การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประพฤติสุจริต การไม่เบียดเบียน การไม่ทำความเสียหายแก่สาธารณสมบัติ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การไม่ปิดกั้นโอกาสของผู้อื่นในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม การเคารพสิทธิของผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอาสาสมัครทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม การบริการสังคม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๑๓ ประการ ได้แก่ จิตที่มีลักษณะเสียสละ จิตที่มีลักษณะสาธารณชน (จิตที่มองความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคมอย่างสร้างสรรค์) จิตที่เป็นกุศล (คิดแต่สิ่งที่เป็นกุศลซ้ำๆ บ่อยๆ) จิตที่มีลักษณะเต็มใจในการทำเพื่อส่วนรวม จิตตื่นและรู้สึกตัว จิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล จิตอาสา จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว จิตบริการ จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่อนุรักษ์สิ่งดีงาม จิตสำนึกร่วมทางสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก และจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม

ความสำคัญของจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ความสำคัญต่อตนเอง คือ ทำให้เป็นผู้เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความถือตัวน้อย จิตใจปลอดโปร่ง เบาสบาย ลดต้นหามาณะ ทิฐิ อคติและไม่โลภ ๒) ความสำคัญต่อผู้อื่น คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข ๓) ความสำคัญต่อสังคม โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) ความสำคัญต่อครอบครัว คือ มีความรักความสามัคคีกันในครอบครัว มีความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เป็นต้น (๒) ความสำคัญต่อองค์กร คือ ทำให้องค์กรเข้มแข็ง มีความสามัคคีกันในองค์กร มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในองค์กร เป็นต้น (๓) ความสำคัญต่อชุมชน คือ ทำให้สังคมไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรงในสังคม ช่วยกันดูแลรักษาสาธารณสมบัติ ปราศจากอาชญากรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เคารพและให้เกียรติกันตามบทบาทหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบทางสังคม เป็นต้น (๔) ความสำคัญต่อประเทศ คือ คนในประเทศเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่มีวิกฤติการณ์ภายในประเทศ ชาตินี้มีความมั่นคง การอนุรักษ์และรักษาสมบัติชาติได้ ประเทศชาติมีการพัฒนาได้ดี และอาชญากรรมในชาติลดน้อยลง คนในประเทศอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นต้น (๕) ความสำคัญต่อโลก คือ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาติ ไม่ข่มขู่คุกคาม กล่าวหา โจมตีกัน ไม่แทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ไม่เหยียดหยาม

ทางเชื้อชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน และไม่ทำให้เกิดสงคราม รวมทั้งการช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ๔) ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทำลายทรัพยากรสาธารณะและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ปัจจัยภายนอก เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะเป็นส่วนที่กล่อมเกล่าและหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมและทัศนคติอันพึงประสงค์ ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เมื่ออยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมดีงามก็จะหล่อหลอมให้มีจิตใจดีงามด้วย ๒) ปัจจัยภายใน เป็นส่วนที่เกิดจากทัศนคติ ความสำนึก การตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ รวมทั้งคุณธรรมภายในจิตด้วย โดยจะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกล่าอย่างเหมาะสมจึงจะทำให้จิตใจสงบสุขและมีความเมตตากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการฝึกจิตสาธารณะจะต้องทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน

การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปจำแนกออกเป็น ๗ รูปแบบ คือ ๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยกระบวนการด้านจิตพิสัยจะเน้นกระบวนการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการพัฒนาจิตสาธารณะจนเป็นลักษณะนิสัย ๒) ส่งเสริมความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน ทั้งในรูปของการส่งเสริมการตระหนักรู้คุณค่าสิ่งสาธารณะ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการดูแลรักษา ๓) การจัดสิ่งเร้าให้เอื้อต่อจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) การจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (๒) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (๓) มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงามและเป็นธรรม และ (๔) การสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเกื้อกูล ๔) ส่งเสริมทักษะทางสังคม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การสร้างมิตรภาพ เพื่อให้ความผูกพันกัน (๒) เรียนรู้การจัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม เพื่อให้มีกระบวนการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ (๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ๕) ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้เกิดความคิดและพฤติกรรมละเมิดผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม ๖) ฝึกให้มีจิตอาสาควบคู่กันไป ๓ รูปแบบ คือ (๑) ฝึกจิตให้มีคุณลักษณะอาสา คือ ความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม (๒) การสร้างโอกาสเอื้อต่อการแสดงออกของจิตอาสา ทั้งในรูปของการนำเสนอต่อสาธารณะ การเปิดพื้นที่ให้คนแสดงความรัก ความห่วงใย ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน และการร่วมสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพราะคนที่มีจิตอาสาบางคนอาจขาดพื้นที่ในการแสดงออก (๓) การเสริมสร้างบุคคลต้นแบบ คือ การยกย่องเชิดชูบุคคลตัวอย่างเพื่อเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งจะช่วยให้เจ้าตัวมีกำลังใจในการทำจิตอาสารวมทั้งการให้สวัสดิภาพแก่ผู้มีจิตอาสาด้วย ๗) การส่งเสริมจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่องสรรเสริญ และความต้องการความสำเร็จ เพราะเมื่อความต้องการได้รับการสนองตอบก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้รู้สึกสบายใจ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เมื่อมีคุณธรรมจิตก็จะเกื้อกูลต่อสิ่งอื่น

หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๒ หลักการใหญ่ๆ ประกอบด้วย ๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ เพราะเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงให้พุทธนโยบายเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่พระธรรมทูตกลุ่มแรกที่มีจิตสาธารณะ หลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลาจิตใจจนบรรลุพระอรหันต์แล้ว ทำให้มีจิตสาธารณะ มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา ๒) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ โดยในโอวาทปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ส่วนอุดมการณ์การเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน การไม่มั่งร่ำรวยและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีเมตตา กรุณา มีกุศลจิตและมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ (๒) ส่วนหลักการการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่ทำความชั่ว การส่งเสริมการทำความดี และการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ (๓) ส่วนวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่กล่าวร้ายหรือการส่งเสริมทัศนคติที่เป็นสันติวิธี และการไม่เบียดเบียนหรือการส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างสรรค์ (๔) ส่วนคุณสมบัติของผู้เสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ เป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล เป็นผู้ที่มีจรรยาบรรณในการบริโภคใช้สอย มีปกติอยู่ในเสนาสนะอันสงบ และมีการพัฒนาจิตใจอยู่เสมอหรือการพัฒนาคุณธรรมในใจอยู่เสมอ โดยผลของการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจะทำให้เกิดกุศลกรรมทางกาย วาจา และใจ นำไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงาม มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกันในสังคม และทำให้สังคมมีความสงบสุขต่อไป โดยชาวพุทธควรนำหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ และหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ มาขยายผลเพื่อสร้างกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธต่อไป

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์ และการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับทางด้านจิตใจ เพราะหากจะมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจเพียงด้านเดียวอาจไม่ครอบคลุมองค์รวม โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกายจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ (๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย คือ การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตผ่อนคลาย การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ และการพัฒนาจิตในรูปของการสำรวมกาย (๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ คือ ความรู้จักประมาณ ความสันโดษ และการคุ้มครองปัจจัยสี่ (๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะคือวิธีการฝึกโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และ วิธีการฝึกโดยใช้วิริย

สังวร (๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ การใช้ร่างกายเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอริยาปถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกุลมณสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติธาตุมณสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดนวสัทธิกาบรรพ โดยส่วนกายภาพจะมีความเกื้อกูลต่อจิตใจ เพราะเมื่อสุขภาพกายดีสุขภาพจิตก็ดีไปด้วย ทำให้ไร้ความวิตกกังวน สงบกายและจิต กุศลธรรมก็เกิดขึ้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๒) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เรียกว่า สีสถาวนา ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล การปฏิบัติศีลจึงเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันของเหตุและผล ทำให้เกิดความเกื้อหนุนกันทั้งทางกายภาพชีวภาพและจิตภาพด้วย และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับตัวในสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์ เรียกว่าจิตตถาวนา ซึ่งว่าด้วยการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าภายนอกที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมกุศลธรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบ ปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย ทำให้มีคุณธรรม มีพรหมวิหารธรรม คลายความยึดมั่นผูกพันในตัณหา มานะ และทิฐิ และยังทำให้มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส มีความสุขุมลุ่มลึก มีภาวะผู้นำ สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งยังทำให้จิตมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน คือ (๑) ทำให้จิตมีคุณภาพ ซึ่งแสดงออกด้านคุณธรรม ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความกตัญญู ความสงบ ความเสียสละ เป็นต้น (๒) ทำให้จิตมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงออกด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ มีความมุ่งมั่น และมีกำลังใจในการทำงาน เป็นต้น (๓) ทำให้จิตมีสุขภาพะ ซึ่งแสดงออกด้านความสุขทางจิต ได้แก่ ความปิติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สงบสุข ปลอ่ยวาง ไม่เครียด และมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและ

สิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้จิตมีคุณลักษณะเป็นสาธารณะ ซึ่งจะส่งผลต่อทางกายภาพและสังคมด้วย

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา จำแนกออกเป็น ๓ วิธี ตามลักษณะของปัญญา ดังต่อไปนี้ (๑) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ (๒) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ได้เกิดมาจากตนเอง จึงต้องอิงอาศัย กัลยาณมิตรเป็นถ่ายทอดและผู้ส่งต่อความรู้มาให้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตัวเองเป็นที่ตั้ง (๓) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการศึกษาพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมถะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนา (ปัญญาภาวนา) โดยวิธีการเสริมสร้างปัญญา ทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว มีโอกาสทำให้เกิดปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาในระดับโลกียธรรมและปัญญาในระดับโลกุตระธรรม ทำให้เปื้อน่าย คลายความกำหนัดในชั้น ๕ เห็นความไม่เป็นแก่นสารในการยึดมั่นถือมั่นในชีวิต มีปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำลายความหลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหากุณาอันสูงส่ง เมื่อตนเองพ้นทุกข์แล้วก็มีความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วยยกตัวอย่าง สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงมีมหากุณาจิตที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตามพระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศศาสนา เมื่อประกาศศาสนาจนมีผู้รู้ตามแล้ว กลุ่มคนเหล่านั้นก็จะเป็นกลุ่มจิตสาธารณะอีกต่อไปเรื่อยๆ โดยมุ่งหวังที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกอย่างไม่มีประมาณ

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วยกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างครบวงจรทุกด้าน เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน เมื่อนำกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทั้ง ๔ ส่วนไปใช้ ทำให้เกิดกลุ่มจิตสาธารณะเชิงพุทธ นั่นก็คือพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ (และสามเณรด้วย) ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งถือว่าเป็นขบวนการจิตสาธารณะกลุ่มแรกของพระพุทธศาสนา ซึ่งงานวิจัยนี้จะได้นำข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธไปใช้ในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่นต่อไป

บทที่ ๓

การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับบริบทพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาคือการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละประเด็นต่อไปนี้

๓.๑ บริบทพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น โดยได้กำหนดพื้นที่วิจัยที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวและมีลักษณะโดดเด่นในอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งจำแนกออกเป็น ๔ แห่ง ดังต่อไปนี้ ๑) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๒) วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์

๑. ที่ตั้งวัดโพธิ์

วัดโพธิ์ตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๑ หมู่ที่ ๒ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๒๑๖๕๓ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบึงแก่นนคร^๑ เป็นวัดที่อยู่ในเขตเมือง แต่ยังสามารถรักษาสภาพป่าเอาไว้ได้เป็นอย่างดี จึงเป็นวัดที่มีความสงบร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒ ไร่ ๓ งาน ๙๒ ตารางวา ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของบึงแก่นนคร วัดโพธิ์ เป็นวัดที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองขอนแก่น ซึ่งผู้ก่อตั้งวัดเป็นครั้งแรกไม่มีนามปรากฏ วัดโพธิ์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยมีเจ้าอาวาสปกครองเท่าที่สืบค้นได้มีจำนวน ๗ รูป ปัจจุบันมี พระครูภาวนาโพธิคุณ เป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิ์ ได้รับการประกาศแต่งตั้งให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

^๑ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ไชยปริสนาธรรมภาพศาลาโพธิสาร ๗๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๔), หน้า ๑

ในเมืองขอนแก่น และศูนย์การเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของประชาชนและเยาวชน นักเรียนนักศึกษาทั่วไป^๒

๒. ประวัติความเป็นมาของวัดโพธิ์

วัดโพธิ์เป็นวัดที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์และมีความสำคัญของเมืองขอนแก่น มีการศึกษาพระปริยัติธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์ ตลอดถึงอุบาสกอุบาสิกา และยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นคนสร้างและสร้างมาตั้งแต่เมื่อใด แต่เท่าที่สืบทราบตามหลักฐานทางโบราณวัตถุพบว่า มีพระอุโบสถหลังเก่า (สิม) จากการตรวจสอบของกรมศิลปากรพบว่าโบสถ์หรือสิม แห่งนี้มีอายุไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ปี เพราะเป็นวัดที่มีมาก่อนที่ท้าวเพี้ยเมืองแพนจะมาสร้างบ้านบึงบอน เมื่อสร้างเมืองเสร็จและก็มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าขึ้นมา ซึ่งเป็นการสร้างวัดในยุคแรก ต่อมาจึงได้มีการสร้างวัดขึ้นในระยะที่ ๒ ซึ่งเป็นระยะฟื้นฟู “โดยในระยะฟื้นฟูเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙ ในบริเวณที่สร้างวัดมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่หลายต้น ซึ่งแต่ละต้นมีอายุกว่าร้อยปี จึงได้ถือเอาณิทัศน์นี้ตั้งเป็นชื่อวัดโพธิ์ ต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ในสมัยที่ พระครูโพธิสารคุณเป็นเจ้าของอาวาส”^๓ เมื่อนับจากหลักฐานการสร้างวัดที่พอสืบค้นได้ตั้งแต่ยุคฟื้นฟูเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙ มาจนถึงปัจจุบันรวมอายุได้ ๑๗๘ ปี

วัดโพธิ์เป็นวัดที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในอดีต เคยเป็นที่จำพรรษาของ พระสังฆราช (ฉิมพลี) ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่สมัยท้าวเพี้ยเมืองแพนสร้างบ้านบึงบอน (ปัจจุบันเป็นบึงแก่นนคร) เป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองขอนแก่น^๔ ส่วนเจ้าอาวาสวัดโพธิ์มีจำนวนหลายรูป เท่าที่มีหลักฐานสืบค้นได้มีจำนวน ๗ รูป ดังต่อไปนี้ รูปที่ ๑ พระสังฆราชฉิมพลี รูปที่ ๒ พระอาจารย์ไต้้น รูปที่ ๓ พระอาจารย์เปี๊ยะ รูปที่ ๔ พระอาจารย์หลอด รูปที่ ๕ พระอาจารย์กอง รูปที่ ๖ พระครูโพธิสารคุณ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๔๕) รูปที่ ๗ พระครูภาวนาโพธิคุณ (ดร. สมชาย กนตสีโล) ซึ่งดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕-ปัจจุบัน^๕

วัดโพธิ์เป็นวัดเก่าแก่ ดังปรากฏหลักฐานด้านโบราณสถาน คือ มีโบสถ์เก่าที่กรมศิลปากร ประเมินอายุประมาณ ๓๐๐ ปี โดยเป็นโบสถ์ขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐโบราณขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า สิมมหาอุตม์ เจาะฝาผนังเป็นหน้าต่างขนาดเล็ก (ภาษาอีสานเรียกว่าป่องเอี้ยม) ซึ่งมีการชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา ต่อมาในสมัยที่พระครูโพธิสารคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ จึงได้ร่วมกับชาวบ้าน บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ โดยเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาและฉาบปูนทับอิฐโบราณ เพื่อให้เกิดความมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้สร้างพระสังกัจจายน์ไว้หน้าโบสถ์ ๒ องค์ ซึ่งเป็นศิลปะแบบจีนและศิลปะแบบไทย เป็นพระศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป พระครูโพธิสารคุณ กล่าวว่าโบสถ์หลังเล็กนี้เป็นหัวใจของชาวบ้านโนนทัน เพราะสร้างขึ้นบนโนนต้นพุทรา ชาวบ้านเรียกว่า โพนต้นมะทัน (ชาวอีสานเรียกโนนว่า โพน เรียกต้นพุทราว่า ต้นมะทัน) ต่อมาจึงเรียกหมู่บ้าน

^๒ กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^๓ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ไชยปริศนารธรรมภาพศาลาโพธิสาร ๗๒, หน้า ๑.

^๔ ธนัญชัย รัตนปัญญา, อนุสรณ์ผูกพันธสีมาวัดโพธิ์, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

^๕ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ไชยปริศนารธรรมภาพศาลาโพธิสาร ๗๒, หน้า ๗.

โนนทัน โดยในสมัยโบราณมีโนนขนาดใหญ่ที่สุดที่สุดในบริเวณที่ตั้งของบ้านโนนทัน บนยอดโนนมีต้นพุทราขนาดใหญ่ จึงได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณนี้ เมื่อจะสร้างโบสถ์จึงเลือกเอาโนนต้นพุทราเป็นที่ก่อสร้าง โดยชาวบ้านร่วมกันปรับพื้นโนนให้ต่ำลงเพื่อให้ฐานโบสถ์เกิดความมั่นคงแข็งแรง ซึ่งพระเถระที่นำชาวบ้านสร้างวัดชื่อว่า “พระสังฆราชฉิมพลี” เป็นพระมหาเถระที่ได้รับความเคารพนับถือจากชาวเมืองและคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงพร้อมใจกันยกย่องท่านเป็นพระสังฆราช (ไม่ใช่ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์เหมือนในปัจจุบัน) ต่อมาชาวบ้านได้ใช้นามของท่านมาเป็นชื่อถนนฉิมพลี (ถนนสายหลังวัดโพธิ์) เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้ร่วมกันหล่อพระพุทธรูปเนื้อทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๒๓ นิ้ว สูง ๔๓ นิ้ว ประดิษฐานไว้ภายใน โดยเป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบล้านช้าง องค์พระกับฐานเป็นคนละส่วนกัน มีพุทธลักษณะที่งดงามอย่างยิ่ง บนฐานจารึกอักษรเป็นภาษาไทยน้อย เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านโนนทันมาอย่างยาวนาน นอกจากพระประธานแล้วยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานไว้ภายในโบสถ์จำนวนมาก มีทั้งเนื้อโลหะ เนื้อไม้ และเนื้อว่าน (นำว่านมาปั้นเป็นพระพุทธรูป) โดยปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุเรียบร้อยแล้ว ประกอบด้วยพระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อมีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมากขึ้น ทำให้พื้นที่ในการทำสังฆกรรมคับแคบลง พระครูโพธิสารคุณจึงได้สร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้น เป็นโบสถ์ ๒ ชั้น เพื่อใช้ทำสังฆกรรมในปัจจุบัน จากนั้นได้บูรณะโบสถ์หลังเก่าขึ้น และใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมเฉพาะกิจของพระครูโพธิสารคุณ และใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมในโอกาสสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา เป็นต้น เนื่องจากภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่จำนวนมาก และเคยมีมิชชันนารีมาลัทธิขมิ้นพระพุทธรูป จึงมีระบบการดูแลอย่างแน่นหนา และเปิดเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต่อมาในสมัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน จึงได้บูรณะขึ้นอีกครั้ง^๖

ในสมัยพระครูโพธิสารคุณเป็นเจ้าอาวาส (ประยงค์ อุปลวณโณ) ท่านได้ไปศึกษาหลักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗^๗ โดยมีพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) เป็นผู้อำนวยการ และพระเทพสิทธิมนีเป็นผู้สอนแนวทางเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นเวลา ๑ ปี จากนั้นจึงได้นำหลักการปฏิบัติกลับมาเผยแผ่ที่จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้ภิกษุสามเณรและข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยท่านได้ปฏิรูปวัดโพธิ์จากวัดปกติทั่วไปให้เป็นวัดที่มุ่งเน้นปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป โดยเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ มาจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นระยะเวลา ๔๑ ปี นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยกำหนดให้พระภิกษุและสามเณรที่จะเข้ามาอยู่ในสังกัดวัดโพธิ์จะต้องผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อยเป็นเวลา ๑ เดือน และจะต้องผ่านการประเมินผลการปฏิบัติจากพระวิปัสสนาจารย์อย่างเคร่งครัดจึงจะรับเข้าสังกัด (ส่วนศิษย์วัดจะต้องผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา ๑๕ วัน) เพื่ออบรมศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตธรรมทายาทเพื่อสืบทอดอายุ

^๖ พระวิมาน คมกัปปญโญ, **จุลสารใต้ร่มโพธิ์สารเล่ม ๒**, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังน่านาวินวิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^๗ กลยาณ โภกขุ, **ทางพันโลก**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์นรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๖.

พระพุทธศาสนา และเผยแผ่แนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างถูกต้อง โดยพระภิกษุและสามเณรจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม และกฎหมายอย่างเคร่งครัด มีการจัดระเบียบใหม่โดยมุ่งพัฒนาการบุคลากรให้เคารพศรัทธา ได้แก่ ๑) เคารพพระธรรมวินัย ระเบียบ คำสั่ง และคำสอนของพระพุทธเจ้า ๒) เคารพศรัทธาของวัด เช่น ระเบียบ คำสั่งของวัด ๓) เคารพศรัทธาเฉพาะส่วน เช่น ระเบียบการเกี่ยวกับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม เป็นต้น ระเบียบกติกาดังกล่าว จะไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย^{๙๘} ส่วนหลักธรรมสำหรับการครองตน ท่านให้ยึดหลักการประพฤติตนอยู่ในปาริสุทธิศีล ๔ โดยระเบียบและกติกาดังกล่าว ได้ถูกนำมาเป็นเกณฑ์การคัดเลือกพระภิกษุและสามเณรที่จะเข้าสังกัดวัดโพธิ์มาจนถึงปัจจุบัน

๓. ความสำคัญของวัดโพธิ์

วัดโพธิ์มีความสำคัญ ๕ ประการ คือ ความสำคัญทางด้านเอกลักษณ์ ความสำคัญในเชิงการดำเนินโครงการ ความสำคัญในเชิงการขยายวัดเครือข่าย ความสำคัญในเชิงองค์กรเครือข่าย ความร่วมมือของวัดโพธิ์ ความสำคัญในเชิงผลงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๙๙}

๑) ความสำคัญทางด้านเอกลักษณ์

วัดโพธิ์มีเอกลักษณ์ทางกายภาพที่โดดเด่น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ดังต่อไปนี้

พระพุทธรูปแกรนิต	เป็นนิมิตบางปฐม
กำแพงศิลาฉัตรธรรม	สูงล้ำค่านิยม
อุโบสถงามสม	สองชั้นตระการตา
ศาลาโพธิสาร	คือตำนานเจ็ดสิบสอง
ไขใหญ่ระฆังฆ้อง	ก้องข้าวโป้ว วัดโพธิ์ ^{๑๐} (บ้านโนนทัน)

๒) ความสำคัญในเชิงการดำเนินโครงการ

นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในเชิงการดำเนินโครงการกิจกรรมปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำปี โดยแต่ละปีก็จะมีการทำปฏิทินตารางปฏิบัติธรรมขึ้นประกอบด้วยโครงการสำคัญดังต่อไปนี้^{๑๐}

(๑) โครงการสวดมนต์เสริมสิริมงคลชีวิตพิชิตโรคและเจริญสติ ทุกวันพระ (ขึ้น/แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เข้า-เย็น ตลอดทั้งปี)

(๒) โครงการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุวิปัสสนา คลื่น F.M.๙๑.๐ เมกกเฮิร์ต (ตั้งแต่เวลา ๐๔.๐๐-๒๒.๐๐ น. ออกอากาศทุกวัน)

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๙๙} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

^{๑๐} พระครูภาวนาโพธิคุณ, **ธรรมทายาท ชุดที่ ๘**, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังงานานาวิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖.

^{๑๐๐} SBL Magazine บันทึกประเทศไทย, KhonKaen ศูนย์กลางอนุภาคลุ่มน้ำโขง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สมาร์ท บีซีเนิส โกลด์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๖๕.

- (๓) โครงการปฏิบัติธรรมประจำปี หลักสูตร ๗ วัน (มกราคม ของทุกปี)
- (๔) โครงการปฏิบัติธรรมวันมาฆบูชา หลักสูตร ๕ วัน (กุมภาพันธ์ของทุกปี)
- (๕) โครงการปฏิบัติธรรมบุญมหาชาติ หลักสูตร ๓ วัน (มีนาคม ของทุกปี)
- (๖) โครงการปฏิบัติธรรมวิปัสสนาทายาท (สำหรับพระภิกษุ) หลักสูตร ๑ เดือน (เมษายน ของทุกปี)
- (๗) โครงการบรรพชา/อุปสมบทภาคฤดูร้อน หลักสูตร ๑ เดือน (เมษายน ของทุกปี)
- (๘) โครงการปฏิบัติธรรมวันวิสาขบูชา หลักสูตร ๕ วัน (ในช่วงเดือน พฤษภาคม ของทุกปี)
- (๙) โครงการปฏิบัติธรรมวันอาสาฬหบูชา หลักสูตร ๔ วัน (ในช่วงเดือน กรกฎาคม ของทุกปี)
- (๑๐) โครงการปฏิบัติธรรมวันแม่แห่งชาติ หลักสูตร ๔ วัน (ในช่วงเดือน สิงหาคม ของทุกปี)
- (๑๑) โครงการวิปัสสนาทายาทสำหรับคฤหัสถ์ในพรรษา หลักสูตร ๑๐ วัน ๓ รุ่น (ระหว่างเดือนกรกฎาคม-กันยายน ของทุกปี)
- (๑๒) โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับพระนวกะในพรรษา หลักสูตร ๑ เดือน (ในช่วงเดือนกันยายน ของทุกปี)
- (๑๓) โครงการปฏิบัติธรรมวันบูรพาจารย์ หลักสูตร ๓ วัน (ในช่วงเดือน ธันวาคม ของทุกปี)
- (๑๔) โครงการปฏิบัติธรรมนานาชาติสำหรับชาวต่างชาติ หลักสูตร ๑๐ วัน (ในช่วงเดือนธันวาคม ของทุกปี)
- (๑๕) โครงการปฏิบัติธรรมสวดมนต์ข้ามปีเริ่มต้นดิถีวิมีสุข หลักสูตร ๒ วัน (ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม ของทุกปี)
- (๑๖) โครงการกิจกรรมฝึกอบรมเข้าค่ายคุณธรรม ๑ วัน ๓ วัน ๕ วัน ตามที่หน่วยงานสถาบันกำหนด (ตลอดทั้งปี)

๓) ความสำคัญในเชิงการขยายวัดเครือข่าย

วัดโพธิ์ได้รับการแต่งตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ โดยเปิดวัดสาขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวน ๔ แห่ง คือ ๑) วัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ๒) ศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอมือทอง จังหวัดขอนแก่น ๓) วัดชลประทาน ตำบลสักหลง อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๔) วัดใหม่สามัคคี ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น^{๑๒}

^{๑๒} พระวิมาน คมภีรปญโญ, เอกสารสรุปโครงการอุปสมบทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา สร้างศาสนทายาท ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (๒๕๕๗, อัดสำเนา), หน้า ๑.

๔) ความสำคัญในเชิงองค์กรเครือข่ายความร่วมมือของวัดโพธิ์
วัดโพธิ์ได้จัดตั้งองค์กรเครือข่ายเพื่อสังคม โดยมีที่ตั้งอยู่ภายในวัดทั้งหมดจำนวน ๑๑
องค์กร ดังต่อไปนี้^{๑๓}

- (๑) สมาคมแพทย์แผนไทยวัดโพธิ์
- (๒) มูลนิธิหลวงปู่โพธิ์
- (๓) สมาคมจิตอาสาเทิดพระเกียรติ ๘๐ ชั้นชา
- (๔) ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรมและค่ายพุทธบุตร
- (๕) ศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมหลักสูตรนานาชาติ
- (๖) ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน
- (๗) ศูนย์แพทย์วัดโพธิ์
- (๘) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมืองเขต ๑
- (๙) สำนักงานเจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑
- (๑๐) ชมรมคนรักวัด
- (๑๑) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานวัดโพธิ์

๕) ความสำคัญในเชิงผลงาน
วัดโพธิ์ได้ดำเนินงานกิจกรรมและโครงการต่างๆ จำนวนมาก ผลจากการดำเนินงาน
ทำให้ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติจากองค์กรต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๑๔}

- (๑) วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑
- (๒) วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับการคัดเลือกเป็นสำนักปฏิบัติ
ธรรมประจำจังหวัดดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- (๓) พ.ศ. ๒๕๕๒ อุทยานการศึกษา จากกระทรวงวัฒนธรรม
- (๔) พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใน
เมืองเขต ๑ จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- (๕) วันที่ ๒๖ ส.ค. พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดส่งเสริมสุขภาพ
จากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
- (๖) วันที่ ๓๐ พ.ย. ๒๕๕๒ ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดส่งเสริมสุขภาพดีเด่น
จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น
- (๗) วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ พระครูภาวนาโพธิคุณได้รับพระราชทาน
เสมาธรรมจักร ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ
จากกระทรวงวัฒนธรรม
- (๘) พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นวัดเครือข่ายโครงการเปิดวัดวันอาทิตย์ใกล้ชิด
พระพุทธศาสนากับวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหก จังหวัดปทุมธานี

^{๑๓} พระวิมาน คมกักรปญฺญ, ย้อนรอยประวัติหลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ, (ขอนแก่น : หจก.คลังนาวิ
วิทยา, ๒๕๕๖), หน้า ๖-๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

(๙) พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
จากกระทรวงวัฒนธรรม

(๑๐) พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นวัดลานบุญลานปัญญา
ต้นแบบ จากกระทรวงวัฒนธรรม

(๑๑) วันที่ ๗ มี.ค. พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณวัดลานบุญลาน
ปัญญาต้นแบบ จากกระทรวงวัฒนธรรม

(๑๒) พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดท่องเที่ยว ๙ วัด จากการ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

(๑๓) พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาวิถีพุทธส่งเสริมคุณภาพ
ชีวิตพุทธบริษัทดีเด่นต้นแบบ จากมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(๑๔) วันที่ ๑๑ มี.ค. ๒๕๕๖ ได้รับการคัดเลือกเป็นหน่วยอบรมประชาชน
ประจำตำบลดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๖ จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(๑๕) พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้รับคัดเลือกเป็นวัดวิถีพุทธเฉลิมพระเกียรติ

(๑๖) วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๗ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวัดสีขาว

(๑๗) วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗ ได้รับการคัดเลือกเป็นสำนักปฏิบัติธรรม
เครือข่ายของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันวัดโพธิ์มีพระภิกษุจำนวน ๔๓ รูป สามเณรจำนวน ๑๕ รูป รวมทั้งสิ้น ๕๘ รูป
โดยได้จัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ และได้มีการกำหนดพื้นที่
เป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส โดยได้จัดพื้นที่ประมาณ ๔ ไร่ เป็นเขตสำนักวิปัสสนา ซึ่งเป็นพื้นที่
สำหรับพระภิกษุให้เข้าปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี นอกจากนี้ยังจัดทำไว้เพื่อใช้เป็นที่พักและอบรมพระ
นวกะ รวมทั้งเป็นใช้เป็นที่รับรองพระอาคันตุกะด้วย โดยมีพระวิปัสสนาจารย์ปฏิบัติงานด้านการ
อบรมวิปัสสนากรรมฐาน จำนวน ๑๔ รูป ทำหน้าที่สลับกันอบรมวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนี้ยังมี
งานอบรมด้านคุณธรรมสำหรับเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีการแต่งตั้งพระวิทยากรคอยทำ
หน้าที่ให้การอบรม ซึ่งในระดับเยาวชนจะมีกิจกรรมที่แตกต่างจากประชาชนทั่วไป โดยจะแบ่งการ
อบรมออกเป็น ๔ ฐาน ได้แก่ ฐานจิตภาวนา ฐานไหว้พระสวดมนต์ ฐานสารคดีเชิงพุทธ และฐานศา
สนพิธีและมารยาทชาวพุทธ โดยทางวัดได้จัดทำคู่มือหลักสูตรเพื่อใช้ในการฝึกอบรมเพื่อให้เป็นไปตาม
แนวทางเดียวกัน ดังนั้น วัดโพธิ์จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญทั้งทางด้านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานมา
เป็นเวลานาน จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น แห่งที่ ๑ เป็น
ศูนย์กลางการอบรมคุณธรรม จริยธรรม และให้ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป
นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ได้รับความนิยมอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น

๓.๑.๒ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง

๑. ที่ตั้งวัดธาตุพระอารามหลวง

วัดธาตุพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ บ้านเมืองเก่า ถนนกลางเมือง ตำบลใน
เมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โดยปัจจุบันมีเจ้าอาวาส คือ พระเทพกิตติรังษี, ดร.

(ทองสา ป.ธ. ๘) ตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันมีพระภิกษุจำนวน ๓๖ รูป สามเณร ๖๕ รูป^{๑๕}

๒. ประวัติความเป็นมาของวัดธาตุพระอารามหลวง

ท้าวเมืองแพนหรือพระนครศรีบริรักษ์บรมราชภักดีได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นริมบึงบอน แล้วสร้างวัดพระธาตุเมืองเก่าขึ้น สร้างวัดกลาง สร้างวัดใต้ (วัดหนองแวงพระอารามหลวงในปัจจุบัน) และวัดท่าแขก (วัดโพธิ์) วัดธาตุพระอารามหลวงมีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมากกว่า ๑๐๐ ปี เจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นพระครูหลักคำ พระครูสังฆราช พระครูด้าน พระครูฝ่าย พระครูยอดแก้ว หรือพระครูลูกแก้ว แต่ไม่สามารถสืบหาหลักฐานที่แน่ชัดได้^{๑๖}

๓. ความสำคัญของวัดธาตุพระอารามหลวง

วัดธาตุพระอารามหลวงมีความสำคัญ คือ ๑) เป็นวัดที่พระนครศรีบริรักษ์บรมราชภักดี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ ๒) เป็นที่ตั้งของสำนักเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา แผนกธรรม-บาลี แผนกปริยัติสามัญ เปิดสอนตั้งแต่นักธรรมชั้นตรี-เอก ส่วนบาลีเปิดสอนตั้งแต่ประโยค ๑-๒ จนถึง ป.ธ. ๙ และแผนกปริยัติสามัญเปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ และ ๓) นอกจากนี้ยังเคยเป็นที่ตั้งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ก่อนที่จะย้ายไปตั้งที่บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔) เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑-ปัจจุบัน ๕) มีพระเจดีย์พระธาตุนครเดิม ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ฉัตรบนยอดพระเจดีย์พระธาตุนครเดิม เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๒๔ สูง ๕๐ เมตร และมีวิหารรอบพระเจดีย์พระธาตุนครเดิม สวยงาม มุงกระเบื้องสีทอง มีพระพุทธรูปปางต่างๆ ในวิหารครอบพระเจดีย์พระธาตุนครเดิม กว่า ๕๐ องค์ มีเจ้าหน้าที่ดูแลประจำพระธาตุนครเดิม ๓ คน จัดให้มีดอกไม้ธูปเทียนให้คนมาบูชาเพื่อสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ มีการตักบาตรประจำวันเกิด ตักบาตร ๑๐๘ เสียงเช็มนซี มีเครื่องสังฆทานไว้ให้คอยบริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีฆ้องใหญ่ ๑๐ ลูก ให้นักท่องเที่ยวได้ตีเป็นสัญญาณอนุโมทนาบุญ และยังสามารถร่วมบริจาคทำนุบำรุงองค์พระธาตุได้ตามกำลังศรัทธา^{๑๗}

๓.๑.๓ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดหนองแวงพระอารามหลวง

๑. ที่ตั้งของวัดหนองแวงพระอารามหลวง

ที่ตั้งวัดหนองแวงพระอารามหลวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่น คือ ตั้งอยู่ริมบึงแก่นนครทาง

^{๑๕} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^{๑๖} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^{๑๗} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

ทิศตะวันตก ปัจจุบันมีพระธรรมวิสุทธาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส และดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ มีพระภิกษุจำนวน ๕๐ รูป และสามเณร ๒๕๐ รูป^{๑๘}

๒. ประวัติความเป็นมาของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

วัดหนองแขวง เดิมชื่อวัดเหนือ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๒ พร้อมกับวัดกลาง และวัดธาตุ โดยท้าวเพี้ยเมืองแพน เจ้าเมืองคนแรก ณ บ้านบึงบอน (บึงแก่นนคร) พ.ศ. ๒๓๕๔ ท้าวจามบุตร ท้าวเพี้ยเมืองแพน เจ้าเมืองคนที่ ๒ ได้ย้ายเมืองไปอยู่บ้านดอนพันชาติ เขตเมืองมหาสารคาม (บ้านโนนเมือง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม) บ้านบึงบอนจึงกลายเป็นเมืองเก่าตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันตั้งอยู่ เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยพระยานครศรีบริรักษ์ (อู) และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร มีเนื้อที่ดินที่ตั้งวัด ๒๖ ไร่ ๖๕ ตารางวา โดยมีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์เป็นโฉนด ๗๑๓ เลขที่ ๒๘ หน้าสำรวจ ๗๙๔ เล่มที่ ๘ หน้า ๑๓ ลักษณะพื้นที่ตั้งวัดและบริเวณโดยรอบเป็นที่ราบเรียบ เป็นลักษณะ ๖ เหลี่ยม มีหมู่บ้านล้อมรอบสามด้าน และมีบึงแก่นนครอยู่ทางทิศตะวันออกของวัด^{๑๙}

๓. ความสำคัญของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

ความสำคัญของวัดหนองแขวง คือ เป็นวัดอารามหลวงชนิดสามัญ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงทางการศึกษา เพราะเป็นที่ตั้งของสถานศึกษา คือ ๑) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตรี-เอก ธรรมศึกษาตรี-เอก บาลี ป.ธ. ๑-๒-๓-๔-๕-๖ และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ซึ่งในแต่ละปีจะมีผู้สอบได้ทั้งนักธรรม บาลี และสอบเข้ามหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก ๒) โรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ เปิดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ นอกจากนี้ยังมีศูนย์แพทย์วัดหนองแขวงพระอารามหลวง เปิดให้บริการด้าน การดูแลสุขภาพแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป^{๒๐} นอกจากนี้ยังมีการบริการสังคมทางสังคมอื่นๆ ด้วย และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประจำจังหวัดขอนแก่นอีกด้วย ส่วนพระภิกษุในวัดหนองแขวงพระอารามหลวงหลายรูปเป็นพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ในจังหวัดขอนแก่น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางด้านศาสนวัตถุและวัฒนธรรม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในจังหวัด

^{๑๘} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

^{๑๙} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

^{๒๐} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

ขอนแก่นและทั่วประเทศ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ^{๒๑}

๓.๑.๔ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดไชยศรี

๑. ที่ตั้งของวัดไชยศรี

วัดไชยศรี ตั้งอยู่บ้านสาวะถี หมู่ที่ ๘ ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ ๒๒ กิโลเมตร การเดินทางโดยใช้เส้นทางถนนมะลิวัลย์ขอนแก่น-ชุมแพ ประมาณ ๑๔ กิโลเมตร แยกขวาตรงสี่แยกบ้านทุ่มเข้าไปประมาณ ๓ กิโลเมตร ก็จะถึงบ้านม่วง แล้วเลี้ยวซ้ายแยกบ้านม่วงอีก ๕ กิโลเมตร ก็จะถึงบ้านสาวะถี ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดไชยศรี^{๒๒}

๒. ประวัติความเป็นมาของวัดไชยศรี

วัดไชยศรีมีเนื้อที่ประมาณ ๘ ไร่เศษ ตามประวัติการสร้างวัดตามหลักฐานพบว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๘ โดยมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ โบสถ์หรือสิมเก่าแก่ ซึ่งสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๓ ต่อมาได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยมีหลวงปู่อ่อนสา ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดไชยศรี เป็นผู้ออกแบบและสร้างขึ้น สำหรับลักษณะของโบสถ์ ฐานส่วนล่างและผนังเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูน เดิมทีช่วงบนทำจากไม้ทั้งหมด รวมทั้งหลังคาด้วย บานประตูและหน้าต่างแกะสลัก ส่วนภาพฝาผนังเป็นฝีมือช่างเขียนชื่อนายทอง ทิพย์ชา ชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยเขียนตามที่หลวงปู่อ่อนสาท่านกำหนดไว้ โดยมีทั้งภาพมหาเวสสันดร สังข์สินไชย เทวดา สัตว์ต่างๆ ผนังด้านนอกเป็นภาพนรก ๘ ชุม (หลุม) และวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องสังข์สินไชย โดยลักษณะเด่น คือ เป็นการเขียนแบบช่างพื้นบ้านและใช้สีฝุ่นซึ่งหาได้ตามธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันวัดไชยศรีมีพระครูบุญชยากร เป็นเจ้าอาวาส และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลสาวะถี โดยเป็นวัดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม^{๒๓}

๓. ความสำคัญของวัดไชยศรี

วัดไชยศรีเป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เพราะเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นบ้านสาวะถี เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน มีความโดดเด่นทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีสำคัญของภาคอีสานรวมทั้งประเพณีสำคัญของประเทศด้วย เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๔}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^{๒๓} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^{๒๔} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๒.

๓.๒ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการวิจัย ๔ แห่ง คือ วัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่นทั้ง ๔ แห่ง มีดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์

การศึกษาข้อมูลสภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ จำแนกออกเป็น ๓ ประเด็น คือ สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดโพธิ์ ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์

ปัจจุบันวัดโพธิ์มีบุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจำนวน ๖ รูป/คน จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัดในวันปกติมีจำนวน ๒๐-๕๐ รูป/คน แต่ในช่วงเทศกาลต่างๆ จะมีประมาณ ๑๐๐-๓๐๐ รูป/คน ในช่วงเทศกาลและวันหยุดราชการจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากยิ่งขึ้น โดยได้จำแนกนักท่องเที่ยวออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) กลุ่มชาวต่างชาติ ๒) กลุ่มบุคคลที่อยู่ในจังหวัดขอนแก่น ทั้งพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป ๓) กลุ่มบุคคลที่อยู่นอกจังหวัดขอนแก่น ทั้งพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวปรีศนาธรรมและพิพิธภัณฑ์ เพราะเป็นการสื่อถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิต คติธรรม และความเก่าแก่ของศิลปวัฒนธรรมทั้งคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนกระบวนการบริหารแหล่งท่องเที่ยวจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๑) การบริหาร คือ การดูแลรักษาและการเผยแพร่ ๒) การบริการ คือ ให้ความรู้ สื่อความหมาย โดยเอกสารหนังสือและวิทยากรนำเที่ยวชม ๓) การอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษา การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว^{๒๕}

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดโพธิ์

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดโพธิ์ ประกอบด้วย ห้องบริการ รูปเหมือนหลวงปู่โพธิ์ ธรรมะของหลวงปู่โพธิ์ นิทรรศการแสดงประวัติหลวงปู่โพธิ์ อุโบสถเก่า (สิม) ศาลาโพธิสาร ๗๒ อุโบสถ ๒ ชั้น พิพิธภัณฑ์มรดกอีสาน ลานธรรม จากการสำรวจและเก็บข้อมูลของกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์ มีดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๒๖}

๑) ห้องบริการ

บริการของพระครูโพธิสารคุณ (หลวงปู่โพธิ์) เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวภายในวัดโพธิ์ โดยมีสถานที่จัดแสดงบริการที่ท่านเคยใช้ไว้บนศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้น ๓ ประกอบด้วย ผ้าที่ท่านใช้เป็นประจำ สิ่งของที่ท่านเคยใช้ ไม่เท่า รองเท้า สมุดบันทึก

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๓-๖.

ไฟฉาย แก้ว ี๋ ซ้อน ซ่อม พัด อุปกรณ์ที่ใช้ในการรุดงค์ เช่น กลด มุ้ง กระจิกน้ำ กาน้ำ เป็นต้น และยังมีเส้นผม พระพุทธรูป และสิ่งของสะสมอื่นๆ เป็นต้น

๒) รูปเหมือนหลวงปู่โพธิ์

รูปเหมือนหลวงปู่ได้จัดแสดงไว้ให้นักท่องเที่ยวได้กราบสักการะไว้ ๒ แห่ง ได้แก่ แห่งที่ ๑ อยู่ในศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้น ๑ ซึ่งเป็นชั้นที่ได้บรรจุศพของท่านไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปหินแกรนิตขนาดใหญ่ ชื่อว่าหลวงพ่อบันใจ โดยรูปเหมือนของท่านได้มีลูกศิษย์ร่วมกันสร้างถวาย ซึ่งสร้างจากหินแกรนิตแกะสลักเท่าองค์จริง ตั้งไว้ข้างพระพุทธรูปประธานในศาลา

๓) ธรรมะของหลวงปู่โพธิ์

นอกจากสิ่งของเครื่องใช้ของท่านแล้ว นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งยังได้เข้ามาศึกษาธรรมะของท่าน โดยทางวัดได้นำมาติดไว้ตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา เช่น ในศาลา ในอุโบสถ ตามต้นไม้ ซุ้มประตู และตามมุมสงบต่างๆ ในวัด ซึ่งเป็นธรรมะสั้นๆ เข้าใจง่าย เช่น ธรรมะที่มีลักษณะย่อเตือน เช่น “มีสติ อย่าประมาท” ธรรมะที่มีลักษณะเป็นหัวใจบิสดน เช่น “รู้แล้วละ อย่าติดบัญญัติ เอาปรมาตม์เป็นอารมณ์” รวมทั้งอมตวาจาของหลวงปู่ คือ “ไม่หนี ไม่สู้ ไม่อยู่ ไม่ไป ไม่ไล่ ไม่ตาม ไม่เอาสักอย่าง ทำจิตให้ว่าง ปล่อยวางทุกสิ่ง”

๔) นิทรรศการแสดงประวัติหลวงปู่โพธิ์

ทางวัดได้จัดนิทรรศการแสดงประวัติและผลงานของหลวงปู่ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและเยี่ยมชม ตั้งแต่ชาติภูมิ การบรรพชา การอุปสมบท การศึกษา การศึกษาพิเศษ การปกครอง งานการศึกษา งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ สมณศักดิ์และเกียรติคุณที่ท่านได้รับ การมรณภาพของหลวงปู่ และธรรมะของหลวงปู่

๕) อุโบสถเก่า (สิม)

อุโบสถหลังเก่าอายุมากกว่า ๒๐๐ ปี สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวัดของชุมชนท้องถิ่นที่สร้างขึ้นก่อนที่จะสร้างเมืองขอนแก่น ผนังกำแพงสร้างจากอิฐโบราณขนาดใหญ่ ซึ่งในอดีตมีความทรุดโทรมมาก ต่อมาพระครูโพธิสารคุณจึงได้บูรณะขึ้น ภายในมีพระพุทธรูปโบราณทองสัมฤทธิ์ ศิลปะล้านช้าง อายุกว่า ๒๐๐ ปี เป็นพระประธาน และมีพระพุทธรูปไม้แกะสลัก พระพุทธรูปปั้นจากเนื้อว่าน และพระพุทธรูปเก่าแก่จำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวสักการะเป็นประจำ

๖) ศาลาโพธิสาร ๗๒

เป็นศาลาที่มีรูปทรงตัว L มี ๓ ชั้น ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์ของพระครูโพธิสารคุณได้ร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้ท่านในโอกาสที่มีอายุ ๗๒ ปี โดยท่านแนะนำให้ทำเป็นศาลาเอนกประสงค์ จำนวน ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑ ภายในศาลามีพระประธานหินแกรนิตปางปฐมเทศนา พุทธศิลป์แบบอินเดีย หน้าตัก ๒ เมตร เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ทำบุญ และประกอบกิจกรรมต่างๆ รอบศาลาได้ทำเป็นแหล่งเรียนรู้ปริศนาธรรมอีสาน ซึ่งเป็นปติมากรรมปูนปั้นเกี่ยวกับปริศนาธรรม ผญาอีสาน วิถีชีวิตอีสาน สัตว์นานาชาติ และรูปปั้นประวัติบางช่วงของหลวงปู่ ชั้นที่ ๒ ใช้เป็นที่พักและปฏิบัติธรรม ภายในมีพระพุทธรูปหินแกรนิตปางประทานพร พุทธศิลป์แบบอินเดีย ขนาดหน้าตัก ๒ เมตร โดย ๒ ข้างของพระพุทธรูปมีธรรมาสรรกไม้ขนาดใหญ่สวยงามมาก ส่วนระเบียงใช้เป็นสถานที่เดินจงกรมของผู้ปฏิบัติธรรม ชั้นที่ ๓ ใช้เป็นสถานที่พัก มีห้องพัก ๑๐ ห้อง มีห้องน้ำ ๑๐ ห้อง มีห้องโถง

ขนาดใหญ่ใช้ประชุม สัมมนา หรือปฏิบัติธรรม บรรจุนักได้ประมาณ ๒๐๐ คน และภายนอกห้องได้มี ภาพปริศนาธรรมปฏิมากรรมรูปบาท ภาพวาดลายเส้นผญาปริศนาธรรม ผญาคติธรรม จำนวนมาก ซึ่ง นักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

๗) อุโบสถ ๒ ชั้น

อุโบสถ ๒ ชั้น ศิลปะทรงไทยประยุกต์ แบบจตุรมุข โดยพระครูโพธิสารคุณ เป็นประธานดำเนินการก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง ๗,๒๑๑,๙๒๙ บาท (เจ็ดล้านสองแสนหนึ่งหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยยี่สิบเก้าบาท) ซึ่งเป็นอุโบสถที่ใหญ่ที่สุดของเมืองขอนแก่น โดยบานประตูและหน้าต่างไม้จะแกะสลักเป็นปริศนาธรรม โดยชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ทำกิจสงฆ์ ทำ วัตรสวดมนต์ อบรมคุณธรรมและปฏิบัติธรรม ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับพระสงฆ์

๘) พิพิธภัณฑ์มรดกอีสาน

พิพิธภัณฑ์มรดกอีสานสร้างโดยพระครูโพธิสารคุณ อยู่ในอุโบสถชั้นล่าง ได้ มีการต่อเติมเป็นพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วยสิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตของชาวอีสาน สิ่งของที่ใช้เกี่ยวกับ ศาสนา ตู๋คัมภีร์ใบลาน วัฒนธรรมประเพณี โครงกระดูกไดโนเสาร์ โครงกระดูกคนโบราณ พระเครื่อง เสือเจ้าเมืองขอนแก่น และอุปกรณ์เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งท่านได้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๙) ลานพุทธ-ลานธรรม

ลานธรรมวัดโพธิ์ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สถานที่อบรมค่ายคุณธรรม จัด กิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ นอกจากนี้ยังเป็นประดิษฐานพระพุทธรูปปางมาร วิชัย หน้าตัก ๒ เมตร พระพุทธรูปปางเลไลย์ พระพุทธรูปบูชาประจำวันเกิดทั้ง ๗ วัน รูปเหมือนหลวง ปู่โต พรหมรังสี เป็นต้น ซึ่งเป็นมุมสงบที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคล และ พักผ่อนหย่อนใจในมุมสงบ

๑๐) พุทธอุทยานอนุสรณ์สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

ขณะนี้วัดโพธิ์อยู่ในระหว่างสร้างพุทธอุทยานสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล โดยมีพระพุทธรูป ๔ ปาง คือ ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน มีเสาโอศก จำลอง ซึ่งแกะสลักด้วยหินทรายสีชมพู และกำลังสร้างพระธาตุมหาสารมีเจดีย์หลวงปู่โพธิ์ เป็นที่ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปปางประทานพร แกะสลักด้วยหินทรายชมพู และ รูปเหมือน ของหลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ อดีตเจ้าอาวาส แกะสลักด้วยหินแกรนิต และอัฐบริวารของหลวงปู่ เป็นต้น โดยใช้งบประมาณในการก่อสร้าง ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จภายในสิ้นปี ๒๕๖๐

สรุป แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในวัดโพธิ์ ประกอบด้วยห้องบริหารหลวงปู่โพธิ์ รูปเหมือนหลวงปู่โพธิ์ ธรรมะของหลวงปู่ นิทรรศการแสดงประวัติและผลงานของหลวงปู่ อุโบสถเก่า (สิม) ศาลาโพธิสาร ๗๒ ซึ่งมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปหินแกรนิต รอบศาลาชั้น ๑ มีปติมากรรม ปูนปั้นปริศนาธรรมอีสาน ส่วนชั้นที่ ๓ เป็นจิตรกรรมภาพวาดปริศนาธรรม อีกที่ท่องเที่ยวหนึ่ง คือ อุโบสถ ๒ ชั้น พิพิธภัณฑ์มรดกอีสาน และลานธรรม นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่กำลังดำเนินการ ก่อสร้างอยู่ในขณะนี้ ๒ แห่ง คือ ๑) ลานพุทธ-ลานโพธิ์ ซึ่งสร้างเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูป ๔ ปาง อนุสรณ์สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ประกอบด้วย ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางแสดงปฐมเทศนา และปาง

ปรีนิพพาน ซึ่งแกะสลักด้วยหินทรายสีชมพู ๒) พระธาตุมหาสารมีเจดีย์หลวงปู่โพธิ์ ซึ่งอยู่ในระหว่าง
ดำเนินการก่อสร้าง

๓. ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์

ลักษณะโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์ จำแนกออกเป็น ๖ ลักษณะ ดังต่อไปนี้^{๒๗}

๑) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตแบบอีสาน ๒) คติความ
เชื่อแบบวิถีพุทธ ๓) ความเก่าแก่ของวัตถุ เช่น กระจกของคนโบราณ กระจกโดโนเสาร์ที่กลายเป็นหิน
๔) ความงดงามเชิงพุทธศิลป์ เช่น พระพุทธรูปหินแกรนิต พระพุทธรูปหินทรายสีชมพูที่มีความงดงาม
ทางพุทธศิลป์ ๕) คุณค่าทางจิตวิญญาณ และการปลุกจิตสำนึกรักท้องถิ่น การสำนึกมรดกทาง
วัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมแบบวิถีอีสาน ๖) การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับพระภิกษุ
สามเณร เยาวชน และประชาชนทั่วไป

๓.๒.๒ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง

ปัจจุบันวัดธาตุพระอารามหลวงมีบุคลากรที่ทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวจำนวน ๗
รูปคน โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติ ๕๐-๖๐ คน ส่วนในช่วงเทศกาลมีประมาณ ๑๐๐ คน
และในช่วงออกพรรษาของทุกปีจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยนักท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอาราม
หลวงจำแนกออกเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยหนุ่มสาว เยาวชน ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป
บางครั้งก็มาเป็นกลุ่มใหญ่แบบผสมผสานทุกวัย ซึ่งส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวและสักการะเจดีย์พระ
ธาตุนครเดิม เพราะเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนการบริหารแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปไม่ได้มีการ
แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ คนที่มาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวเป็นอาสาสมัคร ส่วนการบริหารงานใน
เจดีย์พระธาตุนครเดิมจะแต่งตั้งพระเถระและคณะกรรมการบริหารงาน^{๒๘}

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดธาตุพระอารามหลวง

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง ได้สำรวจ
ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดธาตุพระอารามหลวง พบว่ามี ๖ อย่าง ดังต่อไปนี้^{๒๙}

๑) พระอุโบสถวัดธาตุพระอารามหลวง

พระอุโบสถวัดธาตุพระอารามหลวง เป็นอุโบสถหลังใหญ่ที่สร้างขึ้นแทน
หลังเดิมที่ทรุดโทรม โดยมีศิลปะงดงาม มีความกว้างใหญ่และสวยงาม ภายในพระอุโบสถมีพระ
ประธานที่เคยประดิษฐานในพระอุโบสถหลังเดิม มีการจัดตั้งตะหมู่บูชาขนาดใหญ่ ๓ ชุด เปิดให้
นักท่องเที่ยวเข้าสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคล

๒) พระเจดีย์พระธาตุนครเดิม

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิต
สาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น,
๒๕๖๐, หน้า ๒.

^{๒๙} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิต
สาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น,
๒๕๖๐, หน้า ๓.

เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ องค์พระธาตุติดกระเบื้องขนาดเล็กสีทองทั่วทั้งองค์ มีรูปปั้นพญานาค ๒ ตัว และท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ คอยรักษา ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของวัดธาตุพระอารามหลวง ซึ่งในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมากราบสักการะองค์พระธาตุเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะมีประเพณีพิธีห่มผ้าพระธาตุเป็นประจำทุกปีในช่วงก่อนเข้าพรรษา

๓) วิหารครอบพระเจดีย์พระธาตุนครเดิม

เป็นวิหารที่สร้างขึ้นล้อมรอบเจดีย์พระธาตุนครเดิม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม ภายในวิหารคดมีพระพุทธรูปปางต่างๆ รอบพระเจดีย์พระธาตุนครเดิมกว่า ๕๐ องค์ มีเจ้าหน้าที่ดูแลประจำพระธาตุนครเดิม ๓ คน คอยดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยว

๔) พระลับ

พระลับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดขอนแก่น เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบลาว ประดิษฐานอยู่ที่วัดธาตุพระอารามหลวงมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดขอนแก่น ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เทศบาลนครขอนแก่นได้มีการอัญเชิญแห่รอบเมืองขอนแก่น เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำขอพรประจำปี

๕) อนุสาวรีย์พระบรมราชภักดี

อนุสาวรีย์พระบรมราชภักดีหรือชาวจังหวัดขอนแก่นนิยมเรียกว่าท้าวเพี้ยเมืองแพน ซึ่งท่านเป็นปฐมเจ้าเมืองที่สร้างเมืองขอนแก่น ทางวัดธาตุพระอารามหลวงสร้างไว้ทางทิศเหนือของพระอุโบสถ เพื่อเป็นที่ระลึกและกราบไหว้บูชาคุณของลูกหลานจังหวัดขอนแก่น

๖) โรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา

โรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา (วัดธาตุ) เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และนักธรรม-บาลี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในจังหวัดขอนแก่น เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ส่วนนักธรรมเปิดสอนตั้งแต่ชั้นนักธรรมชั้นตรี-นักธรรมชั้นเอก ในขณะที่บาลีได้รับการเชื่อถือเป็นอันดับต้นๆ ของจังหวัดขอนแก่น ในแต่ละปีจะมีพระภิกษุและสามเณรสอบได้ในระดับประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓-๙ ซึ่งเป็นสำนักเรียนแห่งเดียวในจังหวัดขอนแก่นที่เปิดสอนเปรียญธรรมระดับสูง

๓. ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง

ลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง จำแนกออกเป็น ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้^{๓๐} ๑) โดดทางด้านถาวรวัตถุเก่าแก่ คือ มีเจดีย์พระธาตุนครเดิม ซึ่งเป็นพระเจดีย์เก่าแก่ ๒) ความโดดเด่นทางด้านความสวยงาม คือ มีสิ่งก่อสร้างที่เน้นความสวยงาม มีศิลปะงดงาม มีเสนาสนะที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และการประดับตกแต่งภายในวัดอย่างสวยงาม ๓) มีความโดดเด่นด้านพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คือ มีพระลับ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดขอนแก่น ๔) มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น คือ เป็นวัดที่สร้างโดยปฐมเจ้าเมืองขอนแก่น และมีอนุสาวรีย์ของพระนครศรีบริรักษ์ราชภักดี ซึ่งเป็นเจ้าเมืองขอนแก่นคนแรก ๕) มีความโดดเด่นด้าน

^{๓๐} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๔.

การศึกษา เพราะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยาและห้องเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๓.๒.๓ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดหนองแวงพระอารามหลวง

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดหนองแวงพระอารามหลวง

สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงพระอารามหลวง มีบุคคลากรทำหน้าที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติ ประมาณ ๒,๕๐๐-๓,๐๐๐ รูป/คน ส่วนในช่วงเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวประมาณ ๕,๐๐๐-๑,๐๐๐๐ รูป/คน ช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเป็นช่วงวันหยุดนักขัตฤกษ์และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยนักท่องเที่ยวจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนทั่วไป กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ส่วนที่นักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวมากที่สุด คือ พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เพราะมีความสวยงาม เพื่อกกราบสักการะพระบรมสารีริกธาตุ และเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน เวลา ๐๘.๐๐-๑๘.๐๐ น.^{๓๑}

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดหนองแวงพระอารามหลวง

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดหนองแวงพระอารามหลวง จากการสำรวจของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงพระอารามหลวงพบว่ามี ๘ อย่างดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑) พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน

พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เป็นพระธาตุ ๙ ชั้น จุดเด่นคือ แต่ละชั้นจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัดหนองแวงเมืองเก่าซึ่งเป็นพระอารามหลวง มีพระมหาธาตุแก่นนคร หรือ พระธาตุเก้าชั้นฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๕๐ เมตร เรือนยอดทรงเจดีย์จำลองแบบจากพระธาตุพนม จัดสร้างขึ้นเนื่องในวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี และ มหามิ่งคลานุสรณ์ ๒๐๐ ปี เมืองขอนแก่น ความสูงขององค์พระธาตุฯ ๘๐ เมตร มีพระจุลธาตุ ๔ องค์ ตั้งอยู่ ๔ มุมและมีกำแพงแก้วพญานาค ๗ เศียรล้อมรอบ เป็นศิลปะสมัยทวารวดี ผสมผสานศิลปะอินโดจีน ซึ่งเป็นลักษณะแบบขาวอีสานปากแห

๒) พระธาตุขามแก่นจำลอง

พระธาตุขามแก่นจำลองเป็นพระธาตุขามแก่นที่ออกแบบให้มีมือ ๒ ข้างรองรับองค์พระธาตุไว้ โดยเป็นการจำลององค์พระธาตุขามแก่น ซึ่งเป็นพระธาตุคู่เมืองขอนแก่น ตั้งอยู่บ้านขาม ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น แต่การที่ตั้งอยู่อำเภอนอกเมืองขอนแก่น จึงทำให้การเดินทางไปสักการะพระธาตุขามแก่นไม่สะดวก ทางวัดหนองแวงพระอารามหลวงจึงได้สร้างพระธาตุขามแก่นจำลองขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้สักการะได้ง่ายขึ้น

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจติยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๒} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงพระอารามหลวง อำเภอมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๓.

๓) พระอุโบสถหลังเก่า (เล็ก)

พระอุโบสถหลังเก่า (เล็ก) ของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง ซึ่งเป็นพระอุโบสถหลังแรกของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง แม้ว่าทางวัดจะสร้างพระอุโบสถหลังใหม่แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการอนุรักษ์พระอุโบสถหลังเดิมเอาไว้ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมาเยี่ยมชมพระอุโบสถเก่าและสักการะพระประธานและพระพุทธรูปเก่าแก่ในพระอุโบสถ

๔) วิหารหลวงปู่บูชา

วิหารหลวงปู่บูชา เป็นวิหารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับหลวงปู่บูชา อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง เป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของเมืองขอนแก่น และได้รับการนับถือจากประชาชนทั้งในและนอกจังหวัดขอนแก่น ภายในวิหารมีรูปเหมือนของหลวงปู่บูชาที่เชื่อว่ามีคุณวิเศษศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมากราบขอพรเป็นจำนวนมาก

๕) สระน้ำวัดหนองแขวง

สระน้ำวัดหนองแขวง เป็นสระน้ำขนาดกลาง มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับไว้จำนวนมาก และปรับปรุงภูมิทัศน์รอบสระน้ำอย่างสวยงาม มีปลาสวยงามจำนวนมาก ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และให้อาหารปลา แต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวเชิงพักผ่อนหย่อนใจ

๖) ตำนานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙

ตำนานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนามเดิม เจริญ คชวัตร ฉายา สุวฑฒโน วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งทางวัดหนองแขวงพระอารามหลวงได้สร้างตำหนักถวายท่านเมื่อครั้งที่ท่านเสด็จมาประกอบศาสนกิจที่เมืองขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง โดยสร้างเป็นทรงเรือนไทยโบราณที่สวยงาม

๗) ตำนานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘

ตำนานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘ คือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนามเดิม วาสน์ นิลประภา ฉายา วาสนโน เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ซึ่งทางวัดหนองแขวงพระอารามหลวงได้สร้างตำหนักทรงเรือนไทยโบราณถวายให้เป็นที่พักของท่านเมื่อครั้งเสด็จมาวัดหนองแขวงพระอารามหลวง และเป็นที่พักเมื่อท่านเดินทางมาประกอบศาสนกิจที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง

๘) พระอุโบสถหลังใหม่ (ใหญ่)

พระอุโบสถหลังใหม่ (ใหญ่) ของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง เป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเดิมที่ทรุดโทรม ประกอบกับมีขนาดเล็ก ทำให้ไม่สามารถรองรับจำนวนพระภิกษุได้เป็นจำนวนมาก ทำให้มีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้น เป็นอุโบสถหลังใหญ่ มีศิลปะการสร้างที่งดงาม ภายในมีรูปจิตรกรรมที่สวยงาม

๓. ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง

ลักษณะเด่นที่สุดของแหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแขวง คือ พระธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เป็นศิลปะการก่อสร้างผสมผสานแบบอินโดจีน และแบบอีสานตากแห องค์พระธาตุสูง ๙ ชั้น โดดเด่น มองเห็นแต่ไกล ตั้งอยู่โดดเด่นริมบึงแก่นนคร แต่ละชั้นจัดแสดงเรื่องราวพระพุทธศาสนา มี

การจัดแสดงสิ่งของต่างๆ และสามารถชมวิวดูสวยๆ ได้ทั่วเมืองขอนแก่น มีพระบรมสารีริกธาตุ และมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์^{๓๓}

พระมหาธาตุแก่นนคร เป็นพระธาตุสำคัญของเมืองขอนแก่น เนื่องจากมี ๙ ชั้น ชาวบ้านจึงเรียกว่า "พระธาตุ ๙ ชั้น" ภายในรวบรวมพระธรรมคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ละชั้นโดดเด่นด้วยลวดลายของบานประตูและหน้าต่างแกะสลัก บอกเล่าเรื่องราวเป็นภาพชาดก ภาพพุทธประวัติ และภาพแกะสลักรูปพรหม ๑๖ ชั้น ชั้นบนสุดของพระธาตุเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุกลางบุษบก อีกทั้งยังสามารถชมทัศนียภาพของเมืองขอนแก่นได้รอบทั้ง ๔ ทิศ

ภายในองค์พระธาตุแต่ละชั้นมีความสำคัญและโดดเด่น ดังต่อไปนี้^{๓๔} ชั้นที่ ๑ เมื่อเดินขึ้นภายในพระธาตุบริเวณชั้นแรก จะเป็นหอประชุมมีพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานอยู่บนบุษบกและพระประธาน ๓ องค์อยู่ตรงกลาง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ส่วนอุรังคธาตุ (ส่วนอก) และพระธาตุของพระสาวกประมาณ ๑๐๐ องค์ ที่บรรจุอยู่ในโกศแก้ว จะอยู่ในตู้กระจกด้านซ้ายมือของที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า ถัดจากโถงตรงกลางมาด้านซ้ายมือประมาณ ๒ เมตร จะเป็นโถงที่เตรียมไว้สำหรับตักบาตร ที่เรียกว่า "ตักบาตร ๑๐๘" โดยใช้เหรียญในการตักบาตรนั้น ทั้งนี้เชื่อว่าหากใครได้ตักบาตร ซึ่งสมมติว่าเป็นตัวแทนพระสาวกของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๑๐๘ องค์ และจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เมื่อเดินตรงไปจะเห็นพระประจำวันเกิดมีทางวัดนำมาประดิษฐานไว้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวได้สักการะพระพุทธรูปประจำวันเกิดของตนเอง เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง และเมื่อบูชาพระประจำวันเกิดเรียบร้อยแล้ว หากใครต้องการจะทำนายโชคชะตาด้วยตนเอง ก็สามารถเสี่ยงเซียมซีหรือยกข้างทองเหลือง เพื่อเสี่ยงทายว่าจะสมดังปรารถนาหรือไม่

ชั้นที่ ๒ เป็นพิพิธภัณฑ์ของชาวอีสาน โดยเก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ในอดีตที่ค่อนข้างหาได้ยากในปัจจุบัน พร้อมทั้งมีการวาดลวดลายบนผนังที่เกี่ยวกับข้อห้ามของคนอีสาน ที่เรียกว่า "คะลำ" ซึ่งเป็นแนวประพฤติตนในการอยู่ร่วมกันของชาวอีสาน โดยแต่ละภาพก็หมายถึงข้อห้ามแต่ละข้อ ซึ่งมีทั้งหมด ๓๕ ข้อ

ชั้นที่ ๓ เป็นหอปริยัติ บานประตูหน้าต่างเขียนลวดลายเบญจรงค์และภาพแกะสลักนิทานเรื่องนางผมหมอม เป็นนิทานที่ได้เล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณของชาวอีสาน และในชั้นนี้สามนี้ได้รวบรวมตาลปัตร พัดยศ และเครื่องอัฐบริหารของพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดขอนแก่น

ชั้นที่ ๔ เป็นหอปริยัติธรรม ภายในมีพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมของเก่า บานประตูหน้าต่าง ภาพพระประจำวันเกิด เทพประจำทิศ

ชั้นที่ ๕ เป็นหอพิพิธภัณฑ์ มีบริหารของหลวงปู่พระครูปลัดบุษบา สุมโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบานประตูหน้าต่างแกะสลักภาพพุทธชาดก

^{๓๓} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๓.

^{๓๔} ที่เที่ยวไทย, วัดหนองแวง, [แหล่งข้อมูล], ออนไลน์ <http://www.teeteawthai.com>, (๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐).

ชั้นที่ ๖ เป็นหอพระอุปัชฌาจารย์ บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิตานชาดกเรื่อง
เวสสันดร

ชั้นที่ ๗ เป็นหอพระอรหันต์สาวก บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิตานเรื่องพระเตมีย์
มีใบ

ชั้นที่ ๘ เป็นหอพระธรรม เป็นที่รวบรวมพระธรรม คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา
มีพระไตรปิฎก ฯลฯ บานประตูแกะสลักรูปพรหม ๑๖ ชั้น

ชั้นที่ ๙ เป็นหอพระพุทธ ตรงกลางมีบุษบก เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของ
พระพุทธเจ้า บานประตูแกะสลักภาพ ๓ มิติ รูปพรหม ๑๖ ชั้น และสามารถชมทัศนียภาพของตัว
เมืองขอนแก่นได้ทั้ง ๔ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกสามารถมองเห็นทิวทัศน์ของบึงแก่นนคร
ที่สวยงามทางวัดได้จัดให้มีมคฺเทศก่น้อยนำชม อธิบายภาพเขียนต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งของที่จัดแสดงไว้
เพื่อความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

๓.๒.๔ สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดไชยศรี

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดไชยศรี

สภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรีในปัจจุบัน คือ มีบุคลากรที่ทำหน้าที่
ด้านการท่องเที่ยวจำนวน ๓๗ คน จำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติประมาณ ๒๐-๓๐ คน จำนวน
นักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ คน ในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุดคือช่วงเทศกาลงาน
บุญต่างๆ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกนักท่องเที่ยวออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังต่อไปนี้^๑

๑) กลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ๒) กลุ่มพระภิกษุ สามเณร และแม่ชี ๓) ชาวต่างชาติ ๔) ผู้สูงอายุ
๕) ศิลปิน ดารา โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาเยี่ยมชมพระอุโบสถ (สิม) มากที่สุด เพราะนิยมมา
ไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชมความงามของจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ^๒

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดไชยศรี

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของวัดไชยศรี จากการสำรวจและเก็บข้อมูลของกลุ่ม
จิตอาสาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี พบว่า มี ๖ อย่าง ดังต่อไปนี้^๓

๑) พระอุโบสถ (สิม) โบราณอีสาน

พระอุโบสถ (สิม) โบราณอีสาน เป็นโบสถ์เก่าแก่ที่สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.
๒๔๔๓ ซึ่งมีอายุ ๑๑๗ ปี ภายในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ฝาผนังทั้งภายใน
และภายนอกมีรูปแต้มสีน้เงินหรือจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์สินไชย ซึ่งเป็นฝีมือการวาดของช่าง
พื้นบ้าน สะท้อนมิติด้านความเชื่อและวัฒนธรรม ส่วนประตูและหน้าต่างเป็นไม้แกะสลักที่วิจิตรงดงาม
เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก

^๑ กลุ่มจิตอาสาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมะเพื่อ
การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑๐.

^๒ กลุ่มจิตอาสาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมะเพื่อ
การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

๒) ศาลหลวงปู่อุปปราข

ศาลหลวงปู่อุปปราขหรืออุปฮาด เดิมชาวบ้านเรียกตูปตาปู่ ซึ่งทำเป็นเรือนหลังเล็กๆ โดยชาวบ้านสวະถึเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่ดูแลรักษาสถานที่และชาวบ้านสวະถึ เมื่อจะกระทำการใดชาวบ้านจะต้องมีการบอกกล่าวทุกครั้ง ซึ่งเป็นสิ่งเคารพของชาวบ้านสวະถึ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าหลวงปู่อุปฮาดมีความศักดิ์สิทธิ์มาก ปัจจุบันมีการสร้างศาลให้ท่านหลังใหม่แทนหลังเดิมที่ทรุดโทรม เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวมักจะมากกราบไหว้ขอพรอยู่เสมอ^{๓๓๗}

ศาลหลวงปู่อุปปราขหรืออุปฮาด ตั้งอยู่ด้านข้างทิศตะวันออกของวัดไชยศรี เป็น ศาลที่สร้างขึ้นจากวัสดุเรือนไม้สมัยใหม่ ปูกระเบื้องล้อมรับทั้ง ๓ ชั้น สังเกตเห็นดอกไม้รูปเทียน และ เครื่องสักการะวางอยู่ด้านหน้าศาล อาจารย์สุภัทร บริบูรณ์ ชาวบ้านสวະถึและเป็นคนคนเฒ่าคนแก่ที่ได้จดจำเรื่องราวเก่าๆ ใน อดีต กล่าวว่า คำว่า อุปปราข เป็นคำกลุ่มเดียวกับคำว่า อุปฮาด อัคฮาด สีทาฮาด เป็นต้น ศาลหลวงปู่อุปปราขเดิมเรียกว่า ตูปตาปู่ เพราะมีลักษณะเป็นเรือนหลังเล็กๆ ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า ตูป เป็นที่อาศัย ของตาปู่ผู้มีอำนาจและน่าเกรงขาม มีต้นไม้ใหญ่ล้อมรอบ มองเห็นน่าเกรงขามและน่ากลัวมาก ดูกดั่ง ว่ามีเทพหรือเทวดาจ้องมองดูเราอยู่เสมอ คนเดินผ่านไปมาจะแสดงความเคารพ แต่เดิมมาบริเวณตูป ตาปู่จะอยู่นอกเขตวัด กาลต่อมาได้มีการขยายเขตวัดเพิ่มเติม อุปปราขจึงอยู่ในเขตวัดหรือเป็นส่วนหนึ่ง ของวัดจนทุกวันนี้ ในขณะที่ พระครูบุญชยากร กล่าวถึงรายละเอียดมากขึ้นว่า อุปปราขไม่ใช่ตำแหน่งพระ แต่คาดว่าเป็นคนมีบุญบารมี หากกล่าวเฉพาะชาวบ้านสวະถึจะมีความเคารพต่ออุปปราขมาก เพราะมีหลายกรณีของคนผู้แสดงอาการลวงเกินจะเจ็บป่วยอย่างหนัก อาการป่วยจะแสดงออกตั้งแต่ละเมอ เพ้อพวก พุ่มพ่าย จำใครไม่ได้ กราบหรือไหว้คนทุกเพศทุกวัย ศาลหลวงปู่อุปปราขจะมีก้อนหินจำนวน ๘ ก้อนเป็นสัญลักษณ์ และฝังอยู่ที่ศาลหลวงปู่อุปปราข ชาวบ้านไม่ต้องการขุดขึ้นมาให้คนได้พบเห็น ด้วยเกรงกลัวว่าจะมีการขุดขโมยเกิดขึ้น จึงใช้ดินกลบฝังเอาไว้ แม้งานประเพณีบั้งไฟก่อนจะทำการจุด จะต้องมาบูชาสัมมาคารวะชนิดขาดมิได้ นอกจากนี้ยังมีคนมาขอลาภของโชคก็จะมีสมหวังตั้งปรารถนาด้วยดี อุปกรณ์ในการขอโชคลาภเพียงแต่องดอกไม้รูปเทียนหรือขันธ ๕ ก็เป็นอันแล้ว^{๓๓๘}

๓) ลานศิลปวัฒนธรรม

ลานศิลปวัฒนธรรมของวัดไชยศรี เป็นสถานที่จัดแสดงงานศิลปวัฒนธรรม ในช่วงเทศกาลบุญและประเพณีต่างๆ เป็นลานดินขนาดใหญ่ที่ปลูกหญ้าไว้อย่างสวยงาม ใช้เป็นสถานที่จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมกลางแจ้ง ทั้งกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ วัฒนธรรม ประเพณีงานบุญต่างๆ รวมทั้งของดีพื้นบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นลานวิถีวัฒนธรรมและการถ่ายทอดภูมิปัญญา

^{๓๓๗} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อ การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑.

^{๓๓๘} รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เครือข่ายการเรียนรู้ : กระบวนการสร้างและการใช้ความรู้จากวรรณกรรม เรื่องสินไซ สู่การพัฒนาสังคมของชาวจังหวัดขอนแก่น”, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

๔) ศาลาภูมิปัญญาสินไช

เป็นศาลาที่สร้างแบบอีสานดั้งเดิม ใช้ศิลปะการสร้างแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน เป็นศาลาชั้นเดียว ใช้เสาไม้ตามธรรมชาติ โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด หลังคามุงด้วยหญ้าคา ภายในทำเป็นห้องโถง ลมพัดโกรกได้ทุกทิศทาง เน้นความเรียบง่าย สะดวกสบาย วัสดุอุปกรณ์หาได้ตามพื้นบ้าน ซึ่งบรรจุกันได้ประมาณ ๒๐๐ คน อีกด้านหนึ่งของห้องจะมีการจัดแสดงนิทรรศการสินไช ซึ่งเป็นศาลาที่จัดสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชีวิตของท้องถิ่น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ผูกโยงเข้ากับวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไช ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของท้องถิ่น

๕) ประตูโขงเก่า

ประตูโขงเก่าเป็นประตูโขงโบราณที่มีอายุการสร้างใกล้เคียงกับอุโบสถ เป็นประตูเข้าวัดตั้งเดิมอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด ซึ่งมีศิลปะงดงาม หัวเสาทั้ง ๒ ข้าง เป็นลายปูนปั้นเทพพนมที่งดงาม ตรงกลางประตูเป็นปูนปั้นของพระพุทธเจ้าประทับยืนอยู่บนดอกบัว รอบพระองค์ประดับวาดลายสวยงาม ซึ่งทางวัดได้อนุรักษ์ไว้เป็นอีกหนึ่งความภาคภูมิใจของชุมชนสาวะถี

๖) ประตูสินไช

ประตูสินไช เป็นประตูที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เชิดชูวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไช ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดไชยศรี เป็นประตูโขงใหม่ที่สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นประตูโขงขนาดใหญ่ทรงไทยร่วมสมัย อยู่ทางทิศใต้ของวัด และมีสถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นอีกมุมที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายรูป

๓. ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี

ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี มีดังต่อไปนี้^{๓๙} ๑) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ๒) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกระบวนการถ่ายทอดต่อยอดทางวัฒนธรรม ๓) เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ๔) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผนวกเข้ากับวิถีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยม ๕) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกนำไปเป็นสัญลักษณ์ของเมืองขอนแก่น ซึ่งเทศบาลนครขอนแก่นได้นำตัวละครจากวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไช ไปสร้างเป็นเสาโคมไฟทั่วเมืองขอนแก่น และยังนำตัวละครในวรรณกรรมเรื่องสินไชไปเป็นสัญลักษณ์การแข่งขันกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๒๖ “สินไชเกมส์” ระหว่างวันที่ ๒๑-๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ เมื่อครั้งจังหวัดขอนแก่นเป็นเจ้าภาพ ๖) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมต่อยอดไปสู่การพัฒนาเมืองขอนแก่น

^{๓๙} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๑๐.

๓.๓ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมืองขอนแก่น

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และวิธีการแก้ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๓.๑ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์

๑. ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์

ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ จำแนกออกได้ดังต่อไปนี้ ๑) ปัญหาบุคลากรขาดความเสียสละและขาดจิตอาสา ๒) การไม่เข้าใจทั้งความหมายและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งไม่ตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ๓) สถานที่เก็บรักษาและการจัดแสดงสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ยังไม่ดีพอ ๔) ปัญหาเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยว เพราะบางทีนักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่มใหญ่ แต่ไม่แจ้งล่วงหน้า ทำให้การบริการด้านสถานที่และบุคลากรไม่สะดวกเท่าที่ควร^{๔๐}

๒. วิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์

มีวิธีการแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้ ๑) พัฒนาจิตอาสาในการดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรมภายในวัด ๒) ถ่ายทอดความรู้ด้านคุณค่าและความหมายของวัตถุสิ่งของให้เข้าใจคุณค่าและความหมายของศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ๓) ปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมในการเก็บรักษาศิลปวัตถุให้เพียงพอ โดยการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ให้เป็นระบบและมีความปลอดภัย ๔) มีตารางกำหนดการให้บริการที่ชัดเจน และแต่งตั้งบุคลากรให้พร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดเวลา^{๔๑}

๓.๓.๒ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ

๑. ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ

ปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดธาตุฯ พระอารามหลวงจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ไม่มีการแต่งตั้งบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ ไม่มีการแต่งตั้งผู้ที่มาทำการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ทำให้ไม่มีผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง ๒) ไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีสถานที่ติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และไม่มีผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว ๓) ไม่มีคนนำเที่ยว คือ ไม่มีผู้ที่ทำหน้าที่นำเที่ยวโดยตรง เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวจึงขาดผู้ที่นำเที่ยวที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง ๔) การดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยว คือ มีผู้ดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวเฉพาะในเจดีย์พระธาตุนครเดิมเท่านั้น ส่วนสถานที่อื่นๆ ไม่มีผู้ดูแลเป็นประจำ^{๔๒}

๒. วิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ

วิธีการแก้ปัญหาประการที่ ๑ คือ หาบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว ประการที่ ๒ คือ ตั้งบริเวณภายในเจดีย์พระธาตุนครเดิมเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ประการที่ ๓ คือ

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตถาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ให้บุคลากรที่ดูแลเจดีย์พระธาตุนครเดิมเป็นผู้นำเที่ยว ประการที่ ๔ แต่งตั้งพระภิกษุและสามเณร ช่วยกันดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวร่วมกัน

๓.๓.๓ ปัญหาและการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงฯ

๑. ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง คือ ปัญหาของมิชชันนารีที่แฝงเข้ามาแก่นักท่องเที่ยวสร้างความเดือดร้อนและเสียหายแก่ทรัพย์สิน และการไม่มีวินัยในการจราจรของนักท่องเที่ยว เช่น จอดรถไม่เป็นระเบียบ^{๔๓} นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เช่น การไม่รักษาความสะอาด และการทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสียหาย^{๔๔}

๒. วิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

วิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง คือ ประสานตำรวจท่องเที่ยวให้เข้ามาสอดส่องดูแลอย่างสม่ำเสมอ และให้เจ้าหน้าที่ภายในวัดช่วยกันดูแลอย่างต่อเนื่อง แจกแก่นักท่องเที่ยวทุกครั้งที่มาเยี่ยมชม^{๔๕} เสนอแนวทางแก้ไขพร้อมด้วยความคิดเห็น ช่วยนำงบประมาณมาปรับปรุง จัดระบบระเบียบให้เหมาะสม และจัดซื้อสิ่งของที่เพิ่มความอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว^{๔๖}

๓.๓.๔ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี

๑. ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี

ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้
๑) ข้อจำกัดทางวัฒนธรรม คือ นักท่องเที่ยวต่างถิ่นมักไม่ค่อยเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ๒) นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจธรรมเนียมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ ไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมการท่องเที่ยวแบบพุทธอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่เคารพสถานที่ ส่งเสียงดังมากเกินไป เป็นต้น ๓) สิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่พร้อม คือ ในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำและสถานที่จอดรถยังมีน้อย เป็นต้น ๔) นักท่องเที่ยวทำความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว คือ เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่เข้าใจการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวแบบโบราณวัตถุ เวลาไปเที่ยวชมอุโบสถและstup และตัมลินไซ มักมีการใช้มือลูบคลำสัมผัสสภาพวัด ทำให้เกิดความเสียหาย^{๔๗}

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๔} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๖} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๒. วิธีการแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี

การแก้ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี มีวิธีการดังต่อไปนี้ ๑) การแก้ปัญหาข้อจำกัดทางวัฒนธรรม คือ หาเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น และทำป้ายระเบียบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวติดไว้ตามสถานที่ท่องเที่ยวทุกแห่งในวัด ๒) วิธีการแก้ปัญหานักท่องเที่ยวไม่เข้าใจธรรมเนียมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ หาเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำธรรมเนียมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และทำป้ายระเบียบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวติดไว้ตามสถานที่ท่องเที่ยวทุกแห่งในวัด ๓) การแก้ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่ยังไม่พร้อม คือ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น และหาทุนทรัพย์เพื่อสร้างเสริมขึ้นเพิ่มเติม ๔) การแก้ปัญหานักท่องเที่ยวทำความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว คือ จัดบุคลากรนำเที่ยวคอยแนะนำวิธีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และทำป้ายเตือนตามสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ^{๔๘}

๓.๔ ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ในหัวข้อนี้ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ซึ่งมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันตามสภาพบริบทพื้นที่วิจัย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๔.๑ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์

๑. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์

ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ จำแนกออกเป็น ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ปัญหาด้านความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ๒) การให้บริการยังไม่เต็มที่ และยังไม่เป็นรูปธรรมอย่างเป็นระบบ ๓) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ เพราะป้ายประชาสัมพันธ์ป้ายนิเทศให้ความรู้และรายละเอียดของวัดศุภนพิพิธภัณฑสถานยังไม่พร้อม ๔) ปัญหาด้านการให้ข้อมูล คือ ขาดการอธิบายและการตีความปริศนาธรรม-คติธรรมคำสอนที่เป็นภาษาอีสาน อาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจลึกซึ้ง จึงทำให้ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่เต็มที่ ๕) ขาดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ทำให้ไม่เข้าใจกระบวนการดูแลรักษาสิ่งของในแหล่งท่องเที่ยว^{๔๙}

๒. วิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ทางวัดได้มีวิธีการแก้ปัญหา ดังต่อไปนี้ ๑) จัดบุคลากรของทางวัดให้เป็นผู้รับผิดชอบด้านความสะอาดในสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ๒) มีการจัดศูนย์บริการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และยังมีผู้ให้บริการประจำอยู่ตามสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ๓) จัดทำป้ายนิเทศ แนะนำสถานที่และให้ความรู้ตามสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญภายในวัด ๔) จัดวิทยากรที่มีความรู้และเข้าใจในภาษาอีสานมาเป็นวิทยากรอธิบายความหมาย การตีความภาพปริศนาธรรม และคุณค่าทางโบราณวัตถุต่างๆ รวมทั้งการให้ข้อมูล

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

แก่นักท่องเที่ยว ๕) จัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด และการศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เป็นต้น^{๕๐}

๓.๔.๒ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุฯ

๑. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ

ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง พบว่า จำแนกปัญหาออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) การลักขโมยสิ่งของปัจจัยในวิหารคด คือ มีการลักขโมยสิ่งของมีค่าในวิหารคด เช่น จัดตู้บริจาคบูรณะองค์พระธาตุ ๒) กระเบื้องที่ติดองค์เจดีย์พระธาตุนครเดิมหลุดล่อน เนื่องจากเป็นกระเบื้องขนาดเล็กติดทั่วองค์พระธาตุมาเป็นเวลานาน จึงมีบางส่วนหลุดล่อน ๓) นักพิราบจำนวนมากสร้างความสกปรกให้สถานที่ท่องเที่ยว ๔) ผู้ดูแลไม่เข้าใจวิธีการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม^{๕๑}

๒. วิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุฯ

การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง มีดังต่อไปนี้ ๑) แก้ปัญหาการลักขโมยสิ่งของมีค่าด้วยการติดตั้งกล้องวงจรปิดทั่วตามสถานที่สำคัญภายในวัด ๑๒ ตัว และกำชับพระภิกษุ สามเณร และผู้ดูแลองค์เจดีย์พระธาตุนครเดิมให้ช่วยกันเป็นหูเป็นตา ๒) แก้ปัญหากระเบื้องที่ติดรอบองค์พระธาตุหลุดล่อนด้วยการให้ช่างที่มาทำงานก่อสร้างในวัดช่วยติดให้ใหม่ในส่วนที่หลุดล่อน ๓) การแก้ปัญหานักพิราบถ่ายของเสียทำให้สถานที่สกปรกด้วยการปิดพื้นที่บางส่วนไม่ให้คนเข้า ปิดหน้าต่างไม่ให้คนเข้าไปด้านในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ส่วนด้านนอกแก้ปัญหาโดยให้พระภิกษุและสามเณรช่วยกันทำความสะอาด ๔) แก้ปัญหาเกี่ยวกับความไม่เข้าใจในการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยวด้วยการนัดพูดคุยถึงวิธีการดูแลสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งให้เหมาะสม เช่น การดูแลรักษาสถานที่เก่าแก่ด้วยการอนุรักษ์สภาพเดิมเอาไว้ไม่ให้เอาสีไปทาใหม่ และขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น^{๕๒}

๓.๔.๓ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงฯ

๑. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวง

ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวง คือ การไม่ได้รับการสนับสนุนด้านความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกจากภาครัฐเท่าที่ควร^{๕๓} ผู้รับผิดชอบขาดการดูแลเอาใจใส่ และดูแลไม่ทั่วถึงเพราะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทศนิยมภาพบริเวณแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และนักท่องเที่ยวไม่ทำตามระเบียบที่กำหนดไว้^{๕๔}

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตถาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตถาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจติยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๔} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๖.

๒. วิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวง

วิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวง คือ พยายามทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับความจำเป็นในการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยวช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัยและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว^{๕๕} ช่วยส่งเสริมการดูแลรักษา และควรมีข้อตกลงให้กับนักท่องเที่ยว และหาวิธีช่วยอย่างเต็มที่ ตั้งคณะกรรมการเพิ่มไปในจุดต่างๆ เพื่อบริการอย่างเต็มที่^{๕๖}

๓.๔.๔ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี

๑. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี

การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี มีปัญหาดังต่อไปนี้ ๑) ขาดงบประมาณในการอนุรักษ์ คือ การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรีในส่วนที่เป็นโบราณสถาน คือ พระอุโบสถ (สิม) โบราณ ปัจจุบันทางวัดขาดงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการอนุรักษ์ จึงทำได้เพียงแค่การดูแลรักษาและป้องกันปัญหาเท่านั้น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม ๒) ประชาชนในพื้นที่ยังไม่เข้าใจวิธีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม คือ ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่จะมาช่วยการอนุรักษ์โบสถ์โบราณ แต่ยังไม่มีความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ^{๕๗}

๒. วิธีแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี

การแก้ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี มีวิธีการดังต่อไปนี้ ๑) วิธีการแก้ปัญหาคาดงบประมาณในการอนุรักษ์ คือ ประชาสัมพันธ์ทางงบประมาณสนับสนุน และหาหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมาสนับสนุน ๒) วิธีการแก้ปัญหาประชาชนในพื้นที่ยังไม่เข้าใจวิธีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม คือ ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี^{๕๘}

๓.๕ การเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยจะได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว การคัดเลือกบุคลากรจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงพุทธ และแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๖} กลุ่มจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒.๕.๑ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์

๑. แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ มี ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ให้ความรู้โดยภาพรวมเกี่ยวกับคุณค่า ความหมายเกี่ยวกับศิลปะ ภาพวาด ปูนปั้น ประติมากรรม แกะพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เยาวชน และประชาชนทั่วไป ๒) คัดเลือกและรับสมัครจิตอาสาที่มีความสนใจเกี่ยวกับการบริการด้านการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เช่น เป็นเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ทำความสะอาดประจำวัน วิทยากรให้ความรู้และนำเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ การทำป้ายประชาสัมพันธ์ และการแบ่งหน้าที่แผนกต่างๆ และอบรมให้มีจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและมีหัวใจรักการบริการผู้อื่น^{๕๙}

๒. การคัดเลือกบุคลากรจิตสาธารณะด้านการท่องเที่ยว

การคัดเลือกบุคลากรที่มีจิตสาธารณะด้านการท่องเที่ยว โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกจำแนกออกเป็น ๕ ลักษณะ ดังต่อไปนี้^{๖๐} ๑) การประกาศรับสมัครอาสาสมัครที่มีความสนใจทำงานด้านการท่องเที่ยว คือ การประกาศข่าวรับสมัครในวงกว้าง โดยวางหลักเกณฑ์ว่าต้องมีเวลาในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ให้ผู้ที่สนใจแสดงเจตนารมณ์มาสมัครด้วยตนเอง ๒) คัดเลือกบุคคลที่มีความเสียสละ คือ คัดเลือกผู้ที่มีความเสียสละในการบริการผู้อื่น ไม่ถือเนื้อถือตัว ไม่เข้ามาเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว ๓) คัดเลือกจากความหลากหลายกลุ่มวัย คือ การคัดเลือกจากกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น กลุ่มเยาวชน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เพื่อจะได้ฝึกคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นการปลูกฝังทัศนคติให้มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น รวมทั้งยังเป็นการส่งต่อความรับผิดชอบในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ด้วย ๔) การคัดเลือกตามความสามารถเฉพาะ คือ การคัดเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว โดยการพิจารณาจากความสามารถในการรับผิดชอบภาระงาน เช่น ผู้ที่มีทักษะในการดูแลรักษาความสะอาด ผู้ที่มีทักษะในการรักษาความปลอดภัย ผู้ที่มีทักษะในการเป็นไกด์นำเที่ยว รวมทั้งผู้ที่มีทักษะในการรักษาหรือซ่อมแซมศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ เป็นต้น ๕) คัดเลือกตามคุณธรรมและจริยธรรม เช่น เป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบ มีความอดทน มีพฤติกรรมไม่ส่อไปในทางผิดศีลธรรม

๓. แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

แนวทางการส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๖๑} ๑) การประกาศรับสมัครอาสาสมัคร ๒) การคัดเลือกคุณสมบัติตามความสามารถเฉพาะ ๓) อบรมให้ความรู้ในแนวทางเดียวกัน ปลูกฝังทัศนคติให้เข้าใจคุณค่าแท้ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ๔) พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้กับบุคลากรในรูปของการอบรมและปฏิบัติธรรม ๕) การศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ๖) การมอบหมายภาระหน้าที่ให้ทดลองปฏิบัติงาน ๗) การประเมินและปรับปรุงผลงาน

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

โดยมีทั้งกลุ่มที่ทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวประจำและการจัดเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ ที่มาเป็นกำลังเสริมในบางกรณี เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวมาจำนวนมากเกินบุคลากรประจำจะให้บริการได้ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องการองค์ความรู้เฉพาะด้านที่มีความลึกซึ้ง ก็จะเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องมาช่วยเป็นวิทยากร

๔. หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ

หลักธรรมที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างจิตสาธารณะของบุคลากรด้านการท่องเที่ยววัดโพธิ์ จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) หลักการสงเคราะห์ คือ จริใจ ฝึกตน อดทน และเสียสละ ๒) หลักประโยชน์ ๓ คือ การทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกัน โดยได้นำมาปรับใช้เพื่อบุรณาการในเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดโพธิ์ ทั้งในรูปของการบริการและในรูปของการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น^{๒๒}

๕. แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ จำแนกออกเป็น ๔ แนวทาง ดังต่อไปนี้ ๑) การทำให้เรามีความเข้าใจในคุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดอย่างแจ่มแจ้ง ๒) สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความท้าทาย อดทน สร้างแรงจูงใจให้อาสาสมัครเสนอตัวช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว ๓) ทำให้เกิดความองอาจกล้าและมั่นใจในการทำหน้าที่ ๔) ทำให้มีความสุขเข้มแข็งว่าสิ่งที่ได้เป็นผู้ให้ และผู้มารับบริการก็มีความสุข คือ ความสุขใจทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ โดยสรุปแล้วใช้หลักการ ๔ อย่าง คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ อดทน และกล้า^{๒๓}

๒.๕.๒ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุฯ

๑. แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

พิมพ์ป้ายไวนิลเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวภายในวัด ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวดูแลรักษาความสะอาดมากยิ่งขึ้น พยายามเปิดวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลายรูปแบบมากขึ้น หากกลุ่มอาสาสมัครมาช่วยกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว มุ่งเน้นเผยแพร่สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว คือ เจดีย์พระธาตุนครเดิม และพระลับ ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดขอนแก่น^{๒๔}

๒. การคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

การคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง เน้นการคัดเลือกบุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลพระธาตุและวิหารคดให้เป็นบุคลากรด้านการท่องเที่ยวหลัก และคัดเลือกพระภิกษุ สามเณรเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ โดยดูที่ความตั้งใจและความเสียสละของผู้ที่จะมอบหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวด้วย^{๒๕}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตถาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตถาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๓. แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

แนวทางการส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง คือ การจัดประชุมให้ความรู้กับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อสร้างความเข้าใจในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับสิ่งท่องเที่ยวสำคัญ ส่งเสริมทักษะการบริการนักท่องเที่ยว การดูแลและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งให้คงทนถาวรและสวยงาม^{๖๖}

๔. หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ

หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการนำไปเสริมสร้างจิตสาธารณะ มีดังต่อไปนี้ ๑) พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๒) ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ๓) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสะ และ ๔) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ เพราะหลักธรรมเหล่านี้จะส่งเสริมให้มีจิตสาธารณะ^{๖๗}

๕. แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง คือ การสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเป็นแบบอย่างให้กับกลุ่มอื่น ๆ ไม่ควรใช้คนฟรีแม้จะอาสาสมัคร แต่ก็ควรมีรางวัลแก่เขาบ้าง เพราะเป็นจิตวิทยาของการใช้คน^{๖๘}

๒.๕.๓ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขงฯ

๑. แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จัดบุคลากรรับผิดชอบในส่วนต่างๆ อย่างชัดเจน เน้นความสะอาดและความสวยงาม การติดต่อ สอบถามและสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้อย่างดี จัดระบบการเข้าชม มีป้ายนิเทศตามจุดต่างๆ อย่างชัดเจน มีระบบรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง มีจุดบริการนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ สถานที่พักผ่อน^{๖๙} โดยการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารทางวิทยุ ทางInternet ทางเว็บไซต์ต่างๆ และสื่อโซเชียลมีเดีย ต่างๆ เช่น Facebook Line และอื่นๆ และทำป้ายคัดสรรค่านิยมตามสถานที่ ที่นักท่องเที่ยวชอบไป^{๗๐}

๒. การคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

การคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดหนองแขงพระอารามหลวง คือ คัดเลือกจากความซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี และมีมารยาท^{๗๑} โดยการคัดเลือกคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบ และทดสอบด้านความสามารถต่างๆ^{๗๒}

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๗๐} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๘.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๓. แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

แนวทางการส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง มีดังต่อไปนี้ ๑) ประชุมรับทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจน และเกิดประสิทธิผล ๒) สร้างจิตสำนึกในการทำหน้าที่อย่างถูกต้องและเหมาะสม ๓) อบรมเจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวให้เข้าใจข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว และสามารถให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน^{๗๓} ๔) การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้งองค์กรของวัดหนองแขวงและองค์กรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน^{๗๔}

๔. หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ

หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธของวัดหนองแขวง คือ สะอาด สว่าง สงบ มีมารยาท^{๗๕} ขยัน ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน และสามัคคี^{๗๖}

๕. แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง คือ ปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น โดยการตั้งพระภิกษุ สามเณร เยาวชน นักศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของทางวัด ทำให้ทุกคนเห็นคุณค่าของวัดอุทยาน และการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม^{๗๗}

๒.๕.๔ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี

๑. แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดไชยศรี คือ การบริหารแหล่งท่องเที่ยวด้วยการดูแลรักษาอยู่เสมอ ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการ

^{๗๒} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๙.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๗๔} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๙.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติเจตยานุกูล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๗๖} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๘.

^{๗๗} กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง, รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, หน้า ๘.

แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีฮีต ๑๒ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา^{๗๘}

๒. การคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

วัดไชยศรีมีการคัดเลือกบุคลากรมาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) คัดเลือกจากกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจและเข้าใจแหล่งท่องเที่ยว คือ การประกาศรับเยาวชนที่อาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลืองานด้านการท่องเที่ยว คัดเลือกกลุ่มที่มีความรู้และความเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ๒) คัดเลือกจากกรรมการวัดที่มีทักษะด้านการท่องเที่ยว คือ คณะกรรมการวัดที่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำเที่ยวและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี^{๗๙}

๓. แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

แนวทางส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดไชยศรี คือ หลังจากที่ได้ออกคัดเลือกบุคลากรด้านการท่องเที่ยวแล้ว ให้มารับฟังนโยบายและแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัด เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จากนั้นก็มีการส่งไปอบรมเพิ่มเติมความรู้และทักษะเกี่ยวกับการบริการและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว^{๘๐}

๔. หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ

หลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ คือ สังคหวัตถุ ๔^{๘๑} หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ ทำให้เกิดสัมพันธภาพอันดี ๓) อตถจริยา คือ การประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๔) สมานตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่น

๕. แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี คือ การปลูกฝังทัศนคติให้มีความรักและภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นของตนเอง ส่งเสริมความตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวม และการสร้างกิจกรรมเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชน^{๘๒}

๓.๖ สรุป

สรุปแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง พบว่า ได้ดำเนินการ ๔ คือ การวางแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แนวทางการส่งเสริมบุคลากรด้านการท่องเที่ยว หลักธรรมในการเสริมสร้างจิต

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สาธารณณะ และแนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยวัดที่เป็นพื้นที่วิจัย แต่ละแห่งได้มีแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะดังต่อไปนี้

จากการศึกษาพบว่า แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง มี ๗ แนวทาง ดังต่อไปนี้

๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยวขึ้นมารองรับอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ทั้งแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันและในอนาคต

๒) การคัดเลือกอาสาสมัครเข้ามาเป็นกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยให้สมัครใจเอง ไม่ต้องหวานล้อมและไม่บังคับ จำนวนแห่งละ ๕ รูป/คน และยังคัดเลือกชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวด้วย

๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับกลุ่มจิตสาธารณะก่อน โดยพบว่ามีกิจกรรม ๓ ส่วน คือ (๑) การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ คือ อบรมทั้งในรูปแบบของการฝึกหัดสมาธิและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อการอบรมพัฒนาคุณธรรมให้จิตมีความสงบ มีเมตตา กรุณา เสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความซื่อสัตย์ การลดละความถือตัว มีไมตรีจิต มีทัศนคติที่เป็นบวกต่อสังคม เป็นต้น (๒) การมุ่งพัฒนาศีลธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การให้มีพฤติกรรมสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมเรียบร้อยดีงาม มีมารยาททางสังคม รวมทั้งการอุทิศตนช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น (๓) การมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ คือ มุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ทางธรรมะ มุ่งส่งเสริมความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเสริมทักษะและความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔) การมอบภารกิจให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่า มีการมอบภารกิจ จำแนกออกเป็น ๖ ส่วน คือ การจัดทำฐานข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว การป้องกัน การดูแลรักษา การบริการนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์ และการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว

๕) การศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้มาปรับใช้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยวัดในพื้นที่วิจัยส่งกลุ่มจิตสาธารณะไปดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๖) การนำกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง เสนอปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยหาแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง โดยหลังจากที่ร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแล้ว วัดในพื้นที่วิจัยและกลุ่มจิตสาธารณะแต่ละแห่งได้นำองค์ความรู้กลับไปปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

บทที่ ๔

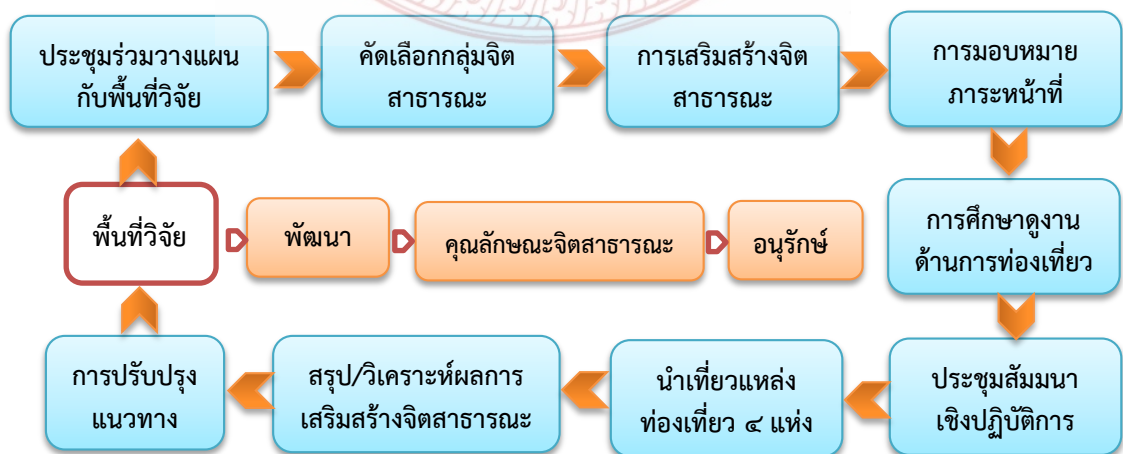
วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่ง ท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ในหัวข้อวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะได้กล่าวถึงประเด็นแยกย่อยที่เกี่ยวข้อง ๔ ประเด็น คือ ๑) วิเคราะห์ขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ๒) วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และ ๔) สรุปกระบวนการและผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์

แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

งานวิจัยนี้ได้จัดทำร่วมกับบุคลากรในพื้นที่วิจัย โดยให้คนในพื้นที่วิจัยมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย โดยการแบ่งผู้ที่มีส่วนร่วมออกเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๑) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ๒) ภิกษุ สามเณรหรือเยาวชนในพื้นที่วิจัย โดยให้แต่ละวัดคัดเลือกและตั้งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แห่งละ ๔ รูป/คน ๓) กลุ่มประชาชนที่มีส่วนในการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย แห่งละ ๕ คน รวมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยจำนวน ๔๔ รูป/คน โดยมีกระบวนการวิจัยในพื้นที่วิจัย ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงกระบวนการวิจัยแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น

จากแผนภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นกระบวนการวิจัยในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แห่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ประชุมกับเจ้าของพื้นที่วิจัย

หลังจากที่ได้วางแผนการวิจัยแล้ว คณะวิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง เพื่อร่วมประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ และขออนุญาตดำเนินการวิจัยในพื้นที่ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเจ้าของพื้นที่ทุกแห่งเป็นอย่างดี โดยการประชุมได้วางแผนการวิจัยออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ขั้นตอนการวิจัยในพื้นที่และการจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย

๒. การคัดเลือกสมาชิกและจัดตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

หลังจากประชุมแล้วมอบหมายให้วัดแต่ละแห่งได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่าแต่ละแห่งได้ประชาสัมพันธ์รับอาสาสมัครมาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว โดยสรุปแล้วมีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ ๑) มีความสมัครใจ ๒) เป็นบุคคลที่มีที่พำนักอยู่ในหรือใกล้พื้นที่วิจัยแต่ละแห่ง ๓) มีพฤติกรรมไม่เสื่อมเสีย ๔) เป็นผู้ที่มีพื้นฐานจิตสาธารณะ เช่น เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ สามัคคี รับผิดชอบ มีเมตตา กรุณา เป็นต้น ๕) ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวพบว่าวัดโพธิ์ วัดธาตุพระอารามหลวง และวัดหนองแขวงพระอารามหลวง ได้กลุ่มจิตสาธารณะเป็นพระภิกษุและสามเณร ส่วนวัดไชยศรีได้กลุ่มจิตสาธารณะเป็นเยาวชนทั้งหมด

๓. การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยหลังจากที่แต่ละวัดในพื้นที่วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะแล้ว ให้หาแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามความเหมาะสมกับทรัพยากรบุคคลและบริบทพื้นที่

๔. มอบหมายภาระหน้าที่ให้กลุ่มจิตสาธารณะดำเนินการ

มีการมอบหมายภาระหน้าที่ให้กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งได้ดำเนินการสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยการท่องเที่ยว สภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แล้วจัดทำเป็นรูปเล่มรายงาน เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสำรวจและสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละวัด โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาให้เท่านั้น เพื่อให้กลุ่มจิตสาธารณะได้ศึกษาหาข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เข้าใจสภาพปัญหา รวมทั้งกระบวนการท่องเที่ยวที่เหมาะสมในพื้นที่วิจัยอย่างแท้จริง ส่วนผู้วิจัยจะทำหน้าที่สังเกตการณ์ เป็นที่ปรึกษาให้กลุ่มจิตสาธารณะแต่ละแห่ง ตรวจสอบข้อมูล และสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและประชาชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูล

๕. การจัดทำฐานข้อมูล

ข้อมูลที่กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งได้สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ แล้วนำมารวบรวมและจัดระบบข้อมูลเป็นประเด็นสำคัญ ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในแต่ละพื้นที่ ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ แล้วนำมาทำเป็นรูปเล่มรายงานเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย และการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการเผยแพร่

๖. การศึกษาดูงาน

วัดในพื้นที่วิจัยมีการนำกลุ่มจิตสาธาธารณะไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อนำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

๗. การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

นิตหมายแต่ละวัดให้มานำเสนอผลการดำเนินงาน ๕ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของวัดแต่ละแห่ง ส่วนที่ ๒ สภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหาในแต่ละแห่ง ส่วนที่ ๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะของวัดแต่ละแห่ง ส่วนที่ ๔ ผลการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ส่วนที่ ๕ การดำเนินภารกิจของกลุ่มจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยมารวมกันที่วัดโพธิ์เพื่อนำเสนองาน ซึ่งเป็นการนำเสนอจากตัวแทนของแต่ละวัดและการนำเสนอของกลุ่มจิตสาธาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของแต่ละแห่ง

๘. กลุ่มจิตสาธาธารณะแต่ละวัดนำเที่ยวและดูผลการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

หลังจากแต่ละวัดนำเสนอกระบวนการดำเนินการและผลการดำเนินการแล้ว กลุ่มจิตสาธาธารณะทั้ง ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์ กลุ่มจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง กลุ่มจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขวงพระอารามหลวง และกลุ่มจิตสาธาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี ก็จะนำเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ซึ่งพบว่าแต่ละกลุ่มทำหน้าที่เป็นไกด์นำเที่ยวได้ดี สามารถเข้าใจแหล่งท่องเที่ยวและมีแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

๙. วิเคราะห์/สรุปผล/ปรับปรุงการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

หลังจากที่กลุ่มจิตสาธาธารณะทุกกลุ่มนำเที่ยวเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเป็นฐานในการวิเคราะห์สรุปแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่วิจัย และเสนอแนะเพื่อนำไปปรับใช้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสรุปผลแนวทางเสริมสร้างจิตสาธาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในภาพรวม และนำมาเป็นข้อมูลสรุปผลงานวิจัยด้วย

๔.๒ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์

แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธาธารณะของวัดในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง จำแนกออกเป็น ๕ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดโพธิ์

๑. วิเคราะห์แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์ พบว่า ทางวัดได้มีแผนจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธดังต่อไปนี้ ๑) แผนเฉพาะหน้าเร่งด่วน เป็นการมุ่งจัดการกับปัจจัยการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบัน และการแก้ปัญหาเร่งด่วน เช่น การดูแลรักษาปัจจัยการท่องเที่ยว ดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๒) แผนระยะกลาง เป็นแผนที่จะดำเนินการในระยะเวลา ๓-๕ ปี คือ การสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเพิ่มเติม โดยช่วงนี้ทางวัดกำลังสร้างลานพุทธ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ๔ ปาง อนุสรณ์สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางแสดงปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน แกะสลักด้วยหินทรายสีชมพู และกำลังสร้างพระธาตุมหาสารมีเจดีย์หลวงปู่โพธิ์ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปปางประทานพร แกะสลักด้วยหินทรายสีชมพู และ รูปเหมือนหลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ อดีตเจ้าอาวาส แกะสลักด้วยหินแกรนิต และ อัฐบริขารของหลวงปู่ เป็นต้น จัดอบรมเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวให้กับไกด์นำเที่ยวภายในวัด ทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเยาวชนในพื้นที่ ๓) แผนระยะยาว เป็นแผนระยะ ๕ ปีขึ้นไป มีแผนที่จะปรับปรุงเสนาสนะให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น จัดการท่องเที่ยวให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่ถูกต้องเหมาะสมกับปัจจัยการท่องเที่ยว เพื่อให้ปัจจัยการท่องเที่ยวมีความยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

๒. วิเคราะห์การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ

กระบวนการคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์จะเริ่มต้นจากการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจด้านการบริการท่องเที่ยว ให้อาสาสมัครเข้าเป็นสมาชิก จากนั้นจึงมีการคัดเลือกคุณสมบัติให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว ปัจจุบันจะเน้นเฉพาะกลุ่มพระภิกษุและสามเณรเป็นหลัก แต่อนาคตจะขยายไปสู่กลุ่มคนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคุณสมบัติ คือ ความเสียสละ มีเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบ มีความอดทน มีพฤติกรรมไม่ส่อไปในทางผิดศีลธรรม

๓. วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดโพธิ์จะใช้กระบวนการคัดเลือกที่มุ่งเน้นจิตอาสาให้มาสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม แต่ในช่วงแรกยังเน้นการรับสมัครเฉพาะพระภิกษุและสามเณรก่อน เพื่อเป็นการนำร่อง โดยมีคุณสมบัติพื้นฐาน คือ ความเสียสละ มีเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบ มีความอดทน มีพฤติกรรมไม่ส่อไปในทางผิดศีลธรรม และมีทักษะความสามารถที่หลากหลาย เพราะบางครั้งอาจมีการทำงานทดแทนกันได้ โดยคัดเลือกได้พระภิกษุ ๓ รูป และสามเณรอีก ๒ รูป จากนั้นทางวัดได้มีการจัดอบรมให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์ และการปฏิบัติที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกัน และยังพบว่าทางวัดได้มีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่กลุ่มจิตสาธารณะด้วยการให้เข้าปฏิบัติธรรมร่วมกับโครงการวิปัสสนาทายาท ใน

ระหว่างวันที่ ๑-๓๐ เมษายน ก่อนมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติงาน และยังมี การนำไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ด้วย เช่น ไปดูงานที่วัดหนองแขวงพระอารามหลวง ไปดูงานที่วัดพระธาตุขามแก่น (วัดเจติยภูมิ) วัดป่าบ้านตาด (หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน) และวัดป่าสุทธาวาส (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต) เพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และยังมี การประเมินผลการปฏิบัติงานอยู่เป็นช่วง เนื่องจากเป็นบุคลากรที่อยู่ภายในวัดจึงทำให้ประเมินผลได้ไม่ยาก นอกจากนี้ยังมีการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้กับวัดธาตุพระอารามหลวง วัดหนองแขวงพระอารามหลวง และวัดไชยศรี เพื่อปรับปรุงแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวต่อไป

๔. วิเคราะห์หลักธรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะ

หลักธรรมที่ทางวัดโพธิ์นำมาใช้ในการเสริมสร้างจิตสาธารณะพบว่ามี ๒ หลัก ประกอบด้วย ๑) หลักธรรมที่ว่าด้วยการสงเคราะห์ คือ จริ่งใจ (สังจา เมตตา กรุณา และปิยวาจา คือ แสดงออกทางกายและวาจาอย่างจริงใจ) ผีกตณ (ทมะ อตถจริยา การฝึกพฤติกรรมของตนเองเพื่อประโยชน์เกื้อกูล) อตทณ (ขันติ) และเสยสละ (จาคะ ทาน คือ การสละความเห็นแก่ตัว) และ ๒) หลัก ประโยชน์ ๓ คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งก็คือหลักธรรมที่ชื่อว่า “อตถะ” คือ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมาย ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) อตถะ การทำประโยชน์เพื่อตนเอง (๒) ปรัตถะ การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (๓) อุภยตถะ การทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

๕. วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

เมื่อวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ พบว่า มุ่งส่งเสริมความเข้าใจคุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยว การสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมให้มีความมุ่งมั่นในภาระหน้าที่ การสร้างความเข้มแข็งเบิกบานใจและการบริการอย่างมีความสุข เพื่อให้เกิดจิตสาธารณะและเป็นแรงผลักดันในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔.๒.๒ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง

๑. วิเคราะห์แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แผนการท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวงจำแนกออกเป็นการดูแลรักษาสิ่งท่องเที่ยว สำคัญของวัด คือ เจติยพระธาตุนครเดิมและพระลับ มีการจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะมาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวทั้งในรูปของการดูแลรักษา การป้องกันความเสียหาย การนำเที่ยว และการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์สิ่งท่องเที่ยวสำคัญของวัดให้ประชาชนทราบในวงกว้างมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นมารองรับ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น แผนระยะต่อไปคือการปรับปรุงอาคารสถานที่ให้เหมาะแก่การท่องเที่ยว โดยสรุปแล้ววัดธาตุพระอารามหลวงจะเน้นการดูแลรักษา และอนุรักษ์ปัจจัยการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเจติยพระธาตุนครเดิมและพระลับ การปรับปรุงอาคารสถานที่ และการจัดกิจกรรมกระตุ้นการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เช่น ป้ายเชิญชวนสักการะเจติยนครเดิมและสักการะพระลับ เป็นต้น

๒. วิเคราะห์การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ

การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มพระภิกษุและสามเณรภายในวัด โดยสร้างเป็นกลุ่มใหม่ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของกลุ่มเดิมที่ทำหน้าที่เฉพาะใน

บริเวณเจดีย์พระธาตุนครเดิมและวิหารคด โดยกลุ่มใหม่คัดเลือกจากความสมัครใจเข้ามาก่อน แล้วจึงมาอบรมให้ความรู้ภายหลัง โดยประธานกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุ คือ พระครูสิริสุตากรณ์, ดร. ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ได้รับแต่งตั้งให้เป็น ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง และเดิมที่มีหน้าที่ดูแลรักษาเสนาสนะภายในวัดอยู่แล้ว จึงเข้าใจบริบทพื้นที่เป็นอย่างดี ส่วนที่เหลืออีก ๔ รูป เป็นสามเณรที่อยู่ในวัดธาตุพระอารามหลวง ทั้งหมด โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความตั้งใจและเสียสละ

๓. วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะ

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง พบว่า มีการจัดประชุมให้นโยบายการท่องเที่ยวของวัดที่ชูเจดีย์พระธาตุนครเดิม และพระลับเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว การอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะให้เข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การมอบหมายภาระหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม และการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยสรุปแล้วใช้แนวทางการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและการเสริมทักษะในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการนำเที่ยว รวมทั้งการจัดอบรมแลกเปลี่ยนความรู้กับวัดอีก ๓ แห่ง เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงแนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๔. วิเคราะห์หลักธรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะ

จากการศึกษาหลักธรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะ พบว่า มีหลักธรรมที่สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะของจิตสาธารณะ คือ พรหมวิหาร ๔ คือ การฝึกจิตให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ๒) หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณสมบัติบุคลากรกลุ่มจิตสาธารณะ คือ ไตรสิกขา เพราะกลุ่มจิตสาธารณะจะต้องเป็นผู้ที่มีศีล เพราะจะทำให้มีพฤติกรรมที่สุจริต กลุ่มจิตสาธารณะจะต้องเป็นผู้ที่มีสมาธิ มีจิตใจที่สงบและมีคุณธรรมประจำใจ คือ พรหมวิหาร ๔ และกลุ่มจิตสาธารณะจะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา คือ มีความเข้าใจแหล่งท่องเที่ยวและวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) หลักธรรมที่ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มจิตสาธารณะ คือ อธิปไตย ๔ เพราะกลุ่มจิตสาธารณะจะต้องเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในการทำหน้าที่ (ฉันทะ) มีความขยันหมั่นเพียร และพยายามดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว (วิริยะ) มีความตั้งใจและเอาใจใส่ต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย (จิตตะ) การมีปัญญาไตร่ตรองใคร่ครวญ ตรวจสอบ รู้เท่าทันสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม (วิมังสา) ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๓ ส่วน สามารถนำมาใช้ส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๕. วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง พบว่า มีความพยายามที่จะสร้างกลุ่มจิตสาธารณะต้นแบบ โดยการคัดเลือกจากพระภิกษุและสามเณรภายในวัด จากนั้นจึงมีการมอบนโยบายและทิศทางการท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง การอบรมให้ความรู้และเสริมทักษะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและทักษะในการนำเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ และมีสิ่งตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งแก่กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อให้เป็นกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๔.๒.๓ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

๑. วิเคราะห์แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง พบว่า ยังไม่มีแผนการสร้างเสริมปัจจัยการท่องเที่ยวใหม่เพิ่มเติม เพราะเห็นว่าปัจจัยการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมมีความเหมาะสมอยู่แล้ว ส่วนใหญ่จึงเน้นแผนการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการจัดการบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การจัดการอาคารสถานที่ เช่น ความสะอาด ความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การจัดระบบศูนย์บริการนักท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดระเบียบการเข้าชม และการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

๒. วิเคราะห์การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ

จากการศึกษาการคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง พบว่า คัดเลือกจากกลุ่มเดิมที่มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งได้คัดสรรจากพฤติกรรมและผลการทำงานที่ผ่านมา โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากความซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี มีมารยาท และมีความสามารถในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้ดี มีพระภิกษุ ๑ รูป และสามเณรอีก ๔ รูป

๓. วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะ

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง พบว่า หลังจากที่ได้คัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเรียบร้อยแล้ว ได้มีการประชุมเพื่อทำความเข้าใจภาระหน้าที่ จากนั้นได้มอบหมายให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ไปสำรวจแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวว่ามีอะไรบ้าง หลังจากนั้นจึงได้ประชุมเพื่อรับทราบปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหา การสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การอบรมให้ความรู้และทักษะในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวัดที่ร่วมกับจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอีก ๓ แห่ง

๔. วิเคราะห์หลักธรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะ

จากการศึกษาหลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธของวัดหนองแขวง พบว่า มีการใช้ธรรมะเพื่อการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) หลักธรรมที่ว่าด้วยคุณสมบัติของกลุ่มจิตสาธารณะ ได้แก่ สะอาด สว่าง สงบ เมื่อจำแนกเป็นคุณสมบัติทางจิต คือ ความสะอาด : ความบริสุทธิ์ใจในการทำหน้าที่อย่างสุจริต ความสว่าง : มีความรู้และเข้าใจสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และการตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว สงบ : มีจิตใจสงบ ควบคุมอารมณ์ได้ดี และมีคุณธรรม เป็นต้น ๒) หลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติภาระหน้าที่ของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การมีมารยาท ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความเสียสละอดทน และความสามัคคี

๕. วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขวงพระอารามหลวง พบว่า มุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตใจก่อน เพื่อเป็นการปรับจิตใจให้มีทัศนคติที่ดีต่อ

การบริการด้านการท่องเที่ยว เห็นคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว จากนั้นจึงมีการเสริมสร้างองค์ความรู้ และทักษะในการท่องเที่ยวและทักษะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวต่อไป

๔.๒.๔ วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี

๑. วิเคราะห์แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดไชยศรี พบว่า มี ๖ ส่วน คือ ๑) การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้ชำรุดทรุดโทรมหรือเสียหาย ๒) การบริการนักท่องเที่ยว คือ การให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริการนักท่องเที่ยว และการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการในอนาคต ๓) การจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ทั้งในรูปของการนำเที่ยว การเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๔) การสร้างภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วม ๕) การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว คือ การสร้างองค์ความรู้ในการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เนื่องจากโบสถ์โบราณสร้างขึ้นโดยใช้วัสดุที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้แปลกแตกต่างจากที่แห่งอื่น การอนุรักษ์และซ่อมแซมจึงควรใช้องค์ความรู้ตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม จึงจะไม่ทำให้อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และ ๖) การสร้างกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับประเพณี ๑๒ เดือนของอีสาน

๒. วิเคราะห์การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะ

การคัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี พบว่า คัดเลือกเยาวชนในพื้นที่ที่มีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในวัดไชยศรี มีความเข้าใจแหล่งท่องเที่ยว เคยเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในวัดไชยศรี และมีความสมัครใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยวัดไชยศรีไม่ได้คัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะที่เป็นพระภิกษุและสามเณร เนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนน้อย อีกทั้งพระครูบุญชยากรท่านมีความประสงค์ที่จะให้เยาวชนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวและมีบทบาทสำคัญในแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยที่ผ่านมายาวชนกลุ่มนี้ได้ไปร่วมกิจกรรมการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวมาแล้วหลายแห่ง อีกทั้งยังได้เป็นตัวแทนเข้าร่วมเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวกับองค์กรอื่นๆ บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความภาคภูมิใจกับแหล่งท่องเที่ยวและกล้าแสดงออก

๓. วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะ

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี พบว่า มุ่งเน้นการส่งเสริมคุณธรรมด้านความเสียสละและความไม่เห็นแก่ตัว การปลูกฝังทัศนคติด้านการบริการผู้อื่น ส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และการแสดงออกในการการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมองค์ความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔. วิเคราะห์กิจกรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะ

จากการศึกษาหลักธรรมที่นำมาใช้ส่งเสริมจิตสาธารณะของวัดไชยศรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว คือ ๑) ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่เห็นแก่ตัว ๒) ปิยวาจา คือ การใช้วาจาและการสื่อสาร

ไพเราะ ท่วงทำนองที่เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีความจริงใจ และรู้จักกาลเทศะ ๓) อัธยาศัย คือ การเอื้อเฟื้อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม ๔) สมานัตตตา คือ การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีอคติ ทำให้คนอื่นไว้วางใจและน่าเชื่อถือ ซึ่งทางวัดไชยศรีนำมาใช้ในการส่งเสริมจิตสาธารณะ

๕. วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี พบว่า หลังจากที่ได้คัดเลือกสมาชิกและตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยวแล้ว มีการจัดประชุมเพื่อรับฟังนโยบายและแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัดจากเจ้าอาวาส เพื่อให้เข้าใจและปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จากนั้นก็มีการปลูกฝังทัศนคติให้รู้คุณค่า มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชนและวัด มอบหมายให้เก็บข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว การส่งไปอบรมเพิ่มเติมความรู้และทักษะเกี่ยวกับการบริการและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวัดโพธิ์ วัดธาตุ พระอารามหลวง และวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

๔.๒.๕ สรุปแนวทางการเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สรุปแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดทั้ง ๔ แห่ง โดยสรุปแล้วพบว่ามีแผนการด้านการท่องเที่ยวทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีแผนการอนุรักษ์ปัจจัยการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม ด้วยการดูแล รักษาป้องกัน พื้นฟู เพื่อให้ไม่ได้รับความเสียหาย และยึดอายุปัจจัยการท่องเที่ยว อีกแผนหนึ่งเป็นการสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อเป็นทางเลือกและดึงดูดนักท่องเที่ยว การจัดการสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ให้เอื้อต่อการท่องเที่ยว การจัดการบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การให้บริการนักท่องเที่ยว การจัดปัจจัยเสริมการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น จัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยว และการจัดระบบรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ส่วนการคัดเลือกคนเข้ามาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว คัดจากความสมัครใจ และความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความตั้งใจ ความรับผิดชอบ ความอดทน ความสามัคคี ความมีมารยาท และความเข้าใจแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น จากนั้นจึงตั้งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่การส่งเสริมกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จะเน้นการให้ความรู้และทักษะเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ทั้งในรูปของการประชุม อบรม สัมมนา และการดูงานตามสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่วนหลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณสมบัติของจิตสาธารณะ ได้แก่ สะอาด สว่าง สงบ เมื่อจำแนกเป็นคุณสมบัติทางจิต คือ ความสะอาด : ความบริสุทธิ์ใจในการทำหน้าที่อย่างสุจริต ความสว่าง : มีความรู้และเข้าใจสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และการตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว สงบ : มีจิตใจสงบ ความคุมอารมณ์ได้ดี และมีคุณธรรม เป็นต้น และหลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติภาระหน้าที่ของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การมีมารยาท ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ อดทน และความสามัคคี

ส่วนแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดทั้ง ๔ แห่ง จำแนกออกเป็น ๑) การคัดเลือกสมาชิกและตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว ๒) การจัดประชุมเพื่อรับฟังนโยบายและแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัดจากเจ้าอาวาส เพื่อให้เข้าใจและปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ๓) การปลูกฝังทัศนคติให้รู้คุณค่า มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชนและวัด ๔) มอบหมายให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเก็บข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว เก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยการท่องเที่ยว ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเสนอแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยให้จัดทำเป็นรูปเล่มรายงาน ๕) การส่งไปอบรมเพิ่มเติมความรู้และทักษะเกี่ยวกับการบริการและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๖) การสรุปและประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๗) การปรับปรุงแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งต่อไป

๔.๓ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทำให้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยได้จำแนกการวิเคราะห์ผลการวิจัยออกเป็น ๔ ประเด็นหลัก คือ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านกายภาพ วิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคม วิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจ และวิเคราะห์การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๓.๑ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดโพธิ์

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดโพธิ์ พบว่ากลุ่มจิตสาธารณะเป็นพระภิกษุ ๓ รูป และสามเณรอีก ๒ รูป โดยกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดโพธิ์ มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๔ ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่กลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ทางด้านกายภาพ จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) มีผลต่อร่างกายของกลุ่มจิตสาธารณะ ทำให้มีทักษะที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวทางด้านร่างกาย เช่น การรักษาความสะอาดของร่างกาย การแต่งกายเหมาะสม การบริการนักท่องเที่ยวอย่างมีมารยาทที่ดี การมีบุคลิกภาพที่ดีและมีพฤติกรรมที่เป็นกัลยาณมิตรต่อนักท่องเที่ยว ๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยว คือ ทำให้มีการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๒. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคม

ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะวัดโพธิ์มีความสามัคคีกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว การเคารพ

กฎเกณฑ์ทางสังคมและระเบียบการท่องเที่ยว การไม่เบียดเบียนกัน และการบริการนักท่องเที่ยวด้วยมิตรไมตรี

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ

ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะวัดโพธิ์ เห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว มีความสำนึกกรังแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดโพธิ์ มีความพึงพอใจในการช่วยเหลือกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว เอาใจใส่ภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ก่อให้เกิดความชื่นชมยินดีในแหล่งท่องเที่ยว มีความห่วงแหนและปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความเข้าใจสภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว สามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ และยังเข้าใจกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

๔.๓.๒ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง พบว่า กลุ่มจิตสาธารณะเป็นพระภิกษุ ๑ รูป และสามเณรอีก ๔ รูป โดยกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดธาตุพระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๔ ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวงทางด้านกายภาพ มีผลทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีคุณลักษณะทางกายภาพที่ดี มีบุคลิกภาพดี มีพฤติกรรมที่น่าเลื่อมใส นอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อแหล่งท่องเที่ยวในรูปของการช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของแหล่งท่องเที่ยว สามารถเป็นไกด์นำเที่ยวได้ดี และเข้าใจวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยว

๒. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะในทางสังคม ดังต่อไปนี้ มีความสัมพันธ์อันดีในกลุ่ม เพราะสามารถทำงานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกันได้ ยอมรับและปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์ของวัดและกฎเกณฑ์ทางสังคมได้ดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือกิจกรรมของวัด เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เป็นกลุ่มนำในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและมีทักษะในการเป็นไกด์นำเที่ยวได้ดี นอกจากนี้ยังเข้าร่วมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตามที่ทางวัดจัดขึ้นหรือส่งเข้าร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุพระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านจิตใจดังต่อไปนี้ ทำให้มีความสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว มีความซาบซึ้งต่อแหล่งท่องเที่ยว มีความสมัครใจช่วยเหลือกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของวัด มีความสำนึกถึงคุณค่าและกตัญญูต่อแหล่งท่องเที่ยว จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และความปรารถนาที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความยั่งยืนต่อไป เนื่องจาก การที่กลุ่มจิตสาธารณะได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญภายในวัด ทำให้เข้าใจคุณค่าและ รู้สึกหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจดีย์พระธาตุนครเดิมและพระลับ

๔. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดธาตุนคร พระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านปัญญาดังต่อไปนี้ ทำให้สามารถจดจำข้อมูลของแหล่ง ท่องเที่ยวได้ดี มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจบริบท สภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งรู้จักวิธีการแก้ปัญหา ตลอดถึงมีทักษะในการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง เหมาะสม โดยกลุ่มจิตสาธารณะวัดธาตุนครพระอารามหลวงสามารถซ่อมแซมกระเบื้องติดองค์เจดีย์ พระธาตุนครเดิมที่หลุดล่อนได้ เนื่องจากได้เรียนรู้วิธีการติดกระเบื้องกับช่างที่มาทำงานก่อสร้างในวัด ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมทางปัญญาอีกรูปแบบหนึ่ง

๔.๓.๓ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่ง ท่องเที่ยวของวัดหนองแวงพระอารามหลวง

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแวง พระอารามหลวง พบว่า กลุ่มจิตสาธารณะเป็นพระภิกษุ ๑ รูป และสามเณรอีก ๔ รูป โดย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดหนองแวงพระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะ จำแนกออกเป็น ๔ ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแวง พระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) มี ผลต่อร่างกาย คือ ทำให้พัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อยมากขึ้น มีมารยาท ดีงามต่อนักท่องเที่ยว ๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยว คือ มีความขยันหมั่นเพียรและมีทักษะในการดูแล รักษาแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ทำให้แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงมีความสวยงาม สะอาด เรียบร้อย และ ปลอดภัย

๒. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแวง พระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านสังคม ดังต่อไปนี้ สามัคคีกันในกลุ่ม ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับ นักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม และอาสาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวและงาน ด้านอื่นๆ เพราะช่วงที่ว่างเว้นจากงานด้านการท่องเที่ยวมักจะมาของงานทำด้านอื่นๆ ด้วย ช่วยงาน โรงเรียนวัดหนองแวง ช่วยจัดอาคารสถานที่ในการจัดประชุม เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการ เสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นแรงผลักดันให้สร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่างๆ

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแวง พระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ ดังต่อไปนี้ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความ สนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว มีจิตใจอาสาสมัครเสนอตนเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว ตระหนัก

ถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความพึงพอใจต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความเสียสละอุทิศตนช่วยเหลืองานด้านการท่องเที่ยว มีอัธยาศัยดีงาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี มีน้ำใจต่อผู้อื่น มีความกล้าแสดงออก มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะของจิตบริการที่เหมาะสมแก่การรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว

๔. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดหนองแขวง พระอารามหลวง มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังต่อไปนี้ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ทั้งความเป็นมา ความหมายและความสำคัญ มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนต่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เข้าใจการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เช่น วิธีการบำรุงรักษาสิ่งของต่างๆ ในองค์พระธาตุแก่นนคร อนุสรณ์สาธุชน สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด รวมทั้งการประเมินผลการท่องเที่ยวของวัดได้

๔.๓.๔ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี พบว่า กลุ่มจิตสาธารณะเป็นเยาวชนทั้งหมด โดยกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะของวัดไชยศรี มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๔ ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ โดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) มีผลต่อร่างกาย คือ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีพฤติกรรมทางกายที่ดี มีบุคลิกภาพที่ดี มีมารยาทดี เนื่องจากทางวัดมุ่งเน้นให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความเปลี่ยนแปลงทางรูปธรรมให้ปรากฏชัด เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่เยาวชนกลุ่มอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่อุทิศกำลังช่วยเหลืองานในแหล่งท่องเที่ยว มีทักษะในการจัดกิจกรรมหลายอย่าง เช่น เป็นผู้นำกลุ่มเยาวชนมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากชาวบ้านได้เปิดพื้นที่ให้เยาวชนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ โดยคนเฒ่าคนแก่จะคอยเป็นที่เลี้ยงให้คำปรึกษา ๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยว คือ กลุ่มจิตสาธารณะเป็นแกนนำเยาวชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างกิจกรรมกระตุ้นแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรีมีการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว ทั้งภายในแหล่งท่องเที่ยวและนอกสถานที่

๒. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านสังคม ดังต่อไปนี้ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรีมีสามัคคีกันในกลุ่ม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การกล้าแสดงออกต่อสาธารณะ เช่น เป็นแกนนำเยาวชนในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การมีพฤติกรรมไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดีทางสังคม อุทิศตนเพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชน วัด และโรงเรียน ทั้งยังเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างชุมชน (บ้าน) วัด และโรงเรียน

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ

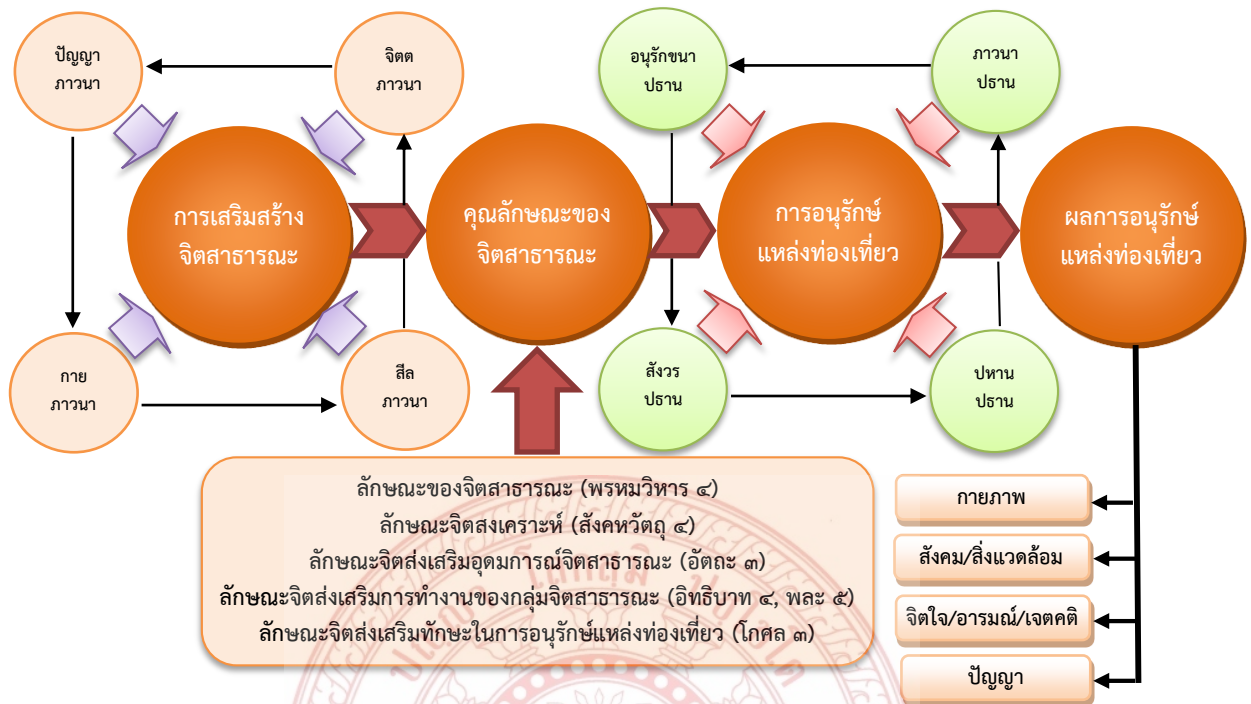
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ ดังต่อไปนี้ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และมีจิตใจอาสาสมัครเสนอตัวช่วยเหลือแหล่งท่องเที่ยว ถูกปลูกฝังให้มีความศรัทธา (เชื่อ) ซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว คือ มีความเชื่อและซาบซึ้งโบสถ์เก่า ซึ่งมีภาพจิตรกรรมเรื่องราวในวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไช นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีจิตบริการอีกด้วย

๔. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดไชยศรี มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังต่อไปนี้ ทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รู้จักประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัดไชยศรีกับชุมชนสาวะถี เข้าใจบริบทพื้นที่ เข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว มีการเรียนรู้วิธีการดูแลรักษาโบสถ์เก่าจากปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้เข้าใจวิธีการอนุรักษ์โบสถ์เก่าได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มแกนนำที่นำวัฒนธรรมสังข์สินไชไปแสดงยังสถานที่ต่างๆ ด้วย รวมทั้งมีทักษะในการเป็นไกด์นำเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๔ สรุปกระบวนการและผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงได้สรุปกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๓ แสดงแนวทางและผลการเสริมสร้างจิตตภาพานาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษแหล่งท่องเที่ยว

จากแผนภาพแสดงแนวทางและผลการเสริมสร้างจิตตภาพานาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กัน ดังคำอธิบายต่อไปนี้

๑. สรุปแนวทางการเสริมสร้างจิตตภาพานา

แนวทางการเสริมสร้างจิตตภาพานาเชิงพุทธของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้ดำเนินการเพื่อสร้างจิตตภาพานาแก่กลุ่มจิตตภาพานาก่อน เพื่อเสริมสร้างจิตให้มีคุณลักษณะเป็นจิตตภาพานา ก่อนที่จะให้กลุ่มจิตตภาพานาทำหน้าที่อนุรักษแหล่งท่องเที่ยวต่อไป จากการศึกษาการเสริมสร้างจิตตภาพานาในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างจิตตภาพานา พบว่า มีกระบวนการเสริมสร้างจิตตภาพานาตามหลักภาพานา ๔ เพราะไม่ได้เน้นเฉพาะการเสริมสร้างทางด้านจิตใจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการหล่อหลอมร่วมกันทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) การเสริมสร้างจิตตภาพานาทางด้านกายภาพ คือ การเสริมสร้างส่วนที่เป็นกายภาพ การฝึกพัฒนาทางร่างกาย การควบคุมอินทรีย์ การเสริมสร้างกุศลธรรม รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ความสะอาดร่างกาย การแต่งกาย กิริยามารยาท พฤติกรรมสุจริต ความขยันหมั่นเพียร การสำรวมกาย บุคลิกลักษณะ และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ๒) สีสภาพานา คือ การพัฒนาความประพฤติ การอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อปัญหาความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น การยอมรับกติกาทางสังคม เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การปฏิบัติตามจารีต วัฒนธรรม ประเพณี การมี

ส่วนร่วมทางสังคม โดยสรุปแล้วเป็นการปฏิบัติตามศีล ๓) จิตตภาวนา คือ ฝึกหัดพัฒนาจิตให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง โดยการฝึกสมถกัมมัฏฐานเพื่อให้จิตสงบและเป็นสมาธิ มีสติและสัมปชัญญะ และเจริญงอกงามในคุณธรรม ส่งเสริมคุณลักษณะจิตบริการ เช่น เมตตา กรุณา มีฉันทะ มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีเจตคติที่ดีต่อคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้สึกรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ๔) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกหัดพัฒนาทางด้านปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาทางโลก เป็นการฝึกความจำ ความรู้ ความคิด การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า เพื่อนำมาใช้ในแหล่งท่องเที่ยวในรูปของการศึกษาบริบทพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว สภาพของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว การแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เป็นต้น และปัญญาทางธรรม คือ การฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน การฝึกสติปัญญา ๔ เป็นต้น สรุปแล้วมีกระบวนการฝึกปัญญาแบบโปรโตไซอะ โยนิโสมนสิการ และการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะมีการใช้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กายภาวนา เป็นการใช้อุบายให้สัมพันธ์กับกายหรือใช้จิตให้รู้เท่าทันกาย เพื่อให้มีการสำรวมกาย สีลภาวนา เป็นการใช้กระบวนการทางสังคมและสิ่งแวดล้อมช่วยหล่อหลอมและควบคุมพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ใช้จิตควบคุมพฤติกรรมไม่ให้ก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม ส่วนจิตตภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีพลัง มีกุศลธรรม และควบคุมอารมณ์ได้ดี และปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาสติปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ผ่านกระบวนการทางสุดมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ซึ่งทั้ง ๔ ด้าน เป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มีคุณลักษณะเป็นสาธารณะทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจ เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน

๒. สรุปคุณลักษณะของจิตสาธารณะ

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะมีผลทำให้จิตมีคุณลักษณะโน้มเอียงไปในทางสาธารณะมากยิ่งขึ้น โดยจำแนกคุณลักษณะของจิตสาธารณะออกเป็น ๕ คุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) คุณลักษณะของจิตสาธารณะ ได้แก่ (๑) คุณธรรมประจำจิตสาธารณะ คือ พรหมวิหาร ๔ เป็นการฝึกจิตให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (๒) คุณสมบัติของจิตกลุ่มควบคุมกิเลส คือ ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ (ความสะอาด คือ จิตใจบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ใจในการทำหน้าที่อย่างสุจริต ความสว่าง คือ การเข้าใจสภาพความเป็นจริง มีความรู้และเข้าใจสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และการตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว สงบ คือ มีจิตใจสงบ มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี และ (๓) คุณสมบัติของจิตที่มีคุณธรรมเกื้อกูล คือ เสียสละ ความอดทน กัลยาณมิตร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเกื้อกูล (ประโยชน์) ความเห็นอกเห็นใจ ซื่อสัตย์สุจริต มีความเชื่อมั่นในความดีงาม เป็นต้น

๒) คุณธรรมจิตสาธารณะด้านการสงเคราะห์ ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น รวมไปถึงการลดความเห็นแก่ตัวและความถือตัวด้วย (๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว วาจาอันเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีค่าพูดที่เจริญไมตรี พูดด้วยความจริงใจ (มีเมตตา กรุณา) คำพูดจงใจ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ การสงเคราะห์ด้วยคำพูดดีงาม มีประโยชน์ (๓) อตถจริยา หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิด

หรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ความปรารถนาจะช่วยเหลือเกื้อกูล (๔) สมานัตตตทามาหมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดั้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล ทำให้มีพฤติกรรมน่าเชื่อถือ

๓) คุณธรรมที่ส่งเสริมอุดมการณ์จิตสาธารณะ คือ หลักประโยชน์ ๓ ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งก็คือหลักธรรมที่ชื่อว่า “อัตถะ” คือ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมาย ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) อัตตัตถะ การทำประโยชน์เพื่อตนเอง คือ การช่วยเหลืองานจิตสาธารณะด้านการท่องเที่ยวเป็นการประกอบกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง (๒) ปรัตถะ การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ การช่วยเหลืองานด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์แก่แหล่งท่องเที่ยว (วัด) ประโยชน์แก่ชุมชน ประโยชน์แก่นักท่องเที่ยว และประโยชน์แก่สังคม (๓) อุภยัตถะ คือ การทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เพราะการช่วยงานด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่น แหล่งท่องเที่ยว และสังคม ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งมีความภาคภูมิใจกับการได้มีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว

๔) คุณธรรมที่ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มจิตสาธารณะ จำแนกออกเป็น ๒ หลักธรรม คือ (๑) อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ ความพึงพอใจ มีความรักในสิ่งที่ทำ และปรารถนาทำให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เพราะกลุ่มจิตสาธารณะจะต้องเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในการทำหน้าที่ในแหล่งท่องเที่ยว มีความรักและห่วงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความปรารถนาที่จะอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, วิริยะ มีความขยันหมั่นเพียร มีความพยายาม มีความเข้มแข็ง มีความอดทนในการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, จิตตะ ความคิดมุ่งไปในกิจที่ทำ การเอาใจใส่ มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การอุทิศตัวอุทิศใจให้กับการทำงานในแหล่งท่องเที่ยว มีความตั้งใจและเอาใจใส่ต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในแหล่งท่องเที่ยว, วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญและตรวจตราหาเหตุผล ตรวจสอบหาข้อดีข้อด้อย เพื่อประกอบการวางแผน การใช้ปัญญาไตร่ตรองใคร่ครวญ ตรวจสอบ เพื่อให้รู้เท่าทันสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการคิดค้นหาเครื่องมือมาใช้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถประเมินค่าและวัดผลการอนุรักษ์ได้ (๒) พละ ๕ หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน (พลังที่เป็นแรงผลักดันให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ) ประกอบด้วย สัทธา ความเชื่อในสิ่งที่ทำ โดยเชื่อมั่นว่าการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวจะทำให้เกิดคุณค่าต่อตนเอง ต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม, วิริยะ ความเพียร ความพากเพียรในการทำงานด้านการท่องเที่ยว, สติ ความระลึกได้ การตระหนักรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ การระลึกได้ไม่ลืมหูลงถึงแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, สมาธิ ความมุ่งมั่นตั้งใจในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, ปัญญา ความรู้ ความคิด ความจำ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การหาแนวทางประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ซึ่งเป็นขั้นการใช้องค์ความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหลักธรรมทั้ง ๒ ส่วน สามารถนำมาใช้ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๕) หลักธรรมที่ส่งเสริมทักษะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว คือ โภคส ๓ หมายถึง ความฉลาด ความเชี่ยวชาญ ความสามารถ ทักษะ (Skill) ได้แก่ ๑) อายโภคส คือ ความฉลาดในความเจริญ มีความรอบรู้ในทางที่เจริญ และรู้จักเหตุของความเจริญ ทำให้เกิดความเข้าใจ มีทักษะ มีความชำนาญในกระบวนการวิธีอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๒) อปายโภคส คือ ความฉลาดในความเสื่อม มีความ

รอบรู้ในทางเสื่อม และรู้เหตุของความเสื่อม ทำให้เข้าใจสภาพ ปัญหา และสาเหตุของการเกิดปัญหา ในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) อุปายโกศล คือ ความฉลาดในอุปาย รู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีจะทำให้สำเร็จ ทำให้มีความเข้าใจและมีทักษะความชำนาญในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว

๓. สรุปการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากการศึกษาการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง ผู้วิจัยพบว่า มีกระบวนการ ๔ ส่วน คือ กระบวนการเฝ้าระวัง กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการพัฒนา รวมทั้งกระบวนการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสัมมปปธาน ๔ ของพระพุทธศาสนา

๑) สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลมิให้เกิดขึ้น

เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นการเฝ้าระวังปัญหาหรือมลภาวะที่จะมากกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องมีการสอดส่องดูแลสิ่งที่จะเป็นภัยคุกคามต่อแหล่งท่องเที่ยว สสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งสภาพภูมิอากาศที่จะมาทำลายถาวรวัตถุอันเป็นแหล่งท่องเที่ยว การเฝ้าระวังปัญหาจากสังคมและวัฒนธรรมที่จะกระทบกับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินแนวโน้มของสิ่งต่างๆ ที่จะกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว คอยเฝ้าระวังผลกระทบที่จะมาในรูปแบบของสิ่งแวดล้อมด้วย รวมทั้งการเฝ้าระวังกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ให้กระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาสภาพปัญหาและวิเคราะห์แนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยว

๒) ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรละหรือเพียรกำจัดปัญหา คือ กระบวนการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว เมื่อเข้าใจปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาว่ามาจากอะไร เมื่อรู้แล้วก็หาวิธีการแก้ไขปัญหา โดยให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย กำหนดเครื่องมือที่จะใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งการจัดปัจจัยเสี่ยงที่จะกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาและกำจัดปัจจัยเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว

๓) กวานาปธาน เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรเสริมสร้างให้เจริญขึ้นหรือให้ดียิ่งขึ้น คือ กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น หลังจากที่แก้ปัญหาเรียบร้อยแล้วก็นำมาสู่กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น เช่น พัฒนาระบบการทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาระบบไฟฟ้า พัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว พัฒนากลุ่มจิตอาสาธรรมเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงระเบียบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว เช่น พัฒนาห้องน้ำ พัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พัฒนาระบบรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดระเบียบลานจอดรถให้กับนักท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้นหรือให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการเพียรรักษาสิ่งที่ดีเอาไว้ไม่ให้เสื่อม คือ เมื่อมีกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จึงมีกระบวนการดูแลรักษาแหล่ง

ห้องเที่ยว การป้องกันปัญหาหรือภัยคุกคามต่อแหล่งท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้ได้รับความเสียหาย การปลูกฝังวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนของกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนต่อไป

๔. สรุปผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ/อารมณ์/เจตคติ และผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ โดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ (๑) มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีพัฒนาบุคลากรอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อยมากขึ้น มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว แสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรต่อนักท่องเที่ยว มีความขยันหมั่นเพียร มีทักษะความสามารถในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การทำความสะอาด การจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยว และการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น (๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ คือ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม ปลอดภัย และทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาวะเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว มีปัจจัยการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านสังคม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีผล ๒ ส่วน คือ ๑) มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านสังคม คือ กลุ่มจิตสาธารณะมีความสามัคคีกันในกลุ่ม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอาวัดเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีกายสุจริต การรู้จักแบ่งปัน ๒) มีผลต่อสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม และการเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี การเป็นมิตรต่อแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติร่วมกัน มีทักษะในการปรับตัวและรับการถ่ายทอดภูมิความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวจากปราชญ์ชาวบ้านได้ดี และอาสาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวและงานด้านอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นแรงผลักดันให้อาสาสมัครสร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่สังคมในด้านต่างๆ

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านจิตใจ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านจิตใจ จำแนกผลได้ ๑๑ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด การตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ๒) ทำให้มีความสนใจ คือ ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำไปสู่การสำรวจและศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และยังทำให้เกิดการเอาใจใส่แหล่งท่องเที่ยวด้วย ๓) ทำให้มีความตระหนัก

และตอบสนอง คือ ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว และมีปฏิกิริยาตอบสนองด้วยการหาวิธีการดูแลรักษาและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยว ๔) ทำให้มีอัยยาศัยสาธารณะ คือ มีอัยยาศัยดีงาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี มีน้ำใจต่อผู้อื่น มีความกล้าแสดงออกต่อสาธารณะ และตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นสาธารณะสมบัติ ๕) ทำให้มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความชื่นชอบ ความพึงพอใจ มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความพึงพอใจต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความชื่นชมยินดีในแหล่งท่องเที่ยว ๖) ทำให้มีความรู้สึกสำนึกสาธารณะ คือ สำนึกกว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา เช่น การเห็นความสำคัญ ความหวงแหน ความผูกพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นต้น ๗) ทำให้มีคุณธรรม เช่น มองโลกในแง่ดี ความมีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ความเสียสละ มีศรัทธา มีสัมมาทิฐิ มีโนสุจริต มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รวมทั้งมีความซาบซึ้งในความดีงาม ๘) ทำให้มีจิตบริการ เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีอัยยาศัยดี ไม่มีความรู้สึกถือตัว มีจิตใจอาสาสมัครเสนอนตนเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว มีความเสียสละอุทิศตนช่วยเหลืองานด้านการท่องเที่ยว ๙) ทำให้เกิดแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ เช่น มีความมุ่งมั่น ความทุ่มเท มีอุดมการณ์ มีเป้าหมาย มีกำลังใจที่ดี มีความเชื่อมั่น มีความคาดหวังต่อผลของการกระทำดีงาม ๑๐) ทำให้มีเจตคติที่ดี คือ เจตคติส่วนตัว เช่น การเปิดใจพร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความใฝ่รู้ ความมีเหตุผล การทักษะในการคิด การมีทัศนคติที่ดี เป็นต้น และการมีเจตคติทางสังคม การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม เคารพสิทธิผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น และการมีอุดมคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว ๑๑) ทำให้มีสุขภาวะทางจิตใจ เช่น จิตในสงบ มีกุศลจิต เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะของจิตบริการที่เหมาะสมแก่การรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านปัญญา ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ทั้งความเป็นมา ความหมายและความสำคัญ มีความสามารถในการจำแนกแจกแจงเนื้อหาสาระสามารถแปรความ ดีความ และอธิบายความเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์บริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว ๓) มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด คือ มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวิธีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนต่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น เข้าใจกระบวนการป้องกัน กระบวนการดูแลรักษา และกระบวนการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม ๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตด้วย

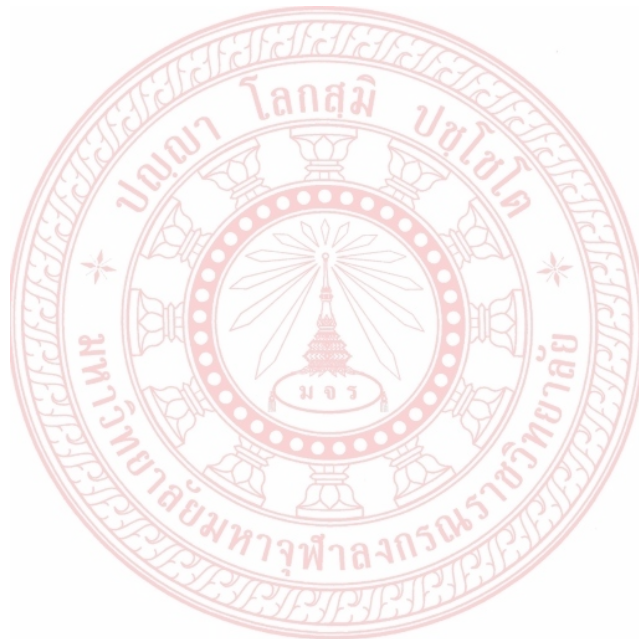
สรุป การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่กลุ่มจิตสาธารณะก่อน โดยใช้กระบวนการตามหลักภavana ๔ คือ กายภavana เป็นการใช้จิตให้สัมพันธ์กับกายหรือใช้จิตให้รู้เท่าทันกาย เพื่อให้มีการสำรวมกาย และดูแลรักษาหรืออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ สีสภavana เป็นการใช้กระบวนการทางสังคมและ

สิ่งแวดล้อมช่วยหล่อหลอมและควบคุมพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ใช้จิตควบคุมพฤติกรรมไม่ให้ก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม ทำให้เกิดสัมพันธภาพกับสังคม มีพฤติกรรมเกื้อกูลและบริการในแหล่งท่องเที่ยว ส่วนจิตตภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีพลัง มีกุศลธรรม และควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ความเสียสละในการช่วยงานด้านการท่องเที่ยว ในขณะที่ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาสติปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ผ่านกระบวนการทางสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวและเข้าใจกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ซึ่งทั้ง ๔ ด้าน เป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มีคุณลักษณะสาธารณะ เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน เพื่อทำให้จิตมีคุณลักษณะสาธารณะก่อน จากนั้นจึงนำไปใช้ในกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

กระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเป็นไปตามแนวทางสัมมปปธาน ๔ คือ ๑) สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลมิให้เกิดขึ้น เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นการเฝ้าระวังปัญหาหรือมลภาวะที่จะมากระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเฝ้าระวังกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ให้กระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาสภาพปัญหา การป้องกัน และวิเคราะห์แนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยว ๒) ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรละหรือเพียรกำจัดปัญหา คือ กระบวนการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว ทาวิธการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาลงและกำจัดปัจจัยเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ๓) ภาวนาปธาน เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรเสริมสร้างให้เจริญขึ้นหรือให้ดียิ่งขึ้น คือ กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น หลังจากที่แก้ปัญหาเรียบร้อยแล้วก็นำมาสู่กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว เช่น พัฒนาห้องน้ำ พัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พัฒนาระบบรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ๔) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรรักษาสິงที่ดีเอาไว้ไม่ให้เสื่อม คือ เมื่อมีกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จึงมีกระบวนการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาหรือภัยคุกคามต่อแหล่งท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้ได้รับความเสียหาย รวมทั้งการปลูกฝังวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนต่อไป

ส่วนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธมีผลที่สามารถจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านกายภาพ คือ กลุ่มจิตสาธารณะมีพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะอันพึงประสงค์ มีประสิทธิภาพในการปกป้อง ดูแล รักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ส่วนการเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านสังคม จะทำให้เกิดการปรับตัวเข้ากับสังคม พฤติกรรมอันพึง

ประสงค์ เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี เป็นอาสาสมัครช่วยงานทางด้านการท่องเที่ยวและงานสังคม
ด้านอื่นๆ ในขณะที่การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านจิตใจ จะสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะของ
จิตบริการที่เหมาะสมแก่การรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวและรับผิดชอบต่อสังคมด้านอื่นๆ ด้วย และการ
เสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านปัญญา จะทำให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการการ
ถ่ายทอด และทักษะในการดูแลรักษาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบปรากฏการณ์ทางสังคมและข้อมูลเชิงลึกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ คณะวิจัยจึงได้กำหนดพื้นที่วิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่วิจัย โดยงานวิจัยนี้ชื่อว่า “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีเนื้อหาหลัก ๓ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น โดยมีเนื้อหาโดยสรุปเป็นรายประเด็นดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จิตสาธารณะ หมายถึง จิตที่มีความตื่นรู้และรู้สึกตัว มีเจตนารมณ์เป็นกุศล ตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่นและของส่วนรวม มีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน จิตที่ไม่เห็นแก่ตัวและเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ มีความสมัครใจช่วยเหลือ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ สำนึกความรับผิดชอบ และคิดให้บริการผู้อื่นและสังคมด้วยความเสียสละ จิตที่มีความเอื้อเฟื้อต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งดีงามและมุ่งหวังในการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์สาธารณประโยชน์ จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นจิตที่มีคุณลักษณะที่ประกอบด้วย กุศลธรรมและสำนึกของความดีงาม

งานวิจัยนี้ได้จำแนกจิตสาธารณะออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ ๑) องค์ประกอบภายในจิต คือ คุณลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความไม่เห็นแก่ตัว จิตมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีวิถีจิตเป็นกุศลธรรม แนวความคิดและอุดมการณ์สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๒) องค์ประกอบภายนอก คือ ส่วนที่เป็นสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งคติ ความเชื่อ ทศนคติ เจตคติ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวหล่อหลอมและกำหนดคุณลักษณะจิตให้เกื้อกูลต่อสังคมด้วย ๓) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของจิตสาธารณะในทางพฤติกรรม เช่น การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประพฤตีสุจริต การไม่เบียดเบียน การไม่ทำความเสียหายแก่สาธารณสมบัติ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การไม่ปิดกั้นโอกาสของผู้อื่นในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม การ

เคารพสิทธิของผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอาสาสมัครทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม การบริการสังคม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อม

คุณลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะมีดังต่อไปนี้ เป็นจิตที่มีลักษณะเสียสละ จิตที่มีลักษณะสาธารณชน (จิตที่มองความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคมอย่างสร้างสรรค์) จิตที่เป็นกุศล (คิดแต่สิ่งที่เป็นกุศลซ้ำๆ บ่อยๆ) จิตที่มีลักษณะเต็มใจในการทำเพื่อส่วนรวม จิตตื่นและรู้สึกตัว จิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล จิตอาสา จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว จิตบริการ จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่อนุรักษ์สิ่งดีงาม จิตสำนึกร่วมทางสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก และจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม โดยจิตสาธารณะมีความสำคัญ ๔ ส่วน คือ

๑) มีความสำคัญต่อตนเอง คือ ทำให้เป็นผู้เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความถือตัวน้อย จิตใจปลอดโปร่ง เบาสบาย ลดตัณหา มานะ ทิฐิ อคติและไม่โลภ

๒) ความสำคัญต่อผู้อื่น คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข

๓) ความสำคัญต่อสังคม โดยจำแนกออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความสำคัญต่อครอบครัว คือ มีความรักความสามัคคีกันในครอบครัว มีความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เป็นต้น (๒) ความสำคัญต่อองค์กร คือ ทำให้องค์กรเข้มแข็ง มีความสามัคคีกันในองค์กร มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในองค์กร เป็นต้น (๓) ความสำคัญต่อชุมชน คือ ทำให้สังคมไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรงในสังคม ช่วยกันดูแลรักษาสาธารณสมบัติ ปราศจากอาชญากรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เคารพและให้เกียรติกันตามบทบาทหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบทางสังคม เป็นต้น (๔) ความสำคัญต่อประเทศ คือ คนในประเทศเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่มีวิกฤติการณ์ภายในประเทศ ชาตินี้มีความมั่นคง การอนุรักษ์และรักษาสমบัติชาติได้ ประเทศชาติมีการพัฒนาได้ดี และอาชญากรรมในชาติลดน้อยลง คนในประเทศอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นต้น (๕) ความสำคัญต่อโลก คือ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาติ ไม่ข่มขู่คุกคาม กล่าวหา โจมตีกัน ไม่แทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ไม่เหยียดหยามทางเชื้อชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน และไม่ทำให้เกิดสงคราม รวมทั้งการช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๔) ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทำลายทรัพยากรสาธารณะและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้พบว่า ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑) ปัจจัยภายนอก คือ เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะเป็นส่วนที่กลุ่มเกลาและหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมและทัศนคติอันพึงประสงค์ ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะเมื่ออยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมดีงาม สังคมและสิ่งแวดล้อมก็จะหล่อหลอมให้มีจิตใจดีงามไปด้วย

๒) ปัจจัยภายใน คือ เป็นส่วนที่เกิดจากทัศนคติ ความสำนึก การตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ รวมทั้งคุณธรรมภายในจิตด้วย โดยจะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลาร่างกายอย่างเหมาะสมจึงจะทำให้จิตใจสงบสุขและมีความเมตตากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการฝึกจิตสาธารณะจะต้องทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน จึงจะทำให้การเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นไปอย่างรอบด้าน

การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปแล้ว มีนักวิชาการได้จำแนกออกเป็นหลายรูปแบบ โดยงานวิจัยนี้ได้จำแนกออกเป็น ๗ รูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยกระบวนการด้านจิตพิสัยจะเน้นกระบวนการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการพัฒนาจิตสาธารณะจนเป็นลักษณะนิสัย

๒) ส่งเสริมความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน ทั้งในรูปของการส่งเสริมการตระหนักรู้คุณค่าสิ่งสาธารณะ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการดูแลรักษา

๓) การจัดสิ่งเร้าให้เอื้อต่อจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) การจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (๒) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (๓) มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงามและเป็นธรรม และ (๔) การสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเกื้อกูล

๔) ส่งเสริมทักษะทางสังคม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การสร้างมิตรภาพเพื่อให้ความผูกพันกัน (๒) เรียนรู้การจัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม เพื่อให้มีกระบวนการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ (๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน

๕) ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้มีความคิดและพฤติกรรมละเมิดผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม

๖) ฝึกให้มีจิตอาสาควบคู่กันไป ๓ รูปแบบ คือ (๑) ฝึกจิตให้มีคุณลักษณะอาสา คือ ความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม (๒) การสร้างโอกาสเอื้อต่อการแสดงออกของจิตอาสา ทั้งในรูปของการนำเสนอตนต่อสาธารณะ การเปิดพื้นที่ให้คนแสดงความรัก ความห่วงใย ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน และการร่วมสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพราะคนที่มีจิตอาสาบางคนอาจขาดพื้นที่ในการแสดงออก (๓) การเสริมสร้างบุคคลต้นแบบ คือ การยกย่องเชิดชูบุคคลตัวอย่างเพื่อเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งจะทำให้เจ้าตัวมีกำลังใจในการทำจิตอาสา รวมทั้งการให้สวัสดิภาพแก่ผู้มีจิตอาสาด้วย

๗) การส่งเสริมจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่องสรรเสริญ และความต้องการความสำเร็จ เพราะเมื่อความต้องการได้รับการสนองตอบก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้รู้สึกสบายใจ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เมื่อมีคุณธรรมจิตก็จะเกื้อกูลต่อสิ่งอื่น

หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๒ หลักการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ คือ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงให้พุทธนโยบายเพื่อเป็นแนวทาง

ปฏิบัติแก่พระธรรมทูตกลุ่มแรกที่มีจิตสาธารณะ หลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลาจิตใจจนบรรลุพระอรหันต์แล้ว ทำให้มีจิตสาธารณะ มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา

๒) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ โดยในโอวาทปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ส่วนอุดมการณ์การเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน การไม่มั่งร่ำรวยและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีเมตตากรุณา มีกุศลจิตและมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ (๒) ส่วนหลักการการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่ทำความชั่ว การส่งเสริมการทำความดี และการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ (๓) ส่วนวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่กล่าวร้ายหรือการส่งเสริมทัศนคติที่เป็นสันติวิธี และส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (๔) ส่วนคุณสมบัติของผู้เสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ เป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล เป็นผู้ที่รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย มีปกติอยู่ในเสนาสนะอันสงบ และมีการพัฒนาจิตใจอยู่เสมอหรือการพัฒนาคุณธรรมในใจอยู่เสมอ

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย

การพัฒนาจิตสาธารณะทางด้านร่างกายเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับทางด้านจิตใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กายภาวนา” เพราะหากจะมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจเพียงด้านเดียวอาจไม่ครอบคลุมองค์รวม เพราะร่างกายมีผลต่อจิตใจด้วย โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกายจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้

(๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย คือ การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตอ่อนคลาย การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ และการพัฒนาจิตในรูปของการสำรวมกาย รวมทั้งมีบุคลิกภาพดีและมีมารยาททางสังคม เป็นต้น

(๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ คือ ความรู้จักประมาณ ความสันโดษ และการคุ้มครองปัจจัย ๔ ทำให้ไม่วิตกกังวนและไม่เดือดร้อนใจเพราะปัจจัยการดำรงชีพ

(๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะ คือ วิธีการฝึกจิตโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และวิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร โดยการใช้ร่างกายเป็นฐานของจิต เพื่อให้จิตสำรวมอยู่กับอาการที่กระทบทางกาย การใช้สติใคร่ครวญสิ่งที่เกิดขึ้นทางกาย ความอดทนและความเพียรทางกาย เป็นต้น

(๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ การใช้ร่างกายเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาปถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกุศล

มนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติธำมณสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหวมถนนวนสวธิกาบรรพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมจิตใจให้มีคุณธรรม

โดยส่วนกายภาพจะมีความเกื้อกูลต่อจิตใจ เพราะเมื่อสุขภาพกายดีสุขภาพจิตก็ดีไปด้วย ทำให้ไร้ความวิตกกังวน สงบกายและจิต กุศลธรรมก็เกิดขึ้น โดยจะก่อให้เกิดการกระทำและพฤติกรรมที่เป็นสาธารณะ ทั้งในรูปของการช่วยเหลืองานทางสังคม หรือการเป็นอาสาสมัครต่างๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตสาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง

๒) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สัปปายะ” ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล ทำให้เกิดความเกื้อหนุนกันทั้งทางกายภาพ ชีวภาพและจิตภาพด้วย และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับตัวในสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสาธารณะโดยใช้ศีลธรรมและกระบวนการทางสังคม

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จิตตภาวนา” ซึ่งเป็นการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าภายนอกที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมอกุศลกรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย เสริมสร้างคุณธรรม สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งยังทำให้จิตมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

(๑) ทำให้จิตมีคุณภาพ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา ความมีเมตริ ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความกตัญญู ความสงบ ความเสียสละ เป็นต้น

(๒) ทำให้จิตมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงออกด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ มีความมุ่งหวังตั้งใจ และมีกำลังใจในการทำงาน เป็นต้น

(๓) ทำให้จิตมีสุขภาวะ ซึ่งแสดงออกด้านความสุขทางจิต ได้แก่ ความปีติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สงบสุข ปลอ่ยวาง ไม่เครียด และมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้จิตมีคุณลักษณะเป็นสาธารณะ

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปัญญาภาวนา” จำแนกการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญาออกเป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้

(๑) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ

(๒) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ได้เกิดมาจากตนเอง จึงต้องอิงอาศัย กัลยาณมิตรเป็นถ่ายทอดและผู้ส่งต่อความรู้มาให้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตัวเองเป็นที่ตั้ง

(๓) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการศึกษาพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมณะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนา (ปัญญาภาวนา) โดยวิธีการเสริมสร้างปัญญาทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว มีโอกาสทำให้เกิดปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาในระดับโลกียธรรมและปัญญาในระดับโลกุตระธรรม ทำให้เบื่อหน่าย คลายความกำหนัดในชั้น ๕ เห็นความไม่เป็นแก่นสารในการยึดมั่นถือมั่นในชีวิต มีปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำลายความหลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหากรุณาอันสูงส่ง เมื่อตนเองพ้นทุกข์แล้วก็มีความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย ยกตัวอย่าง สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงมีมหากรุณาจิตที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตามพระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศศาสนา เมื่อประกาศศาสนาจนมีผู้รู้ตามแล้ว กลุ่มคนเหล่านั้นก็จะเป็นกลุ่มจิตสาธารณะอีกต่อไปเรื่อยๆ โดยมุ่งหวังที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกอย่างไม่มีประมาณ

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างครบวงจรทุกด้าน เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน

๕.๑.๒ การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง มี ๗ แนวทางดังต่อไปนี้

๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยวขึ้นมารองรับอย่างเป็นทางการ ทั้งแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในในระยะสั้นและระยะยาว มีการตั้งคณะกรรมการแผนกต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

๒) การคัดเลือกอาสาสมัครเข้ามาเป็นกลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยให้สมัครใจเอง โดยทางวัดได้มีการคัดเลือกผู้ที่มีสมัครทั้งหมดให้เหลือ จำนวนแห่งละ ๕ รูป/คน เพื่อให้ช่วยต่อการเสริมสร้างจิตสาธาณะและช่วยต่อการติดตามผล และยังคงคัดเลือกชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แห่งละ ๕ คน

๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธาณะให้กับกลุ่มจิตสาธาณะ โดยพบว่ามีการอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธาณะ ๓ ส่วน คือ

(๑) การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ คือ อบรมทั้งในรูปแบบของการฝึกหัดสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อการอบรมพัฒนาคุณธรรมให้จิตมีความสงบ มีเมตตา กรุณา เสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความซื่อสัตย์ การลดละความถือตัว มีไมตรีจิต มีทัศนคติที่เป็นบวกต่อสังคม เป็นต้น

(๒) การพัฒนาศีลธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การให้มีพฤติกรรมสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมเรียบร้อยดีงาม มีมารยาททางสังคม รวมทั้งการอุทิศตนช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

(๓) การเสริมสร้างองค์ความรู้ คือ มุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ทางธรรมะ มุ่งส่งเสริมความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น การให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว มีความภาคภูมิใจกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเสริมทักษะและความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔) การมอบภารกิจให้กลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่า มีการมอบภารกิจ จำแนกออกเป็น ๖ ส่วน คือ การจัดทำฐานข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันแหล่งท่องเที่ยว การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว

๕) การศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้มาปรับใช้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยวัดในพื้นที่วิจัยส่งกลุ่มจิตสาธาณะไปดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๖) การนำกลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง เสนอปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยหาแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง โดยหลังจากที่ร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแล้ว วัดในพื้นที่วิจัยและกลุ่มจิตสาธาณะแต่ละแห่งได้นำองค์ความรู้กลับไปปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

๕.๑.๓ วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธาณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

การเสริมสร้างจิตสาธาณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธาณะแก่กลุ่มจิตสาธาณะก่อน โดยใช้กระบวนการตามหลักท้าวนา ๔ ดังต่อไปนี้

๑) กายภาวนา เป็นการใช้จิตให้สัมพันธ์กับกายหรือใช้จิตให้รู้เท่าทันกาย เพื่อให้มีการสำรวมกาย และดูแลรักษาหรืออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ

๒) สีสภาวณา เป็นการใช้กระบวนการทางสังคมและสิ่งแวดล้อมช่วยหล่อหลอมและควบคุมพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ใช้จิตควบคุมพฤติกรรมไม่ให้ก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม ทำให้เกิดสัมพันธภาพกับสังคม มีพฤติกรรมเกื้อกูลและบริการในแหล่งท่องเที่ยว

๓) จิตตภาวณา เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีพลัง มีกุศลธรรม และควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ความเสียสละในการช่วยงานด้านการท่องเที่ยว

๔) ปัญญาภาวณา เป็นการพัฒนาสติปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ผ่านกระบวนการทางสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวและเข้าใจกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง และมีทักษะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

โดยภาวณาทั้ง ๔ ด้าน เป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มีคุณลักษณะสาธารณะ เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้จิตมีคุณลักษณะสาธารณะและมีองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ก่อน จากนั้นจึงนำไปใช้ในกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ส่วนกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเป็นไปตามแนวทางสัมมัตตปธาน ๔ คือ

๑) สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลมิให้เกิดขึ้น เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นการเฝ้าระวังปัญหาหรือมลภาวะที่จะมากระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเฝ้าระวังกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ให้เกิดกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาสภาพปัญหา การป้องกัน และวิเคราะห์แนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยว

๒) ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรละหรือเพียรกำจัดปัญหา คือ กระบวนการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว หาวิธีการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหและกำจัดปัจจัยเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว

๓) ภาวณาปธาน เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรเสริมสร้างให้เจริญขึ้นหรือให้ดียิ่งขึ้น คือ กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น หลังจากที่แก้ปัญหาเรียบร้อยแล้วก็นำมาสู่กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว เช่น พัฒนาห้องน้ำ พัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พัฒนาระบบรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔) อนุรักษณาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อนำมาใช้กับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการเพียรรักษาสິงที่ดีเอาไว้ไม่ให้เสื่อม คือ เมื่อมีกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จึงมีกระบวนการดูแลรักษาแหล่งเที่ยว การป้องกันปัญหาหรือภัยคุกคามต่อแหล่งท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้ได้รับความเสียหาย รวมทั้งการปลูกฝังวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์

แหล่งท่องเที่ยว การเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนต่อไป

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านกายภาพ การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านสังคม การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านจิตใจ การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ โดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

(๑) มีผลต่อกลุ่มจิตสาธารณะทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อยมากขึ้น มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว แสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรต่อนักท่องเที่ยว มีความขยันหมั่นเพียร มีทักษะความสามารถในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในรูปของการทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาและการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว การจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

(๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ คือ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสวยงาม มีความปลอดภัย และทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาวะเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว มีปัจจัยการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

๒. การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีผล ๒ ส่วน คือ

๑) มีผลทางด้านสังคม คือ กลุ่มจิตสาธารณะมีสามัคคีกันในกลุ่ม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีกายสุจริต การรู้จักแบ่งปัน ๒) มีผลต่อสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม และการเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี การเป็นมิตรต่อแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติร่วมกัน มีทักษะในการปรับตัว เป็นสมาชิกทางสังคมที่ดี และอาสาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวและงานด้านอื่นๆ

๓. การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านจิตใจและอารมณ์

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อทางด้านจิตใจ ๑๑ ลักษณะ ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ๒) ทำให้มีความสนใจและใส่ใจ คือ ทำให้มีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว นำไปสู่การสำรวจการศึกษาเรียนรู้และเอาใจใส่แหล่งท่องเที่ยว ๓) ทำให้มีความตระหนักรู้และตอบสนอง คือ ตระหนักถึงปัญหา ผลกระทบและมีปฏิกิริยาตอบสนองด้วยการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๔) ทำให้มีอัธยาศัยสาธารณะ คือ มีอัธยาศัยดีงาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี มีน้ำใจต่อผู้อื่น มีความกล้าแสดงออกต่อสาธารณชน ๕) ทำให้มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความชื่นชอบ ความพึงพอใจ

มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความชื่นชมยินดีในแหล่งท่องเที่ยว ๖) ทำให้มีความรู้สึกสำนึกสาธารณะ คือ สำนึกว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ๗) ทำให้มีคุณธรรม เช่น มองโลกในแง่ดี ความมีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ความเสียสละ มีศรัทธา มีสัมมาทิฐิ มโนสุจริต มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รวมทั้งมีความซาบซึ้งในความดีงาม ๘) ทำให้มีจิตบริการ เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีอัธยาศัยดี ไม่มีความรู้สึกถือตัว มีจิตใจอาสาสมัครเสนอตนเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว มีความเสียสละอุทิศตนช่วยเหลืองานในแหล่งท่องเที่ยว ๙) ทำให้เกิดแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ เช่น มีความมุ่งมั่น ความทุ่มเท มีอุดมการณ์ มีเป้าหมาย มีกำลังใจที่ดี มีความเชื่อมั่น มีความคาดหวังต่อผลของการกระทำดีงาม ๑๐) ทำให้มีเจตคติที่ดี คือ เจตคติส่วนตัว เช่น การเปิดใจพร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความใฝ่รู้ ความมีเหตุผล การทักษะในการคิด การมีทัศนคติที่ดี เป็นต้น และการมีเจตคติทางสังคม การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม เคารพสิทธิผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น มีอุดมคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว การมีสำนึกความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ๑๑) ทำให้มีสุขภาพทางจิตใจ เช่น จิตในสงบ มีกุศลจิต และมีความสุขทางจิตใจ

๔. การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจความเป็นมา ความหมายและความสำคัญ มีทักษะในการจำแนกแจกแจงเนื้อหาสาระ สามารถแปรความตีความ และอธิบายความเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์บริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รู้จักคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว และรู้จักวิธีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนต่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น เข้าใจกระบวนการป้องกัน กระบวนการดูแลรักษา และกระบวนการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม ๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มีความเห็นสอดคล้องกับประเวศ วะสี ในประเด็นที่ว่า คุณลักษณะของจิตสาธารณะเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง เป็นคุณค่าและจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร เมื่อเกิดคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะ จะทำให้เกิดประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งจะทำให้การเมือง เศรษฐกิจและศีลธรรมดี และมีความเห็นสอดคล้องกับไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคมสัญจร ในประเด็นที่ว่า หากคนในสังคมขาดจิตสาธารณะจะมีผลกระทบหลายๆ ส่วน ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศ และระดับโลก แต่ควรจะรวมถึงสิ่งแวดล้อมด้วย นอกจากนี้แล้วยังมีความเห็นสอดคล้องกับ วิชัย เทียนน้อย,ผศ. ในประเด็นที่ว่า วิธีการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ๑) การออกกฎหมายควบคุม ๒) จัดหาเจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบ

คอยดูแลรักษา ๓) จัดหางบประมาณเพื่อนำมาใช้จ่ายในการบูรณะและดูแลรักษา ๔) การบูรณะซ่อมแซม ๕) ทำการสำรวจและค้นคว้าสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม ๖) จัดหาสถานที่ปลอดภัยเก็บรักษา ๗) การให้การศึกษา ๘) การประชาสัมพันธ์ แต่ส่วนที่เห็นต่าง คือ ใน ๘ ประเด็นดังกล่าวอาจไม่ครอบคลุม จึงควรมีการส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และหามาตรการเสริมสร้างวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

มีความเห็นสัมพันธ์กับชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ ในประเด็นที่ว่า จิตสาธารณะเป็นการกระทำด้วยจิตวิญญาณที่มีความรักความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมโดยรวม การมีคุณธรรมจริยธรรม และการไม่กระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรมประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม การกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี การลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกันเพื่อให้สังคมโดยส่วนรวมมีความสุข แต่เห็นต่างในประเด็นที่ขาดการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบองค์รวม เพราะกล่าวถึงเฉพาะด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ แต่ขาดมิติทางด้านร่างกายและปัญญา จึงควรกล่าวถึงให้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและอารมณ์ และด้านปัญญาด้วย

นอกจากนั้นแล้วยังมีประเด็นที่พบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบองค์รวมควรมีการเสริมสร้างตามแนวทางภาวนา ๔ คือ ๑) ภาวนา เพราะร่างกายมีความสัมพันธ์กับจิตใจ สีสภาวนา เพราะศีลจะเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) จิตตภาวนา เพราะครอบคลุมถึงจิตใจและอารมณ์ และ ๔) ปัญญาภาวนา เพราะเป็นการเสริมสร้างทัศนคติและองค์ความรู้ด้วย และยังพบว่าเมื่อนำกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทั้ง ๔ ส่วนไปใช้ ทำให้เกิดกลุ่มจิตสาธารณะเชิงพุทธ ซึ่งเป็นอุดมการณ์พระพุทธศาสนา โดยกลุ่มจิตสาธารณะเชิงพุทธ คือ กลุ่มพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ (และสามเณรด้วย) ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งถือว่าเป็นขบวนการจิตสาธารณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งงานวิจัยนี้ยังพบว่า กลุ่มจิตสาธารณะเมื่อได้ร่วมกันทำสิ่งดีโดยพร้อมสำเร็จและมีประสิทธิภาพ เพราะคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่ เมื่อมีจิตสาธารณะแล้วสามารถนำไปใช้ในกระบวนการใดก็ได้ และผู้มีจิตสาธารณะจะมีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าคุณลักษณะสำคัญของจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีความสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ๑) ทาน คุณลักษณะของจิตที่มีเจตนาารมณ์เพื่อความการเสียสละ คิดหาทางแบ่งปัน การให้ การไม่เห็นแก่ตัว และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๒) ปิยวาจา การใช้วาจาสุภาพเรียบร้อย สื่อสารตามข้อเท็จจริง สื่อสารด้วยท่าทีที่เป็นมิตร สื่อสารด้วยความจริงใจ และรู้จักกาลเทศะ ๓) อตถจริยา การมีจิตเอื้อเฟื้อมุ่งทำคุณประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคม ๔) สมานัตตตา วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีอคติ มีความน่าไว้วางใจ มีพฤติกรรมน่าเชื่อถือ เป็นผู้ที่มีความประพฤติสุจริต โดยคุณธรรมในสังคหวัตถุ ๔ แสดงให้เห็นอุดมคติด้านจิตสาธารณะเชิงพุทธ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการเสริมสร้างจิตสาธารณะในภารกิจอื่นๆ นอกเหนือจากการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์สุขแก่สังคมและโลก เมื่อนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นอุดมการณ์ของจิตสาธารณะเชิงพุทธ แล้วจัดกิจกรรมขึ้นมารองรับเพื่อให้สามารถแสดงจิตสาธารณะออกมาทางพฤติกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ได้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น ๗ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้เรียนกระบวนการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ
- ๒) นำผลการวิจัยไปใช้ต่อยอดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักวิชาการ
- ๓) นักวิชาการควรศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ
- ๔) มหาวิทยาลัยนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้างานด้านการการพัฒนาจิตสาธารณะ
- ๕) นำผลการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูลอ้างอิงในทางวิชาการ
- ๖) เผยแพร่ผลการวิจัยเชิงวิชาการต่อมหาวิทยาลัย หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ และเผยแพร่ต่อสาธารณะเป็นที่ประจักษ์ต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในเชิงสาธารณะและเชิงสังคม

- ๑) หน่วยงานภาครัฐควรมีการปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- ๒) ควรมีการประชาสัมพันธ์ทางเลือกในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากยิ่งขึ้น
- ๓) ปลูกฝังการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้เป็นแหล่งเรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น
- ๔) ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๓. ข้อเสนอแนะในเชิงศาสนา

- ๑) คณะสงฆ์มีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) ควรบูรณาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๓) พัฒนาวัดให้สอดคล้องกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๔) แต่ละวัดจัดปัจจัยเอื้อในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้เหมาะสม
- ๕) ใช้การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางพระพุทธศาสนา

๔. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- ๑) ภาครัฐนำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบายผลักดันการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) พรรคการเมืองนำผลการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปเป็นนโยบายของพรรคอย่างเป็นรูปธรรม
- ๓) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
- ๔) มหาเถรสมาคมควรมีแผนและนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๕) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งขององค์กร

๖) คณะสงฆ์ควรมีการจัดทำพันธกิจของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ให้สอดคล้องกับนโยบายด้านการท่องเที่ยว

๕. ข้อเสนอแนะในเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม

๑) ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคต

๒) ส่งเสริมการลงทุนภาคธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๓) กระตุ้นตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดในภูมิภาคอื่นๆ

๔) นำผลการวิจัยไปใช้สร้างคุณค่าทางศาสนาเชิงเศรษฐกิจ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากจากชุมชนท้องถิ่นให้เติบโต

๕) ส่งเสริมช่องทางการสร้างงานและสร้างอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ประชาชนในท้องถิ่น

๖. ข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย

๑) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

๒) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นรายปี

๓) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการเสริมสร้างกลุ่มจิตอาสาธรรมาเพื่อการท่องเที่ยวให้หลากหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลายกลุ่มในอนาคต

๔) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อเป็นฐานรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต

๕) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอย่างถาวรและมีบุคลากรด้านการท่องเที่ยวคอยบริการเป็นประจำ

๖) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการศึกษาสภาพปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

๗) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการเสริมสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายในแหล่งท่องเที่ยว

๘) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการสร้างระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

๗. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีพุทธ

๒) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๓) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๔) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับพุทธวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๕) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๖) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเสริมสร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๗) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับความหมายเชิงจริยธรรม

๘) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธกับความหมายเชิงวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.

กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ แนวปฏิบัติการวัด และประเมินผลการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

กลยาโณ ภิกขุ. ทางพันโลก. ขอนแก่น : โรงพิมพ์นิรันดรการพิมพ์, ๒๕๒๔.

กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. รายงานการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น : องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๕๕.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. จอมปราชญ์นักการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ชักเชสมิเดีย, ๒๕๔๔.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร : วี พรีนซ์ (๑๙๙๑), ๒๕๕๒.

จิรัชญา มณีเนตร, ผศ.ดร. ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.

ชญชัช รัตน์ปัญญา. อนุสรณ์ผูกพันธสีมาวัดโพธิ์. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. สถาเศรษฐกิจ สังคมไทยยุคใหม่ จริยธรรมในการศึกษาสำหรับอนาคต.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๐.

บริษัทบางจากปิโตรเลียมจำกัด (มหาชน). เทียวอยุธยา วัดวัง พลังงาน SUNNYBANGCHAK.

กรุงเทพมหานคร : บริษัททวิทัศน์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๕.

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, รศ. การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๙.

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, รศ. และเพ็ญศิริ ศรีคำภา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๗.

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๑.

ประเวศ วะสีและคณะ. **ยุทธศาสตร์แก้วิกฤตชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

พระกัมมัญฐานาจารย์ พระปณิตตาภิวงค์. **รู้แจ้งในชาตินี้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอมสินเพื่อสังคม, ๒๕๕๓.

พระครูภาวนาโพธิคุณ. **ไขปริศนาธรรมภาพศาลาโพธิสาร ๗๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๔.

พระครูภาวนาโพธิคุณ. **ธรรมทายาท ชุดที่ ๘**. ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต). **การสร้างสรรคปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. **พระพุทธศาสนากับการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระวิมาน คมภีรปัญญา. **จุลสารใต้ร่มโพธิสารเล่ม ๒**. ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๓.

พระวิมาน คมภีรปัญญา. **ย้อนรอยประวัติหลวงพ่อพระครูโพธิสารคุณ**. ขอนแก่น : หจก.คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๖.

พระอาจารย์मितชูโอะ คเวสโก. **สุขภาพ สุขใจ**. กรุงเทพมหานคร : พีเพิลมีเดีย, ๒๕๕๕.

พระอุปัชฌาย์. **พระราชาธรรม (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ แปล. วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๑

พัชรินทร์ สิริสุนทร. **แนวคิดทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖.

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, ผศ.ดร. **การท่องเที่ยวชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.

พุทธทาสภิกขุ. **จิตภาวนา สมานีเพื่อการพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๔.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

มัลลิกา มัติโก. **จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล**. กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๑.

รวีวรรณ โปรงรุ่งโรจน์, ดร. **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘.

รลิกา อังกูร. **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

เลิศพร ภาரசกุล. **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี.พี.พี. (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕.

วรรณ วรชวานิช, รศ. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

วิชัย เทียนน้อย, ผศ. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **การสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย พ.ศ. ๒๕๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

สุภีร์ ทุมทอง. **การพัฒนาอินทรียัสส์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

สุวรี ศิวะแพทย์, รศ. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๔.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान, ผศ.ดร. **สุขวิถี**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๔.

เอกชัย แสงโสภา. **การพัฒนากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์**. คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖.

๑.๒.๒ บทความ

สมศรี ฐานะวุฒิกุล และคนอื่นๆ. “กลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๖).

๑.๒.๓ รายงานวิจัย

ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐ และคณะ. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ณ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน**. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

ปริญญช ชัยกองเกียรติ, ดร. และคนอื่นๆ. **ดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ ของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา**. รายงานการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนียะลา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๖.

มธุรส ปราปไพรี. แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เมืองสร้างสรรค์กับ ศิลปะสร้างสรรค์ งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓.

มนัสสา ชินูปการพงศ์. ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการสื่อสารการตลาดต่อจิตสำนึก สาธารณะกับการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค. รายงานการงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช. เครือข่ายการเรียนรู้ : กระบวนการสร้างและ การใช้ความรู้จากวรรณกรรม เรื่องสินไซ สู่การพัฒนาสังคมของชาวจังหวัด ขอนแก่น. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

วิทย์พัฒนา สีสหา. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับจิตสาธารณะของนิสิตปริญญาตรีมหาวิทยาลัย มหาสารคาม. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

สันติพงศ์ ยมรัตน์. การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมจิตสาธารณะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. การปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อมด้วยแบบฝึกกิจกรรมการบ้าน และการปฏิบัติจริง. สาขาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน. รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และคณะ. พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ ชัย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

อรุณรัตน์ วงศ์ฉายา. การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสาธารณะในวิชากิจกรรม การใช้ห้องสมุดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

๑.๒.๔ เอกสารอัดสำเนา

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี. รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะ เพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดไชยศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง. รายงานการเสริมสร้างจิต สาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอ เมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์. รายงานการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวงพระอารามหลวง. รายงานการเสริมสร้าง จิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแวงพระอาราม หลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

พระวิมาน คมกีรปญโญ, เอกสารสรุปโครงการอุปสมบทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา สร้างศาสนทายาท ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๗, (อัสสัมชัญ).

๑.๒.๕ วารสาร

SBL Magazine บันทึกรประเทศไทย. KhonKaen ศูนย์กลางอนุภาคลุ่มน้ำโขง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สมาร์ท บิซิเนส โอน์ จำกัด, ๒๕๖๐.

๑.๒.๖ สัมภาษณ์

พระครูสิริสุตตากรณ. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง. สัมภาษณ์, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

พระครูบุญชยากร. เจ้าอาวาสวัดไชยศรี. สัมภาษณ์, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

พระครูภาวนาโพธิคุณ. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์. สัมภาษณ์, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

พระครูปริยัติเจติยานุกุล. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง. สัมภาษณ์, ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๑.๒.๗ รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะ

๑. รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์

๑) รายชื่อสมาชิกกลุ่ม

(๑) พระครูปลัดจตุรงค์ จตุราภินนโท	ประธานกลุ่ม
(๒) พระธรรมบุญ กุศลธมโม	รองประธาน
(๓) พระครูวินัยธรเจตพล อินทปญโญ	กรรมการ
(๔) สามเณรณัฐวัฒน์ โนนไธสง	กรรมการ
(๕) สามเณรวีรพงษ์ ยาดาล	กรรมการ

๒) ที่ปรึกษากลุ่ม

(๑) นายเชน โนนทรวงศ์	ประธานที่ปรึกษา
(๒) นายสมาน ฟางหนองดู่	รองประธาน
(๓) นายมงคล ศรีพุทธา	กรรมการ
(๔) นายสกล ศรีเรือง	กรรมการ
(๕) นางสาวศร ชารธรรม	กรรมการ

๒. รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง

๑) รายชื่อสมาชิกกลุ่ม

(๑) พระครูสิริสุตตากรณ, ดร.	ประธานกลุ่ม
(๒) สามเณรภริภาพ ปัญญาสิม	รองประธาน
(๓) สามเณรประวิทย์ หมื่นนุฑท์	กรรมการ
(๔) สามเณรพงศกร ศรีบุญมี	กรรมการ
(๕) สามเณรพงศธร ศรีบุญมี	กรรมการ

๒) รายชื่อที่ปรึกษากลุ่ม

(๑) นายเดชา ทุกขนิโรธ	ประธานที่ปรึกษา

(๒) นางจันทนา พลเชียงสา	รองประธาน
(๓) นางประยูร สารโสม	กรรมการ
(๔) นางสมบัติ ไกยสอน	กรรมการ
(๕) นางหวาน ศรีพลเมือง	กรรมการ
๓. รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัตหนอง
แวงพระอารามหลวง
- ๑) รายชื่อสมาชิกกลุ่ม
(๑) พระมหานิกร ฐานจิตโต	ประธานกลุ่ม
(๒) สามเณรกัมปนาท เยอสูงเนิน	รองประธาน
(๓) สามเณรวชิรพงษ์ ถิ่นสำโรง	กรรมการ
(๔) สามเณรธนากร เหล่าวงโคตร	กรรมการ
(๕) สามเณรสุริพล อินโสม	กรรมการ
- ๒) รายชื่อที่ปรึกษากลุ่ม
(๑) นางบุญยานุช เรืองไธสงค์	ประธานที่ปรึกษา
(๒) นางชนิดา นิ้มพิลา	รองประธาน
(๓) นางกรรณิกา ชิสอนงัว	กรรมการ
(๔) นางอุบลญารัตน์ ดอนน้อย	กรรมการ
(๕) นางสาวนันทวี มุสิกะบุญเลิศ	กรรมการ
๔. รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัต
- ๑) รายชื่อสมาชิกกลุ่ม
(๑) นายภานุพงศ์ อุดม	ประธานกลุ่ม
(๒) นางสาวลลิตดา เหลาหา	รองประธาน
(๓) นางสาววณัฐา แก้วกระจ่าง	กรรมการ
(๔) นางสาวพรประภา ก่อแก้ว	กรรมการ
(๕) นางสาวกัญญารัตน์ คำอินทร์	กรรมการ
- ๒) รายชื่อที่ปรึกษากลุ่ม
(๑) นายสุ่ม สุวรรณวงษ์	ประธานที่ปรึกษา
(๒) นายคำใส อ่อนทุม	รองประธาน
(๓) นายคำบาง เพี้ยศักดิ์	กรรมการ
(๔) นายทองแดง คำสุพรม	กรรมการ
(๕) นางเพ็ญศรี นามมา	กรรมการ

๑.๒.๗ เว็บไซต์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “ทักษะทางสังคมใครว่าไม่สำคัญ”. http://www.kriengsak.com/index.php?components=content&id_content_Category_main=21&id_content_topic_main=36&id_content_management_main [๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐].

- คมชัดลึก. สกว.หนูน มจร ชงวิจัยจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.komchadluek.net/detail/20130808/165421/html> [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].
- ที่เที่ยวไทย. วัดหนองแวง. [แหล่งข้อมูล]. ออนไลน์ <http://www.teeteawthai.com>, [๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐].
- nippon siriwattana. จิตสาธารณะ. [แหล่งข้อมูล]. ออนไลน์ <http://public-mind-triamudom.blogspot.com/>[๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๐].
- ผู้จัดการรายวัน. นักท่องเที่ยวแห่เข้าไทย คาดสิ้นปีทะลุเป้า ๒๘ ล้านคน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9580000091420> [๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙].
- วอยซ์ ออฟ อเมริกา. อินเดียเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะในหมู่ชาวยุทธในประเทศไทย ญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ที่มีชาวยุทธอยู่ด้วย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.voathai.com/content/india-buddhist-tourism-nm/1606995.html> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘].
- สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นเร่งทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://ewt.prd.go.th/ewt/region8/ewt_news.php?nid=5951&filename=Part_News_Region8/FORTICLIENT_CONTINUE [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

- Baron. *Psychology*. 3rd ed, (Boston : Allyn&Bacon), 1995.
- Picklesimer. B. K. *Life – Skills Development inventory College Form : An Assessment Measure*. *Journal of College Student Development*. 39(1), 1998
- Throne. S. “*Leadership and Empowerment*”. *Journal of nursing education*, 1997.

ภาควิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

**การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**

The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places
of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province

พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร.^๑

พระวิมาน คมกัรปัญญา, ดร.^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า จิตสาธารณะ เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ มีสำนึกความรับผิดชอบ จิตบริการสังคม จิตที่มีเจตนาธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธมี ๒ หลักการใหญ่ๆ คือ หลักพุทธนโยบายในการเผยแผ่ศาสนา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าส่งพระสาวกออกเผยแผ่ศาสนา และหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาใช้พบว่า สามารถจำแนกได้ตามแนวทางภavana ๔ โดยเป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มีคุณลักษณะสาธารณะ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง พบว่ามี ๗ ขั้นตอน คือ ๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยว ๒) การจัดตั้งกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะ ๓ ส่วน คือ การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ การพัฒนาศีลธรรม และการเสริมสร้างองค์ความรู้ ๔) การมอบภารกิจ ๕) การศึกษาดูงาน ๖) การเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ ๑) ผลทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อย มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว เป็นกัลยาณมิตร มีทักษะในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ กลุ่มจิตสาธารณะมีความสามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเป็นสมาชิกทางสังคมที่ดีและอาสาสมัครช่วยงานสังคม ๓) ผลทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความสนใจและใส่ใจแหล่ง

^๑ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโท ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ท่องเที่ยว มีความตระหนักรู้และตอบสนองต่อแหล่งท่องเที่ยวในทางสร้างสรรค์ มีอัยยาศัยสาธารณะ มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้สึกสำนึกสาธารณะ มีคุณธรรม มีจิตบริการ มีแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ ทำให้มีเจตคติที่ดี และมีสุขภาพทางจิต ๔) ผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน คือ (๑) ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว (๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบท สภาพ ปัญหาสาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (๓) มีความเข้าใจคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว (๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติต่อแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม (๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง/จิตสาธารณะ/การอนุรักษ์/แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ABSTRACT

The research "The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province" had main purposes to study the support of public mind in Buddhism, to study the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province, and to analyze a result of the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in Muang Khonkaen district, Khonkaen province.

A result of this research was found that the public mind was unselfish, generous, kind, responsible, sacrificeable to the public service, and deliberate to the societies and environments. The support of public mind was divided into 2 main principles: the Buddha's policy in the religious propagation when his monks were asked to propagate Buddhism, and the public mind in Ovadapatimokkha. When those principles were used, it was found that they were included into Bhavana 4 which became a process of making mind and a body public.

A result of the support of public mind to preserve the touring-places of the Buddhist temples in four selected places was found that there were 7 steps: 1) making the touring plan, 2) appointing a group of public mind to preserve the touring-places, 3) training for the public mind in 3 parts: the moral and emotional development, the moral development and the support of knowledge, 4) giving a duty, 5) observation, 6) participating the workshop and 7) proper adaptation according to the context of each touring-place.

An analysis of a result of the support of public mind in preserving the touring-places of the Buddhist temples in 4 selected research places was found in the following aspects. Firstly, a physical result was to make a person full of the wanted

personality, polite behaviour, good manners, friendliness, the use of physical potential to preserve the touring-places efficiently. Secondly, a social and environmental result was a harmonious group of public mind with helpfulness, good relationship with the others and friendliness with the tourists, code of conduct, co-operation in preserving the touring-places, good membership and a volunteer of the society. Thirdly, a mental and emotional result was consciousness of importance and value of the touring-places in the Buddhist temples, interest and devotion to the touring-places, constructive thoughts, the public habit, impression, public gratitude to the touring-places, morality, mind service, constructive impulsion, positive thoughts and healthful mind. Fourthly, an intelligent result was in 5 parts: (1) to know the touring-places, (2) to have a skill of analyzing the context, conditions, problems, causes, methods of resolving the problems and preserving the touring-places, (3) to understand the value and get the benefits from the touring-places, (4) a group of public mind to get a practical method towards the touring-places properly and (5) get a skill of evaluation, i.e. the tour evaluation and the analysis of affectation and tendency of the future touring-places.

Keyword : The Support/ Public Mind/ Preserve/ Touring-Places of the Buddhist

บทนำ

สังคมมนุษย์ในปัจจุบันมีปัญหาบีบคั้นรอบด้าน ทั้งปัญหาที่เกิดมาจากการกระทำของมนุษย์เอง เช่น พฤติกรรมการบริโภคนิยม การลุ่มหลงวัตถุนิยม การเอารัดเอาเปรียบ ความเห็นแก่ตัว การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การแพร่ระบาดของอภัยมุขและสิ่งเสพติด การก่ออาชญากรรม ทำให้เกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงรูปแบบต่างๆ “นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ”^๓ ทำให้มีชีวิตตกอยู่ในสภาพบีบคั้นรอบด้าน ก่อให้เกิดปัญหาต่อชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความหวาดกลัว วิตกกังวน และความเครียด จึงทำให้คนจำนวนมากหันมาสนใจเรื่องการท่องเที่ยว ภาคการท่องเที่ยวจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของทุกสังคม “สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ตั้งแต่เดือนมกราคม-สิ้นเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๘ มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยจำนวน ๑๗.๕ ล้านคน นำเงินตราเข้าประเทศจำนวน ๘๑๘,๔๓๙ ล้านบาท คาดว่าตลอดทั้งปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้าประเทศ ๒๙-๓๐ ล้านคน และสร้างรายได้เข้าประเทศราว ๑.๖-๑.๘ ล้านล้านบาทต่อปี”^๔

^๓ พชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิดทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗.

^๔ ผู้จัดการรายวัน, นักท่องเที่ยวแห่เข้าไทย คาดสิ้นปีทะลุเป้า ๒๘ ล้านคน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=958000091420> [๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายที่สุดประเทศหนึ่งของโลก มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอยู่ทั่วทุกภูมิภาค “ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กำหนดให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพให้มีความเติบโตอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมการกระจายการเดินทางท่องเที่ยวและการเติบโตทางการท่องเที่ยว เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและภูมิภาค สร้างการรับรู้เอกลักษณ์ของพื้นที่”^๕ โดยมุ่งเสริมยุทธศาสตร์การกระจายนักท่องเที่ยวไปสู่ภูมิภาค เพื่อให้เกิดเม็ดเงินหมุนเวียนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยว และกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นรักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของประเทศใหม่มีความเข้มแข็งและเติบโตอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ยังสามารถเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอันจะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มาตรฐานรวมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน”^๖

การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมนอย่างมาก คือ “การท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรมทางศาสนา”^๗ สอดคล้องกับทางการประเทศอินเดียที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยมีนโยบายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในประเทศอย่างจริงจัง “ปัจจุบันทางการอินเดียกำลังให้ความสนใจกับทัวร์เชิงศาสนา เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวสำหรับทัวร์เชิงศาสนา เชื่อว่าจะมีนักท่องเที่ยวชาวพุทธปีละ ๒-๓ ล้านคน โดยรัฐบาลอินเดียเรียกโครงการนี้ว่า Buddhist circuit หรือ วงจรชาวพุทธ”^๘ ซึ่งเป็นการแปลงต้นทุนทางพระพุทธศาสนาเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ในภาคอีสานของประเทศไทย พบว่า มีปัจจัยการท่องเที่ยวจำนวนมากที่คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จัก ทั้งยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะในจังหวัดขอนแก่น “นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น เปิดเผยว่า ได้เร่งจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ และป้ายบอกสถานที่ท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว จากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สรุปข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาที่จังหวัดขอนแก่นแต่ละปีไม่น้อยกว่า ๑ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากถึงร้อยละ ๑๐-๑๘”^๙ จากการสำรวจวัดที่มี

^๕ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

^๖ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย พ.ศ. ๒๕๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^๗ กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, “รายงานการติดตามและประเมินผลความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น”, (ขอนแก่น : องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^๘ วอยซ์ ออฟ อเมริกา, อินเดียเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธในประเทศไทย ญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ที่มีชาวพุทธอยู่ด้วย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.voathai.com/content/india-buddhist-tourism-nm/1606995.html> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘].

^๙ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นเร่งทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://ewt.prd.go.th/ewt/region8/ewt_news.php?nid=5951&filename=Part_News_Region8/FORTICLIENT_CONTINUE [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๗].

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น พบว่า มีวัดที่มีความพร้อมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ก็มีแหล่งท่องเที่ยวและปัจจัยการท่องเที่ยวถูกปล่อยให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ทั้งยังไม่มีวิธีการดูแลรักษาหรืออนุรักษ์อย่างถูกวิธี คนในชุมชนจำนวนมากยังไม่เห็นคุณค่าของมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการทำงานวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับ “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เสนอให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ”^{๑๐} จึงได้กำหนดหัวข้อเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” คาดว่าผลจากการวิจัยจะทำให้เกิดองค์ความรู้ในการสร้างแนวร่วมจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- ๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลัก ๓ ประเด็น คือ หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และการวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดเป็นพื้นที่วิจัย ดังต่อไปนี้ ๑) วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นวัดที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีโบราณสถานที่สำคัญ คือ อุโบสถที่เป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสาน มีภาพวาดฝาผนัง (ฮูปแต้ม) ในวรรณกรรมเรื่องสังข์สินไชย ที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากแห่งอื่น จนเทศบาลนครขอนแก่นได้นำตัวละครในวรรณกรรมมาจำลองบนเสาไฟรอบเมืองขอนแก่น ๒) วัดหนองแวงพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นวัดที่มีเจดีย์แก่นนครอนุสรณ์สาธุชน ซึ่งเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่

^{๑๐} คมชัดลึก, สกว.หนุน มจร ชงวิจัยจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20130808/165421/html> [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

สูง ๙ ชั้น ภายในได้ประดิษฐานพระสารีริกธาตุให้นักท่องเที่ยวได้สักการะ ซึ่งเป็นวัดท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในจังหวัดขอนแก่น ๓) วัดธาตุพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่ประดิษฐานองค์พระลับ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดขอนแก่น และมีเจดีย์พระธาตุนครเดิม ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเข้าสักการะเป็นจำนวนมาก ๔) วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่ได้รับการคัดเลือกเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นดีเด่น สิ่งที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม คือ พิพิธภัณฑ์มรดกอีสาน และประติมากรรมปูนปั้นปริศนาธรรมรอบศาลาโพธิสาร ๗๒ และภาพวาดปริศนาธรรมบนศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้นที่ ๓

๓. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย ๑) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง ๔ แห่ง รวม ๔ รูป ๒) พระภิกษุ-สามเณรหรือเยาวชนของวัดทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ รูป รวม ๒๐ รูป ๓) ประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่นทั้ง ๔ แห่งๆ ละ ๕ คน รวม ๒๐ คน รวมทั้งหมด ๔๔ รูป/คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ขั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

๑) รวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries) คือ การวิจัยนี้ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารแหล่งต่างๆ ดังนี้ (๑) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และ (๒) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต

๒) รวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) คือ การศึกษาภาคสนามเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๔ รูป/คน ในเขตพื้นที่วิจัยทั้งวัดแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แห่ง โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสำรวจแหล่งท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก อนุทินการวิจัย คอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

๒. ขั้นตรวจสอบข้อมูล คือ ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนามทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติการทดลอง และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการตอบปัญหาการวิจัยหรือไม่ ส่วนที่ยังไม่พอสำหรับตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม

๓. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล คือ ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกัน เพื่อตอบปัญหาในการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๔. ชั้นเรียบเรียงข้อมูล คือ เรียบเรียงข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษารวบรวมมาแล้ว ทั้ง ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ภาคเอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความ สื่ออินเทอร์เน็ต และข้อมูล ภาคสนาม จากการฝึกปฏิบัติการ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย

๕. ชั้นเขียนงานวิจัย คือ หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยนำเสนอในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อตอบประเด็นปัญหาการวิจัย

๖. ชั้นสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ คือ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบพรรณนาวิเคราะห์เสนอต่อหน่วยงานที่สนับสนุนทุนวิจัย

๗. ชั้นส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คือ ก็นำฉบับสมบูรณ์ส่งหน่วยงานที่สนับสนุนทุนวิจัย และเผยแพร่ผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

๑. หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จิตสาธารณะ เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ มีสำนึกความรับผิดชอบ จิตบริการสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นจิตที่มีคุณลักษณะที่ประกอบด้วยคุณธรรมและสำนึกของความดีงาม โดยจำแนกจิตสาธารณะออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ ๑) องค์ประกอบภายในจิต คือ คุณลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความไม่เห็นแก่ตัว จิตมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีวิถีจิตเป็นคุณธรรม แนวความคิดและอุดมการณ์สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๒) องค์ประกอบภายนอก คือ ส่วนที่เป็นสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งคติ ความเชื่อ ทักษะคติ เจตคติ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวหล่อหลอมและกำหนดคุณลักษณะจิตให้เกื้อกูลต่อสังคมด้วย ๓) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของจิตสาธารณะในทางพฤติกรรม เช่น การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประพฤติสุจริต การไม่เบียดเบียน การไม่ทำความเสียหายแก่สาธารณสมบัติ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การไม่ปิดกั้นโอกาสของผู้อื่นในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม การเคารพสิทธิของผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอาสาสมัครทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม การบริการสังคม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อม

จิตสาธารณะมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นจิตที่มีลักษณะเสียสละ จิตที่มีลักษณะสาธารณชน (จิตที่มองความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคมอย่างสร้างสรรค์) จิตที่เป็นกุศล (คิดแต่สิ่งที่เป็นกุศลซ้ำๆ บ่อยๆ) จิตที่มีลักษณะเต็มใจในการทำเพื่อส่วนรวม จิตตื่นและรู้สึกตัว จิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล จิตอาสา จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว จิตบริการ จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่อนุรักษสิ่งดีงาม จิตสำนึกร่วมทางสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก และจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม โดยจิตสาธารณะมีความสำคัญ ๔ ส่วน คือ

๑) มีความสำคัญต่อตนเอง คือ ทำให้เป็นผู้เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความถือตัวน้อย จิตใจปลอดโปร่ง เบาสบาย ลดตัณหา มานะ ทิฐิ อคติและไม่โลภ

๒) ความสำคัญต่อผู้อื่น คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข

๓) ความสำคัญต่อสังคม โดยจำแนกออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความสำคัญต่อครอบครัว คือ มีความรักความสามัคคีกันในครอบครัว มีความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เป็นต้น (๒) ความสำคัญต่อองค์กร คือ ทำให้องค์กรเข้มแข็ง มีความสามัคคีกันในองค์กร มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในองค์กร เป็นต้น (๓) ความสำคัญต่อชุมชน คือ ทำให้สังคมไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรงในสังคม ช่วยกันดูแลรักษาสาธารณสมบัติ ปราศจากอาชญากรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เคารพ และให้เกียรติกันตามบทบาทหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบทางสังคม เป็นต้น (๔) ความสำคัญต่อประเทศ คือ คนในประเทศเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่มีวิกฤติการณ์ภายในประเทศ ชาตมีความมั่นคง การอนุรักษ์และรักษาสมบัติชาติได้ ประเทศชาติมีการพัฒนาได้ดี และอาชญากรรมในชาติลดน้อยลง คนในประเทศอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นต้น (๕) ความสำคัญต่อโลก คือ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาติ ไม่ข่มขู่คุกคาม กล่าวหา โจมตีกัน ไม่แทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ไม่เหยียดหยามทางเชื้อชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน และไม่ทำให้เกิดสงคราม รวมทั้งการช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๔) ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทำลายทรัพยากรสาธารณะและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้พบว่า ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ปัจจัยภายนอก คือ เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะเป็นส่วนที่กล่อมเกล่าและหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมและทัศนคติอันพึงประสงค์ ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะเมื่ออยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมดีงาม สังคมและสิ่งแวดล้อมก็จะหล่อหลอมให้มีจิตใจดีงามไปด้วย ๒) ปัจจัยภายใน คือ เป็นส่วนที่เกิดจากทัศนคติ ความสำนึก การตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ รวมทั้งคุณธรรมภายในจิตด้วย โดยจะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกล่าอย่างเหมาะสมจึงจะทำให้จิตใจสงบสุขและมีความเมตตากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการฝึกจิตสาธารณะจะต้องทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน จึงจะทำให้การเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นไปอย่างรอบด้าน

การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปแล้ว มีนักวิชาการได้จำแนกออกเป็นหลายรูปแบบ โดยงานวิจัยนี้ได้จำแนกออกเป็น ๗ รูปแบบ ดังต่อไปนี้ ๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยกระบวนการด้านจิตพิสัยจะเน้นกระบวนการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการพัฒนาจิตสาธารณะจนเป็นลักษณะนิสัย ๒) ส่งเสริมความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน ทั้งในรูปของการส่งเสริมการตระหนักคุณค่าสิ่งสาธารณะ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการดูแลรักษา ๓) การจัดตั้ง

เราให้เอื้อต่อจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) การจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (๒) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (๓) มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงามและเป็นธรรม และ (๔) การสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเกื้อกูล ๔ ส่งเสริมทักษะทางสังคม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การสร้างมิตรภาพ เพื่อให้ความผูกพันกัน (๒) เรียนรู้การจัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม เพื่อให้มีกระบวนการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ (๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ๕) ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้มีความคิดและพฤติกรรมละเมิดผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม ๖) ฝึกให้มีจิตอาสาควบคู่กันไป ๓ รูปแบบ คือ (๑) ฝึกจิตให้มีคุณลักษณะอาสา คือ ความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม (๒) การสร้างโอกาสเอื้อต่อการแสดงออกของจิตอาสา ทั้งในรูปของการนำเสนอต่อสาธารณะ การเปิดพื้นที่ให้คนแสดงความรัก ความห่วงใย ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน และการร่วมสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพราะคนที่มีจิตอาสาบางคนอาจขาดพื้นที่ในการแสดงออก (๓) การเสริมสร้างบุคคลต้นแบบ คือ การยกย่องเชิดชูบุคคลตัวอย่างเพื่อเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งจะทำให้เจ้าตัวมีกำลังใจในการทำจิตอาสา รวมทั้งการให้สวัสดิภาพแก่ผู้มีจิตอาสาด้วย ๗) การส่งเสริมจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่องสรรเสริญ และความต้องการความสำเร็จ เพราะเมื่อความต้องการได้รับการสนองตอบก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้รู้สึกสบายใจ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เมื่อมีคุณธรรมจิตก็จะเกื้อกูลต่อสิ่งอื่น

หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๒ หลักการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้ ๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ คือ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงให้พุทธนโยบายเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่พระธรรมทูตกลุ่มแรกที่มีจิตสาธารณะ หลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลาจิตใจจนบรรลุพระอรหันต์แล้ว ทำให้มีจิตสาธารณะ มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นกลุ่มจิตสาธารณะกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา ๒) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ โดยในโอวาทปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ส่วนอุดมการณ์ การเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน การไม่มุ่งร้ายและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีเมตตากรุณา มีกุศลจิตและมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ (๒) ส่วนหลักการการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่ทำความชั่ว การส่งเสริมการทำ ความดี และการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ (๓) ส่วนวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่กล่าวร้ายหรือการส่งเสริมทัศนคติที่เป็นสันติวิธี และส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้ออาทรต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (๔) ส่วนคุณสมบัติของผู้เสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ เป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล เป็นผู้ที่มีจิตจักประมาณในการบริโภคใช้สอย มีปกติอยู่ในเสนาสนะอันสงบ และมีการพัฒนาจิตใจอยู่เสมอหรือการพัฒนาคุณธรรมในใจอยู่เสมอ

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย

การพัฒนาจิตสาธารณะทางด้านร่างกายเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับทางด้านจิตใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กายภาวนา” เพราะหากจะมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจเพียงด้านเดียวอาจไม่ครอบคลุมองค์รวม เพราะร่างกายมีผลต่อจิตใจด้วย โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกายจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้ (๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย คือ การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตผ่อนคลาย การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ และการพัฒนาจิตในรูปของการสำรวมกาย รวมทั้งมีบุคลิกภาพดีและมีมารยาททางสังคม เป็นต้น (๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ คือ ความรู้จักประมาณความสันโดษ และการคุ้มครองปัจจัย ๔ ทำให้ไม่วิตกกังวนและไม่เดือดร้อนใจเพราะปัจจัยการดำรงชีพ (๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะ คือ วิธีการฝึกจิตโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และวิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร โดยการใช้อารมณ์เป็นฐานของจิต เพื่อให้จิตสำรวมอยู่กับอาการที่กระทบทางกาย การใช้สติใคร่ครวญสิ่งที่เกิดขึ้นทางกาย ความอดทนและความเพียรทางกาย เป็นต้น (๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ การใช้อารมณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาปถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกุศลมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดนวิสวีกาบรรพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมจิตใจให้มีคุณธรรม โดยส่วนกายภาพจะมีความเกื้อกูลต่อจิตใจ เพราะเมื่อสุขภาพกายดีสุขภาพจิตก็ดีขึ้น ทำให้ไร้ความวิตกกังวน สงบกายและจิต กุศลธรรมก็เกิดขึ้น โดยจะก่อให้เกิดการกระทำและพฤติกรรมที่เป็นสาธารณะ ทั้งในรูปของการช่วยเหลืองานทางสังคม หรือการเป็นอาสาสมัครต่างๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตสาธารณะ

๒) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ศีลภาวนา” ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล ทำให้เกิดความเกื้อหนุนกันทั้งทางกายภาพ ชีวภาพและจิตภาพด้วย และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับตัวในสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสาธารณะโดยใช้ศีลธรรมและกระบวนการทางสังคม

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จิตตภาวนา” ซึ่งเป็นการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าภายนอกที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมอกุศลกรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย เสริมสร้างคุณธรรม สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งยังทำให้จิตมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้ (๑) ทำให้จิตมีคุณภาพประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา ความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความมกัตถุญญ ความสงบ ความเสียสละ เป็นต้น (๒) ทำให้จิตมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงออกด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ มีความมุ่งมั่นตั้งใจ และมีกำลังใจในการทำงาน เป็นต้น (๓) ทำให้จิตมีสุขภาพะ ซึ่งแสดงออกด้านความสุขทางจิต ได้แก่ ความปิติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สงบสุข ปลอ่ยวาง ไม่เครียด และมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้จิตมีคุณลักษณะเป็นสาธารณะ

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปัญญาภาวนา” จำแนกการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญาออกเป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้ (๑) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ (๒) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ได้เกิดมาจากตนเอง จึงต้องอิงอาศัย กัลยาณมิตรเป็นถ่ายทอดและผู้ส่งต่อความรู้มาให้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้ง (๓) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมถะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนา (ปัญญาภาวนา) โดยวิธีการเสริมสร้างปัญญาทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว มีโอกาสทำให้เกิดปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาในระดับโลกียธรรมและปัญญาในระดับโลกุตระธรรม ทำให้เปื้อนหาย คลายความกำหนัดในชั้น ๕ เห็นความไม่เป็นแก่นสารในการยึดมั่นถือมั่นในชีวิต มีปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำลายความหลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหากุณาอันสูงส่ง เมื่อตนเองพ้นทุกข์แล้วก็มีความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย

ยกตัวอย่าง สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงมีมหากรุณาจิตที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตามพระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศศาสนา เมื่อประกาศศาสนาจนมีผู้รู้ตามแล้ว กลุ่มคนเหล่านั้นก็จะเป็นกลุ่มจิตสาธารณะอีกต่อไปเรื่อยๆ โดยมุ่งหวังที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกอย่างไม่ประมาท

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างครบวงจรทุกด้าน เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน

๒. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง มี ๗ แนวทางดังต่อไปนี้

๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยวขึ้นมารองรับอย่างเป็นทางการ ทั้งแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในในระยะสั้นและระยะยาว มีการตั้งคณะกรรมการแผนกต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

๒) การคัดเลือกอาสาสมัครเข้ามาเป็นกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยให้สมัครใจเอง โดยทางวัดได้มีการคัดเลือกผู้ที่สมัครทั้งหมดให้เหลือ จำนวนแต่ละ ๕ รูป/คน เพื่อให้ง่ายต่อการเสริมสร้างจิตสาธารณะและง่ายต่อการติดตามผล และยังคัดเลือกชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แต่ละ ๕ คน

๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับกลุ่มจิตสาธารณะ โดยพบว่าการอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะ ๓ ส่วน คือ

(๑) การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ คือ อบรมทั้งในรูปแบบของการฝึกหัดสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อการอบรมพัฒนาคุณธรรมให้จิตมีความสงบ มีเมตตา กรุณา เสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความซื่อสัตย์ การลดละความถือตัว มีไมตรีจิต มีทัศนคติที่เป็นบวกต่อสังคม เป็นต้น

(๒) การพัฒนาศีลธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การให้มีพฤติกรรมสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมเรียบร้อยดีงาม มีมารยาททางสังคม รวมทั้งการอุทิศตนช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

(๓) การเสริมสร้างองค์ความรู้ คือ มุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ทางธรรมะ มุ่งส่งเสริมความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น การให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว มีความภาคภูมิใจกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเสริมทักษะและความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔) การมอบภารกิจให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่า มีการมอบภารกิจ จำแนกออกเป็น ๖ ส่วน คือ การจัดทำฐานข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันแหล่งท่องเที่ยว การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว

๕) การศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้มาปรับใช้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยวัดในพื้นที่วิจัยส่งกลุ่มจิตอาสาธรรมาไปดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๖) การนำกลุ่มจิตอาสาธรรมาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง เสนอปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยหาแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง โดยหลังจากที่ร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแล้ว วัดในพื้นที่วิจัยและกลุ่มจิตอาสาธรรมาแต่ละแห่ง ได้นำองค์ความรู้กลับไปปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

ผลการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านกายภาพ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านสังคม การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านจิตใจ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ โดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

(๑) มีผลต่อกลุ่มจิตอาสาธรรมาทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อยมากขึ้น มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว แสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรต่อนักท่องเที่ยว มีความขยันหมั่นเพียร มีทักษะความสามารถในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในรูปของการทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาและการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว การจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

(๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ คือ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสวยงาม มีความปลอดภัย และทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสุขภาวะเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว มีปัจจัยการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

๒) การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีผล ๒ ส่วน คือ ๑) มีผลทางด้านสังคม คือ กลุ่มจิตอาสาธรรมาสามัคคีกันในกลุ่ม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดี มีสัมพันธ์ภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีกายสุจริต การรู้จักแบ่งปัน ๒) มีผลต่อสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม และการเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี การเป็นมิตรต่อแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการ

รักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติร่วมกัน มีทักษะในการปรับตัว เป็นสมาชิกทางสังคมที่ดี และอาสาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวและงานด้านอื่นๆ

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านจิตใจและอารมณ์

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อทางด้านจิตใจ ๑๑ ลักษณะ ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ภายในวัด ๒) ทำให้มีความสนใจและใส่ใจ คือ ทำให้มีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว นำไปสู่การสำรวจการศึกษาเรียนรู้และเอาใจใส่แหล่งท่องเที่ยว ๓) ทำให้มีความตระหนักรู้และตอบสนอง คือ ตระหนักถึงปัญหา ผลกระทบและมีปฏิกิริยาตอบสนองด้วยการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๔) ทำให้มี อหยาศัยสาธารณะ คือ มีอหยาศัยดีงาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี มีน้ำใจต่อผู้อื่น มีความกล้า แสดงออกต่อสาธารณะ ๕) ทำให้มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความชื่นชอบ ความพึงพอใจ มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความชื่นชมยินดีในแหล่งท่องเที่ยว ๖) ทำให้มีความรู้สึกสำนึกสาธารณะ คือ สำนึกว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ๗) ทำให้มีคุณธรรม เช่น มองโลกในแง่ดี ความมีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ความเสียสละ มีศรัทธา มีสัมมาทิฐิ มโนสุจริต มีเมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา รวมทั้งมีความซาบซึ้งในความดีงาม ๘) ทำให้มีจิตบริการ เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีอหยาศัยดี ไม่มีความรู้สึกถือตัว มีจิตอาสาสมัครเสนอตนเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว มีความเสียสละ อุทิศตนช่วยเหลืองานในแหล่งท่องเที่ยว ๙) ทำให้เกิดแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ เช่น มีความมุ่งมั่น ความทุ่มเท มีอุดมการณ์ มีเป้าหมาย มีกำลังใจที่ดี มีความเชื่อมั่น มีความคาดหวังต่อผลของการกระทำดีงาม ๑๐) ทำให้มีเจตคติที่ดี คือ เจตคติส่วนตัว เช่น การเปิดใจพร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความใฝ่รู้ ความมีเหตุผล การทักษะในการคิด การมีทัศนคติที่ดี เป็นต้น และการมีเจตคติทางสังคม การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม เคารพสิทธิ์ผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น มีอุดมคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว การมีสำนึกความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ๑๑) ทำให้มีสุขภาวะทางจิตใจ เช่น จิตในสงบ มีกุศลจิต และมีความสุขทางจิตใจ

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่มีผลทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้กลุ่มจิตสาธารณะมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจความเป็นมา ความหมายและความสำคัญ มีทักษะในการจำแนกแจกแจงเนื้อหาสาระ สามารถแปรความตีความ และอธิบายความเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์บริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รู้จักคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว และรู้จักวิธีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนต่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น เข้าใจกระบวนการป้องกัน กระบวนการดูแลรักษา และกระบวนการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม ๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ได้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น ๗ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้เรียนกระบวนการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ในประเด็นที่เกี่ยวกับตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ
- ๒) นำผลการวิจัยไปใช้ต่อยอดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามหลักวิชาการ
- ๓) นักวิชาการควรศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ
- ๔) มหาวิทยาลัยนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้างานด้านการการพัฒนาจิตสาธารณะ
- ๕) นำผลการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูลอ้างอิงในทางวิชาการ

๒. ข้อเสนอแนะในเชิงสาธารณะและเชิงสังคม

- ๑) หน่วยงานภาครัฐควรมีการปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและวางแผนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- ๒) ควรมีการประชาสัมพันธ์ทางเลือกในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากยิ่งขึ้น
- ๓) ปลูกฝังการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้เป็นแหล่งเรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น
- ๔) ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๓. ข้อเสนอแนะในเชิงศาสนา

- ๑) คณะสงฆ์มีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) ควรบูรณาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๓) พัฒนาวัดให้สอดคล้องกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๔) แต่ละวัดจัดปัจจัยเอื้อในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้เหมาะสม
- ๕) ใช้การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางพระพุทธศาสนา

๔. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- ๑) ภาครัฐนำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบายผลักดันการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) พรรคการเมืองนำผลการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปเป็นนโยบายของพรรคอย่างเป็นรูปธรรม
- ๓) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
- ๔) มหาเถรสมาคมควรมีแผนและนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๕) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งขององค์กร

๕. ข้อเสนอแนะในเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม

- ๑) ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคต

- ๒) ส่งเสริมการลงทุนภาคธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๓) กระตุ้นตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดในภูมิภาคอื่นๆ
- ๔) นำผลการวิจัยไปใช้สร้างคุณค่าทางศาสนาเชิงเศรษฐกิจ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากจากชุมชนท้องถิ่นให้เติบโต
- ๕) ส่งเสริมช่องทางการสร้างงานและสร้างอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ประชาชนในท้องถิ่น

๖. ข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย

- ๑) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ
- ๒) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นรายปี
- ๓) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวให้หลากหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลายกลุ่มในอนาคต
- ๔) วัดในพื้นที่วิจัยควรจัดทำแผนการท่องเที่ยวทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อเป็นฐานรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต
- ๕) วัดในพื้นที่วิจัยควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอย่างถาวรและมีบุคลากรด้านการท่องเที่ยวคอยบริการเป็นประจำ

๗. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

- ๑) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีพุทธพุทธ
- ๒) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๓) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๔) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับพุทธวิถีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๕) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕.

กองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, “รายงานการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น”, (ขอนแก่น : องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๕๕.

พัชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิดทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวี.พี.พี. จำกัด, ๒๕๕๖.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย

พ.ศ. ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

ผู้จัดการรายวัน, นักท่องเที่ยวแห่เข้าไทย คาดสิ้นปีทะลุเป้า ๒๘ ล้านคน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา

: <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9580000091420>

[๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙].

วอยซ์ ออฟ อเมริกา, อินเดียเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะในหมู่
ชาวพุทธในประเทศไทย ญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ที่มีชาวพุทธอยู่ด้วย, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : [http://www.voathai.com/content/india-buddhist-tourism-nm/
1606995.html](http://www.voathai.com/content/india-buddhist-tourism-nm/1606995.html) [๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘].

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นเร่งทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่ง
ท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
[http://ewt.prd.go.th/ewt/
region8/ewt_news.php?nid=5951&filename=
Part_News_Region8/FORTICLIENT_CONTINUE](http://ewt.prd.go.th/ewt/region8/ewt_news.php?nid=5951&filename=Part_News_Region8/FORTICLIENT_CONTINUE) [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

คมชัดลึก, สกว.หนุน มจร ชงวิจัยจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<http://www.komchadluek.net/detail/20130808/165421/html>
[๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

*****

จากการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ทำให้มีประเด็นที่สามารถนำไปต่อยอดและใช้ประโยชน์ได้จริง จึงได้มีการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงวิชาการ

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้ในสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ในระดับศษุบัณฑิต ในประเด็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) จัดประชุมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้ง ๔ แห่ง และผู้สนใจทั่วไป โดยเน้นการให้ความรู้ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๐
- ๓) นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการให้กับนิสิตระดับปริญญาโท ระดับปริญญาเอก และนักวิจัยทั่วไป ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ

๒. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงสาธารณะและเชิงสังคม

- ๑) การปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในฐานะรากเหง้าทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการเข้าค่ายคุณธรรม
- ๒) มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธให้กับประชาชนทั่วไปได้รับทราบเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญทั้งในและนอกจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้มีทางเลือกในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากยิ่งขึ้น

๓. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงศาสนา

- ๑) ทดลองใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความซาบซึ้งศรัทธาและมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- ๒) แนะนำวัดในอำเภอเมืองขอนแก่นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทั้งปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว และการจัดปัจจัยเอื้อต่อการท่องเที่ยว

๔. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงนโยบาย

- ๑) เสนอผลการวิจัยแก่สมาชิกสภาเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบายผลักดันการท่องเที่ยวเชิงพุทธควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น
- ๒) แนะนำนักการเมืองให้นำผลการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปใช้เป็นนโยบายของพรรค เพื่อเป็นนโยบายเสนอต่อประชาชน

๕. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้ส่งเสริมช่องทางการสร้างงานและสร้างอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากจากชุมชนท้องถิ่นให้เติบโต

๖. การนำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัย

๑) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

๒) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างกลุ่มจิตอาสาธรณะเพื่อการท่องเที่ยวให้หลากหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น จนวัดพ้อธีสามารถขยายสมาชิกกลุ่มจิตอาสาธรณะเพิ่มเป็น ๙ รูป และมีแนวโน้มจากเพิ่มมากขึ้น

๓) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง เกี่ยวกับแนวทางศึกษาสภาพปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว และมีแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

๔) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเตรียมรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

๕) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

๗. การนำผลการวิจัยไปใช้ต่อยอดในการวิจัย

๑) เสนอประเด็นการวิจัยให้กับนักวิจัยและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีพุทธพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พุทธวิถีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ การเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อนำไปต่อยอดทำวิทยานิพนธ์และทำวิจัยต่อไป

ภาคผนวก ค.
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์
กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้ว และผลที่ได้รับ

**ตารางเปรียบเทียบวัดอุปประสงค์
กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้ว และผลที่ได้รับ**

*****

การวิจัยเรื่อง งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีตารางการเปรียบเทียบวัดอุปประสงค์ ดังต่อไปนี้

ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ดำเนินการแล้ว	ผลที่ได้รับ	กิจกรรมที่วางแผนไว้
เชิงวิชาการ	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	นำผลการวิจัยไปใช้ในสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ในระดับคหกรรมศึกษา ในประเด็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ	ทำให้นิสิตเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ	การประชาสัมพันธ์แนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	จัดประชุมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้ง ๔ แห่ง และผู้สนใจทั่วไป โดยเน้นการให้ความรู้ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๐	วัดในพื้นที่วิจัยมีแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะ และก่อให้เกิดกลุ่มจิตสาธารณะขึ้นในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง	จัดทำเอกสารแนะนำการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการให้กับนิสิตระดับปริญญาโทระดับปริญญาเอก และนักวิจัยทั่วไป ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ	คณาจารย์และนิสิตมีความสนใจที่จะนำประเด็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปต่อยอดทำวิจัยต่อไป	จัดสัมมนาเกี่ยวกับประเด็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธในมหาวิทยาลัย
เชิงสาธารณะและเชิงสังคม	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	การปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและทวงแทนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในฐานะรากเหง้าทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการเข้าค่ายคุณธรรม	คนในท้องถิ่นมีจิตสำนึกรักและทวงแทนแหล่งท่องเที่ยว	ให้ความรู้พระสงฆ์ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธให้กับประชาชนทั่วไปได้รับทราบเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญทั้งในและนอกจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้มีทางเลือกในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากยิ่งขึ้น	ประชาชนรู้ว่าวัดได้เปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จึงเริ่มกล้าเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด เพราะก่อนหน้านี้ วัดไม่ได้เปิดให้เข้ามาท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ	จัดทำเอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำผังเส้นทางเชื่อมโยงกันในพื้นที่วิจัย เพื่อให้เดินทางสะดวกยิ่งขึ้น

เชิงศาสนา	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	ทดลองใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความซาบซึ้งศรัทธา และมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา	ประชาชนเข้าถึงคำสอนทางศาสนาได้ง่ายขึ้น เพราะแหล่งท่องเที่ยวจะช่วยเผยแพร่ศาสนาในรูปแบบของการท่องเที่ยว	จัดทำคู่มือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัย
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	แนะนำวัดในอำเภอเมืองขอนแก่นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทั้งปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว และการจัดปัจจัยเอื้อต่อการท่องเที่ยว	หลายวัดปรับภูมิทัศน์และพัฒนาปัจจัยการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น	คัดเลือกวัดท่องเที่ยวเชิงพุทธต้นแบบ
เชิงนโยบาย	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	เสนอผลการวิจัยแก่สมาชิกสภาเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อให้ นำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบาย ผลักดันการท่องเที่ยวเชิงพุทธควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น	อยู่ในระหว่างดำเนินการ	ขอมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวกับเทศบาลนครขอนแก่น
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	แนะนำนักการเมืองให้นำผลการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปใช้เป็นนโยบายของพรรค เพื่อเป็นนโยบายเสนอต่อประชาชน	อยู่ในระหว่างดำเนินการ	จัดทำเอกสารแนะนำนโยบายด้านการท่องเที่ยวแก่พรรคการเมืองทุกพรรค เพื่อนำไปปรับใช้เป็นนโยบายพรรค
เชิงเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	นำผลการวิจัยไปใช้ส่งเสริมช่องทางการสร้างงานและสร้างอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากจากชุมชนท้องถิ่นให้เติบโต	ประชาชนใกล้เคียงพื้นที่วิจัยมีอาชีพเพิ่มมากขึ้น เช่น ขายสินค้าและบริการ รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม และที่พัก	ประสานชาวบ้านสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตในชุมชน
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	-	-	-
ในพื้นที่วิจัย	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ	พื้นที่วิจัยสามารถจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้	จัดทำแบบฟอร์มฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ง่ายต่อการเก็บข้อมูล

		นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเตรียมรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต	มีปัจจัยการท่องเที่ยวมากขึ้น มีปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวดีขึ้น	จัดสัมมนาเกี่ยวกับมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวให้หลากหลายกลุ่มมากขึ้น จนวัดโพธิ์สามารถขยายสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพิ่มเป็น ๙ รูป และมีแนวโน้มจากเพิ่มมากขึ้น	ได้กลุ่มจิตสาธารณะประจำพื้นที่วิจัย	คัดเลือกกลุ่มจิตสาธารณะต้นแบบ
		นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง เกี่ยวกับแนวทางการศึกษาสภาพปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว และมีแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป	พื้นที่วิจัยเข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม	ร่วมกับกลุ่มจิตสาธารณะหาวิธีการป้องกันภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว
		นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว	แหล่งท่องเที่ยวมีความปลอดภัยมากขึ้น	หามาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างเป็นระบบมากขึ้น
ต่อ ยอด การ วิจัย	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา	-	-	-
	๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	-	-	-
	๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	เสนอประเด็นการวิจัยให้กับนักวิจัยและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีพุทธพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พุทธวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ การเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อนำไปต่อยอดทำวิทยานิพนธ์และทำวิจัยต่อไป	นิสิต และ คณาจารย์ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ประเด็นการวิจัยและประเด็นต่อยอดทำวิทยานิพนธ์	เป็นอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยและวิทยานิพนธ์

ภาคผนวก ง.

แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์

แบบสำรวจ
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

*****

แบบสำรวจนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย วัดโพธิ์ วัดธาตุ วัดหนองแวง และวัดไชยศรี ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

วัด..... ที่อยู่ เลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....
 ถนน..... ตำบล..... อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
 นามเจ้าอาวาส.....
 ตำแหน่งด้านการปกครอง.....
 ปัจจุบันมีพระภิกษุจำนวน..... รูป สามเณร..... รูป
 บุคลากรทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว จำนวน..... รูป/คน
 ชื่อกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว.....
 ระยะเวลาที่ทำการสำรวจ.....

๒. ประวัติความเป็นมาของวัด

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

๓. ความสำคัญของวัด

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

๔. แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญภายในวัด (สิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในวัด)

๑) ชื่อ..... จุดเด่นคือ.....

๒) ชื่อ..... จุดเด่นคือ.....

๓) ชื่อ..... จุดเด่นคือ.....

๔) ชื่อ..... จุดเด่นคือ.....

๕) ชื่อ..... จุดเด่นคือ.....

หมายเหตุ ถ้าในวัดมีแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า ๕ ให้ใส่เพิ่มจนครบ
แหล่งท่องเที่ยวแต่ละอย่างให้มีภาพประกอบทั้งภายในและภายนอกอย่างละ ๕ ภาพ
พร้อมคำอธิบายความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

๕. รางวัลเชิดชูเกียรติ (รางวัลที่ทางวัดได้รับมีก็รางวัล ระบุลงให้ครบ)

๑) ชื่อรางวัล.....

ได้รับจากหน่วยงาน.....

เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

๒) ชื่อรางวัล.....

ได้รับจากหน่วยงาน.....

เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

๓) ชื่อรางวัล.....

ได้รับจากหน่วยงาน.....

เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

๔) ชื่อรางวัล.....

ได้รับจากหน่วยงาน.....

เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

- ๕) ชื่อรางวัล.....
 ได้รับจากหน่วยงาน.....
 เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....
- ๖) ชื่อรางวัล.....
 ได้รับจากหน่วยงาน.....
 เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....
- ๗) ชื่อรางวัล.....
 ได้รับจากหน่วยงาน.....
 เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....
- ๘) ชื่อรางวัล.....
 ได้รับจากหน่วยงาน.....
 เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด
- ๑) บุคลากรทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวในวัดของท่านมีกี่รูป/คน.....
  - ๒) จำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติมีกี่คน.....
  - ๓) จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลมีกี่คน.....
  - ๔) ช่วงใดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก.....
  - ๕) นักท่องเที่ยวในวัดของท่านจำแนกออกเป็นกี่กลุ่ม.....
 ประกอบด้วยกลุ่มใดบ้าง.....
 .....
 .....
  - ๖) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวอะไรมากที่สุด.....
 เพราะอะไร.....
 .....
๒. การบริหารแหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?
- .....
 .....
 .....
 .....
 .....

๓. ปัญหาของการท่องเที่ยวภายในวัดของท่านคืออะไร?
- .....
 .....
 .....

๔. มีวิธีการแก้ไขปัญหาค่าธรรมเนียมแต่ละอย่างได้อย่างไร?

๕. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของวัดคืออะไร?

๖. มีวิธีการแก้ไขปัญหาค่าธรรมเนียมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. วัดแห่งนี้มีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างไร?

๒. วัดแห่งนี้มีวิธีการคัดเลือกบุคลากรมาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวอย่างไร?

๓. วัดแห่งนี้มีแนวทางส่งเสริมบุคลากรทางด้านการท่องเที่ยวอย่างไร?

.....
.....
.....

๔. หลักธรรมใดที่เหมาะสมแก่การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ?

.....
.....
.....

๕. มีแนวทางเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่บุคลากรในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

.....
.....
.....

ส่วนที่ ๔ ภาคผนวก

๑. ภาพกิจกรรมระหว่างการสำรวจแหล่งท่องเที่ยว

(ภาพของสมาชิกที่กำลังสำรวจแหล่งท่องเที่ยวแต่ละ ๕ ภาพ พร้อมคำอธิบาย)

๒. จำนวนสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะที่ร่วมจัดทำรายงาน

ชื่อกลุ่ม : .....

๑) ..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....

บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... โทรศัพท์.....

Facebook .....

๒) ..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....

บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... โทรศัพท์.....

Facebook .....

- ๓) ..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....
บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... โทรศัพท์.....
Facebook .....
- ๔) ..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....
บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... โทรศัพท์.....
Facebook .....
- ๕) ..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....
บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... โทรศัพท์.....
Facebook .....

หมายเหตุ สิ่งทีกลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวต้องทำ

ช่วงที่ ๑ ดำเนินการดังนี้

- ๑) จัดตั้งชื่อกลุ่มพร้อมสมาชิก
- ๒) สืบหาข้อมูลตามแบบฟอร์มนี้
- ๓) จัดทำเป็นรูปเล่มรายงาน
- ๔) สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในวัด
ประกอบด้วยเจ้าอาวาส ๑ รูป และประชาชนที่เกี่ยวข้อง ๕ คน
- ๕) สมาชิกทุกท่านกรอกข้อมูลในแบบสัมภาษณ์
- ๖) อัปโหลดข้อมูลรูปเล่ม และไฟล์รูปภาพลงในแผ่นซีดี นำส่งด้วย

ช่วงที่ ๒ ดำเนินการดังนี้

- ๑) มาร่วมกันนำเสนอผลงานที่ได้จัดทำมา
- ๒) นำเที่ยวในวัดที่รับผิดชอบ

๒. วัดของท่านมีความสำคัญอย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในวัดของท่านมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดของท่านมีความโดดเด่นอย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดของท่านเป็นอย่างไร?

- ๑) บุคลากรทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวในวัดของท่านมีกี่รูป/คน.....
- ๒) จำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติมีกี่คน.....
- ๓) จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลมีกี่คน.....
- ๔) ช่วงใดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก.....
- ๕) นักท่องเที่ยวในวัดของท่านจำแนกออกเป็นกี่กลุ่ม.....
ประกอบด้วยกลุ่มใดบ้าง.....

.....
.....

๖) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวอะไรมากที่สุด.....

เพราะอะไร.....

๒. ท่านมีกระบวนการบริหารแหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓. ปัญหาของการท่องเที่ยวภายในวัดของท่านคืออะไร?

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาในการท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๕. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านคืออะไร?

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. ท่านมีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในวัดของท่านอย่างไร?

.....

.....

.....
.....
.....

๒. ท่านมีวิธีการคัดเลือกบุคลากรมาทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....
.....
.....
.....

๓. ท่านมีแนวทางส่งเสริมบุคลากรทางด้านการท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....
.....
.....
.....

๔. ท่านคิดว่ากิจกรรมใดที่เหมาะสมแก่การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ?

.....
.....
.....
.....

๕. ท่านมีแนวทางการเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่บุคลากรในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านอย่างไร?

.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี).....
.....
.....

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ขอกราบขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

คณะวิจัย

แบบสัมภาษณ์พระภิกษุและสามเณร
เรื่อง การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

*****

คำชี้แจง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

จึงขอความเมตตาจากท่านให้ข้อมูลตามความเห็นของท่าน ซึ่งข้อมูลที่ท่านให้จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในงานวิจัยนี้เท่านั้น และจะไม่มีผลกระทบต่อท่านในทุกกรณี โดยแบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัย

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล..... ฉายา.....
 อายุ..... พรรษา..... ระดับการศึกษาสูงสุดทางโลก.....
 ระดับการศึกษาสูงสุดทางธรรม.....
 ตำแหน่ง.....
 ที่อยู่/เลขที่..... หมู่ที่..... วัด..... บ้าน.....
 ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์.....

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัย

๑. วัดของท่านมีความเป็นมาอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. วัดของท่านมีความสำคัญอย่างไร?

.....

.....
.....
.....
.....
.....

๓. แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในวัดของท่านมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๔. แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดของท่านมีความโดดเด่นอย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเป็นอย่างไร?

- ๑) บุคลากรทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวในวัดของท่านมีกี่รูป/คน.....
- ๒) จำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติมีกี่คน.....
- ๓) จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลมีกี่คน.....
- ๔) ช่วงใดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก.....
- ๕) นักท่องเที่ยวในวัดของท่านจำแนกออกเป็นกี่กลุ่ม.....
ประกอบด้วยกลุ่มใดบ้าง.....

.....
.....

๖) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวอะไรมากที่สุด.....
เพราะอะไร.....

๒. ทางวัดมีการบริหารแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

.....
.....

๓. ปัญหาของการท่องเที่ยวภายในวัดของท่านคืออะไร?

๔. ท่านมีส่วนในการแก้ไขปัญหการท่องเที่ยวอย่างไร?

๕. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดของท่านคืออะไร?

๖. ท่านมีส่วนในการแก้ไขปัญหการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. ท่านมีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในวัดอย่างไร?

๒. ท่านได้อาสาสมัครเป็นบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดแห่งนี้ได้อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านมีบทบาทเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้อย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่าหลักธรรมใดที่เหมาะสมแก่การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ?

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่าควรเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่บุคลากรในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี).....

.....

.....

.....

.....

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

คณะวิจัย

๒. วัดแห่งนี้มีความสำคัญอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในวัดแห่งนี้มีอะไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดแห่งนี้มีความโดดเด่นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

๑. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดแห่งนี้เป็นอย่างไร?

- ๑) บุคลากรทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้มีกี่รูป/คน.....
- ๒) จำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติมีกี่คน.....
- ๓) จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลมีกี่คน.....
- ๔) ช่วงใดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก.....
- ๕) นักท่องเที่ยวในวัดของท่านจำแนกออกเป็นกี่กลุ่ม.....
ประกอบด้วยกลุ่มใดบ้าง.....

๖) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาท่องเที่ยวอะไรมากที่สุด.....

เพราะอะไร.....

๒. ทางวัดมีการบริหารแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓. ปัญหาของการท่องเที่ยวภายในวัดแห่งนี้คืออะไร?

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมีส่วนในการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้หรือไม่?

.....

.....

.....

.....

๕. ปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้คืออะไร?

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านมีส่วนในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้หรือไม่?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๑. ท่านมีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้หรือไม่?

.....

.....

๒. ท่านได้อาสาสมัครเป็นบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดแห่งนี้ได้อย่างไร?

๓. ท่านมีบทบาทเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้อย่างไรบ้าง?

๔. ท่านคิดว่าหลักธรรมใดที่เหมาะสมแก่การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ?

๕. ท่านคิดว่าควรเสริมสร้างจิตสาธารณะแก่บุคลากรในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร?

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี).....

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

คณะวิจัย

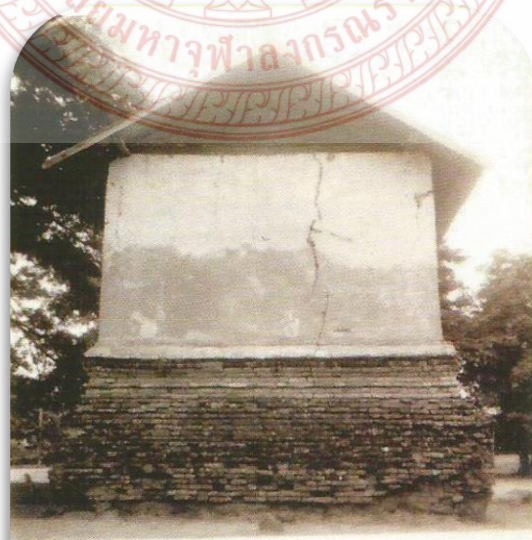
ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
วัดโพธิ์

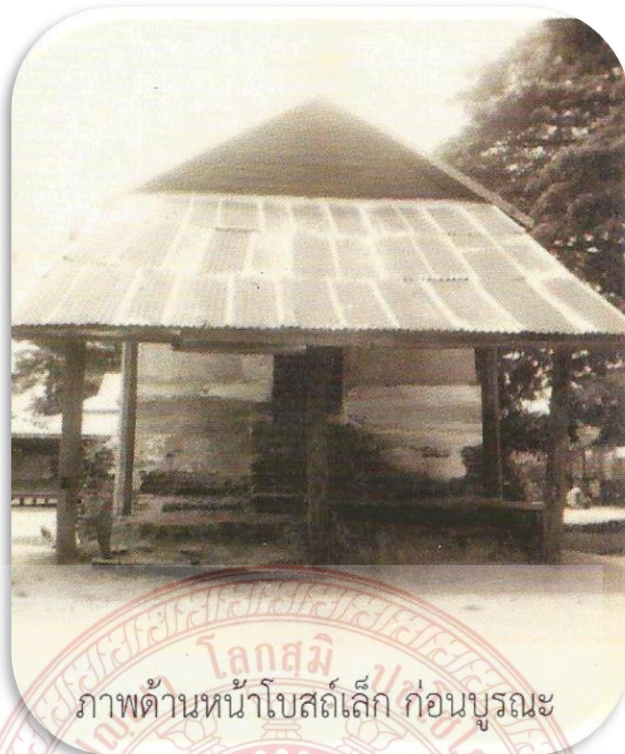
พระครูภวนาโพธิคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์

ป้ายหน้าวัดโพธิ์

ภาพด้านหลังโบสถ์เล็กในอดีต ก่อนบูรณะ

ภาพด้านหน้าโบสถ์เล็ก ก่อนบูรณะ

พระประธานโบสถ์เล็ก (เนื้อทองสัมฤทธิ์)

ภายในโบสถ์เล็ก หลังบูรณะแล้ว

ภาพมุมกว้างโบสถ์เล็กในปัจจุบัน

ด้านหน้าโบสถ์เล็กหลังบูรณะ

อาศรม ทางเข้าโบสถ์เล็ก

รูปเหมือนหลวงปู่โพธิ์ ภายในอาศรม

กระดูกไดโนเสาร์

ปติมากรรมปูนปั้นเรื่องราวประวัติหลวงปู่โพธิ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์

เรื่องราววิถีชีวิตชาวอีสานรอบศาลาโพธิ์สาร ๗๒ ชั้น ๑

วิถีชีวิตชาวนาภาคอีสาน

ภาพวิถีชีวิตกับหมอลำพื้นบ้านอีสาน

รูปปั้นสัตว์รอบศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้น ๑

ภาพปติมากรรมปูนปั้นสัตว์ป่าหายาก

ภาพปติมากรรมปูนปั้นปริศนาธรรมรอบศาลาโพธิสาร ๓๒ ชั้น ๑

ปริศนาธรรมเต่าแบกคัมภีร์

ปริศนาธรรมปลาใหญ่กินปลาเล็ก

ปริศนาธรรมตาดิจุงตาบอด

พระประธานหินแกรนิตภายในศาลาโพธิสาร ๗๒

รูปเหมือนหลวงปู่โพธิ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์

ภาพวาดปริศนาธรรมปฏิสังขมบุปผาบนศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้น ๓

ภาพปริศนาธรรมส่วนหนึ่งบนศาลาโพธิสาร ๗๒ ชั้น ๓

พระประธานในโบสถ์หลังใหญ่ (ใหม่)

พิพิธภัณฑ์มรดกอีสานวัดโพธิ์

กระตูกคนโบราณที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์มรดกอีสานวัดโพธิ์

พระเครื่องในพิพิธภัณฑ์

สิ่งของส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑ์

ลานธรรม มีพระพุทธรูปประจำวันเกิดให้นักท่องเที่ยวได้สักการะ

โบสถ์หลังใหญ่สูง ๒ ชั้น โดดเด่นสวยงาม

ภายในโบสถ์ชั้น ๑ มีภาพวาดชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก

พระประธานในโบสถ์ใหญ่ชั้น ๒

ประตูไม้แกะสลักทางเข้าโบสถ์ชั้น มีความสวยงาม

หน้าต่างบนโบสถ์ชั้น ๒

ปัจจุบันกำลังสร้างพระพุทธรูปสี่เวชนิยสถาน ๔ ปาง ให้นักท่องเที่ยวได้สักการะ

กำลังสร้างพระมหาธาตุบารมีเจดีย์หลวงปู่โพธิ์ ซึ่งจะเป็นที่บรรจุอัฐิบริวารหลวงปู่โพธิ์

ต้นไม้ขนาดใหญ่ภายในวัดโพธิ์ให้ความสงบร่มรื่น

ต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่ทางวัดอนรุักษ์ไว้

กลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์สำรวจข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวในพิพิธภัณฑ์

สำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวรอบศาลาโพธิสาร ๗๒

สำรวจข้อมูลการท่องเที่ยวในอุโบสถหลังใหญ่

ศึกษาคุณค่าของประติมากรรมปูนปั้นปริศนาธรรมรอบศาลาโพธิสาร ๗๒

รายชื่อสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์

พระปลัดจตุรงค์ จตุราภินนโท

พระครูวินัยธรเจตพล อินทปณโญ

พระธรรมบุญ กุศลธมโม

สามเณรณัฐวัฒน์ โนนไธสง

สามเณรวีรพงษ์ ยาดาล

ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธาณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
วัดหนองแขวงพระอารามหลวง

พระธรรมวิสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อในจังหวัดขอนแก่น

ภาพภายในพระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน

ภาพวาดวัฒนธรรมอีสาน ภายในพระมหาธาตุฯ ชั้น ๑

ภาพถ่ายจากมุมบนพระมหาธาตุชั้น ๓ ลงมาชั้น ๒

ภาพวิวบึงแก่นนคร ถ่ายจากพระมหาธาตุแก่นนครฯ ชั้นที่ ๕

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘ (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

ป้ายตำหนักสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘

กลุ่มจิตสาธารณะกำลังสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในตำหนักพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ ชื่อว่า สมเด็จพระญาณสังวร

มุมที่นักท่องเที่ยวนิยมมาพักผ่อนสงบๆ ช้างสระน้ำ บรรยากาศเย็นสบาย

สระน้ำมุมทำบุญให้อาหารปลาหลากหลายสายพันธุ์ และที่นั่งพักผ่อนสงบจิตใจ

พระธาตุขามแก่นจำลอง

อุโบสถหลังเก่า

ภาพพระอุโบสถหลังเก่า (เล็ก) ของวัดหนองแวง อายุ ประมาณกว่า ๓๐๐ ปี

วิหารหลวงปู่บูชา อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองแขงฯ มีความศักดิ์สิทธิ์ ที่นักท่องเที่ยวนิยมมากราบขอพร

ภาพภายในวิหารหลวงปู่บูชา

กลุ่มจิตสาธารณะกำลังสำรวจพระอุโบสถหลังใหม่

กลุ่มจิตสาธารณะวัดหนองแขงฯ กราบสัมภาษณ์พระครูปริยัติเจตยานุกูล
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขงพระอารามหลวง

ภาพขณะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำหนักสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘

ภาพขณะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสระน้ำหลังวัดหนองแขง

ขณะกลุ่มจิตสาธนะวัดหนองแขงฯ กำลังเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพระราชทานแก่น้ำจืด

ประชุมกลุ่มย่อยในขณะเก็บข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขงฯ

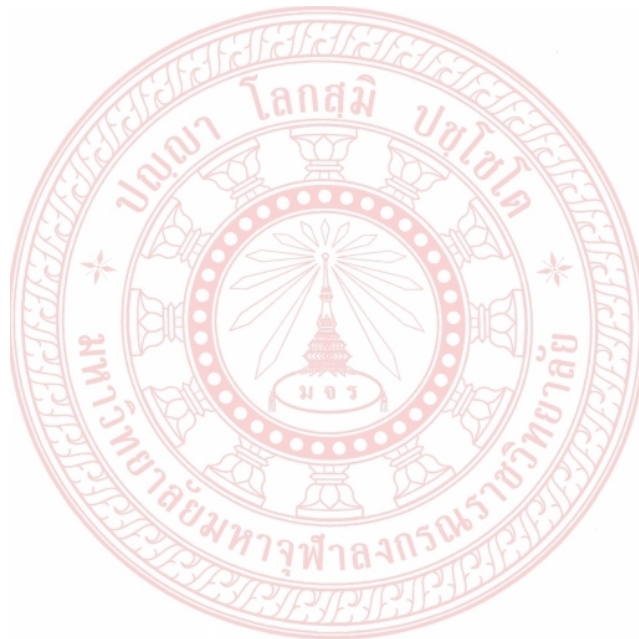

สัมภาษณ์ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววัดหนองแขง

ภาพขณะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน

สมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแขงฯ

พระมหานิกธ ฐานจิตโต (แสงโตโพธิ์)

สามเณรกัมปนาท เยอสูงเนิน

สามเณรวัชรพงษ์ ถิ่นสำโรง

สามเณรธนกร เหล่าวงโคตร

สามเณรสุริพล อินโสม

ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
วัดธาตุพระอารามหลวง

พระเทพกิตติรังษี,ดร. เจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง

พระประธานในพระอุโบสถวัดธาตุพระอารามหลวง

ภาพถ่ายจากบึงแก่นนคร

กิจกรรมทำบุญตักบาตรช่วงเทศกาลต่างๆ

ภาพกลางคืนของพระธาตุนครเดิม

องค์พระธาตุนครเดิม นักท่องเที่ยวนิยมมาสักการะพระบรมสารีริกธาตุ

วิหารครอบองค์พระธาตุ

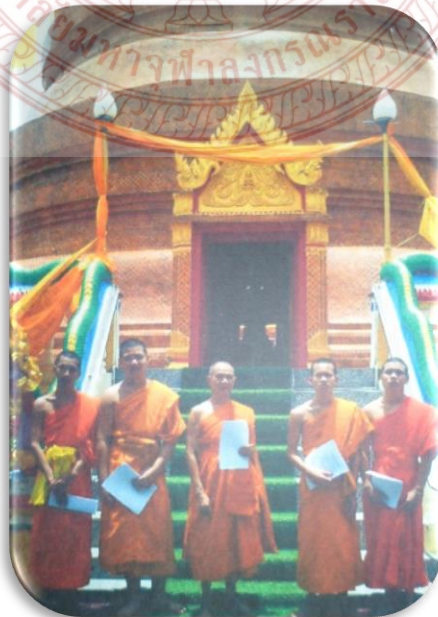
กลุ่มจิตสาธาณณะวัดธาตุฯ เก็บข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพระธาตุนครเดิม

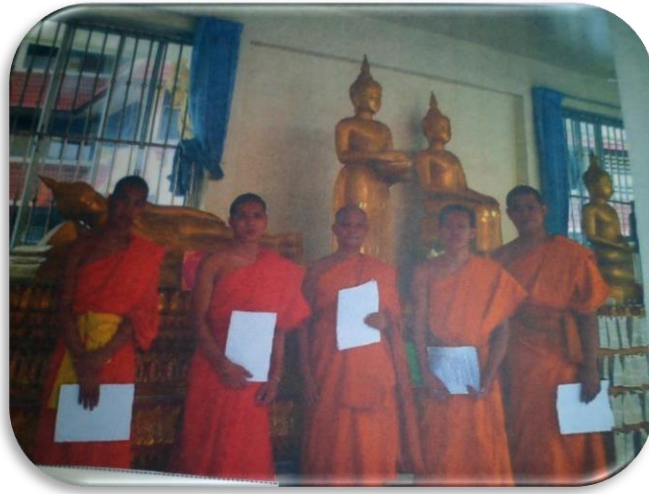
บริเวณทางขึ้นองค์พระธาตุนครเดิม

ภายในองค์พระธาตุนครเดิม

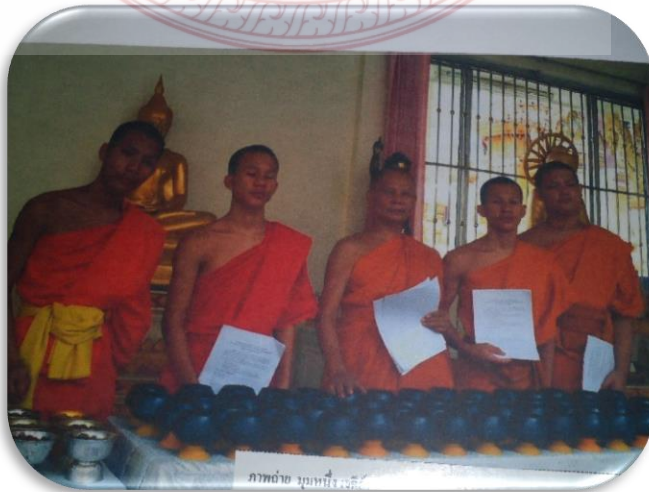
หน้าองค์พระธาตุนครเดิม

สำรวจแหล่งท่องเที่ยวรอบวิหารคด

ด้านล่างองค์พระธาตุนครเดิม มีประชาชนนำผ้ามาห่มเพื่อเป็นมงคลชีวิต

ในวิหารคดมีการทำบุญตักบาตร ๑๐๘

กิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรมในพระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดธาตุพระอารามหลวง

กลุ่มจิตสาธณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุกำลังสำรวจแหล่งท่องเที่ยว

ประตู่ทางขึ้นพระอุโบสถ

หน้าโรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา

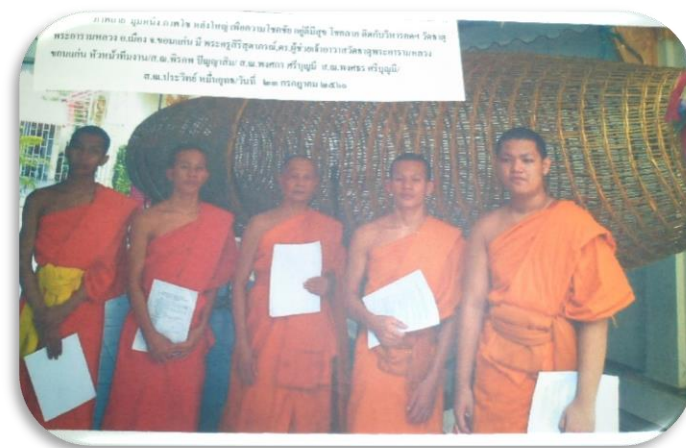
หน้าอาคารเรียนมหาจุฬาฯ วิทยาเขตขอนแก่น

ซุ้มประตูโคมหน้าวัดธาตุพระอารามหลวง ด้านบึงแก่นนคร

ด้านข้างพระอุโบสถ

ไซใหญ่วัดธาตุฯ

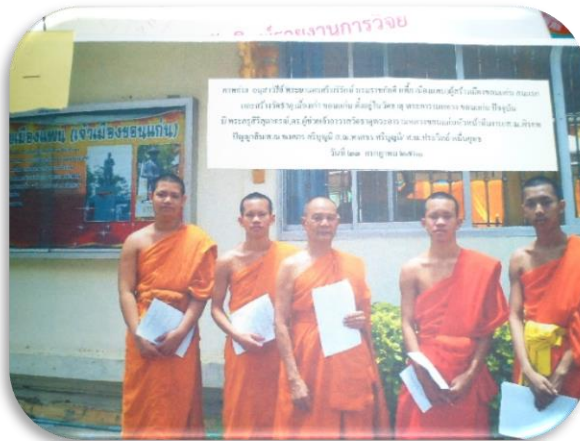
หน้าศูนย์การเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดขอนแก่น ภาค ๙

ด้านข้างศาลาพระเทพวิมลโมลี มีมุมสงบรมี่ริน

ภายในศาลาพระเทพวิมลโมลี

อนุสาวรีย์และประวัติพระนครศรีบริรักษ์บรมราชภักดี เจ้าเมืองคนแรกของขอนแก่นอยู่ที่วัดธาตุน

หลวงพ่อดีปล้ำจำลอง ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองขอนแก่น

แห่งหลวงพ่อดีปล้ำรอบเมือง เพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้ขอพร

สมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดธาตุพระอารามหลวง

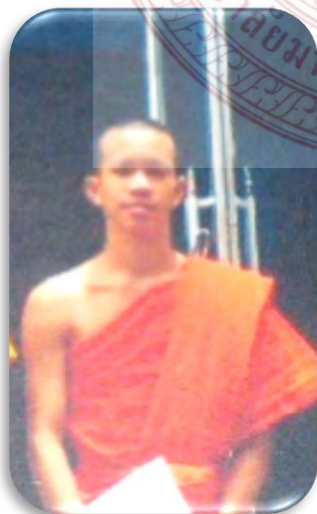
พระครูสิริสุตตากรณ, ดร.

สามเณรภิกขุ ปัญญาสิม

สามเณรพงศกร ศรีบุญมี

สามเณรพงศกร ศรีบุญมี

สามเณรประวิทย์ หมื่นนุฑธ์

ภาพกิจกรรมของกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
วัดไชยศรี

พระครูบุญชยากร เจ้าอาวาสวัดไชยศรี

โบสถ์โบราณ (สิมสินไซ) เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของวัดไชยศรี

ชาวบ้านมาทำพิธีกรรมทางศาสนาอบสมิสังไส วิถีชีวิตที่ผูกพันกับวรรณกรรมเรื่องสินไซ

ภาพจิตรกรรมฝีมือชาวบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

พระประธานในอุโบสถ (ลิม) ศูนย์รวมจิตใจชุมชนสาระถี

ภาพวาดส่วนหนึ่งในวรรณกรรมสินไซ

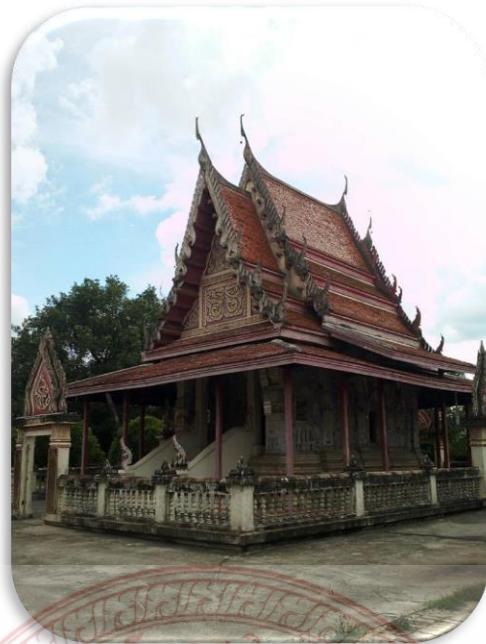

หน้าต่างที่วาดและรูปปั้นฝีมือช่างแบบชาวบ้าน

ฝาผนังด้านนอกของอุโบสถ (สิม) มีความโดดเด่นสวยงาม

อุโบสถโบราณตั้งโดดเด่นเป็นสง่า

ซุ้มประตูเก่าแก่ที่ทางวัดยังอนุรักษ์เอาไว้เป็นมรดกทางศาสนา

ลานจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมกลางแจ้ง ใช้สำหรับจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม

ประตูโขงใหม่มีความโดดเด่นและสวยงาม

ศาลหลวงปู่ปฮาด (อุปราชา) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไชยศรีและบ้านสาวะถี

ใบเสมาโบราณข้างศาลหลวงปู่ปฮาด

ด้านหน้าของศาลหลวงปู่อุปฮาด

ศาลาจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม ใช้ต้อนรับแขกต่างๆ เช่น ดารา และนักท่องเที่ยว มีความเรียบง่าย

กลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี กำลังสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาส

ขณะที่ท่านพระครูบุญชยากรให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่กลุ่มจิตสาธาณณะฯ วัดไชยศรี

ขณะเก็บบันทึกข้อมูลและรับฟังนโยบายการท่องเที่ยววัดไชยศรีจากท่านเจ้าอาวาส

กิจกรรมการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มจิตสาธาณณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดไชยศรี

สมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยววัดไชยศรี

นายภาณุพงศ์ อุดม

นางสาวยลัตตา เหลลาหา

นางสาวนิฐา แก้วกระจ่าง

นางสาวพรประภา ก่อแก้ว

นางสาวกัญญารัตน์ คำอินทร์

ภาพกิจกรรมวันประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ๔ แห่ง

ป้ายการประชุมสัมมนา

พระครูภาวนาโพธิคุณจุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย

พระครูภาวนาโพธิคุณกล่าวเปิดประชุมสัมมนา

พระอาจารย์วิมาน คมกีรพลฺโย, ดร. พิธีกรดำเนินการประชุมสัมมนา

พระครูสิริสุตากรณ, ดร. ตัวแทนกลุ่มจิตสาธารณะฯ วัดธาตุนา นำเสนอผลงาน

กลุ่มจิตสาธารณะฯ วัดหนองแวงฯ นำเสนอผลงาน

กลุ่มจิตสาธารณะฯ วัดโพธิ์ นำเสนอผลงาน

กลุ่มจิตสาธารณะฯ วัดไชยศรี นำเสนอผลงาน

การตอบคำถามเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การนำเสนอภาพกิจกรรมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ของกลุ่มจิตสาธิตวัดไชยศรี

การนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว

การนำเสนอวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ดำเนินการประชุมสัมมนาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

พระภิกษุ สามเณร ที่เข้าร่วมประชุมสัมมนา

ผู้สนใจเข้าร่วมประชุมสัมมนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มจิตสาธาณณะวัดไชยศรี

นำชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดโพธิ์

กลุ่มจิตสาธาณณะวัดโพธิ์นำชมพิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์

มอบปัจจัยบำรุงกลุ่มจิตสาธารณะทั้ง ๔ แห่ง

นำเทียวดูสภาพจริงในแหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์

นำชมแหล่งท่องเที่ยวรอบศาลาโพธิสาร ๗๒ วัดโพธิ์

กลุ่มจิตสาธาณณะวัดไชยศรี ในโบสถ์วัดโพธิ์

ภาพส่วนหนึ่งของผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา
เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๐

ปกเอกสารรายงานแบบสำรวจ
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

แบบสำรวจ

เรื่อง การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จัดทำโดย

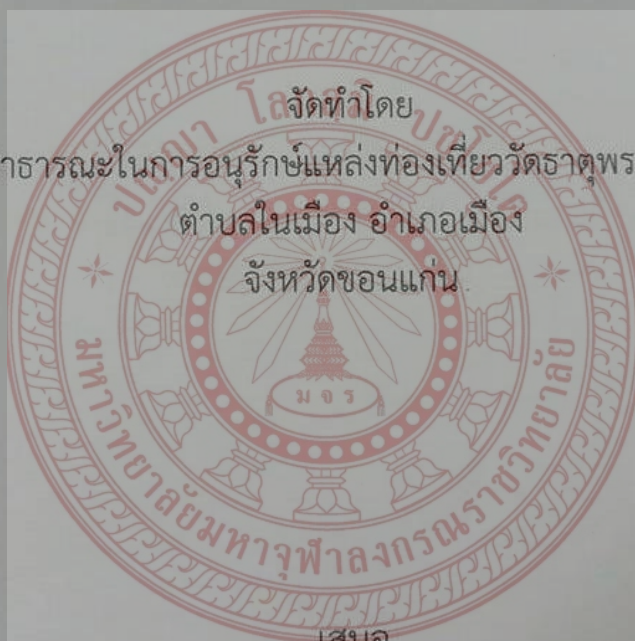
กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (กลุ่มศิลป์ไชยศรี)
วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เสนอ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น พ.ศ.๒๕๖๐

แบบสำรวจ
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จัดทำโดย
กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดธาตุพระอารามหลวง
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น

เสนอ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

แบบสำรวจ

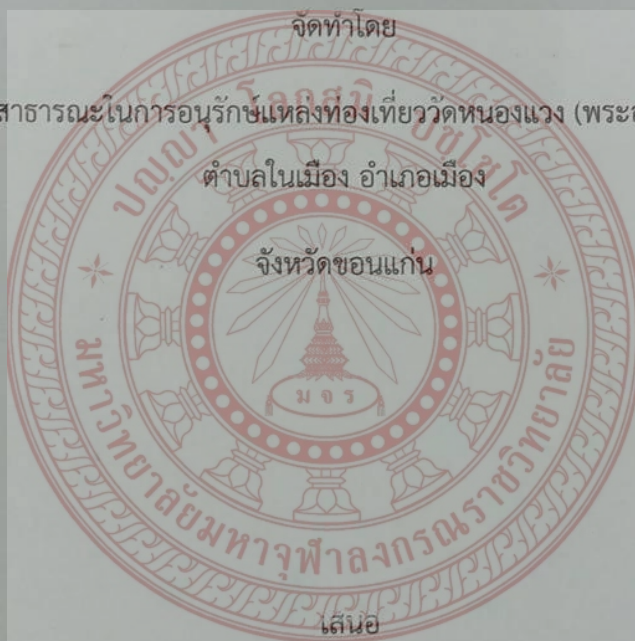
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จัดทำโดย

กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดหนองแวง (พระอารามหลวง)

ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดขอนแก่น

เสนอ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๐

แบบสำรวจ
การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จัดทำโดย
กลุ่มจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยววัดโพธิ์
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น

เสนอ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๖๐

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	MCU RS ๖๑๐๗๖๐๐๕๐
ชื่อโครงการ	: การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
หัวหน้าโครงการ	พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓๓๖๐๖๐๐๐๑๔๑๗๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ E-mail = bodhikun@yahoo.co.th โทร.๐๘๖-๒๑๙๔๕๕๕
ความเป็นมาและความสำคัญ	การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” เกิดจากความสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เมื่อได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธแล้วพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยการท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจำนวนมากไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร บางแห่งถูกปล่อยทิ้งร้าง อีกทั้งยังมีภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยวหลายประการ จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความชำรุดทรุดโทรมลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขาดคนเสียสละในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้คณะวิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔ แห่ง เป็นพื้นที่วิจัย ผลจากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ในการสร้างแนวร่วมจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ
วัตถุประสงค์โครงการ	๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
ผลการวิจัย	งานวิจัยนี้มีเนื้อหาหลัก ๓ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๓) วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๑. หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา จิตสาธารณะ เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ มีสำนึกความรับผิดชอบ จิต

บริการสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นจิตที่มีคุณลักษณะที่ประกอบด้วยคุณธรรมและสำนึกของความดีงาม โดยจำแนกจิตสาธารณะออกเป็น ๓ องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ ๑) องค์ประกอบภายในจิต คือ คุณลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความไม่เห็นแก่ตัว จิตมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีวิถีจิตเป็นคุณธรรม แนวความคิดและอุดมการณ์สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๒) องค์ประกอบภายนอก คือ ส่วนที่เป็นสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งคติ ความเชื่อ ทศนคติ เจตคติ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวหล่อหลอมและกำหนดคุณลักษณะจิตให้เกื้อกูลต่อสังคมด้วย ๓) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือ การแสดงออกของจิตสาธารณะในทางพฤติกรรม เช่น การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประพฤติสุจริต การไม่เบียดเบียน การไม่ทำความเสียหายแก่สาธารณสมบัติ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ การไม่ปิดกั้นโอกาสของผู้อื่นในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม การเคารพสิทธิของผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอาสาสมัครทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม การบริการสังคม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อม

จิตสาธารณะมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นจิตที่มีลักษณะเสียสละ จิตที่มีลักษณะสาธารณชน (จิตที่มองความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคมอย่างสร้างสรรค์) จิตที่เป็นกุศล (คิดแต่สิ่งที่เป็นกุศลซ้ำๆ บ่อยๆ) จิตที่มีลักษณะเต็มใจในการทำเพื่อส่วนรวม จิตตื่นและรู้สึกตัว จิตที่มีเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล จิตอาสา จิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว จิตบริการ จิตคิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จิตที่อนุรักษสิ่งดีงาม จิตสำนึกร่วมทางสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก และประกอบด้วยคุณธรรม โดยจิตสาธารณะมีความสำคัญ ๔ ส่วน คือ

๑) มีความสำคัญต่อตนเอง คือ ทำให้เป็นผู้เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความถ้อยตัวน้อย จิตใจปลอดโปร่ง เบาสบาย ลดตัณหา มานะ ทิฐิ อคติและไม่โลภ

๒) ความสำคัญต่อผู้อื่น คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข

๓) ความสำคัญต่อสังคม โดยจำแนกออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความสำคัญต่อครอบครัว คือ มีความรักความสามัคคีกันในครอบครัว มีความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เป็นต้น (๒) ความสำคัญต่อองค์กร คือ ทำให้องค์กรเข้มแข็ง มีความสามัคคีกันในองค์กร มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในองค์กร เป็นต้น (๓) ความสำคัญต่อชุมชน คือ ทำให้สังคมไม่แตกแยก ไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรงในสังคม ช่วยกันดูแลรักษาสาธารณสมบัติ ปราศจากอาชญากรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เคารพและให้เกียรติกันตามบทบาทหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น (๔) ความสำคัญต่อประเทศ คือ คนในประเทศเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่มีวิกฤติการณ์ภายในประเทศ ชาตินี้มีความมั่นคง การอนุรักษ์และรักษาสันติชาติได้ ประเทศชาติมีการพัฒนาได้ดี และอาชญากรรมในชาติลดน้อยลง คนในประเทศอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นต้น (๕) ความสำคัญต่อโลก คือ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่างชาติ ไม่ข่มขู่คุกคาม กล่าวหา โจมตีกัน ไม่แทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ไม่เหยียดหยามทางเชื้อชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน และไม่ทำให้เกิดสงคราม รวมทั้งการช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๔) ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้พบว่า ปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสาธารณะจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ปัจจัยภายนอก คือ เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะเป็นส่วนที่กล่อมเกลาและหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมและทัศนคติอันพึงประสงค์ ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะเมื่ออยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมดีงาม สังคมและสิ่งแวดล้อมก็จะหล่อหลอมให้มีจิตใจดีงามไปด้วย ๒) ปัจจัยภายใน คือ เป็นส่วนที่เกิดจากทัศนคติ ความสำนึก การตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ รวมทั้งคุณธรรมภายในจิตด้วย โดยจะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลารวมทั้งเหมาะสมจึงจะทำให้จิตใจสงบสุขและมีความเมตตากรุณาต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการฝึกจิตสาธารณะจะต้องทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน จึงจะทำให้การเสริมสร้างจิตสาธารณะเป็นไปอย่างรอบด้าน

การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยทั่วไปแล้ว มีนักวิชาการได้จำแนกออกเป็นหลายรูปแบบ โดยงานวิจัยนี้ได้จำแนกออกเป็น ๗ รูปแบบ ดังต่อไปนี้ ๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยกระบวนการด้านจิตพิสัยจะเน้นกระบวนการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบ และการพัฒนาจิตสาธารณะจนเป็นลักษณะนิสัย ๒) ส่งเสริมความเป็นเจ้าของสิ่งสาธารณะร่วมกัน ทั้งในรูปของการส่งเสริมการตระหนักรู้คุณค่าสิ่งสาธารณะ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการดูแลรักษา ๓) การจัดสิ่งเร้าให้เอื้อต่อจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) การจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (๒) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (๓) มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดีงามและเป็นธรรม และ (๔) การสร้างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบเกื้อกูล ๔) ส่งเสริมทักษะทางสังคม จำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การสร้างมิตรภาพ เพื่อให้มีความผูกพันกัน (๒) เรียนรู้การจัดกิจกรรมและทำงานเป็นทีม เพื่อให้มีกระบวนการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ (๓) เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสังคม เพื่อให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ๕) ส่งเสริมทักษะการดำเนินชีวิตอย่างสุจริต เพื่อควบคุมตนเองไม่ให้ความคิดและพฤติกรรมละเมิดผู้อื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม ๖) ฝึกให้มีจิตอาสาควบคู่กันไป ๓ รูปแบบ คือ (๑) ฝึกจิตให้มีคุณลักษณะอาสา คือ ความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม (๒) การสร้างโอกาสเอื้อต่อการแสดงออกของจิตอาสา ทั้งในรูปของการนำเสนอต่อสาธารณะ การเปิดพื้นที่ให้คนแสดงความรัก ความห่วงใย ความปรารถนาดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน และการร่วมสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพราะคนที่มีจิตอาสาบางคนอาจขาดพื้นที่ในการแสดงออก (๓) การเสริมสร้างบุคคลต้นแบบ คือ การยกย่องเชิดชูบุคคลตัวอย่างเพื่อเป็นแบบอย่างของผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งจะทำให้เจ้าตัวมีกำลังใจในการทำจิตอาสา รวมทั้งการให้สวัสดิภาพแก่ผู้มีจิตอาสาด้วย ๗) การส่งเสริมจิตสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการ ทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่องสรรเสริญ และความต้องการความสำเร็จ เพราะเมื่อความต้องการได้รับการสนองตอบก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้รู้สึกสบายใจ ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เมื่อมีคุณธรรมจิตก็จะเกื้อกูลต่อสิ่งอื่น

หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น ๒ หลักการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้ ๑) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในพุทธนโยบายการเผยแผ่ คือ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงให้พุทธนโยบายเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่พระธรรมทูตกลุ่มแรกที่มีจิตสาธารณะ หลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลากิจใจจนบรรลุพระอรหันต์แล้ว ทำให้มีจิตสาธารณะ มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นกลุ่ม

จิตสาธารณะกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา ๒) หลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ โดยในโอวาทปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อครั้งทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ส่วนอุดมการณ์การเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน การไม่มุ่งร้ายและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีเมตตากรุณา มีกุศลจิตและมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ (๒) ส่วนหลักการการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่ทำความชั่ว การส่งเสริมการทำความดี และการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ (๓) ส่วนวิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ การไม่กล่าวร้ายหรือการส่งเสริมทัศนคติที่เป็นสันติวิธี และส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้ออาทรต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (๔) ส่วนคุณสมบัติของผู้เสริมสร้างจิตสาธารณะ คือ เป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล เป็นผู้ที่รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย มีปกติอยู่ในเสนาสนะอันสงบ และมีการพัฒนาจิตใจอยู่เสมอหรือการพัฒนาคุณธรรมในใจอยู่เสมอ

กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ โดยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย

การพัฒนาจิตสาธารณะทางด้านร่างกายเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับทางด้านจิตใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กายภาวนา” เพราะหากจะมุ่งเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจเพียงด้านเดียวอาจไม่ครอบคลุมองค์รวม เพราะร่างกายมีผลต่อจิตใจด้วย โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกายจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังต่อไปนี้ (๑) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการปฏิบัติต่อร่างกาย คือ การบริหารกายเพื่อส่งเสริมให้จิตผ่อนคลาย การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้จิตเข้มแข็ง การพัฒนาจิตในรูปของการควบคุมพฤติกรรมทางกายภาพ และการพัฒนาจิตในรูปของการสำรวมกาย รวมทั้งมีบุคลิกภาพดีและมีมารยาททางสังคม เป็นต้น (๒) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปการบริโภคปัจจัยการดำรงชีพ คือ ความรู้จักประมาณ ความสันโดษ และการคุ้มครองปัจจัย ๔ ทำให้ไม่วิตกกังวนและไม่เดือดร้อนใจเพราะปัจจัยการดำรงชีพ (๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการพัฒนาผัสสะ คือ วิธีการฝึกจิตโดยใช้สติสังวร วิธีฝึกโดยใช้ญาณสังวร วิธีฝึกโดยใช้ขันติสังวร และวิธีการฝึกโดยใช้วิริยสังวร โดยการใช้อวัยวะเป็นฐานของจิต เพื่อให้จิตสำรวมอยู่กับอาการที่กระทบทางกาย การใช้สติใคร่ครวญสิ่งที่เกิดขึ้นทางกาย ความอดทนและความเพียรทางกาย เป็นต้น (๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการใช้กายเพื่อพัฒนาคุณธรรม คือ การใช้อวัยวะเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย วิธีการปฏิบัติหมวดอานาปานบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดอิริยาบถบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดสัมปชัญญะบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดปฏิกุลมณสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดมนสิการบรรพ วิธีการปฏิบัติหมวดนวิสัทธิการบรรพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมจิตใจให้มีคุณธรรม โดยส่วนกายภาพจะมีความเกื้อกูลต่อจิตใจ เพราะเมื่อสุขภาพกายดีสุขภาพจิตก็ดีขึ้น ทำให้ไร้ความวิตกกังวน สงบกายและจิต กุศลธรรมก็เกิดขึ้น โดยจะก่อให้เกิดการกระทำและพฤติกรรมที่เป็นสาธารณะ ทั้งในรูปของการช่วยเหลืองานทางสังคม หรือการเป็นอาสาสมัครต่างๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตสาธารณะ

๒) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ศีลภาวนา” ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะการปฏิบัติศีลจะทำให้พัฒนาความประพฤติ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ทางสังคม

หลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยการปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นธรรม การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในชั้นวินัย การปฏิบัติศีลเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในรูปของการสำรวมอินทรีย์ การปฏิบัติศีลในรูปของอาชีวปาริสุทธิศีล และการปฏิบัติศีลในรูปของปัจจัยสันนิสิตศีล ทำให้เกิดความเกื้อหนุนกันทั้งทางกายภาพ ชีวภาพและจิตภาพด้วย และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับตัวในสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสาธารณะโดยใช้ศีลธรรมและกระบวนการทางสังคม

๓) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านจิตใจและอารมณ์

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จิตตภาวนา” ซึ่งเป็นการมุ่งฝึกสติและสมาธิ ผลจากการฝึกสติและสมาธิทำให้มีความรู้สึกตัว ไม่ประมาท มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันปัญหาชีวิตและแนวทางป้องกันภัยคุกคาม สามารถปรับตัวได้กับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถภาพในการควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตกเป็นทาสสิ่งเร้าภายนอกที่มากระทบ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ สามารถควบคุมอกุศลกรรมได้ดี มีอารมณ์มั่นคงด้วยกุศลธรรม มีความสงบ ปราศจากความเครียดและแรงกดดันทุกรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมด้วยความไม่เห็นแก่ตัว และยังอุทิศตนในการสร้างคุณประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย เสริมสร้างคุณธรรม สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งยังทำให้จิตมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้ (๑) ทำให้จิตมีคุณภาพ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความกตัญญู ความสงบ ความเสียสละ เป็นต้น (๒) ทำให้จิตมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงออกด้านความสามารถของจิต ได้แก่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ มีความมุ่งหวังตั้งใจ และมีกำลังใจในการทำงาน เป็นต้น (๓) ทำให้จิตมีสุขภาวะ ซึ่งแสดงออกด้านความสุขทางจิต ได้แก่ ความปิติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สงบสุข ปล่อยวาง ไม่เครียด และมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยหล่อหลอมให้จิตมีคุณลักษณะเป็นสาธารณะ

๔) การเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญา

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปัญญาภาวนา” จำแนกการเสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านปัญญาออกเป็น ๓ วิธี ดังต่อไปนี้ (๑) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดมาจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ อย่างสร้างสรรค์และเป็นกุศลธรรม ส่งผลให้คลายความคิดเพื่อตัวเอง ทั้งยังส่งเสริมให้คิดเพื่อผู้อื่นและสังคมด้วย ทำให้เกิดกระบวนการนึกคิดแบบจิตสาธารณะ (๒) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบสุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นหรือปัญญาที่มาจากแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ได้เกิดมาจากตนเอง จึงต้องอิงอาศัยกัลยาณมิตรเป็นถ่ายทอดและผู้ส่งต่อความรู้มาให้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการหล่อหลอมสติปัญญาให้มีลักษณะสาธารณะ คือ การไม่คิดด้วยการเอาความต้องการของตัวเองเป็นที่ตั้ง (๓) วิธีการเสริมสร้างจิตสาธารณะแบบภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับปัญญา (สมณะและวิปัสสนา) แต่จะโน้มเอียงไปในแบบวิปัสสนา (ปัญญาภาวนา) โดยวิธีการเสริมสร้างปัญญาทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าว มีโอกาสทำให้เกิดปัญญา ๒ ระดับ คือ ปัญญาใน

ระดับโลกียธรรมและปัญญาในระดับโลกุตระธรรม ทำให้เป้าหมาย คลายความกำหนัดในชั้น ๕ เห็นความไม่ เป็นแก่นสารในการยึดมั่นถือมั่นในชีวิต มีปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่งตามสภาพความเป็นจริง สามารถทำลายความ หลงผิดที่ยึดมั่นในตัวตนลงได้ ทำให้มีปัญญาในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูงที่มีคุณลักษณะเป็นมหา กรุณาอันสูงส่ง เมื่อตนเองพ้นทุกข์แล้วก็มีความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย ยกตัวอย่าง สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงมีมหากรุณาจิตที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตาม พระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศศาสนา เมื่อประกาศศาสนาจนมีผู้รู้ตามแล้ว กลุ่มคนเหล่านั้นก็จะเป็นกลุ่มจิต สาธารณะอีกต่อไปเรื่อยๆ โดยมุ่งหวังที่จะทำประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกอย่างไม่มีประมาณ

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธจำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย กระบวนการ เสริมสร้างจิตสาธารณะทางด้านร่างกาย กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านสังคมและ สิ่งแวดล้อม กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านจิตใจและอารมณ์ กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะ อย่างครบวงจรทุกด้าน เพราะทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน

๒. การเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอ เมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง มี ๗ แนวทาง ดังต่อไปนี้

๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยวขึ้นมารองรับอย่างเป็นทางการ ทั้งแผนการจัดการแหล่ง แหล่งท่องเที่ยวในระยะสั้นและระยะยาว มีการตั้งคณะกรรมการแผนกต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ แหล่งท่องเที่ยว

๒) การคัดเลือกอาสาสมัครเข้ามาเป็นกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยให้ สมัครใจเอง โดยทางวัดได้มีการคัดเลือกผู้ที่มีสมัครทั้งหมดให้เหลือ จำนวนแห่งละ ๕ รูป/คน เพื่อให้ช่วยต่อ การเสริมสร้างจิตสาธารณะและง่ายต่อการติดตามผล และยังคัดเลือกชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงมาเป็นพี่ เลี้ยงให้กับกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว แห่งละ ๕ คน

๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะให้กับกลุ่มจิตสาธารณะ โดยพบว่าการอบรมเพื่อ เสริมสร้างจิตสาธารณะ ๓ ส่วน คือ

(๑) การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ คือ อบรมทั้งในรูปของการฝึกหัดสมณะและวิปัสสนา กัมมัฏฐาน เพื่อการอบรมพัฒนาคุณธรรมให้จิตมีความสงบ มีเมตตา กรุณา เสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความซื่อสัตย์ การลดละความถือตัว มีเมตตริจิต มีทัศนคติที่เป็นบวกต่อสังคม เป็นต้น

(๒) การพัฒนาศีลธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การให้มีพฤติกรรมสุจริต ไม่ก่อความ เดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมเรียบร้อยดีงาม มีมารยาททางสังคม รวมทั้งการอุทิศตน ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

(๓) การเสริมสร้างองค์ความรู้ คือ มุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ทางธรรมะ มุ่งส่งเสริมความ ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น การให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว มีความภาคภูมิใจกับ แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเสริมทักษะและความรู้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๔) การมอบภารกิจให้กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่าการมอบ ภารกิจ จำแนกออกเป็น ๖ ส่วน คือ การจัดทำฐานข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันแหล่งท่องเที่ยว การ

ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว

๕) การศึกษาดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้มาปรับใช้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยวัดในพื้นที่วิจัยส่งกลุ่มจิตอาสาธรรมาไปดูงานตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

๖) การนำกลุ่มจิตอาสาธรรมาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง โดยการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง เสนอปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยหาแนวทางอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง โดยหลังจากที่ร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการแล้ว วัดในพื้นที่วิจัยและกลุ่มจิตอาสาธรรมาแต่ละแห่งได้นำองค์ความรู้กลับไปปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

๓. วิเคราะห์ผลการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

ผลการเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านกายภาพ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านสังคม การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านจิตใจ การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านกายภาพ

การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ โดยจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

(๑) มีผลต่อกลุ่มจิตอาสาธรรมาทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มีพฤติกรรมสงบเรียบร้อยมากขึ้น มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว แสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรต่อนักท่องเที่ยว มีความขยันหมั่นเพียร มีทักษะความสามารถในการใช้ศักยภาพทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในรูปของการทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว การป้องกันปัญหาและการแก้ไขปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว การจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการดูแลรักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

(๒) มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ คือ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสวยงาม มีความปลอดภัย และทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาวะเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว มีปัจจัยการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สามารถอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

๒) การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาที่มีผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างจิตอาสาธรรมาเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีผล ๒ ส่วน คือ ๑) มีผลทางด้านสังคม คือ กลุ่มจิตอาสาธรรมาที่มีสัจธรรมในใจ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอาใจเอาเปรียบกัน มีมารยาทที่ดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีกายสุจริต การรู้จักแบ่งปัน ๒) มีผลต่อสิ่งแวดล้อม คือ การไม่ทำลาย

สิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม และการเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี การเป็นมิตรต่อแหล่งท่องเที่ยว ในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติร่วมกัน มีทักษะในการปรับตัว เป็นสมาชิกทางสังคมที่ดีและอาสาช่วยงานด้านการท่องเที่ยวและงานด้านอื่นๆ

๓) การเสริมสร้างจิตสำนึกที่มีผลทางด้านจิตใจและอารมณ์

การเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลต่อทางด้านจิตใจ ๑๑ ลักษณะ ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ๒) ทำให้มีความสนใจและใส่ใจ คือ ทำให้มีความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว นำไปสู่การสำรวจการศึกษา เรียนรู้และเอาใจใส่แหล่งท่องเที่ยว ๓) ทำให้มีความตระหนักและตอบสนอง คือ ตระหนักถึงปัญหาผลกระทบและมีปฏิกิริยาตอบสนองด้วยการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๔) ทำให้มีอัธยาศัยสาธารณะ คือ มีอัธยาศัยดีงาม สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี มีน้ำใจต่อผู้อื่น มีความกล้าแสดงออกต่อสาธารณะ ๕) ทำให้มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความชื่นชอบ ความพึงพอใจ มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยว มีความชื่นชมยินดีในแหล่งท่องเที่ยว ๖) ทำให้มีความรู้สึกสำนึกสาธารณะ คือ สำนึกว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ๗) ทำให้มีคุณธรรม เช่น มองโลกในแง่ดี ความมีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ความเสียสละ มีศรัทธา มีสัมมาทิฐิ มีโนสุจริต มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รวมทั้งมีความซาบซึ้งในความดีงาม ๘) ทำให้มีจิตบริการ เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีอัธยาศัยดี ไม่มีความรู้สึกถือตัว มีจิตใจอาสาสมัครเสนอตนเข้ามาช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว มีความเสียสละอุทิศตนช่วยเหลืองานในแหล่งท่องเที่ยว ๙) ทำให้เกิดแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ เช่น มีความมุ่งมั่น ความทุ่มเท มีอุดมการณ์ มีเป้าหมาย มีกำลังใจที่ดี มีความเชื่อมั่น มีความคาดหวังต่อผลของการกระทำดีงาม ๑๐) ทำให้มีเจตคติที่ดี คือ เจตคติส่วนตัว เช่น การเปิดใจพร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความใฝ่รู้ ความมีเหตุผล การทักษะในการคิด การมีทัศนคติที่ดี เป็นต้น และการมีเจตคติทางสังคม การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม เคารพสิทธิผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น มีอุดมคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว การมีสำนึกความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ๑๑) ทำให้มีสุขภาพทางจิตใจ เช่น จิตในสงบ มีกุศลจิต และมีความสุขทางจิตใจ

๔) การเสริมสร้างจิตสำนึกที่มีผลทางด้านปัญญา

การเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน ดังต่อไปนี้ ๑) ทำให้กลุ่มจิตสำนึกมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจความเป็นมา ความหมาย และความสำคัญ มีทักษะในการจำแนกแจกแจงเนื้อหาสาระ สามารถแปรความ ตีความ และอธิบายความเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ๒) ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์บริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ๓) มีความเข้าใจคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รู้จักคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว และรู้จักวิธีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนต่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น เข้าใจกระบวนการป้องกัน กระบวนการดูแลรักษา และกระบวนการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม ๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ สามารถจัดทำรายงานการสำรวจปัจจัยการท่องเที่ยวและการจัดทำสถิติการท่องเที่ยวภายในวัด การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้งการวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปพบว่า จิตสำนึก เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว ความเชื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ มีสำนึกความรับผิดชอบต่อ

จิตบริการสังคม จิตที่มีเจตนารมณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการเสริมสร้างจิตสาธารณะ
เชิงพุทธมี ๒ หลักการใหญ่ๆ คือ หลักพุทธนโยบายในการเผยแผ่ศาสนา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าส่งพระสาวก
ออกเผยแผ่ศาสนา และหลักการเสริมสร้างจิตสาธารณะในโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาใช้
พบว่า สามารถจำแนกได้ตามแนวทางภาวนา ๔ โดยเป็นกระบวนการหล่อหลอมทางกายภาพและจิตใจให้มี
คุณลักษณะสาธารณะ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง
พบว่ามี ๗ ขั้นตอน คือ ๑) การจัดทำแผนการท่องเที่ยว ๒) การกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่ง
ท่องเที่ยว ๓) การจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะ ๓ ส่วน คือ การพัฒนาคุณธรรมและอารมณ์ การ
พัฒนาศีลธรรม และการเสริมสร้างองค์ความรู้ ๔) การมอบภารกิจ ๕) การศึกษาดูงาน ๖) การเข้าร่วม
ประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ๗) นำองค์ความรู้มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวใน
แต่ละแห่ง

ผลการเสริมสร้างจิตสาธารณะในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง
พบว่า จำแนกออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ ๑) ผลทางด้านกายภาพ คือ ทำให้มีบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ มี
พฤติกรรมสงบเรียบร้อย มีมารยาทดีงามต่อนักท่องเที่ยว เป็นกัลยาณมิตร มีทักษะในการใช้ศักยภาพ
ทางด้านร่างกายเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ผลทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ
กลุ่มจิตสาธารณะมีความสามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีสัมพันธ์ภาพกับบุคคลรอบข้างและเป็นมิตรกับ
นักท่องเที่ยว มีระเบียบวินัย มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เป็นสมาชิกทางสังคมที่ดีและ
อาสาสมัครช่วยงานสังคม ๓) ผลทางด้านจิตใจและอารมณ์ คือ ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของ
แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด มีความสนใจและใส่ใจแหล่งท่องเที่ยว มีความตระหนักรู้และตอบสนองต่อแหล่ง
ท่องเที่ยวในทางสร้างสรรค์ มีธรรมาจริยธรรม มีความซาบซึ้งในแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้สึกสำนึก
สาธารณะ มีคุณธรรม มีจิตบริการ มีแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์ ทำให้มีเจตคติที่ดี และมีสุขภาวะทางจิต ๔)
ผลทางด้านปัญญา ๕ ส่วน คือ (๑) ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว (๒) ทำให้มีทักษะในการคิด
วิเคราะห์เกี่ยวกับบริบท สภาพ ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และวิธีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว
(๓) มีความเข้าใจคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว (๔) มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติต่อ
แหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม (๕) ทำให้มีทักษะในการประเมินค่า คือ การประเมินผลการท่องเที่ยว รวมทั้ง
การวิเคราะห์ผลกระทบและแนวโน้มของแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงวิชาการ

๑) นำผลการวิจัยไปใช้ในสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ขอนแก่น ในระดับดุษฎีบัณฑิต ในประเด็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒) จัดประชุมสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มจิตสาธารณะเพื่อ
การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้ง ๔ แห่ง และผู้สนใจทั่วไป โดยเน้นการให้ความรู้ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับ
การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๐

๓) นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการให้กับนิสิตระดับปริญญาโท ระดับปริญญาเอก
และนักวิจัยทั่วไป ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการ
ท่องเที่ยววิถีพุทธ

๒. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงสาธารณะและเชิงสังคม

- ๑) การปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและห่วงแหนแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในฐานะรากเหง้าทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการเข้าค่ายคุณธรรม
- ๒) มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธให้กับประชาชนทั่วไปได้รับทราบเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญทั้งในและนอกจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้มีทางเลือกในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มากยิ่งขึ้น

๓. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงศาสนา

- ๑) ทดลองใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความซาบซึ้งศรัทธาและมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- ๒) แนะนำวัดในอำเภอเมืองขอนแก่นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทั้งปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาปัจจัยเสริมการท่องเที่ยว และการจัดปัจจัยเอื้อต่อการท่องเที่ยว

๔. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงนโยบาย

- ๑) เสนอผลการวิจัยแก่สมาชิกสภาเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบายผลักดันการท่องเที่ยวเชิงพุทธควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น
- ๒) แนะนำนักการเมืองให้นำผลการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปใช้เป็นนโยบายของพรรค เพื่อเป็นนโยบายเสนอต่อประชาชน

๕. การนำผลการวิจัยไปใช้ในเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้ส่งเสริมช่องทางการสร้างงานและสร้างอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากจากชุมชนท้องถิ่นให้เติบโต

๖. การนำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัย

- ๑) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ
- ๒) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างกลุ่มจิตสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวให้หลากหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น จนวัดโพธิ์สามารถขยายสมาชิกกลุ่มจิตสาธารณะเพิ่มเป็น ๙ รูป และมีแนวโน้มจากเพิ่มมากขึ้น
- ๓) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง เกี่ยวกับแนวทางศึกษาสภาพปัญหาและภัยคุกคามแหล่งท่องเที่ยว และมีแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป
- ๔) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเตรียมรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต
- ๕) นำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

๗. การนำผลการวิจัยไปใช้ต่อยอดในการวิจัย

- ๑) เสนอประเด็นการวิจัยให้กับนักวิจัยและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีพุทธพุทธ ตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พุทธวิถีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ การเสริมสร้างศักยภาพด้านการ

ห้องเที่ยวเชิงพุทธ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้นำไปต่อยอดทำวิทยานิพนธ์และทำวิจัยต่อไป

การประชาสัมพันธ์

หลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จแล้วได้มีการประชาสัมพันธ์ผลการวิจัยทางอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น การประชาสัมพันธ์ตามสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา วิปัสสนากัมมัฏฐาน FM ๙๑.๐ MHz ประชาสัมพันธ์ผลการวิจัยกับองค์กรคณะสงฆ์ การจัดทำแผ่นพับและสื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัย การเผยแพร่ในรูปแบบบทความการวิจัย การจัดทำบอร์ดประชาสัมพันธ์ในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ แห่ง

ภาคผนวก ซ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูภาวนาโพธิคุณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ (วัดโพธิ์) ๑๗๑ หมู่ที่ ๒ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๒๑๖๕๓ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province” ซึ่ง เป็น ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร. และ พระวิมาน คมกัธยปัญญา, ดร. โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๐-๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดีดังนี้

๑) ทำให้สามารถบูรณาการการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น รายวิชาพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ได้ดีขึ้น นิสิตเข้าใจกระบวนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีประเด็นนำไปต่อยอดงานวิจัยและทำวิทยานิพนธ์ ๒) นำผลการวิจัยมาปรับใช้ในพื้นที่วัดโพธิ์ เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ทำให้ได้กลุ่มจิตสาธารณะที่เข้มแข็ง และยังสามารถเสริมสร้างปัจจัยการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

(ลงชื่อ)

(พระครูภาวนาโพธิคุณ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูสิริสุตตากรณ, ดร. ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดธาตุพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ บ้านเมืองเก่า ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๑๖๗๐๘๖๓๖ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province” ซึ่ง เป็น ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร. และ พระวิมาน คมกักรปญโญ, ดร. โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๐-๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดีดังนี้

๑. การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
๒. การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
๓. การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
๔. การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
๕. การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พระครูสิริสุตตากรณ

(พระครูสิริสุตตากรณ, ดร.)

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุพระอารามหลวง ๗๐๒๖๖๗

แบบ สฟ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูปริยัติเจตยานุกูล ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน หนองแขวงพระอารามหลวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น The Support of Public Mind to Preserve the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร. และ พระวิมาน คมภีรพลโย, ดร. โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๐-๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดีดังนี้

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ในแผนก ๖๐๖/๒๐๐๖ และห้องสมุดวิจัยในพระบรมราชูปถัมภ์ในแผนก ๖๐๖/๒๐๐๖ ๖๐๖/๒๐๐๖
การบริการนักท่องเที่ยวในพระบรมราชูปถัมภ์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ *พระครูปริยัติเจตยานุกูล*
(พระครูปริยัติเจตยานุกูล)

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขวงพระอารามหลวง

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

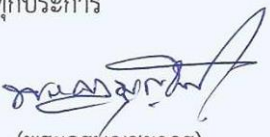
ข้าพเจ้า พระครูบุญชยากร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดไชยศรี ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดไชยศรี บ้าน
สาวะถี หมู่ที่ ๘ ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งาน
สร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์
แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น The Support of Public Mind to Preserve
the Touring-Places of the Buddhist Temples in Muang Khonkaen District, Khonkaen Province” ซึ่ง
เป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของพระครูภาวนาโพธิคุณ,มศ.ดร. และ พระวิมาน คมภักดิ์ปณฺโญ, ดร. โดยนำไปใช้
ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่ ๑๑ กันยายน ๒๕๖๐-๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งาน
สร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดีดังนี้

๑. ได้รับความร่วมมือจาก อบต.สาวะถี และ อบต.บ้านดงระหวัดไชยศรี ในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ
๒. ได้รับความร่วมมือจาก อบต.บ้านดงระหวัดไชยศรี ในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ
(พระครูบุญชยากร)
ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดไชยศรี

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนต์สีโล)

(ภาษาอังกฤษ) Phrakhruphawanaphothikhun (Somchai Kantasilo) ๒.

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน :

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

๔. หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ บ้านโคกสี ตำบลโคกสี

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

E-mail = bodhikun@yahoo.co.th โทร.๐๘๖-๒๑๙๔๕๕๕

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๒๕   นักธรรมชั้นเอก โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดบึงบรียูรณ์ บ้านตาดเนิน
อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ
- พ.ศ. ๒๕๓๐   จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
ที่โรงเรียนพระปริยัติสามัญวัดไพโรสถ์ศักดาราม
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
- พ.ศ. ๒๕๓๔   พุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ. (ศาสนา) เกียรตินิยมอันดับ ๑
มจร. วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๘   ปริญญาโท M.A. (ปรัชญา), เกียรตินิยมอันดับ ๑ (First class)
มหาวิทยาลัยปูนา ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๔๒   ปริญญาโท M.A. (รัฐศาสตร์), เกียรตินิยมอันดับ ๒ (Second class)
ติลัควิทยาลัย ปูนา ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๔๓   M.Phil. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยปูนา ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๔๕   ปริญญาเอก Ph.D. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยปูนา ประเทศอินเดีย

๖. ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๓๕   เลขานุการรองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มจร.วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๖   หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มจร.วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๑   อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มจร.วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๕   อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๔๙   ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖-ปัจจุบัน   อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มจร.วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓   ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร.วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๓-ปัจจุบัน   ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

๗. ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์
- พ.ศ. ๒๕๔๖ เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑

๘. สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๔๘ พระปลัดสมชาย กนตสีโล
- พ.ศ. ๒๕๔๙ พระอุปัชฌาย์
- พ.ศ. ๒๕๔๙ พระครูวินัยธรรมสมชาย กนตสีโล
- พ.ศ. ๒๕๕๐ พระครูภavanaโพธิคุณ (จต.ชอ.) (วิ)

๙. รางวัลเกียรติคุณ

- พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักรทองคำ
สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในประเทศ จากสมเด็จพระเทพฯ
- พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับรางวัลนาคราช ด้านผู้มีผลงานทางวัฒนธรรม
สาขาศาสนาและประเพณี จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๑๐. ตำแหน่งปัจจุบัน

- เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑
- อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยฯ วิทยาเขตขอนแก่น
- ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตขอนแก่น

๑๑. ที่อยู่ปัจจุบัน

๑๗๑ หมู่ที่ ๒ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น แห่งที่ ๑
วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร. (๐๔๓) ๒๒๑๖๕๓, ๐๘๙-๘๖๒๒๓๓๒
E-mail: Bodhikun@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล พระวิมาน คมภีรปญโญ/ตรีภมม, ดร.
(ภาษาอังกฤษ) Phraviman Gambhīrapaṅkō
๒. วัน/เดือน/ปี เกิด ๘ สิงหาคม ๒๕๒๐
๓. ภูมิลำเนา ๑๕๓ หมู่ที่ ๖ บ้านทรัพย์ภูเก้า ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู รหัสไปรษณีย์ ๓๙๑๔๐
เลขประจำตัวประชาชน ๑๓ หลัก ๓-๔๑๑๖-๐๐๔๗๑-๒๐-๑
๔. บิดา-มารดา นายทองมา-นางสำราญ ตรีภมม
๕. ประวัติการศึกษา การศึกษาทั่วไป

- พ.ศ. ๒๕๓๓ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านหนองกุงจารย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู
- พ.ศ. ๒๕๓๗ จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนประภัสสรวิทยา (วัดศรีนวล) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๐ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา (วัดธาตุพระอารามหลวง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๕ จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.ว.ค.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต เอกปรัชญา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๙ จบการศึกษาระดับปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต เอกพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๖ จบการศึกษาระดับปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต เอกพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

การศึกษานักรธรรม

- พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้นักรธรรมชั้นตรี จากสำนักเรียนวัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๖ สอบได้นักรธรรมชั้นโท จากสำนักเรียนวัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๗ สอบได้นักรธรรมชั้นเอก

จากสำนักเรียนวัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๖. บรรพชา-อุปสมบท

- บรรพชา : ๑๗ เมษายน ๒๕๓๕
ณ วัดโพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
โดยมี พระครูโพธิสารคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
- อุปสมบท : ๒๑ มีนาคม ๒๕๔๑
โดยมี พระครูโพธิสารคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระสงวน ปุณณุกาโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระมหารังสรรค์ ธมมโรโส เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๗. ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๔๖-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ เป็นพระวิทยากรอบรมพระนวกะประจำอำเภอเมืองขอนแก่น
- พ.ศ.๒๕๔๖-ปัจจุบัน เป็นพระวิทยากรอบรมประจำค่ายคุณธรรมวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ.๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นพระวิทยากรและเลขานุการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นเลขานุการโครงการเปิดวัดวันอาทิตย์ใกล้ชิด พระพุทธศาสนา ประจำวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นประธานโครงการไถ่ถอนชีวิตโคกระบือวัดโพธิ์ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ (วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น)
- พ.ศ. ๒๕๕๕-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการโครงการลานธรรมลานวิถีไทย ศาสนสถานวัดโพธิ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๖-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการโครงการพัฒนาวัดวิถีพุทธเฉลิมพระเกียรติ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตพุทธบริษัทสี่ (วัดโพธิ์)
- พ.ศ.๒๕๕๗-ปัจจุบัน เป็นพระวินยาศึกษาประจำอำเภอเมืองขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน เป็นอาจารย์พิเศษประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

๘. หน้าที่พิเศษ

- พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๔ เป็นประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

- พ.ศ. ๒๕๕๔-ปัจจุบัน เป็นที่ปรึกษาสภาสามเณรวัดโพธิ์
  - พ.ศ. ๒๕๕๖-ปัจจุบัน เป็นรองประธานมูลนิธิหลวงปู่โพธิ์
- ๙. ตำแหน่งทางการปกครอง**
- พ.ศ. ๒๕๔๖-ปัจจุบัน เป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑
  - พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน ได้รับแต่งตั้งเป็นพระวินยาธิการประจำอำเภอเมืองขอนแก่น
- ๑๐. ประวัติการอบรม**
- พ.ศ. ๒๕๔๕ ผ่านการอบรมประกาศวิชาชีพอครู
  - พ.ศ. ๒๕๕๑ ผ่านการอบรมครูสอนนักรธรรมอำเภอเมืองขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๒ ผ่านการอบรมเป็นพระวิทยากรค่ายคุณธรรมโครงการอัมบุญของวุฒิสภา
  - พ.ศ. ๒๕๕๔ ผ่านการอบรมวิทยากรโครงการอบรมพระนวกะประจำจังหวัดขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๔ ผ่านการอบรมการเขียนบทความวิชาการ ที่ มจร.ขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นพระวิทยากรโครงการอัมบุญ ๙๙๙ วัด เยาวชนปฏิบัติธรรม ๘๔,๐๐๐ คน และเยาวชนยุคใหม่ใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรม โดยวุฒิสภา
  - พ.ศ. ๒๕๕๗ ผ่านการอบรมการเขียนบทความทางวิชาการ โดย ศ.ประยงค์ แสนบุราณ ที่ มจร.ขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นคณะกรรมการร่างธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ ๑ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๐
  - พ.ศ. ๒๕๖๐ เข้าร่วมโครงการสัมมนากับบัณฑิตศึกษาโซน ตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐
- ๑๑. ประวัติการสอน**
- พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกนักรธรรมประจำสำนักเรียนวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๔๗ เป็นครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญวัดตาลเรียง บ้านฝือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายในระดับปริญญาตรี รายวิชา “พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายในระดับปริญญาเอก รายวิชา “วิปัสสนากรรมฐาน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
  - พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายในระดับปริญญาเอก รายวิชา “พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

- พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นอาจารย์บรรยายประจำหลักสูตรปริญญาโท
รายวิชา “ศึกษางานสำคัญทางพระพุทธศาสนา”
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นอาจารย์บรรยายประจำหลักสูตรปริญญาโท
รายวิชา “พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่”
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

๑๒. หนังสือ/ตำรา

- ๑) พ.ศ. ๒๕๕๕ เขียนตำรา เรื่อง “คู่มือการอบรมค่ายคุณธรรม” (อัคราเนนา)
- ๒) พ.ศ. ๒๕๕๖ จัดทำหนังสือ เรื่อง “คู่มือทำวัตรสวดมนต์ฉบับญาติธรรม”.
ขอนแก่น : หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๖.
- ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๕ เป็นบรรณาธิการจุลสารใต้ร่มโพธิสาร
- ๔) พ.ศ. ๒๕๕๗ เขียนตำราเชิงวิชาการ เรื่อง “โคลนนิ่งกับสภาพความเป็น
มนุษย์ในมุมมองพระพุทธศาสนา” (อัคราเนนา)
- ๕) พ.ศ. ๒๕๕๘ เขียนตำราเชิงวิชาการ เรื่อง “ความรุนแรง : วิฤติการณ์ของ
สันติภาพ” (อัคราเนนา)
- ๖) พ.ศ. ๒๕๕๘ เขียนตำราเชิงธรรมะ เรื่อง “เพียงเพื่อประลองใจ”.ขอนแก่น
: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๘.
- ๗) พ.ศ. ๒๕๕๙ เขียนตำราประกอบการสอนรายวิชา “พระพุทธศาสนากับ
ศาสตร์สมัยใหม่” (อัคราเนนา)
- ๘) พ.ศ. ๒๕๕๙ เขียนตำราเชิงวิชาการเรื่อง “ความรุนแรง : มายาคติของ
ความรุนแรงท่ามกลางสันติภาพโลก”. ขอนแก่น : ทรัพย์สุนทรการพิมพ์,
๒๕๕๙.
- ๙) พ.ศ. ๒๕๖๐ เขียนตำราเชิงวิชาการ เรื่อง “มนุษย์กับความขัดแย้งและการ
เปลี่ยนผ่านอย่างสันติ”. ขอนแก่น : ทรัพย์สุนทรการพิมพ์, ๒๕๖๐.

๑๓. งานวิจัย

- ๑) พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นผู้ช่วยวิจัยพระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร.
เรื่อง “ศึกษาบทบาทการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัดขอนแก่น” โดยได้รับทุนการวิจัยจากจากสถาบันวิจัยพุทธ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒) พ.ศ.๒๕๕๙ ทำวิจัยเรื่อง "การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนววิถีพุทธ :
กรณีศึกษาพระกรรมฐานที่พัทสงฆ์ป่าดงคล้อยถุณสัมปโน ตำบลวังขวาง
อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์" ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ๓) ๒๕๕๙ ทำงานวิจัยเรื่อง "แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของพระภิกษุ
สูงอายุในอำเภอเมืองขอนแก่น" ได้รับทุนจาก มจร. อุบลราชธานี
- ๔) พ.ศ. ๒๕๖๐ ทำวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์
แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”
โดยได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

**๑๔. บทความทาง
วิชาการ**

๕) พ.ศ. ๒๕๖๐ ทำวิจัย เรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

๑) พ.ศ. ๒๕๕๔ เขียนบทความเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแสวงหาความรู้ในศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์” ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๕๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๒) พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่นเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะ ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ในระดับดุขฎิบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๓) พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่นและรับเชิญให้ร่วมในงานแถลงข่าว “เปิด ๕ งานวิจัยดีเด่นยอดมงกุฎ” ในหัวข้อ “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะ ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร

๔) พ.ศ. ๒๕๕๖ เขียนบทความเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะ ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) พ.ศ. ๒๕๕๖ เขียนบทความเรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : วิเคราะห์เบญจชั้นกับการเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์เชิงสังคม” ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๖) พ.ศ. ๒๕๕๗ เขียนบทความเรื่อง “มายาคติของความรุนแรงท่ามกลางสันติภาพโลก” ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับพิเศษ ในงานประชุมวิชาการนานาชาติประจำปี ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๗) พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้รับการคัดเลือกให้นำเสนอผลงานทางวิชาการเรื่อง “มายาคติของความรุนแรงท่ามกลางสันติภาพโลก” ในงานประชุมวิชาการนานาชาติประจำปี ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๘) พ.ศ. ๒๕๕๙ เขียนบทความวิจัยร่วม เรื่อง “การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนววิถีพุทธ กรณีศึกษาพระกรรมฐานที่พิภสงฆ์ป่าดงคล้อญาณสัมปันโน ตำบลวังขาว อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์” ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐

- ๙) พ.ศ. ๒๕๖๐ เขียนบทความวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของ พระภิกษุสูงอายุในอำเภอเมืองขอนแก่น” ตีพิมพ์ในวารสารการประชุม วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ ระดับนานาชาติครั้งที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐
- ๑๐) พ.ศ. ๒๕๖๐ เขียนบทความวิจัย เรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ พระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ตีพิมพ์ในวารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐
- ๑๑) พ.ศ. ๒๕๖๐ เขียนบทความเรื่อง “วิเคราะห์พระพุทธรูปศาสนาในฐานะ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์” พิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐
- ๑๒) พ.ศ. ๒๕๖๑ เขียนบทความวิชาการเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พันธวิศวรรกรรม โคลนนิ่งกับความเป็นมนุษย์ตามมุมมองพระพุทธรูปศาสนา” ตีพิมพ์ในวารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑
- ๑๓) พ.ศ. ๒๕๖๑ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสาธารณะ เพื่อการอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ตีพิมพ์ในวารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ชาติครั้งที่ ๕ และระดับชาติครั้งที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑
- ๑๔) พ.ศ. ๒๕๖๑ เขียนบทความวิชาการเรื่อง “วิเคราะห์เหตุปัจจัยของปัญหา สุขภาวะทางด้านจิตใจเชิงพุทธบูรณาการ” ตีพิมพ์ในวารสารการประชุม นานาชาติ/ระดับชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑

๑๕. ที่อยู่ปัจจุบัน

๑๗๑ หมู่ที่ ๒ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

Email = arsomman1653@gmail.com,

Facebook : เพียงเพื่อประลองใจ

โทรศัพท์ ๐๘๗-๒๓๘๔๓๒๒, ๐๔๓-๒๒๑๖๕๓.

๑๖. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี